STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03066

GEZAMELTE SHRIFTEN

Zalman Shneour

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ז. שניאור.

געזאמעלטע שריפטען

1-טעם בוך.

פערלאג
„וועלט-ביבליאטעק".

ווארשא.
תרע"א

אויף ביידע זייטען דנעסטער

I.

דאָס איז געווען אַ שטיקעל צייט נאָך דעם פּאָגראָמען-מאָנאַט. מיר זענען געזעסען אין אַ האַלב-פֿינסטערען צימער און דערצעהלט שטילערהייד, איטליכער וואָס ער האָט זיך אָנגעזעהן און אָנגעהערט. ס'איז שוין געווען באַלד נאַכט. דער ווינטער-הימעל האָט טונקעל-בלייך אַריינגעקוקט אין די פֿענסטער און באַגאָסען אַלעמענס פּנים'ער מיט אַ טויט-געלבען אָבשיין. איינער נאָך דעם אַנדערען האָט מען דערצעהלט און איבערגע'חזר'ט בלוט-טהאַטען, טויט-שרעקען... אויסגעגלאָצטע אויגען פֿון דערשאָסענע, דערמאָהנט נעזולעכער מיט טשוועקעס, העק מיט שאַרבענס, אָבגעזעגטע פֿיס און אויסגעריסענע צייהנער מיט די יאַשלעס צוזאַמען... עס האָט זיך שטאַרק עפּיס געוואָלט אויפֿרייצען דעם חבר'ס נערווען און איטליכער האָט געזעהן אויסצומאָלען זיינע זכרונות און איינצודריקען מיט וואָס שאַרפֿערע און שוואַרצערע פֿאַרבען. נאָר איבעריגס האָט זיך דאָס קיינעם ניט איינגעגעבען. אונזערע נערווען זענען שוין געווען צו פֿיעל פֿערטעמפּט, די הערצער צו פֿיעל פֿערשטיינערט.

— אין דער שטאָדט דרייסיג דער'הרג'עטע... אין יענער שטאָדט דריי הונדערט גע'הרג'עטע, און פֿערוואונדעטע ביז טויזענד...

אויף אונזערע מידע געפֿיהלען האָט דאָס שוין געהאַט דיזעלבע ווירקונג, ווי דרייסיג געשאָבטענע היהנער, דריי הונדערט געקוילעטע אָקסען, טויזענד געשונדענע קעלבער...

נאָר אײנע, אַ בלײכעס פרײלין מיט גרויסע בלאָהע אױגען, װאָס איז מיט אונז צוזאַמען געזעסען, פלעגט נאָך איטליכער בלוט־ערצעהלונג נערװעז און ביטער אַ לאַך טהון דורך די צוזאַמענגע־דריקטע צײהן און אַרױסרעדען:

— חאַ — חאַ, דאָס 20־טע יאָהר־הונדערט...

אָדער זי פלעגט פערשטעלען דעם פּנים מיט איהרע דאַרע הענד און שעפּטשען װי פאַר זיך אַלײן:

— עלעקטרע... ציװיליזאַציע... פּאָגראָמען... דאַמפּף־מאַ־שינען... חוליגאַנעס... שװאַרצע מאות...

— װאָס איז מיט אײך? אײך איז נישט גוט? געבען אַ גלאָז װאַסער?

— איבסען און עדיסאָן און פּאַטריאָטישע מאַניפעסטאַציעס... און אַנטאָקאָלסקי און צושפּאָלטענע בײכער... חאַ־חאַ — —

— אַך, גאָט מײן גאָט... — האָט אײנער זיך אַ הויב גע־טהון — אפשר װעט שוין גאָר זײן גענוג?

און דערבײ האָט ער זיך אָנגעטהון אַ כּח און ניט געלתּגען אַ געניץ געטהון.

— עולם!... — האָט דער בעל־הבית אױסגערופען — אפשר װיל מען גאָר טײ? טײ!

— טײ? מען דאַרף נישט קײן טײ. שפּאַצירען

— שפּאַצירען, שפּאַצירען; — האָבען עטליכע קולות אונ־טערגעכאַפּט.

עטליכע בענקלעך האָבען אָנגעהױבען רודערן, די שטאָהלע־נע געדערעם פון דער כאָפּקע האָבען אַ ברום געטהון. נאָר אין דעם האָט זיך דערהערט אַ דײטליכער און אונבעקאַנטער באַריטאָן:

— „גאָספּאָדאַ", איך װיל אײך אױך עטװאָס דערצעהלען...

אַלע זענען תּיכּף שטיל געװאָרען און מיט הכנעה געבליבען זיצען אויף די ערטער. דער אונטערגעשטריכענער „אויך" מיט דעם עצם טאָן האָט אַלעמען אינטערעסירט.

דאָס האָט אַרױסגערעדט אײנער אַ יונגערמאַן, װאָס איז מיט אונז דאָס ערשטע מאָל בעקאַנט געװאָרען. מיר האָבען נור גע־חאַוסט װעגען איהם, אַז דאָס איז אַ דורכפאָהרער, אַן עמיגראַנט. די גאַנצע צײט, װאָס מיר האָבען צװישען זיך גערעדט, איז ער געזעסען אָן אַ זײט און געשװיגען, און אַלע האָבען אָן איהם פער־

געסען. איצט איז ער געזעסען מיט'ן פּראָפיל צום פענסטער, אַ גלייכער, אַ מאַט-בלייבער מיט אַ פּעך-שוואַרץ בערדעל, מיט צונויפגעלעגטע הענד, מיט צוזאַמענגעוואַקסענע ברעמען... דער געשטאַרבענער ווינטער-טאָג האָט אונטער זיי אַריינגעקוקט און האָט שוואַך בעלויכטען אַ פּאָר גרויסע מאָדנע אויגען מיט אַ מידען, איראָנישען פּייערל...

— יאָ, — האָט ער זיך נאָך אַ רגע שווייגען אויפגעחאַפּט און אַ רייב געטהון זיך דעם שטערן.

דאָס בלייכע פרײלין האָט אַ ציטער געטהון, אויפגעהויבען דעם קאָפּ און געבליבען קוקען אַ צושראָקענע, אַ פערגליווערטע.

— איהר האָט געדולד? איך וועל אביסעל מאריך זיין.

אַלע האָבען מיר געענטפערט דאָס, וואָס מען ענטפערט געוועהנליך אַלע מאָל אַנ'אונבעקאַנטען מענשען אויף אַזאַ שאלה.

— איך פאָהר איצט פון דער געבענשטער בעסאַראַביע נאָך... חיים, ווייט פאָהר איך — האָט דער יונגערמאַן אָנגעהויבען:

— איך פאָהר דאָס פון דאָרטען, וואו ס'זענען געשאַפען געוואָרען אַלע מאַלאָראַסישע ליעדלעך, פון וועלכע מיר לעקען אַזוי די פינגער, וואו עס טאַנצען אין די הייסע סטעפען שלאַנקע, שוואַרץ-ברעמענדיגע שיקסעס, בעהאַנגענע מיט פאַרביגע סטענגעס און בוסען, און וואו לעבהאַפטיגע „פּאַרובוקעס“ שפּיעלען אויף ציטרעס און באַלאַלאַיקעס.

איך פאָהר פון דאָרטען, וואו צוזאַמען מיט סטעפּ-בלומען וואַקסען אויס שרעקליכע אינסטינקטען, וואו צוזאַמען מיט אַקאַציעס בליהען אויף אַמאָל היידאַמאַטשינע, און איצט — חוליגאַנישע עקעלהאַפטיגע אכזריות...

יאָ. און אַט זיץ איך איצט צווישען מענשען און דערצעהל. און צוריק גיב איך אַ קלער, אַז איך זיץ גאָר ניט און דערצעהל ניט; אַז איך וויים ניט און פערשטעה גאָרניש... ס'איז אין גאַנצען אַ נעכטיגער טאָג. וואָרום זעהן, וואָס איך האָב געזעהן, און עסען אַלע טאָג מיטאָג און טראָגען געקראָכמעלטע קראַגעלעך מיט גאָלדענע שפּאָנקעלעך און לייענען בלעטער און אַרומגעהן איבער די גאַסען — איז איהר הערט? אַנ'אונפערשטענדליכע זאַך... אונפערשטענדליך פאַר זיך אַליין...

זיין קול איז געווען אַ זיכערער, אַ בויגזאַמער, אַ טרויעריג-

ליבער... און דאך האט זיך אין איהם געפיהלט א מאדנע־מאדנע גלייכגילטיגקייט ווי ביי א מענשען מיט צוגעטעמפטע נערווען.

— מיין שטעדטעל איז איינס פון די גליקליכסטע פאר יודען אין בעסאראביען. אין די 70—80־ער יאהרען האט מען דארט יודען ערלויבט צו קויפען ערד, פערפלאנצען ווייגערטנער. און אזוי האבען זיך דארט יודען איינגעלעבט, איינגעווארצעלט האלב פויעריש, האלב בעלי־בת'יש, און גענומען קוקען אויף זייערע נחלות ווי ז.ו.י אנ'אייגענטום: מיין בית־המדרש, מיין שטיבעל, מיין פערדעל, מיין ווייגארטען, מיין סטעפ, מיינע, חא־חא — מ יי נ ע...

אזוי האבען מיר זיך איינגעשמועסט, אזוי האבען מיר זיך איינגעוועהנט קלערען, און דאס איז אונז אריין אין דאס בלוט... מיר האבען געפיהלט אונטער זיך ווארצלען. און ביטער, זעהר ביטער איז אונז דערנאך געווען צו דערפיהלען, אז מיר זענען דיזעלבע שוועמלעך ווי אלע יודישע געמיינדעס אין די איבריגע ערטער. אביסעל ווילגאטש, אביסעל לופט, אביסעל פוילע מאך — אט האט איהר אייך א שוועמעל. א בלאז א טרוקען ווינטעל, א טאטשע א ווארם — און אוים שוועמעל... אוים!

שווער, זעהר שווער, אפשר שווערער פון אלעמען, איז אונז דערנאך אויסגעקומען מודה צו זיין זיך פאר זיך אליין, אז מיר זיצען אין דיזעלבע לופט־אכסניות ווי אלע איבריגע יודען; הייגט דא און מארגען דארטען; אז דער פעקעל מוז אלע זיין גרייט... אז מען מוז אלע מאל שלאפען ניט קיין אויסגעטהועגענער, אין די קליידער, אין די קויטיגע וואנדער־שטיוועל...

שרעקליך איז געווען דערנאך מודה צו זיין זיך, אז דאס, וואס מיר האבען געליעבט און געפילגעוועט, איז געווען ניט אונזערע. און ליעב־האבענדיג אונזער באשטאן, אונזער פעלד, אונזער הויז, האבען מיר געטהון דעמזעלבען גייסטיגען פערברעך, ווי מיר וואלטען געליעבט און געלעבט מיט א פרעמדענס ווייב...

ארום אונז און צוזאמען מיט אונז האבען געלעבט מאלדאוואנעס, ברייטביינערדיגע מיט גרויסע טשובוקעס אין מויל, מיט שרעקליכע אראבגעהאנגענע וואנסעם, מיט א גוטען מכנים־אורח'דיגען שמייכעל אין די ווינקלען פון די ליפען. ווער האט געטראכט, אז אזא געזונדער קארפוס, מיט אזא נאטירליכען דפק,

ווי אונזער שטעדטעל מיט די ארומיגע קאלאניעס, האבען אין דער טיעף אזעלכע שלעכטע געבליטען... אט בין איך איצט פון א יונגעל אויסגעוואקסען א בחור, א „גדול" מיט א בארד... א נארישער שווארצער בארד, און האב קיינמאל ניט חושד געווען, אז אין אונזער געזונדען לעבען קאנען ארויסשפרינגען אזעלכע צרה'דיגע מכות ווי פאגראמען, שחיטות... אז פון אזעלכע געזונדע, הארא־פאשנע יודען קאן אין איניגע טעג ווערען—פערצוויפעלטע, גיים־טיג און קערפערליך צובראכענע בעשעפענישען, אויף וועלכע מען קלויבט נדבות און מען האט רחמנות... אז עס קאן ארויסשווימען אזא ווילדע שרעקעניש ווי... ווי די אלטע יוכבד, וועגען וואסערער איך וועל אייך דערצעהלען... און איך האב אזוי געגלויבט אינ'ם דאזיגען לעבען און געהאפט פון איהם. און געוועבט דארטען מיין צוקונפט פון קינדווייז אן, פון קינדוויז אן...

כ'דערמאהן מיך אנ'אסיען־נאכט פון קינדער־יאהרען. דורך א נאס וועלדעל בין איך דאן מיט'ן טאטען געפאהרען. כ'געדיינק ניט נאך וואס. שווארץ און וויסט, מען זעהט קיין לעבעדיגען הונד ניט. פלוצלונג גלייך אונז אין פנים אריין: „סטאפ!". נאכ'ן טאטענס ציטער־טהון האב איך געמיינט, אז דאס זענען אונז גזלנים בעפאלען... לאזט זיך אויס, אז דאס איז א בגילופין'דיגער מאלדאוואן. ביי זיין טאכטער איז נעכטען חתונה געווען. א גדולה!. האט ער זיך אוועקגעשטעלט אויפ'ן מיט'ן שאסיי מיט אנ'עמער וויין און מיט א טאפ געזייערטע באקלאזשאנעס, און איז מכבד אלעמען, וועמען ער טרעפט אן...

און נאך א סך, א סך אזי לכע זאכען... און אז איך דער־מאהן מיך אן זיי, ווייס איך ניט, צי שמייכלען, צי קריצען מיט די ציינער...

אונזער געזינדעל מיט נאך עטליכע יודישע משפחות האבען נישט געוואוינט גופא און דעם שטעדטעל. וועגען וואסערען איך דערצעהל אייך; צווישען אונזערע נחלאות און דאס שטעדטעל האט געפלייצט ווי העל־בלויעס, לעבעדיגעס גלאז—דער דנעסטער. און אזוי ווי אונזער הויפעל איז געשטאנען אויף א בארג, האט זיך דאס גאנצע שטעדטעל פון אונזערע פענסטער געזעהען, ווי ביי זיך אויפ'ן האנד...

א סך, א סך הייזלעך האבען זיך געזעהען פון יענער זייט

טייך, ווייסינקע, רייניגקע, שטענדיג אויסגעקאלכטע, מיט שווארצע פאסען ביי די ווינקלען נאכ'ן קליין-רוסישען געשמאק. זמער האבען זיך די דאזיגע הייזלעך געטרונקען און אקאציעס און אין גריגס פון די ארומיגע וויינגערטנער. און קוקענדיג פון בערגעל איבער'ן דנעסטער, האט זיך אפטמאל געדאכט, אז א סך, א סך זיבעצעהניאהריגע מיידלעך, אנגעטהון אין ווייסען, בעהאנגען מיט שווארצע סטענגעס, זענען פערלאפען אין סאמע געדיכטען גריגס אריין, און גענומען זיך פאר די הענד צו געהן א קאראהאד...

און ווינטער איז די גאנצע לאנדשאפט געווען וויים. די הייזלעך וויים. די בוימער וויים. די רונדע וויינגערטנערבערג—וויים... שא, שטיל... נאר דער גלייבער געקרייזעלטער רויך פון די קוימענס פלעגט אנזאגען, אז מיטאג-צייט, ווען פערשוויצטע יודען מיט בריימע פלייצעס קומען אהיים פון די שפייכלערס און קעלערס, וועלען זיי געפינען דעם טיש געגרייט, און רויט באקענדיגע טעכטער וועלען דערלאנגען עסען. און געזעצטע חדר-יונגלעך מיט שווארצע אויגען וועלען שטיפען און ליארעמען ארום זיי...

אפטמאל פלעג איך זעהן, ווי די דאזיגע יודען קומען צו מיין טאטען מאכען געשעפט.. און דערנאך, ווי מען טרינקט „מאהאריטש", און ווי א יוד דערלאנגט מיין טאטען א פאטש אין פלייצע אריין פון גוט-ברודערשאפט, און ווי מיין טאטע—אויך ניט קיין שוואך קערעל—גיט זיך א בויג אין דרייען... געזונדע יונגען, זאג איך אייך, זענען דאס געוועזען מיט געזונדע נשמות, מיט געזונדע זיהן, מיט טעכטער מיט פערברענטע פנים'ער און פעסטע ברוסטען. איך רעכען, אז קיינער פון אייך האט נישט געזעהן, ווי יודישע טעכטער ארבייטען אויפ'ן פעלד... אונטער דער הייסער בעסאראבער זון האט מען דאס וואו ניט וואו געקאנט זעהן...

און דערנאך אז איך בין געפאהרען קיין אדעס לערנען זיך און איך בין ארויף אויף „מאלדאוואנקע" און דערזעהן אונזערע יודעלעך דארטען מיט די דינע פיסלעך, מיט די גרויסע מאהנענדיגע אויגען, האב איך זיך גענומען פיהלען אוי יתום'דיג, אזוי אומגליקליך... איך האב כמעט ווי מורא געהאט בעגעגענען זיך מיט די דאזיגע מענשען. עפים פלעג איך מיך שעמען... עפים בין איך זיי געווען שולדיג...

קוים, קוים פלעג איך מיך דערוואַרטען קאַניקול און גלייך — אַ היים. מיך האָט געצויגען אונזער הויפעל מיט'ן באַשטאַן מיט ד שלאַנקע קוקורוזע-וואַנגען... אונזערע אָקסען מיט אונזער פערדעל — מיין פערדעל, — וואָס דער טאַטע האָט איהם אַ נאָמען געגעבען „פעטער זלמן". אַז איך פלעג קומען צופאָהרען, פלעגט ער מיר אָפגעבען שלום-עליכם מיט אַ פרעהליכען הירזשען. אונזער שכן יאַקים, אַ מאָלדאַוואַן מיט מורא'דיגע, גוטע און גרויליכע וואָנסעס — ווען איך בין נאָך אַ יונגעל געווען — פלעגט ער מיר מאַכען פייפעלעך און ברייננגען מיר די ערשטע צייטיגע היינגלעך ווייַנטרויבען און קיצלען מיך מיט'ן ביינדעל פון גראָבען פינגער — אַזאַ סאָרט ביינדעל האָט ער געהאַט... אונגערן האָט ער זיך איינמאָל מיט'ן האַק אַ שטיקעל פינגער אָבגעהאַקט, און אַזוי איז דאָס געבליבען — אַ פינגער אָהן אַ נאָגעל מיט אַנ'אַרויסגעסטאַרטשעטען ביינדעל... אַז איך בין נאָך געווען אַ בר-מצוה-שנעק, האָט מיר שוין יאַקים גענומען אונטער-ווינקען מיט איין אייגעל פון אונטער זיין שווערער „פאַפּאַכע"... ווען איך פלעג אַרויף אויפ'ן באַראָם אַריבערצופאָהרען אין שטעדטעל, פלעגט יאַקים אַרויסנעהמען זיין געטרייע פּיפּקע פון מויל:

— אַ שצאָ? דיווקאַ? חע—חע...

און דאָס פּנים האָט איהם בשעת-מעשה געלויכטען ווי ביי אַ מענשען, וואָס ווינשט דעם אַנדערען גליק און „הצלחה" מיט'ן פולען האַרצען...

אַזאַ איז געווען יאַקים.

און, קומענדיג קאַניקול-צייט אַ היים, פלעג איך אַזוי גערן אַראָבוואַרפען דאָס גימנאַזיע-מונדירעל און אַרייַנקריכען אין אַ פּאָר פּאַרוסינע הויזען, אין אַ פּאָר שטויביגע שטיוועל מיט לאַנגע חאָליאַווען, און פלעג מיך אַוועק- לאָזען אַ זומער-לעב איבער די פעלדער אין ווייַנגערטנער... שנייַדען, אַבטונג געבען... גריסען זיך מיט די פּאַרובקעס פון אונזערע און פרעמדע פעלדער... עסען מיט זיי צוזאַמען זייער פריהשטיק: קאַוועגע מיט ברויט. שרייַבען קוויטלעך... אַרומפליהען אויפ'ן „פעטער זלמן" פון שייַער צו שייַער... מייַנע חברים אין גימנאַזיום האָבען פון דעם אַלעם געוואוסט און האָבען מיר אַ צונעמעניש געגעבען: „טאָלסטאָיס פּלימעניק"... דער דאָזיגער נאָמען פלעגט געזאָגט ווערען מיט זעהר אַ טיעפער איראָניע; דאָס רוב, ווען איך פלעג

מיך אבזאגען פון זייערע „סחאדקעס”, ווען איך פלעג ניט איינ־שטימען מיט זייערע מיינונגען, ניט אונטערהאלטען זייערע לאנגע, געלע ויכוחים...

און אט דא מיט א האלב יאהר צוריק, האב איך אינגאנצען פערענדיגט מיט מיין אייביגען שטודירען. מיר איז נמאס געווא־רען לערנען צוליעב דעם לערנען. מיר האבען דערעסען די פראַ־צענטען מיט די פירבערדיגע עקזאמענעס. ניט געשלאפען, ניט געגעסען... די קלאץ־שאלות פון פעטע, געלאסענע פראפעסארען מיט דעם גאנצען שטאדט־לעבען בכלל. ביז צום ברעכען האבען דערעסען די חברה סטודענטען מיט אלע איבריגע קאלעגען מיט זייערע הונדערטער בראשורען מיט די לאנגע שמאלציגע נעמען, וואס האבען אלע איין טעם, איין ריח, מיט זייערע תרי״ג מצוות פאר טובת הכלל, מיט זייער רחמנות־קוק אויף דעם, ווער עס טהוט ניט וואס זיי טהוען, זייערע אונטערגעשארענע בלייכע מיד־לעך, וואס ארבייטען „אין עסק”, און רויבערן פאפיראסען, זייער צוטהיילען די גאנצע וועלט נאר אויף צוויי מינים מענשען, זייער שמאלצירען מיט דער צוקונפט פון „אונזער פאטערלאנד רוסלאנד”... אייגענטליך, האט דאך מיר דאס לעצטע געדארפט זיין זעהר נא־הענט, און פאר וואס האט דאס מיר אזוי געריסען די אויערן, ווען דאס פלעגט ארויס פון זייער מויל?

קורץ, איך בין געווארען זעהר נערוועז און האב אנגעהויבען זעהן די היים ווי א וויסטע פון נאטירליכען לעבען און ארבייט אין א ים פון שימעל און פראזען... מיר האט זיך געדאכט, אז ווי נאר איך וועל קומען אהיים און כ׳וועל אריינקריכען אין די לאנגע שטיוועל און אוועקלאזען זיך אין פעלד, אין באשטאן... אז ווי נאר כ׳וועל נעהמען צוהעלפען דעם טאטען, וואס איז שוין אלטליך און נרוי געווארען, און כ׳וועל דורכרייטען א פאר מאל אויף דעם „פעטער־זלמן”, וועט אלץ אריבערגעהן. איך וועל מיך בערוהיגען, געזונד ווערען. און כ׳וועל אנהייבען פיהרען דאס נאטירליך לע־בען, צו וועלכען איך בין געוועהנט געוועזען פון קינדער יאהרען אן...

— א — א — אה... — האט איינער פון אונז אין מיטען דערינען שמאקהאפטיג א געניץ געטהון, באלד אבער פערחאפט זיך און דערשטיקט דעם סוף געניץ אין האנד...

דער ערצעהלער איז באלד אנטשוויגען געווארען, ווי מיט

אַ מעסער אָבגעהאַקט, אַ ווילדע איז געשטאַנען אַן׳אומרוהיגע, ניט אַנ׳געוועהנטע שטילקייט, באַלד אָבער האָט זיך ווייטער דערהערט י ע נ ע מ ס קול אין דער פינסטער:

— יאָ, איך בין אַביסעל פערקראָכן דאָרטען אַפילו... נאָר באַלד וועט ווערען זעהר אינטערעסאַנט, זעהר אינטערעסאַנט — אַ סענסאַציע...

מיר האָבען אַלע אינסטינקטיוו דערפיהלט, אַז י ע נ ע ר שמייכעלט אין דער פינסטער, און אַ פרעסטעל איז דורכגעלאָפען.. דער, וואָס האָט געגעניצט, האָט זיך גענומען פערענטפערן:

— ניין, ניין, אַדרבא, פערקעהרט...

דאָס בלייבע פריילין, וואָס איז מיט אונז געזעסען, האָט זיך ניט איינגעהאַלטען:

— ווער האָט שוועבעלעך?

און אַז דער לאָמפּ האָט זיך אָנגעצונדען אונטער׳ן נרינעם אַבאַזשור, האָבען אַלע פערוואונדערט דערזעהן, אַז י ע נ ע ר זיצט אַ קאַלטער, אַ בלייכער מיט צונויפגעצויגענע ברעמען און צוזאַמענגעלעגטע הענד, ווי פריהער.

II.

... „ס׳ היים בין איך אוועקגעפאָהרען, לאַנגע שטיוועל האָב איך אַרויפגעצויגען, אָבער אויסצורוהען איז ניט אויסגעקומען.

אָט איז צוגעקראָכען דער פערגאַנגענער צרה׳דיגער הערבסט מיט זיינע שטרייקען, מיט די „מאַסען אין די גאַסען”, מיט די רויטע בענדלעך אויף די לאַצען, מיט דעם אירא̈ניש-צופרידענעם שמייכעל אויף די ליפען פון יונגע לייטלעך: „אַהאַ, ווער האָט אויסגעפיהרט?. און אָט האָבען אומגעריכט אָנגעהויבען צו קומען שוואַרצע בשורות פון דאַנען און פון דאָרטען... עס האָבען גענומען געהן קלאַנגען, אַז אין די אַרומיגע דערפלעך, דאָ און דאָרטען, האָבען שוין פויערים אָנגעקלאַפט עטליכע יודען די בתּי-נער פאַר קלייניגקייטען, אָדער סתם אַזוי — פון „פראָבע” וועגען.

די אויגען פון די שכנים-מאָלדאַוואַנעס זענען עפּיס געוואָרען מוטנע, אַז מען האָט זיך געגריסט מיט אַלטע בעקאַנטע פאַרוב-

קעס, האָבען זיי עפּיס געענטפערט זעהר שטיל, אראבלאָזענדיג דעם קאָפּ, האַלב פערשעמט, האַלב ברוגז'דיג. און דאָרטען איז שוין געוועזען... און דאָרטען וועט זיין... און דאָ קלויבט מען זיך... און אָט געהט דאָס, און אָט שטעהט דאָס... און אָט שרייבט מען... און אָט קומט דאָס אָן...

די היילעך האָבען עפּיס גענומען שרעקען ביי נאַכט מיט זייער ווייסקייט, די הויכע גערטנער האָבען אימה'דיג געשושקעט, פּונקט ווי זיי וואָלטען ביי טאָג בלוטיגע טעלעגראַמעס געלייענט. אַז מען האָט דורכגעפיהרט אַ פּאַס ווייז, אַ וואָגען מיט פּירות, פלעגט דאָס עפּיס זיין אַזוי, ווי אַ לויה וואָלט דורכגעגאַנגען. די שיימערס האָבען גענומען קוקען מיט אַ רחמנות. ביי די יודען האָבען זיך אין אַ פּאָר טעג די פּנים'ער אויסגעצויגען, און ביים ריידען מיט אַ „גוי", האָבען ביי זיי די אויגען געפלאַקערט מיט טיפען חשד און שנאה. פרעהליכע רויטבאַקענדיגע קינדער האָבען זיך מיט קיילעכדיגע אויגען גענומען צוהערען, וואָס „די גרויסע" ריידען. יודישע בהמות האָבען טרויעריג מעלה'גרה געוועזען. און איין מאָל אין אָווענד איז אונזער שכן יאַקים אַריינגעפאַלען אַ האַלב-שיכור'ער צו אונז אין שטוב אַריין, אָנגעקוקט דעם טאַטען אַזוי, ווי ער וואָלט איהם געזעהען צום ערשטען מאָל, אַרויסגענומען דעם טשובוק פון מויל און אויסגעשריען מיט אַ מאַחאָרקע-רויך:

— אַ, קאָזשי מיני, אַבראַמקי, חיבאַ צע פּראַודאַ?! 1)

און אַז דער טאַטע און די מאַמע האָבען איהם מיט האַרצ-קלאַפּעניש גענומען פונאַנדערפרעגען, וואָס ער ווייס, האָט ער דערצעהלט:

— אַאָם פרישאָו קומע וואַסילי; האַיואָריאָו, האַזואָריאָו, בּרעשיעש, קאַזשו, אַ ווין קאַזשע, ני קאַזשע, נע ברעשו... 2)

נו. דערצעהלט האָט ער, פערשטעהט זיך, דאָס וואָס אַלעמען איז גוט בעקאַנט פון די בעוואוסטע בלעטלעך מיט דער וואָל-ווּלער, געקויפטער שנאה, מיט די גוזמאות'דיגע, גראָבע בלבולים..

---

1) זאָג נאָר מיר אַברהם'על, איז דאָס טאַקי אמת?

2) אָט איז געקומען דער קרוב וואַסילי, האָט ער גערעדט און גערעדט; דו לייגסט זאָג איך און ער זאָגט, ניין, זאָגט ער, איך לייג ניט.

און דערצעהלענדיג האָט יאַקים מיך, זײַן געװעזענעם „מאַזונטשיק", אָנגעקוקט מיט גרױס חשד.

ס'איז געװעזען װילד און אומפֿערשטענדליך אױעקצוװאַרפֿען קלערען מכח ליפֿערן אין דער צײַט תבואה, מאָהלען קוקורוזע, מכח בהמות, דעם „פֿעטער זלמן" און אָנהױבען מיט אַמאָל טראַכטען אײַן עפּוש'דיגען, אומפֿערשטענדליכען געדאַנק, אַז אַ העסליכער שיכור'ער מיט שמוציגע פֿערװאַקסענע הענד קאָן קומען אַרײַנשלאָגען טשװעקעס אין שאַרבען. יאָ.

אין די צרה'דיגע טעג פֿלעג איך כמעט אַלע נאָכמיטאָג אַריבערפֿאָהרען מיט'ן פּאַראָם אױף יענער זײַט דנעסטער — הערען, זעהן, און אַגב פֿלעג איך דאָרטען פֿערגעהן צו יאָהר װערען מײַנע קרובים, װאָס האָבען געװאױנט אין עק שטעדטעל און האָבען זיך זעהר געשראָקען.

געװאױנט האָבען דאָרטען: מײַנע אַ קוזינע — זינע האָט זי געהײסען, אַ יונג װײַבעל מיט פֿרישע בעקלעך, װאָס האָט זיך אַזױ לאַנג מבין געװען אָבצוגעבען עקזאַמענס, ביז װאַנען זי האָט התונה געהאַט, — איהר מאַן — אַבראַשע, און איהר שװיגער.

אַבראַשע — אַ װײַן-קאָמיסיאָנער, אַ געגרױזעלטער ברױנעט מיט אַ היבש בערדעל, אַ צוטראָגענער, אַ װײַכער, איז שטענדיג געװען פֿערנומען און געשעפֿט, בפֿרט, אָסיען-צײַט, בעת דעם רעכטען קאָך פֿון װײַן-בעשטעלונגען, האָט ער זיך גאַנצענע טעג און אָװענדען אין דער הײם נישט געפֿונען. אַפֿילו אין יענע אומרוהיגע טעג האָט ער זיך ניט געקאָנט אָבריסען צו קומען אַ גלעט טהון זײַן צושראָקענעם, יונג װײַבעל.

מיט זינען, פֿלעגען נאָר בלײַבען אין שטוב איהר האַלב-יאָהריגעס קינד און אַבראַשע'ס מוטער — יוכבד, אַן אַלמנה פֿון אַ יאָהר פֿינף און פֿופֿציג, מיט פֿערטראַכטע טיעפֿע אױגען, מיט טונקעלע, געדיכטע האָר — גאָר ניט נאָך איהרע יאָהרען נאָך.

אין די דאָזיגע גראָהע בין-השמשות'ן, װאָס זענען געװען אָנגעזאַפּט מיט שרעק, פֿלעגט זינע גאַנצענע שעות נאָכאַנאַנד אומגעהן איבער'ן שטוב, פֿון װאַנד צו װאַנד, אַן'עלענדע, אַ בלײכע, מיט איהר האַלב-יאָהריגען נפֿש'ל אױף די הענד, פֿלעגט ציטערן פֿון איטליכען שאָרך און װענדען זיך אַלע װײַלע מיט אַ קוש צו איהר קינד:

— עופ'עלע מײנם, עופ'עלע מײנם...

אָדער זי פֿלעגט מיט טעמפּע עקשנות נעהמען קוקען אויף דעם קאלטבלוטיגען ציפערבלאט פון זײגער און ציהען מיט א בײנקענדיגען קול: — ווען וועט ער שוין קומען, רבש"ע! ווען וועט ער שוין קומען?

איך פלעג צו זײ קומען, ווען ס'איז נאך געווען גאנץ ליכ־טיגליך, און דאך פלעג איך שוין געפינען זײער טהיר פערשפּארט און פערקלאפּט, ווי א פעסטונג, מיט א שלאָס און מיט א ריגעל, און מיט א קײטעל, און מיט א גרויסער הילצערנער זאווארע.

אז איך פלעג אנקלאפּען, פלעג איך פריהער דערהערען פון אינווענינ א דערשטיקטעס „אי" און דערנאך א לאנגען „ששש", און ס'פלעגט ווערען שטיל, און דערנאך ניט זיכערע טריט און זינעם קול: „ווער איז דאס?"

איך פלעג מיך אנרופען.

— אך, דאס ביסטו! — און באלד הויבט אן קרעכצען דער שלאס, און גרילצען דאס קײטעל, און קריצען דער ריגעל, און קלאפען די זאווארע, און ווי נאר איך האב אריבערגעחאפּט מײן צווײטען פוס איבער'ן שוועל. ווײטער א שליסערײ מיט א קײטלערײ: זרר, דרר, דראס...

מײנע אנגעצויגענע נערוועז פלעגען עס נישט אויסהאלטען און אײדער זאגען „גוט'ן אוונד". פלעג איך כמעט וויינענדיג בעטען זיך:

— גענוג וועט דיר זײן, זינע!

און זינע פלעגט ענדיגען איהריגעס און באלד צוחאפען זיך צו מיר:

— נו, וואס הערט זיך, ביי אונז? ס'הערט זיך גארנישט?

איהר קול איז געווען בלײך און איהרע קארע אויגען האבען אויף מיך געקוקט מיט אזוי פיעל געבעט, פונקט ווי אן מײן ענטפער איז אלץ געווענדט.

מיט'ן זעלבען קוק פלעגט יוכבר צוגעהן פון אנדער זײט, — און מיט איין פינגער ביים מויל:

— וואס? פראן נײע טעלעגראמעס? ס'וועט שוין ווען ניט אי[illegible] נע[illegible]ן אנ'עק צו די צרות?

— גאָרנישט — פלעג איך בערוהיגען די װײבער — ס'װערט דאכט זיך שטילער, אומעטום, דאכט זיך.

בײ יוכבד'ן אויף די ליפען בעװײזט זיך א שטאָלצער, איראָנישער שמײכעל:

— איהר טרײסט אונז?

— באמת — פרוב איך לײגען.

— און װאָס איז דאָס? — שלעפט זי מיר ארויס א פרישעס בלאַט פון אונטער'ן טישטוך און װײזט מיר אָן א גאַנצען רײסטער פון נײע פאָגראָמען, — איהר לײקענט מיר?

— נײן, פערקעהרט, — הויב איך מיך אָן טומלען, — נִיט אַזוי, איך האָב געמײנט —

— אַך, לאָזט צו רוה, — גיט זי א מאַך שטאָלץ מיט'ן האַנד, רוקט זיך אָב אָן א זײט און בלײבט זיצען א שטומע, א שטרײנגע, א ברוגז'דיגע.

— און ער איז נאָך אַלץ ניטאָ, — װענדט זיך זײנע מיט שרעק און בענקעניש צום זײגער, — רבונו של עולם!

און באַלד חאַפּט זי זיך קושען דאָס קינד:

— עופ'לע מײנס, עופ'עלע מײנס.

און יוכבד זיצט און קוקט אין אײן פינטעל אַרײן, מיט'ן פינגער פעסט בײ די ליפען, װי זי װאָלט פערשװאָרען זיך אַלײן: „רײד נישט, רײד נישט".

בכלל, איז די אַלטע יוכבד עפּעס שטענדיג געװעזן א מאָדנע— מיט איהרע טונקעלע האָר, מיט איהרע צוזאַמענגעדריקטע ליפען און שװײגען; בשעת איהר פלעגט עפּעס װעה טהון, מיט איהר שטרײנגען און שטילען צוהערען זיך און צוקוקען זיך, מיט איהר האַלב־פינסטערען אַלקערעל,* װאו זי האָט געשלאָפען, און פון װאַנען זי פלעגט אַרויסטראָגען אָפטע נדבות. װען זי פלעגט בלײ־בען זיצען אַזוי אָן א זײט האַלב ברוגז'דיג, האַלב פערטראַכט, האָט זיך מיר געדוכט, אַז די דאָזיגע יודינע בעהאַלט אין זיך א פער־באָרגענע אַלטע קראַפט, און שװײגט, און שװײגט.

אויף מאָרגען קום איך װידער צו זײ אַרײן, און יוכבד בע־לײדיגט זיך װײטער דערפאַר, װאָס איך טרײסט זי, און נעהמט מיר לײענען א רײסטער פון נײע אומגליקען, און זײנע הערט זיך צו, ברעכט די הענד און קושט דאָס קינד, און קוקט אויפ'ן

זייגער, פלוצלונג האט זי ציטערדיג און מיט'ן גאנצען הארצען א זאג געטהאן:

— גאט מיין גאט, זאל האטש „ד א״ ניט זיין.

יוכבד האט זיך אומגעריכט א הויב געטהון, ווי זי וואלט דערפיהלט אונטער זיך א שלאנג, און א געשריי געטהון אויף אינע'ן מיט אזא קול, אז די לעצטע איז א פערצאפעלטע געווארען:

— פערד!

און גלייך האט זי זיך געלאזט געהן צו זיך אין אלקערעל אריין.

אויפ'ן שוועל פון אלקערעל האט זי זיך ווייטער אומגעקעהרט צו זינע'ן אזא בייזע, א שטאלצע:

— דו ביזט א פערד, הערסט?!

און באלד האט זיך געלאזט הערען א גערויש פון פערשפארען א טהיר.

זינע איז א ווײַלע געשטאנען א צומישטע מיט א רחמנותדיג צוקרימטען פנים, דערנאך האט זי זיך אראבגעלאזען אויף א שטוהל און האט זיך היסטעריש צוויינט.

אין יענער נאכט, אז איך האב זיך צוריקגעקעהרט אהיים, איז מיר געווען אזוי שווער, אזוי שווער, דער שרעק איז געהאנגען אין דער פייכטער אנגעלארענער לופט, דער שרעק האט געטריפט פון די דעכער, דער שרעק האט בלייך געקוקט פון די געקאלכטע הייזלעך. און דער דנעסטער האט גערוישט אזוי פרעמד, אזוי פרעמד, אזוי גוייש. און דאן האט מיר צום ערשטען מאל א בליץ געטהון א געדאנק: ווי גוט עס איז אוועקצווארפען די „נחלה״ מיט'ן סטעפ, מיט'ן באשטאן, מיט די בהמות, אונטערהאקען אלע ווארצלען, אויפהויבען זיך ווי א פעדערעל מיט איין קליין פעקעלע אין האנד און אנטלויפען קיין אמעריקא, קיין אפריקא, אין הרי־חשך, איידער זעהן, איידער עס זאל אומקומען זעהן אזעלכע אומזיסטע, ביטערע סצענעס אין אזא ריינעם און שטילען געזינדעל.

אזוי האבען זיך געצויגען נאך עטליכע פינסטערע, אומרוהיגע טעג, פאר וועלכע יונגע זענען אלט געווארען און פון

אַלטע זענען געוואָרען קינדער . איך רעכען , אַז איטליכען פון אײַך איז מעהר אָדער ווייניגער בעקאַנט דעם טעם שלאָפען בײַ נאַכט ניט קיין אויסגעטהאָנענער , מיט אַנ'אָנגעלאָדענעם רעוואָלווער אין קעשענע, מיט בייזע חלומות, מיט אָנגעצויגענע נערווען, מיט אַ ביטער-זויערען טעם אין האַלז , ווען ס'איז געגוג איין געוועהנליכער שאָרך, אַז מען זאָל זיך אַ חאַפּ טהון און לויפען גלײַך בעגעגענען דאָס , וואָס מען ערוואַרט ..

נאָך אַזאַ אומרוהיגער נאַכט האָב איך איינמאָל בעגינען דערפיהלט אויף מיר דעם טאַטענס האַנד . איך בין גלײַך אויפגעשפּרונגען , און גלײַך— צום פענסטער געחאַפּט אַ קוק אַריבער'ן טײַך אין שטעדטעל אַרײַן .

בײַ אונז אַלעמען אין האַרצען האָט עפּעס געדרימעלט אַ פיבערדיש געפיהל . מיר זענען כמעט געווען איבערצייגט , אַז דאָס אומגליק דאַרף זיך אָנהויבען פון שטעדטעל , און אַז עס וועט ענדיגען זײַנע מעשים ד אָ ר ט ע ן און וועט פון אַלץ מאַכען אַש און ביינער , וועט עס אַריבערשווימען דעם דנעסטער און וועט אונז אויך בעפאַלען און וועט פון אונז אויך מאַכען אַש מיט ביינער , און צווישען ביידע שוואַרצע קופּעס אַש וועט זיך פלייצען דער דנעסטער אַ רוהיגער , אַ בלאָהער , אַזוי ווי ער האָט שטענדיג געפלייצט . . .

און איצט , חאַפּענדיג דעם ערשטען קוק דורכ'ן פענסטער , האָב איך ווי דורכ'ן נעבעל דערזעהן , אַז אין שטעדטעל שפּאַצירט שוין דאָס אומגליק פראַנק און פרײַ , שטעקט שפּאָטיש געלע , פײַערדיגע צינגער , קרייזעלט הרחבה'דיג אַ שוואַרצען געדיכטען רויך , ווינקט אין אונזערע פענסטער און לאַכט פון אונז , און חמורעט זיך .

איך האָב נישט דערקענט דאָס בילד פון שטעדטעל . די ווײַסע הײַזלעך האָבען זיך געבאָדען אין העלישען פײַער . די אַרומיגע רונדע ווײַנגעטנער און סעדער זענען געווען פאַר פלייצט מיט ברייטע חוואַליעס פון רויך . נאָר פון דאַנען און דאָרטען האָבען נאָך אַרויסגעקוקט אַ פּאָר הײַזלעך , בלייכינקע דערשראָקענע , און האָבען געוואַרט , געוואַרט .

איך האָב מײַנע אייגענע אויגען ניט געגלויבט . איך האָב געמיינט , אַז דאָס איז נישט מעהר ווי אַ פאָרטזעצונג פון די בײַ-

זע חלומות, וואָס האָבען זיך שוין מיר עטליכע נעכט געחלומ'ט.

דער מאַמעס קול האָט מיך אויפגעוועקט.

אין שטוב ביי אונז איז געשטאַנען אַ מיש־מאַש מיט אַ שרעק. די מאַמע מיט אַ גרויסען קישען אין די אָרעמס האָט זיך געפּלאָנטערט צווישען די שטוהלען און אַרום טיש און געשריען צו אונז מיט אַ פערצוויי׳פעלטען, הייזעריגען קול, אַז מען זאָל נאָך איהר לויפען...

ברכה, מיין יונגערע שוועסטער, האָט אַ האַלב נאַקעטע מיט צושויבערטע צעפּ אַרויסגעחאַפּט פון שאַפע איהר יום־טוב־דיגעס, קאַראַקולענעס זשאַקעטעל, איז אַריינגעקראָכען מיט דער לינקער האַנד אין רעכטען אַרבעל, און מיט דער אַנדער האַנד האָט זי געפּאָכעט, און האָט אויך געשריען. דער טאַטע האָט געשוויגען, נאָר ער איז געווען אַזוי בלייך. אַזוי בלייך. עס האָט זיך געדוכט, אַז דער ווייסער צייל האָר פון זיין באָרד איז אַ פאָרטזעצונג פון זיין פּנים. מיט טרייסעלדיגע הענד האָט ער טיעפער אַנגערוקט זיין היטעל, פערשפּילעט נאָך אַ קנעפּעל פון פּידזשאַק און גענומען די האַק אין האַנד. נאָר ס'איז גענוג געווען איין קוק צו טהון אויף איהם, כדי צו פערשטעהן, אַז ער גלויבט אַליין ניט, אַז מיט דער האַק וועט ער האַקען מענשעשע קערפּערס...

— גזלנים, וואָס שטעהט איהר? האָט די מאַמע געשריען, — גאַל־נים!

צום סוף זענען מיר אַלע אַרויסגעלאָפען.

ניט ווייט פון ברעג זענען געשטאַנען אונזערע עטליכע יודישע שכנים, מיט לאַנגע בערד, אַזוינע עלענדע, בלייכע, רחמנות'דיגע. שרעקליך איז צו זעהן, ווי געזונדע, דערוואַקסענע מענשען פּיהלען זיך קליין, אַבהענגיג ווי וויעג־קינדער. ווייבער האָבען געבראָכען די הענד און געשריען. און געשלעפּט די מאַנען פאַר די אַרבעל. געלאַסען צווישען אַלעמען איז געווען נאָר איין יאַקים. ער איז געשטאַנען אויפ'ן סאַמע הויכען ברעג, שוין אַ ביסעל אויסגעברונקען אויפ'ן ניכטערען מאַגען, און געמורמעלט האַלב צו אונז, האַלב צו זיך אַליין, צוגעשאָקעלט מיט זיין הויכער ברוינער פּאַפּאַחע.

— אַ אָס שצאַ קאַזאַל קומע וואַסילי. האָוואָריאַו, האָוואָ־

דיאו. ברעשעש, קאזשו, ני, קאזשע, נע ברעשו, קאזשע, נע ברעשו.

און דער דנעסטער האט פון יענער זייט געטראגען ווילדע אויסגעמישטע קולות. עפעס האט דארטען געקנאקט, עפעס האט דארטען געברומט און געלעקט, און געפרעסען מיט פייערדיגע צינגער. עפעס א גרויסעס, א מורא'דיגעס האט געטראטען מיט שווערע לאפעס:

— בראך—ך, בראך, בר—ראך—בראך.

און מיטען דעם ליארעם האט זיך ווייט, ווייט ארייננגעשפאלטען א דינער, עקבערגדיגער פאלצעט: — אי — א — געווא—א— און אבגעהאקט זיך.

און עד היום פערשטעה איך ניט, פאר וואס גראד אין יענער מינוט האט זיך ביי מיר געפלאנטערט אין אויפגערעגטען מוח: — עופ'עלע מיינ'ס, עופ'עלע מיינס, און ער איז נאך אלץ ניטא, ניטא.

פלוצלונג האבען אויסגעשריען עטליכע שטימען מיט אמאל:

— זעהט! וואס איז דאס? דארטען —

— „זיי" לויפען שוין. אי! זעהט.

— וואס שטעהט איהר, גזל—נים!

אויף יענער זייט, פונ'ם רויך און פייער, איז ארויסגעלאפען א שווארצעס קופקעלע מענשען און גלייך צום וואסער צו, צום פאראם. זיי האבען עפעס געשריען, געמאכט מיט די הענד.

— מיט העק, מיט העק, — איז דורכגעלאפען א קול צווישען אונזערע.

עטליכע האבען נעחאפט לויפען, אנדערע זענען צוגעפאלען צו יאקימען, ער זאל זיי ראטעווען, געשטופט איהם דרייערובעלדגע אין האנד.

— בהמות! — האט זיך אין מיטען דעריכנען דערהערט מיין טאטענס קול, — ציגען, שלימזל'ניקעס! — האט ער זיך גענומען זידלען, — וואסער שווארץ-יאהר! דאס פאהרען יודען, יו—דען! טפו!

— ווא—אס?

און אלע האבען זיך איינציגווייז און ניט זיכער גענומען אמקעדרען און לויפען אראב צום ברעג.

דאָס שוואַרצע קופּקעלע מענשען איז שוין געשוואומען אויפ'ן פּאַראָם. אַלע האָבען דאָרטען פֿון אַלע כּחות געשלעפּט דעם קאַנאַט, געשלעפּט, געשטופּט זיך און געשריִען. די שׂרפה פֿון שטעדטעל האָט זיך חמורע, קאָפּ־אַראָב, אָבגעשפּיגעלט אין דנעסטער, און צווישען בײדע שׂרפות איז געשוואומען דער פּאַראָם, ווי אַ שטיקעל גאַנץ־געבליבענער בנין מיט לעבעדיגע נפשות.

— גאָרנישט, זאָגט לויפען — האָט זיך מײַן טאַטע נישט געקאָנט בערוהיגען, — לויפען...

אין אַ לאַנגער, לאַנגער ווײַלע אַרום איז דער פּאַראָם צוגעשטאַנען צום ברעגעל, און פֿון איהם זענען ניט טויט, ניט לעבעדיג אַראָבגעשפּרונגען בײַ אַ מנין טויט־דערשראָקענע ייִדען מיט ווײַבער מיט אַ פּאָר קינדער. אַלע פֿערשוויצטע, בלײכע, פֿערסאָפּעטע; אײנער מיט אַ גרויסען, בלויען און בלוטיגען בײַל אויפ'ן שטערן. צווישען זײ אויך אַבראַשקע, זײַנע מיט'ן קינד אויף די הענד און יוכבד. בײדע אָהן טיכלעך מיט צושויבערטע האָר. אַבראַשקע'ן האָב איך קוים דערקענט. ער איז געווען אינגאַנצען נאַס, די קליידער נאַסע, צוגעקלעפּטע צום לײַב, און פֿון זײַן אויסגעווײַקט בערדעל האָט עפּעס געטריפּט ניט בלוט, ניט בוריקעס־ראָסעל.

עטליכע פֿון די אָנגעקומענע האָבען באַלד געחאַפּט לויפען באַרג־אַרויף און שרײַען מיט אַ פֿערשטיקט קול אין דער וועלט אַרײַן:

— שטעהט ניט... שטעהט ניט... שטעהט ניט...

מיר האָבען זײ אַרומגערינגעלט און נישט געלאָזען לויפען:

— וואָס איז? וואָס איז?...

מײַן טאַטע האָט געוואָלט איבערשרײַען זײַן אײגענעם שרעק.

— בהמות, חמורים! — האָט ער זיך געזידעלט — וואָס רעדט איהר ניט? פֿערד!

פֿון הינטען האָט זיך דערהערט אַ גראָבער, קאַלטער געלעכטער. דאָס האָבען געלאַכט די פּאַרובקעס אויף דעם אָבגעשוואומענעם פּאַראָם.

אײן ווײַבעל פֿון די אָנגעקומענע, מיט גלעזערנע, אויסגעגלאָצטע אויגען, האָט זיך גענומען רײַסען פֿון אונז און שעפּטשען מיט אָבגעחלש'טע ליפּען:

— לאָזט, לאָזט, אַט לאַבֿען זיי, איהר הערט דאָך, לאָזט, אַט לאַבֿען זיי —

— אַט מיט אזא קלאָץ, אָ! — האָט בעוויזען דער יוד מיט'ן בייל אויפ'ן שטערן.

אברראַשע א נאַסער, א קלעפּיגער, האָט געקלאַפּט מיט די ציינער ווי אין קדחת:

— בעהאַלט—ט—ט אונז, מען וועט—מע באַלד—ד קומען, באַלד קומע—מען.

— איהר ווייסט ניט, איהר ווייסט ניט — האָט געחזר'ט א נידעריגעם מבובל'דיגעם יודעל — איהר, איהר ווייסט ניט, און א יללה פון ווייבער:

— וואָס טהוט מען, וואָס טהוט מען?

— מען קוילעט ווי, ווי, שטעהט ניט, עס גיסט זיך בלוט אין די גאַסען, בלוט.

ביי דעם וואָרט בלוט זענען יודישע אויגען גרויס און קיילעכדיג געוואָרען, א מיש-מאַש, און אַלע האָבען זיך א וואָרף געטהון צו יאַקימען בעטען רחמים. פון דעם שטיק-בענשען, וואָס האָט אַרומגעחאַפּט דעם פויער, האָט זיך נאָר דייטליך געהערט:

— דאָברי טשאָלאָוויק, דאָברי טשאָלאָוויק.

אומגעריכט פאַר זיך אַליין בין איך מיט אמאָל רויט געוואָרען. אָהן ווערטער האָב איך אָנגעטאַפּט דעם רעוואָלווער אין קעשענע און געלאָזען זיך לויפען צוריק צום טייך. אונטער'ן בריקעל איז געווען צוגעבונדען אונזער אַנ'אייגענעם שיפעל.

— משוגענער, וואוהין? - האָב איך נאָך זיך געהערט א ווילדען, הייזעריגען קוויטש.

דאָס האָט געשריען מיין מאַמע. נאָר איהר קול איז עפּעס געווען ווייט, וויים, ווי דורכ'ן חלום, אין קאָפּ האָט מיר נאָר געבליצט:

— עס גיסט זיך בלוט אין די גאַסען... דאָברי טשאָלאָוויק, דאָברי טשאָלאָוויק.

דער ווינד האָט מיר געפּייפט אין די אויערן, און דער רויך האָט געוואונקען: „קום, קום!". נאָך אין א סקונדע אַרום בין איך שוין מיט איין פוס געווען אין שיפעל. נאָר דאָ האָב איך דערפיהלט, אַז איינער האָט מיך פעסט אָנגעחאַפּט ביים אַקסעל.

שיִער-שיִער האָב איך נישט אויסגעשאָסען, — אַזוי פלוצלונג האָט זיך דאָס געטראָפען. איך קעהר מיך אום: דער טאַטע!

זיין פנים איז געוועזן גראָה-געלב און זיין גרויליבע לאַנגע באָרד האָט געציטערט:

— מיין זוהן — האָט ער נאָר געקאָנט אַרויסריידען און זיך אָבגעהאַקט. און זיין קוק איז געוועזן אַזאַ יתום'דיגער, אַזאַ אומגליקליכער, אַ פערגאָסענער מיט טרעהרען.

אָט דער דאָזיגער „מיין זוהן" מיט'ן קוק האָבען מיך אין איין אויגענבליק פערשיכורט. די הענד האָבען זיך מיר אָבגעלאָזען — אַרוים דער גאַז און איך האָב פלוצלונג דערפיהלט, אַז אַלץ איז שוין ד אָ ר ט ע ן פערפאַלען. אַז קיינעם וועל איך שוין נים העלפען, און דאָס וואָס געוועזן איז געוועזן. און דאָס וואָס וועט זיין, וועט זיין...

— איך האָב אַ רעוואָלווער, איך האָב אַ רעוואָלווער, — האָב איך נאָר געמורמעלט, ניט וויסענדיג צוליעב וואָס, און אַרויסגענומען דאָס, וואָס איך האָב גאַנצע טעג און נעכט געוואָרעמט אין קעשענע.

דער טאַטע האָט נאָר אַ שאָקעל געטאָהן מיט'ן קאָפּ: „בעהאַלט!" און האָט מיך אַװעקגעפיהרט פאַר'ן האַנד ווי אַ קליין קינד.

אין אַ ווײַלע אַרום בין איך שוין געגאַנגען מיט אַנ'עדה בלייבע יודען און פערוויינטע ווייבער. אונז אַלעמען האָט געפיהרט יאַקים, ווי מען פיהרט אַ סטאַדע צושראָקענע שעפסען, און דער „גוטער פאַסטוך" אַליין איז אונז נאָכגעגאַנגען, געקלונגען אין קעשענע מיט די זילבערנע רובעלס, וואָס מען האָט איהם געגעבען דערווײַל „נאַ הורילקו". גוטע געפיהלען האָבען איהם נישט געלאָזען רוהען, איז ער אַלץ געגאַנגען און האָט געדבר'ט, צושאָקלענדיג מיט זיין שווערער פאַפּאַחע:

— אַ אָם שצאָ הואוריוו קומע וואַסילי! ברעשעש, קאַזשו... ני, נע ברעשו, קאַזשע, נע ברעשו.

זינע איז געגאַנגען אַ האַלב-געחלש'טע. דאָס קינד האָט ביי איהר אומרוהיג געדרעמעלט אויף די אָרעמס, אַלץ געמאַכט מיט די ליפּעלעך, געקנייטשט דאָס נעזעל. ניט וויסענדיג פאַר וואָס, האָב איך מיט אַ מאָל גענומען שמייכלען און אַ זאָג געטוהן זינע'ן שטילערהייד:

— און ער איז נאך אלץ ניטא, און ער איז נאך אלץ ניטא. זינע האט אפילו דעם קאפ נישט א קעהר געטהון.

יוכבד איז געגאנגען א בלייכע, א שטרייגנע מיט אבגעדעקטע צוואָרפּענע, דונקעלע האר, און איהר אלטער פּראָפּיל איז געוועןארומגערינגעלט מיט די דאָזיגע האר, ווי אנ׳אלטעס בילד אין פרישען, נייעם רעמעל. דערזעהענדיג מיך, האט זי אויף מיך אויסגעשטעלט ביידע אויגען, ווי איינער טענה׳ט: „היינט וואס האסטו מיך געטרייסט?“ — און א זאג געטהון:

— גוט!?

און הינטען האט געריעוועט און געקנאקט אלץ נעהנטער און ווילדער געטופעט מיט שווערע, שווערע, בעוואָפּענטע לאפּעס: בראך־ך, בראך־ך.

דער יוד מיט׳ן בייל אויפ׳ן שטערן האט געהאפּט לויפען פארויס און שרייען:

— אי, גיבער, גיבער, גיבער!

III.

בעהאלטען האט אונז יאקים ביי זיך אין זיין אלטען ווייניקעלער הינטער די עטליכע יודישע הייזער, וואס זענען געשטאנען אויף דער זייט דנעסטער.

אז מיר האבען זיך גענומען ארויבלאָזען אויף די קרומע, פערפוילטע טרעפּלעך, זענען אלעמענס פּנים׳ער געוועןגראָה־געל. ערנסט זענען אויך געוועןדי פּנים׳לעך פון די צוויי 4—5 יאָהריגע קינדער, א יונגעלע מיט א מיידעלע, יואס האבען זיך אנגעהאלטען אן די קליידער פון זייערע מאמעס. אין זייערע קינדערשע אויפגעריסענע אויגען האבען געציטערט קליינע נאאיווע פּראגעצייכענס. די „גרויסע“ האבען זיך שטומערהייד איבערגעקוקט און איטליכען האט זיך מיט א קרענקליכען, קלטען גרויל איבערגעגעבען דעם צווייטענס געדאנק: „ווער ווייסט, צי מען וועט פון דאנען לעבעדיגערהייד ארויסגעהן?“, און דאס עלטערע פון ביידע קינדער — דאס מיידעלע, האט זיך א ווייליע איינגעשפּארט מיט איין פּיסעל אין א טרעפּעל:

— מאַמ... מאַמע, וואוהין גײען מיר דאָס?...

די מאַמע האָט איהר פֿערשטעלט דאָס מײַליכעל מיט'ן האַנר:

— ש־ש־שטיל, מײַן קינד, זאָלסט שווײַגען, מען טאָר ניט, מען וועט אונז דאָרטען געבען ווײַן, ווײַן...

— ווײַן?

די מאַמע האָט נישט אויסגעהאַלטען דעם אומגלויביגען, אָפֿענעם בליק פֿון איהר קינד און אָבגעקעהרט דעם קאָפּ.

און וואונדערבאַר, וואָס אין אַזעלכע צרה'דיגע מאָמענטען בעמערקען זיך ניט ווילענדיג אַלע קלייניגקייטען, און ווי שווערע שטיקלעך בלײַ פֿאַלט דאָס אַראָב אין זכרון. דערמאָהנענדיג זיך דאָס אַראָבלאָזען זיך אין קעלער, געדײַנקט זיך פֿון אײן זײַט אַ רונדער באַרג מיט יאַקים'ס קאַרשען־גאָרטען, אַ הוילער גאָרטען, אַ נאַסער, אַ שווינדזיכטיגער, — און פֿון דער אַנדער זײַט אַ פּרב־טער, געשלײַנגעלטער וועג, וואָס פֿיהרט קײַן „באַלנעשטי״— אײנס פֿון די אַרומיגע דערפֿלעך. אויפ'ן וועג איז געלאָפֿען אַ נעל הינטעל און האָט געשמעקט דאָס נאַסע זאַמד, ווי דער שטײַגער איז בײַ הינטלעך, און אויף יענער זײַט צוים פֿון קאַרשען־גאָרטען איז געשטאַנען יאַקים'ס שײַגעצ'ל מיט רויטע באָרוויסע פֿיסלעך און עפּעס געפּאָרקעט זיך דאָרטען. ווי נאָר ער האָט דערזעהען יאַקימען, האָט ער גענומען ליאַרעמען און ווינקען:

— האָ—האָ... טיאַטקאַ! זשאַבאַ, טיאַטקאַ, זשאַבאַ...*)

יאַקים האָט אויף איהם אויסגעגלאָצט אַ פּאָר בלוטיגע אויגען:

— צאַיץ, צאַיץ... בים טאָבי! **) — און האָט איהם בעוויזען אַ ברוינעם, האַרטען קולאַק.

אַז דער לעצטער פֿון אונז האָט זיך אַראָבגעחאַפּט אין קעלער אַרײַן, האָט יאַקים בחפזונ'דיג פֿערמאַכט הינטער אונז די שווערע, דיקע טהיר, און באַלד האָט זיך דערהערט אַ הײזע־ריגער קנאַק פֿון אַ גרויסען שלאָס, אין וועלכען מען דרעהט איבער אַנ'אַלטען, פֿערראָסטעטען שליסעל.

די פֿינסטערניש האָט אונז אײַנגעשלונגען. שטיל. אַלע האָבען מיר דערפֿיהלט, אַז פֿון איצט אָן ליגט שוין דער שליסעל

---

*) האָ, האָ טאַטע! אַ זשאַבע, טאַטע, אַ זשאַבע!

**) שווײַג, שווײַג... דער טײַוועל זאָל דיך!

פון אונזער אלעמענס לעבען בײַ יאקימען אין די ברייטע „שאַראוואַרעס“...

די פינסטערניש אין קעלער איז געווען א פייכטע, אנ׳אלטע. זי האט געשמעקט מיט א שארפער פייכטקייט, מיט איבערגעוויי ערטען פראסטען ווײַן און מיט צוגעלעגענע ווײַנטרויבען. נאר איין קליינעס, גראטען־פענסטערעל — מעהר אז העלפט אײַנגעגראבען אין דער ערד, האט אריינגעטראגען אין קעלער א גראָהען פלעק ליכטיגקייט און האט עס געווארפען איבער אונזערע קעפ אויף די געמויערטע, פייכטע וואנד וואס אנטקעגען. אז אונזערע אויגען האבען שוין שלום געמאכט מיט דער פינסטערניש, האבען פון דער לעצטער גענומען ארויסשווימען טעמפע, ברייטע און בײַבײַגע פיגורען.

דאס זענען געווען ווײַן־פעסער.

נאר עטליכע פון די פעסער זענען געשטאנען שווערע, אנגעגאסענע. די איבריגע זענען אלע געווען פוסטע, אנגעשפּאלטענע אהן רייפען, אהן שפונטען. אז איינער פון אונז האט זיך אונגערן אבגעקלאפט אן אזא פאס מיט׳ן שוך, פלעגט עס ארויסגעבען פון זיך א דומפיגען הילך:

— באַ—הו...

דער דאזיגער הילך האט געשראקען, פונקט ווי א מגושמ׳דיגער, שיכור׳ער גוי וואלט זיך אויפגעחאפט און גראב א זידעל געטהון פון פאס ארויס. אלע האבען דערפאר געזעהן צו פערנעהמען וואס וועניגער ארט און מאכען וואס קארגערע און פארזיכטיגערע בעוועגונגען.

פון דער שוארצער, אנגעשפּאלטענער סטעליע האבען געטריפט שווערע, קאלטע טראפענס נאסקייט. אראבפאלענדיג האבען זיי שווער און הייזעריג געפויקט אויף די אבגעבראכענע פוסטע פעסער: דאק—דאק—דאק—אזוי מאנאטאן, לאנגזאם איינס נאך איינס. און מיט אמאל, פונקט ווי זיי וואלטען אנגעווארען די געדולד! דאק—דאק—דאק—דאק. אזוי גיך־גיך, א מין פיקעריי פון הונגעריגע היהנער. אין א ווײַלע ארום ווייטער אבגעהאלטען, איינציגווייז. א טריף נאך א טריף. „דאק—ק“ און שטיל, און ווייטער: „דאק—ק“ און שטיל. שלעכט האט דאס געווירקט אויף אונזערע אנגעצויגענע נערווען. ס׳האט

זיך געוואַלט פערטומלען די קלאַפּעריי מיט אַ ליאַרעמדיגען געשפּרעך, נאָר ריידען הויך האָט מ׳ן מורא געהאַט.

— קאַ-אַלט-ט, — האָט אַבראַשע געקלאַפּט מיט די ציינער און געטוליעט זיך צו אַ פולען פאַס וויין.

מיין טאַטע איז צו איהם פאָרזיכטיג צוגעגאַנגען:

— אַבראַשע, אין וואָס האָסטו זיך דאָס אַזוי איינגענעצט?

— שיער ניט דערטרונקען, — האָט אַבראַשע געקלאַפּט מיט די ציינער.

— וואָס? וואָס דערטרונקען? דיך?

— איינענע גויים... ווער זאָל זיך ריכטען?

— וואו גויים?

— אין אַ פעסעל וויין, — האָט אַבראַשע געשעפּטשעט, ניט קוקענדיג אויף מיין טאַטען, — איך קום באַגינען צו קאָנדראַטענקען אין קעלער - צונעהמען דאָס פאַס וויין. וואָס איך האָב ביי איהם נעכטען געקויפט, איך ווייס נאָך פון גאָרנישט, איך געה אַריין אין קעלער, מיין פאַס איז אויפגעבראָכען און קאָנדראַטענקעס פּאַרובקעס מיט נאָך עפּעס גוי׳עצען שטעהען אַרום פאַס און מען זויפט מיט גאַנצע טעפּ. שיכור׳ע, פערשטעה איך דאָך שוין. מהו איך זיך פונדערסטוועגען אָן אַ כח און פרעג. האַפּט מען מיך קלאַפּען און טרייסלען. אויפגעהויבען - און „בוך" אין פאַס אַריין. גענומען טובל׳ן „אָס טאָבי - מאַכען זיי - זשיד, וויגאָ"[1])

גיפטיג דורך פערסקאַליעטע ציינער האָט אין מיטען יוכבד אַ פרעג געטהון:

— גו—וט?

און קיינער האָט נישט געוואוסט, ביי וועמען זי פרעגט דאָס, ווייל איהרע אויגען האָבען טעמפּ געקוקט אין דער פינסטער אַריין איבער אַלעמענס קעפּ

— מיט׳ן קאָפּ אַראָב, מיט׳ן קאָפּ אַראָב, - האָט אַבראַשע געקלאַפּט מיט די ציינער - „אָס טאָבי, מאַכען זיי זשיד, וויגאָ"... קאַלט, קלעפּיג, פאַסקודנע, בררר.

און ווייטער אַ רגע שטיל. ווייבער זיפצען, דערשטיקט, אין זיך. שווערע טראָפּענס פויקען אין די צושפּאָלטענע פעסער.

---

[1]) אָט האָסטו דיר, זשיד, ווייַן.

— וואָס האָבען דאָס די פּאַרובקעס פון פּאַראָם געלאַכט? האָט זיך איינער דערמאָהנט.

אַלע האָבען געשוויגען, נאָר טראָפּענס פייכטקייט האָבען געענטפערט: — ד—דאָק—ק—דאָק.

אין אַ ווײַלע אַרום האָט אַ ווײַבעל בעטראַכט דאָס, וואָס מען האָט געפרעגט:

זיי האָבען געמאָגט לאַכען מיט בלוט אפילו. צו קאַרב פון מענשען גענומען, נאָך געראַרפּט אַ דאַנק זאָגען.

דורך דאָס גראַטען-פענסטערל הויבט אָן דערגרייכען אַ צו-ריבענער, ווײַטער געריויש, אָפּטמאָל בעגלייט מיט אַ דײַטליכען קנאַק. פונקט ווי קען קלעטערן אויף אַנ'אַלטען טרוקענעס דאַך פון שינדלען.

דער יוד מיט'ן בײַל אויפ'ן שטערן האָט מיט אַ מאָל אַ חאַפּ געטהון מײַן טאַטען פאַר'ן אַרבעל:

— איהר, איהר קאָנט איהם גוט? יאָקימען אײַערען.

מײַן טאַטע, אַנשטאָט צו ענטפערען דעם יודען. האָט זיך אַ קעהר געטאָן צו מיר מיט אַ זיפץ:

— דאָס פערד מיט, מיט די בהמות אונזערע האָט ער אָבגעפיהרט צו זיך. אפילו אין לאָמפּ האָט ער שוין אַרײַנגעגאָ-סען, ווײַטער איז.

און ווידער אַ לאַנגער, געבראָכענער זיפץ און אַ שפּרײַט-אויס מיט די הענד:

— וואָס קאָן מען וויסען?

דער ווײַטער גרילצענדער קאַצען-געריויש האָט זיך פער-שטאַרקט. אַלע די. וועמען די פינסטערניש און שטילקייט פון קעלער מיט דער פערשלאָסענער דעמבענער טהיר האָבען געווען אַ ביסעל פערזיכערט, האָבען זיך ווײַטער אויפגעצאַפּעלט. מאַנס-בילען האָבען שווער געאָטהעמט, געשושקעט זיך, די פּנים'ער פון די ווײַבער, אויף וויפיעל ס'איז געווען מעגליך פונאַנדערצו-קוקען אין דער פינסטער, צווישען די טעמפּע, בײַביגע פּעסער, זענען געווען געל, זײַערע אויגען האָבען גאַרנישט געזעהן אַרום זיך, חוץ זײַערע איינענע שרעקענדע געדאַנקען.

דאָ האָט זיך דערהערט אַ רײַנעס, קינדערשעס קול'כעל. אַזאַ ערנסטעס:

— מאמע, וואס—דאס א „פּאגלאם?".

דאס האט א פרעג געטהון דאס פינף־יאהריגע מיידעל.

די מאמע איהרע האט געחאפּט און פערשטעלט איהר דאס מיילכעל.

— שטיל, שטיל, מרשעת — איך האב דיר דאך געזאגט מען טאר ניט.

אזוי האט זי זיך אנגעביזערט אויף דאס מיידעלע, אבער א קעהר געטהון זיך צו יוכבד'ן און א שושק געטהון:

— איהר הערט דאך. ס'פערשטעהט אלץ, א חכמה!:

ניט ריידענדיג קיין ווארט, האט יוכבד וויך און געלאסען אנגענומען דאס מיידעלע ביים הענטעל און צוגעפיהרט צו זיך:

— א „פּאגלאם". מיידעלע מיינס, איז דאס, ווען יידען דארפען זיצען אין קעלער, אט ווי איצטער, און דארפען זיין שטיל, ששא — א, קליינע מיידעלעך אויך, ניט מען דערפאר וויין, א ס—א—ך.

— וויין? – האט שוין דאס מיידעלע א ביסעל אנגעהויבען גלויבען, – אזוי ווי פסח?

— יא, יא, מיידעלע, אזוי ווי פסח.

און שטיל. דאס מיידעלע האט צוגעדריקט דאס קעפּעל צו איהר מאמען און געטראכט. ניט ווילענדיג האבען זיך ביי עטליכע איבערגעקרימט די ליפּען אין א שטומען שמייכעל, און שווער איז אנגעקומען דער דאזיגער שמייכעל. נאך שווערער ווי אנ'אנדערש מאל וויינען.

פון דערווייטען האט מיט א מאל דערגרייכט א מעהר דייטליכער אויסגעשריי: „או—אה" און פונקט ווי אונטער געזונדע פויסטען האט א פלאץ געגעבען עפּעס א ברעקעלדיגעס א טרוקען נעס:

—בר־רא־ך־ך.

זינע, וואס איז די גאנצע צייט געשטאנען ווי א געחלש'טע, מיט דעם שלאפענדיגען קינד אויף די הענד, האט א ציטער געטהון:

— אבראשע, וואס איז דאס?

אבראשען האט שוין געפיבערט. ער האט אלץ שטארקער און שטארקער געקלאפּט מיט די ציין, א פערקיהלטער:

— אַך, זינעלע, זינעלע, קאַלט, נאַס, קלעפּיג, אוך —
און מיט אַ מאָל האָט ער פערקריצט די ציינער:

— אוים, אַ קללה אויף זיי מיט זייערע ווייַנען, אוים געשעפטען מיט ווייַן ביי מיר.

יוכבד איז צו איהם שטיל ווי אַ שאָטען צוגעגאַנגען און אַ שעפּטשע געטהון ביטער, איראָניש:

— וועמען קלויבסטו זיך דאָס אָבטהון? — מייַן זוהן.

— וואָס אָבטהון? — איז אַבראַשע אויפגעשפּרונגען — זאָל נאָר גאָט געבען, עס, עס זאָל אַריבער, איז, איז אוים, וואוהין די אויגען טראָגען.

פרעמד האָט זיך דאָס עפּעס געהערט, ס'האָט זיך נישט געגלויבט, אַז דאָס רעדט אַבראַשע, איך האָב איהם געקאָנט אַלס אַנ'אמת'ען פאַנאַטיקער פון ווייַן־מסחר, נאָר זייַן פּנים, וואָס האָט געגלאַנצט פון פערטריקענטען ווייַן אַנטקעגען דעם מוטנעם אָבשייַן פון פענסטערעל, מיט זייַנע פיבערישע אויגען האָבען פערזיכערט — און זיי האָט געברענט די עכטע יודישע נקמה...

יוכבד האָט איהם עפּעס אָבגעענטפערט, נאָר קיינער האָט נישט געהערט, ווייל אין מיטען האָט פון דאָרטען געגעבען אַ ברום:

— ר—ר—ראַ—אַ...

— זיי שווימען... — איז דורכגעלאָפען אַ שושק.

און טראָפּענס פייַכטקייט האָבען אונטערגעפּויקט אויף די פענסטער:

—דאַק—ד—דאַק...

איינער אַ גרויסער, הויכער יוד פון די אָנגעקומענע האָט זיך דערשראָקען, און מיינענדיג, אַז דאָס חלום'ט זיך איהם, האָט ער גענומען אויספּרובען זייַן קול:

— מיר האָבען זיך מיט נסים... מיט נסים — אַרויסגעהאַפּט פון, פון דאָרטען, ווי איהר זעהט מיך לעבעדיג, מיט נסים.

און ריידענדיג האָט ער געציטערט.

יוכבד האָט איהם שטרייַנג און שטיל אַ פרעג געטהון:

— אַנטקעגען וואָס דערצעהלט איהר דאָס?

— איך זאָג אַנטקעגען דעם, — האָט דער יוד מבולבל

געשעפטשעט – אנטקעגען דעם וואָס, די יונגע לײַט שיסען, גאָרניִשט. שיסען זײַ, זאָגען מיר, לויפט מיט אונז, ווילען זײַ ניט זײַ שיסען, מען האָט שוין עטליכע פון זײַ...

יוכבד האָט איהם אָבגעהאַקט:

– מען ווייסט, שווײַגט!

יענער האָט מיט הכנעה אַראָבגעלאָזען דעם קאָפּ און איז אנטשוויגען געוואָרען.

– דאַק-דאַק, – האָבען שווער געפּויקט די טראָפּענס.

און זויער און פינסטער און געדיכט איז געווען די לופט אין קעלער, און דער שרעק איז געהאנגען שווער איבער אַלעמענס קעפּ. אויף אַנ'איבערגעבראָכענעם שטרוי איז ער געהאַנגען. אָט, אָט פאַלט ער אַראָב און דערשטיקט אונז.

מײַן טאַטע האָט מיט אַמאָל שטיל אַ זיפץ געטהון.

– אַך-אַך-אַזאַ מעשה!

– וואָס איז? – האָט אויסגעצויגען דעם האלז אַ צווײַטער.

– מען האָט געדאַרפט איבערדרײַען דעם קאַנאַט, געדאַרפט.

— וואָסער קאַנאַט?

— פון פאַראַם.

אַלע האָבען געשוויגען. ס'האָט זיך געוואָלט גלויבען, אַז אַזאַ פערצווייפעלטעס מיטעל איז פריהער געווען מעגליך. און ס'האָט וועה געטהון, וואָס איצט איז שוין דאָס צו שפּעט און אונמעגליך.

דער שליסעל פון אונזער תפיסה איז געווען בײַ יאַקימען.

אַ רגע האָט נאָר אין אויפגערעגטען מוח אַ קאָך געטהון אַ זודיגע נקמה-פאָרשטעלונג: אַ לאָז אַראָב די האַק, און דער שווערער, אָנגעצויגענער, אײַנגעפּעקטער קאַנאַט צושפּרינגט זיך פײַפענדיג אויף צווייען. דער בלאָהער, סאַמעטענער שטראָם פון דנעסטער גיט זיך אַ בײַזער און אַ שטורם דעם אָנגעפּאַקטען פּאַראָם און פערשלעפּט איהם אַראָב-וואָסער צו אַלדי שוואַרץ-יאָהר, מיט זײַ צוזאַמען, מיט זײַ צוזאַמען, – און שרײַט אײַך „זשידי“. און מאַכט אײַך מיט די פויסטען, וויפיעל איהר ווילט. צו די פעלזען! צו די פעלזען!

— אורר-ראַ. – האָט פון „דאָרטען“ דײַטליך און הײַזעריג אַ דונער געטהון, און אַ מיש-מאַש פון אַ סך שיכּור'ע, שרײַענדע

העלזער האט זיך אריינגעריסען דורכ'ן פענסטערעל, אבגעשלאגען זיך אן די פייבטע ווענד און אבגעהילבט אין די פוסטע פעסער.

אלע זענען פעשטיינערט געבליבען. אין מוח איז ווייטער קאלט, קאלט געווארען. ביי עטליכע ווייבער האט זיך ארויסגעריסען א פערשטיקטער „אוי", און באלד פערחאפט זיך. אנדערע ווייבער האבען זיך אבגעקעהרט מיט פערשמאכטע ליפען צו די פעסער, צו די ווענד און גענומען שעפטשען, און גענומען ריידען מיט גאט אויף לשון „דו".

ביי דעם פענסטערעל אין דער הויך האט זיך מיט א מאל בעוויזען א שאטען פון א גרויסען, געגרויזעלטען קנויל און דערהערט האט זיך א גראב קול:

— טעפער, פאנאווע, צאיץ! בא אידוטש*).

און דער שאטען איז ווייטער אוועקגעשוואומען.

— ווער איז דאס? – האבען עטליכע פערצאפעלט א שעפטשע געמוהן.

און עטליכע אבגעהאקטע תשובות זענען ארויסגעשוואומען:

— דאס איז ער – יאקים – זיין פאפאחע איז עס, ער זאגט: שטיל.

— וואס האט ער דאס געזאגט „אידוטש"? – האבען אנדערע ניט געוואלט פערשטעהן.

— „זיי" פון דארטען.

און באלד איז די שושקעריי פונקט ווי פערלאשען געווארען. אלע האבען זיך שטום און פארזיכטיג גענומען אראבלאזען אויף דער ערד, טוליען זיך צו די שווארצע ברייטע פעסער. מיר האבען זיך צוגעדריקט צו די דאזיגע פעסער, ווי פערמשפט'ע אויף טויט צו די גראבע טעמפע פים פון פעטע רוהיגע ריכטער. מיר האבען זיך געבעטען ביי זיי רחמנות. מיר האבען געוואלט זיך צונויפגיסען מיט זיי צוזאמען. און דאס איז נאך געווען וועניג. ס'האט זיך געוואלט, עס זאל ווערען א חשך-מצרים, אז מיר אליין זאלען ווערען שטיקלעך פינסטערניש, וואס מען קאן ניט זעהן און מען קאן ניט אנטאפען. דאס שטיקעל בלייבע גראטען-פענסטערעל אין דער הויך איז געווארען איבריג און האט גענומען

*) איצטער, עולם, שטיל! וויל מען געהט...

שרעקען. ווי א גרויסעם, גראהעם און שלעכטעם אויג פון א שפיאן האט עס אריינגעקוקט.

באלד האט זיך דערהערט א טופען פון א סך שווערע פיס און א היזעריגע, שוידערליכע קאמאנדע:

— ר—ר—ראז!

און גלייך האט זיך געלאזט הערען א מיש-מאש פון גריל-צענדע קולות, א ברעכעריי מיט א קלאפעריי צוזאמענגעמישט מיט אנ'עקבערנדיגען קלונג פון גלאז. און איטליכער געלונגענער בראך האט זיך בעגלייט מיט א שיכור'ן הפקר-געלעכטער — דאס אומגליק איז אריבערגעשוואומען דעם דנעסטער און האט דא אויך גענומען געוועלטיגען, ווי אויף יענער זייט. אין אונזער אויפ-געגרענטער פאנטאזיע האט עס זיך אונז פארגעשטעלט אין א גע-שטאלט פון א גרויסער משוגע'נער חיה מיט א סך. א סך שווערע טופענדע פיס. אט לויפט זי מיט אנ'אפענעם, מורא'דיגען שמיי-בעלדיגען פיסק פון א קראקאדיל, אנגעשטיקט מיט שטאהלענע צייהנער, ברייטע און פערפלעקטע ווי יאטקע-העק. לויפט און פרעסט און חרומשקעט אלץ, וואס זי בעגעגענט אויפ'ן וועג: גלאז, האלץ, ציגעל, לעהם, כלים, בעט-געוואנט, קליידער אלץ צוזאמען. אלץ צוזאמען פרעסט זי, אלץ צוזאמען רייסט זי מיט די נעגעל און שלינגט, זי איז טויט-הונגעריג.

צווישען די פעסער האט מען געשעפשעט:

— רבונו של עולם, רבונו של עולם...

ס'האט זיך דערהערט א דערשטיקטעם, געצווינגענעם קוליבעל פון דעם 4-יאהריגען יונגעלע:

— מאמע, איד'ל, איד'ל מורא, מאם...

זיין מאמע האט איהם ניט דערלאזען ריידען ווייטער און האסטיג א שעפטשע געטהון:

— מען דארף ניט—מורא, וואס עפעס מורא? נארעלע, ס'איז נארנישט, ש—שא.

דאס יונגעלע האט א ווילע געקלערט און דערנאך אנגע-הויבען שטיל צו וויינען:

— מאמע, כ'וויל ברויט מיט פאווידלע, מאמע.

די מאמע זיינע האט איהם עפעס גענומען איינשמועסען.

דאָס פינף-יאָהריגע מיידעלע האָט זיך צו איהם צוגערוקט און אָנגעהויבען גלעטען איהם ווי אַ גרויסע:

— זעהסט, איך אויך אַ קליינינקע און ויין ניט, ס'איז אַ „פּאָגלאָם”, אַ „גלוי-סעל” פּאָגלאָם! מוז מען זיין שטיל, מאַמע זאָגט, געבען וויין, מאַמע זאָגט.

— זיסען? — האָט דאָס יונגעלע איבערגעפרעגט; און ניט ווארטענדיג אויף אַנ'ענטפער האָט ער זיך שטיל געווענדט צו זיין מאַמען:

— מאַמע, ס'אַ פּאָגלאָם?

— יאָ, עופעלע, זאָל זיין שטיל. אָט הערסטו?

— גויים מיט טאָרבעס, מאַמע?

יאָ, יאָ, מיט טאָרבעס, זיי שלאָגען זיך, שטי-איל.

דאָס יונגעלע האָט באַלד אַ שטופּ געטהון פון זיך זיין קליינע חבר'טאָרין.

— אי-אי-איך'ל ניט טרינקען. איך'ל אוועק!

און איז אַנטשוויגען געוואָרען ווי אַ „גרויסער”.

IV.

אין דעם ווילדען ליאַרעם, וואָס האָט צו אונז דערגרייכט, האָט זיך גענומען אריינמישען עפּיס אַ דריבנע קנאַקעריי, פּונקט ווי אַ האָגעל וואָלט געפאַלען. און איידער מיר האָבען פערשטאַנען, וואָס דאָס איז, האָט זיך איינעמס אַ בלייכער פינגער בעוויזען אריבער אַ פּאַס, און אַ צושראָקענער קול האָט אַ שעפּטשע געטהון:

— זעהט... וואָס איז דאָס?...

מיר האָבען אויסגעגלאָצט די אויגען, אויף ווי פיעל עס איז געווען מעגליך אין דער פינסטער.

דער גראָהער פלעק ליכטיגקייט פון פענסטערעל, וואָס איז די גאַנצע צייט געשטאַנען אויף דער אנטקעגענדיגער, נאַסער וואַנד — אַנ'אומבעוועגליכער, אַ טויטער ווי אַנ'אויג פון אַ אָבגעשטאַנגער פיש, האָט זיך איצט אונרוהיג בעוועגט... און ניט בלייך

איז ער געװען; איצט איז ער געװען רױט, רױט און לעבעדיג און האָט זיך געװאָרפען און האָט געטאַנצט...

מײן טאַטע האָט גלײך פערשטאַנען. מיט אַנ'אומעטיגען קול פון קינות האָט ער שטיל גענומען טענה'ן פאַר זיך, שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ צום פּאָס, אנטקעגען װעלכען ער איז געזעסען:

— אוים שטוב, אוים שפּײכלער, אוים תבואה, אוים...

אונטערגעצונדען, האָבען נאָך עטליכע פערשטאַנען און זענען אנטשװיגען געװאָרען...

פון שרעק האָבען מיר װעניג גערעדט. נאָר איטליך אָבגעריסענעס װאָרט, װאָס פלעגט פּאָרזיכטיג און ציטריג אַרױסשװימען אין דער פינסטער, האָט בײ אונז געהאַט אַ גרױסע בעדײטונג, אַ שטאַרקע מאַכט. און פלעגט אײנזינקען װי אַ בלײ אין נשמה אַרײן.

און דער רױטליכער פלעק האָט אַזױ לעבעדיג געטאַנצט, אַזױ פרעהליך געשפּרונגען, ס'האָט זיך ניט געװאָלט גלױבען, אַז דאָס איז אַנ'אָבשײן פון אַ שׂרפה, גיכער האָט דאָס אין געדאַנק אַרױסגערופען אַ צוהיצטען פּנים פון אַ פּאַרובאָק, װאָס געהט אַ קאָזינעס זיך-טענצעל, אונטערפּאַטשענדיג מיט די הענד אויף די לאַנגע האָליאַװעס, און זינגט און זינגט עפּיס אַ פרעהליכס אינ'ם פרײען סטעפּ אַרײן. און דאָך האָט דער דאָזיגער טאַנצענדער פלעק אַזױ געבױסען, אַזױ גענאַגט בײם האַרצען... ס'האָט זיך געדוכט, אַז דאָס װערט אַלץ רױטער און רױטער, אָנזױגענדיג זיך מיט אונזער בלוט...

— מען האָט געדאַרפט פערשטעלען, — האָט אײנער רחמנות'דיג אַ שעפּטשע געטהון.

אַלע האָבען געשװיגען.

— דאָס פענסטערעל, — האָט נאָך אײנער פערמײטשט.

נאָר קײנער האָט זיך װײטער נישט גערירט. מען האָט מורא געהאַט צו מאַכען דעם קלענסטען גערױש צװישען די פּוסטע, הילכיגע פעסער.

אױפ'ן גאַס איז דער משוגענער ליאַרעם געװאָרען אַלץ נעהענער. מיר האָבען שױן דײטליך געהערט, װי די חיה סאַפּעט און שנאָרכט פון צו פיעל פרעסען, װי זי ברעכט אױף אַלע בעהעלטעניש'ען, מאַפּט זײ אַרום און שמעקט זײ אַרום, רוקט אַרײן די

גענגעל אין אלץ שפּאַלטען, זי זוכט, זי ברילט... עס איז איהר אלץ וועניג. פון אונזער האָב און גוטס איז זי נישט צופרידען. זי וויל מענשען פליישׁ, מענשען פליישׁ...

און אַט פיהלען מיר נאָך די קולות נאָך, אז זי איז שוין גאָר נאָהענט, אַז נאָר יאַקים'ס-קאַרשען גאָרטען שטעהט צווישען אונז און צווישען „אומגליק", און מיט אַ מאָל צונעהמט זיך עפּיס דער לעצטער אָבהאַלט אויך. ער ווערט דורכזיכטיג און לופטיג ווי רויך, ס'דערהערט זיך אַ שטאַרקער שאָרך, עטליכע שווערע טריט טיילען זיך אָב פון נעפילדער און קלאַפּען נעבען צום פון קאַרשען-גאָרטען, און עס דערהערט זיך אַ גראָב קול:

— ע—ך... דאַ אוטשיקלי זשידי!

או—טשיקלי... — בעדויערן עטליכע אויפגערעגטע שטימען.

— דאָ באַלנעשטי אוטשיקלי! — דערהערט זיך מיט אַ מאָל יאַקים'ס קול און צוגיסט זיך ווי אַ באַלזאַם—דאָ באַלנעשטי...

און אַ נצחונ'דיגער, פעטער געלעכטער, אַ באַס פון בויך אַרוים:

—אַ—חאַ—חאַ חאַ—חאַ...

און אין פינסטערניש פון קעלער הויבען אָן צו שוועבען העק, ברייטע, גלאַנצענדיגע העק, וואָס האָבען זיך מכין געווען צו ווערען רויט און נאַס און זענען געבליבען טרוקען, ווייל: „אוטשיקלי"...

פונ'ם געפילדער רייסען זיך דאָרטען אַ ווילדע אַרוים: אַ שניידענדער ריס פון עפּיס אַ דינעם שטאַרקען געוואַנד; אַנ'אויפגע-רעגטער, הייזעריגער בעפעהל: „היי חלאַפּצי!", די שווערע טריט קעהרען זיך אום, און ווידער ווערען זיי דערטרונקען אין אַ מיש מאַש פון ברעכען און האַקען, און דאָ אויף דער נאַסער וואַנד טאַנצט אַלץ דער רויטליכער פלעק, טאַנצט זיי צום טאַקט, און דאָס אַלץ איז אַזוי נאָהענט און אַזוי שרעקליך, אַז דער מוח זאָגט זיך אָב אַרומצונעהמען דאָס, צו גלויבען, אַז דאָס איז אַנ'אמת...

אינסטינקטיוו האַלטען מיר זיך איין ניט אַ פרעג צו טהון איינער ביי'ם צווייטען, וואָס דאָס איז, אפילו אַבראַשע סקאַליעט מיט די לעצטע כחות די ציינער און לאָזט זיי ניט קלאַפּען זיך! אפילו דאָס 4-יאָהריגע יונגעלע, וואָס האָט ערשט געוואָלט פּאַווידלע, האָט זיך צוגעטוליעט צו זיין מאַמען און ריהרט נישט מיט זיינע אומרוהיגע פיסלעך.

אַ דינע, שוואַרצע סטרונע פֿון אימת־מות האָט זיך אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער אָנגעצויגען אַרום אונז, און מיר האָבען מורא געהאַט אָנצוריהרען זי אַפילו מיט אונזער אָטהעם.

און פּלוצלינג — דאָס איז געוועזען העכער פֿון אונזער השגה — פּלוצלונג האָט די סטרונע אַ פּלאַץ געטהון און צוריסען זיך איבער אונזערע קעפּ מיט אַ הילכיגען, הילכיגען געוויין פֿון אַ קליין קינד.

מיר האָבען זיך אַ צאַפּעל געטהון, פּונקט ווי אַ האַרמאַט וואָלט אויסגעשאָסען אין דער פֿינסטערער, אויסגעהאַלטענער שטילקייט פֿון קעלער. מיר זענען געבליבען אַ ווײַלע זיצען ערשטוינטע, און ערשט נאָכדעם האָבען מיר זיך ערלויבט אַ שושקע טהון:

— ווער איז דאָס? ווער איז דאָס?

— זאָל גאָט היטען. וועמענס איז דאָס?

אַ פּאָר פֿינסטערע פֿיגורען האָבען זיך צוגערוקט צו יענעם אָרט.

— דאָס איז אײַערס, זינע? אײַערס?

— שטילט עס איין, גיט עס זויגען, האָט רחמנות.

דאָס האָט זיך טאַקע אויפֿגעכאַפּט און פֿונאַנדערגעשריען זינעס האַלב־יאָהריגעס קינד, וואָס האָט די גאַנצע צייט אומרוהיג געדרעמעלט אויף איהרע אָרעמס. און דאָס געשריי האָט זיך אָבגעגעבען אין די פּוסטע פּעסער אַזוי הילכיג, אַזוי אימה'דיג, פֿאַר שרעק איז עס נאָך אונז געוועזען גרוים אין די אויגען.

— גיט עס זויגען, — האָבען זיך מענשען שאָטענס געבעטען — גיט עס זויגען.

— גיט עס זויגען, — זענען צוגעשטאַנען נאָך אַ סך פֿינסטערע פֿיגורען צו זינע'ן און אין זייער קול האָט זיך שוין געפֿיהלט גיפֿט.

זינע האָט מיט אַ ציטערדיגער, טונקעלער ברוסט געפּרובט פֿערשטאָפּען יענעם קליינעם מסוכנ'דיגען אָרט, פֿון וואַנען עס האָבען זיך געריסען אַזעלכע שרעקליכע, צאַפּעלדיגע געשרייען. ס'האָט נישט געהאָלפֿען, דאָס שרייענדע אַפּאַראַטעל האָט זיך נאָר אַ רגע פֿערהוסט און נאָך מעהר צורייצט צושריען זיך.

— וויל ניט, — האָט זינע אָבהענגיג געהליפּעט — דאָס בייבעל טהוט איהם וועה, דאָס בייבעל.

— שש—אַ — איז דורכגעלאָפען אַ בייזע שיפּערייַ דורך די ציגהנער. — אַ צונאָב די מאַמע.

דאָס געוויין איז אַ ווײַלע שטיל געוואָרען. מען האָט גענומען האָפּען, נאָר דאָס קינד האָט נאָר געמאַכט אַ קליין הפסקה'לע, שווער אויסגעבראָכען און נאָך שטאַרקער צושריען זיך — פונקט ווי אַלע וואָלטען געווען שולדיג... דאָס קליין העלזעל האָט זיך געריסען מיט אַלע כּוחות, אַרויסלאָזענדיג פערצווייפעלטע, עקבערנדיגע געשרייען, פלאַטערנדיג מיט די הענטלעך און פיסלעך פון אָנשטרייַנגען זיך. אָט, אָט פּלאַצט עס ווי אַ פּענכערעל. אַלע ווײַלע אָבגעהאַקט זיך און זיך פערשלוכצעט, און אַלץ אַזוי פרייַ און אָפען, אַזוי חוצפה'דיג מיט אַזוינע תביעות, מיט אַזאַ קוויטשערייַ, — אַזוי נאָר ווי עס איז פעהיג צו שרייַען אַ קינד, וואָס ווייס גאָרניִשט און פערשטעהט גאָרניִשט, חוץ זיין אייגענעם וועהטאָג. נאָר אונז, גרויסע דערוואַקסענע מענשען מיט בערד, האָט זיך דאַן געדוכט, אַז דאָס וויל פון גאָרנישט וויסען און וויל גאָרנישט פערשטעהן. פינסטערע פיגורען האָבען נישט אויפגעהערט צו שטרעקען צו דער צוטומעלטער זינע'ן ציטערדיגע לאַנגע הענד:

— האָט רחמנות, שטי—אילער, האָט רחמנות.

אַנדערע האָבען זיך געבעטען גלאַט אין דער וועלט אַריין:

— זאָל עס שווייַגען, זאָל עס שווייַגען,

ביי זינע'ן האָבען זיך געטרייסעלט די הענד און זי האָט מיט זיי זעהר שלעכט קאָמבינירט צו בערוהיגען דאָס צורייצט נפש'ל. איהר פולער, מילדער פּנים איז געווען אַזוי בלייך, אַז ער האָט געבלאַנקט אין דער פינסטער. אבראַשע האָט פערגעסען, אַז איהם איז קאַלט און נאַס, ווי אַ פערסמ'טער האָט ער זיך געדרעהט אַרום זינע'ן. ער האָט עטליכע מאָל געווען אויסגעשטרעקט זײַנע קלעפּיגע, קאַלטע הענד, אַ גלעט צו טהון מיט זיי זיין צורייצטעס קינד, און באַלד דערמאָהנט זיך, אַז ער איז נאַס, און צוגעחאַפּט צוריק. ער האָט זיך געפּלאָנטערט צווישען די בייזע צושראָקענע מענשען און האָט אַלץ געשעפּטשעט, אַלץ פערענטפערט זיך.

— ווער איז שולדיג? מיר, זי איז נערוועז, האָט איהם אין דער פריה אָנגעזויגען מיט צורודערטער מילך, מיט צורודערטער.

נאָר קיינער האָט איהם נישט געהערט. און די שושקעריי ארום זינען מיט איהר „שרייער" איז געוואָרען אלץ בייזער, גיפטיגער, גרעבער:

— וואָס האָט איהר צו אונז? וואָס האָט איהר צו אונז?

— נאָך וועניג, ברענגט מען נאָך קראַנקע קינדער, בלוטזויגער!...

— פערשטאָפט איהם זיין פיסק, דעם סמאַרק, פערשטאָפט...

און איינעם עפּיס אַ ווייבעל האָט אַ זאָג געטהון מיט'ן גאַנצען הארצען, פונקט ווי זי וואָלט תפילה געטהון:

— דערשטיקט זאָל עס ווערען.

און אומגעריכט האָט דאָס דאָזיגע ווייבעל אַ חאַפּ געטהון דאָס שרייענדע קינד פון זינעם אָרעמס און גענומען עס הוידען, שיפּענדיג ווי אַ שלאַנג דורך די ציינער:

— שווייג, טייערינקער, שווייג, ממזר'ל, שווייג, שטום זאָלסטו ווערען, שווייג.

יוכבד איז פלוצלונג ווי אַ שטיין ארויסגעוואַקסען פון צווישען צוויי פּעסער, וואו זי איז פריהער געזעסען און קיינער האָט זי ניט געזעהן. ניט רייגענדיג קיין וואָרט האָט זי מיט איין האַנד צוגענומען דאָס צאַפּעלדיג נפשל, און מיט דער אנדערער האַנד אָפּגעשטופּט דאָס מבולבל'דיג ווייבעל, און פעסט און לאַנגזאַם גענומען קושען דאָס שרייענדע מיילכעל מיט פערשמאַכטע, שטומע ליפּען. דערנאָך האָט זי איהם געהוידעט, דערנאָך עטליכע מאָל אריבערגעדעקט און אָבגעדעקט. נאָר דאָס און אלע איבעריגע מיטלען האָבען ניט געהאָלפען. דאָס שרעקליכע קינד האָט אלץ שטאַרקער און שטאַרקער געשריען מיט אַ הילכיגען, עקבערנדיגען פאַלצעטעל, און זיינע קולות האָבען זיך געריסען ארויס דורך דאָס גראַטען פענסטערעל, געריסען זיך אלץ אהין צו זיי, צו זיי, און האָט אויסגעזאָגט, און האָט געמסר'ט אזוי עזות'דיג, אזוי אומערבאַרמדיג, מיט אַזאַ טעמפּער גלייכגילטיגקייט צו פרעמדע יסורים, צו מוראָ'דיגע יסורים פון גרויסע דערוואַקסענע מענשען.

און „די גרויסע דערוואקסענע מענשען. האָבען זיך געביסען די ליפּען און געקריצט מיט די צייהן. איטליכער קוויטש, איטליכער שלוכץ האָט אונז געפּייניגט, געשניטען מיט טעמפּע מעסער. אונז האָט זיך שוין גערוכט, אַז דאָס איז ניט קיין קינד, ניט אַזוי אַ קינד, ניין, דאָס איז עפּיס אַ רשע, אַ טייוועל, אַ שונא אין לעבען. אָט שרייט עס כלומר'שט ווי אַ קינד, וועלכען ס'טהוט וועה, נאָר אין אמת'ן טהוט ער אונז אין טויט אַריין, ער סמאַקעוועט אונזערע יסורים, ער חלש'ט, אַז מען זאָל אונז צוהאַקען מיט העק, ער חלש'ט.

איך בין דאַן געזעסען ערגיץ אין אַ ווינקעל און מיינע הענד האָבען געגראַבעלט אַרום זיך די ערדיגע פּאָדלאָגע ווי פון קאַנוואולסען. אונגערן האָב איך אָנגעטאַפּט אַ נאַסע שמאַטע, און ועלבער עס וואָלט מיך געעקעלט אָנצוריהרען אַנ'אַנדערם מאָל, נאָר דאַן האָב איך זי פעסט צונויפגעדריקט אין פויסט און געטראַכט מיט אַ ווילדען תענוג: ס'אַרא גוטסקייט עס וואָלט געווען אַריינצושטופּען די דאָזיגע שמאַטע דעם קליינעם רוצח'ל אין האַלז אַריין.

אפילו זינע, זיין מאַמע, האָט געבראָכען די הענד און געשעפּטשעט:

עופ'עלע, וואָס האָסטו צו אונז? עופ'עלע, וואָס האָסטו צו אונז?

פונקט ווי דאָס קינד וואָלט עס געקאָנט פערשטעהן.

און אַבראַשע האָט זיך אַלץ געפּלאָנטערט און אַלץ פערענטפערט זיך, אַז ניט ער איז שולדיג, ניט זיין זינע, זי איז נאָר נערוועז, און האָט אָנגעזויגען מיט צורודערטער מילך, מיט צורודערט ער.

קיינער האָט איהם נישט געהערט.

שווייגענדיג, כמעט רוהיג איז געווען יוכבד. אַ בלייכע ווי מאַרמאָר און אַ שטומע ווי מאַרמאָר, האָט זי אַלץ געהוידעט דעם שרייער, קושענדיג איהם אַלע ווײַלע אין אָפּענעם, צאַפּעלדיגען מײַלכעל מיט דורשטיגע לאַנגע קושען, נאָר איהרע אויגען האָבען בשעת-מעשה געקוקט ערגיץ ווייט, מאָדנע, וואָס האָט זי זיך דאַן פאָרגעשטעלט? אויף וואָס האָט זי געוואַרט?

אייגענטליך האָבען זיך כמעט אַלע פינסטערע פיגורען אין קעלער געפּלאָנטערט, געשושקעט, געשאָלטען, געגעבען עצות.

און דאָך איז דאָס אַלץ אַרויסגעקומען אַזוי פאַרזיכטיג, אַזוי שטיל, ווי ביי מאַלפעס, ווען זיי קרימען איבער מענשען. דער שרעק האָט אונז געגויט צו ברעכען די הענד, בעטען רחמים, קריצען מיט די ציינער, און דער אינסטינקט האָט אונז אַלץ געהייסען שווייגען. אין קעלער האָבען זיך אין אינקוויזיציע־יסורים געפייניגט אונזערע מידע קערפער, און אין דרויסען האָבען געפלאַטערט און מיט טויט־שרעק זיך צוגעהערט אונזערע פערצווייפעלטע נשמות. דאָרטען האָט נאָך אַלץ געקנאַקט און געברילט. דאָרטען האָט אונז נאָך אַלץ געזוכט דאָס „אומגליק" מיט טרוקענע, גלאַנצענדיגע העק, און דאָ האָט אַלץ דאָס שרעקליכע קינד געמסר'ט, געגעבען סיגנאַלען, געשפיעלט זיך מיט אונזער לעבען... און היינגענדיג אַזוי אויף איין האָר לאַנגע, אימהדיגע מינוטען, האָט זיך ביי אונז אין אָנגעשטריינגטען, צוהיצטען מוח געגומען מישען דאָס אַלץ, וואָס אויפ'ן וואָהר האָט זיך געפלאָנטערט מיט די ווינקענדיגע, ווילדע בילדער פון אונזער פאָרשטעלונג, און מיר זענען שוין ניט געווען ביכולת אָבצוטיילען איינס פון דעם אַנדערען. עפּיס, ברעכט מען דאָרטען, עפּיס שרייט דאָ אַ קינד, עפּיס וועט מען באַלד אויפברעכען אַ טהיר און מען וועט האַקען מענשליכע קערפער, צי מען האַקט שוין? צי מען געהט ערשט האַקען?

און ווייטער איז אַ שאָטען אַריבערגעפלויגען ביים פענסטערעל, אַ פלאַטער געטהון אין דעם רויטען פרעהליכען פלעק אויפ'ן וואַנד. און יאַקים'ס קול האָט אַ ברום געטהון — אין זיין ווייבען באַס האָט זיך געפיהלט רוגזה! — ציץ טאַם... צי—ץ... און איז פערשוואונדען געוואָרען.

דער יוד „מיט'ן בייל" האָט נישט אויסגעהאַלטען און געחאַפּט זיך מיט ביידע הענד פאַר'ן קאָפּ:

— רבונו „של עולם", זאָל מען שוין קומען מיט העק, מיט העלצער, מיט טשוועקעס, זאָל מען שוין אונז צוהאַקען, זאָל שוין נעהמען אַנ'עק...

און מיין מאַמע האָט תיכף אויפגעקאָכט און איז אָנגעפאַלען אויף איהם מיט פערשטיקטער זידלעריי:

— פערד, חמור, ווער פרעגט ביי אייך? ווער רעדט מיט אייך? מנוול!

נאר אי יאקים'ס אזהרה, אי דעם יודענס פערצווייפלונג, אי דעם טאטענס זידלעריי מיט דעם נאהענטען בלוטדורשטיגע ליארעם אין דרויסען, מיט דעם קינדס געשריי, וואס האט נאך אליץ געהילכט מיט זיין שרעקליכער דייטליכקייט, זענען שוין עפים געווען אומפערשטענדיג, מיט א נעבעל פערוויקעלט. פרעמד — ווי פון אנ'אנדער וועלט, און דאך האבען אונזערע אויערן געטהון זייערס, זיי האבען זיך צוגעהערט.

און ווידער טיילען זיך אב פון דעם דרויסענדיגען ליארעם שווערע שטארקע טריט, אט טרעטען זיי און קנאקען נאך א מאל ביי דעם צוים פון קארשען-גארטען, און א שיכורער אויסגעשריי גיט זיך א שפאלט אויף און קייקעלט זיך אריין אין קעלער און שטיקט אונז דעם אטהעם:

— העי, טשאלאוויק, א טאם-טא שצא?

און ווי דורך א געדיכטען רויך יאקים'ס עטליכע אומפארטיגע ווערטער הינטער'ן וואנד:

— חיבא — א.. זנאיו שצא? א — א! צע... צע קיצקי, חלאפצי, קיצקי... 1)

נאר גראד אין דער רגע האבען מיר דערפיהלט, אז אין קעהלער פעהלט עפים, פעהלט. ס'איז געווען שטיל ווי אין בית הקברות. פון וואנען האט זיך מיט א מאל גענומען די דאזיגע שטילקייט? מיר האבען דערפיהלט, אז דא איז עפים פארגעקומען. און פארגעקומען איז אזוינס, וועגען וואס מיר האבען מורא און ערלויבען זיך ניט קלערען. אינסטינקטיוו האבען מיר זיך צוגערוקט צו יענעם ארט, וואו עס האט זיך געדארפט געפינען יוכבד, און שטיל ווי שאטענס גרופירט זיך ארום איהר. אפילו די צוויי קליינע קינדער האבען זיך אויך צוגערוקט און זענען געבליבען שטעהן פערוואונדערט מיט די פינגערלעך אין מויל, אנטקעגען אונז דייטליך ארויסשטיילענדיג זיך אויף דעם שווארצען פאן פון קעלער, מיט'ן רוקען אנגעשפארט אן א פאס און פערגליווערט ווי א סטאטוע, איז געשטאנען יוכבד. דעם קינד'ס פערוויקעלטע פיסלעך זענען בוי איהר געווען פערדרוקט אונטער'ן רעכטען ארעם, און איהרע עטוואס בעלויכטענע אלטע פינגער זענען

1) איך וויים וואס דאס איז? א — א! דאס זענען קעץ, חברה, קעץ!

ווי צוואַנגען געווען איינגעשטעמעט אין יענעם אָרט, וואו עס האָט געדאַרפט זיין דעם קינדס העליעל, דער קאָפּ איהרער איז גע-ווען עטוואָס איינגעבויגען, עטוואָס אויסגעצויגען, און איהרע שוואַרצע אָבגעדעקטע האָר זענען איצט געווען איבערגעוואָרפען מיט אַ ווייס טיכעל, וואו האָט זי עס געקראָגען? — איהרע פער-קיהלטע ליפּען זענען געווען האַלב אָפען—קענטיג, אַז אָט ערשט האָבען זיי געקושט דאָס קינד, און אַ פּאָר אָפענע גרויסע אויגען האָבען אונז אָנגעקוקט פון אונטערן שטערן אַרויף, אַ פּאָר משונה'-דיגע אויגען, וואָס קוקען און זעהען ניט דעם צווייטען, ניט זיך אַליין...

— מאַמ.. מאַמע... — האָט אַבראַשע געגומען שטאַמלען, ניט פערשטעהענדיג וואָס דאָ טהוט זיך.

יוכבד האָט געשוויגען אין דערזועלבער פערגליווערטער פּאָזע.

נאָר שווערע טראָפּענס פייכטקייט האָבען געענטפערט די פּוסטע פּעסער:

— דאָק, דאָק...

נאָר דאָ האָבען אַלע דערזעהען, אַז דאָס איז ניט יוכבד. אַז דאָס איז גאָר ניט יוכבד'ס פּנים. און אויפ'ן קאָפּ ביי איהר איז ניט קיין ווייס טיכעל, ווי עס האָט זיך געדוכט, נאָר סיווע, שניי-ווייסע האָר, וואָס האָבען אַרומגערינגעלט איהרע איינגעפאַלענע באַקען און געווען צושאָטען אויף איהרע אַקסלען. די דאָזיגע האָר זענען געווען אַזוי ווייס, אַז זיי האָבען געבלאַנקט מיט אַ פאָספאָ-רישען גלאַנץ אין דער פינסטער...

דאָ האָט זיך דער ערצעהלער אַ שטעל געטהון און איז אַנטשוויגען געוואָרען.

אַלע, וואָס זענען געזעסען אין צימער און צוגעהערט, האָ-בען זיך נאָך איהם אַ הויב געטהון ווי פערכישופ'טע:

— נו?

— איהר וועט ניט גלויבען. זי איז אין איין מינוט גראָה געוואָרען.

אין אַ שעה אַרום האָבען איהם עטליכע פון אונזער קאָמ-פּאַניע בעגלייט צו זיין האָטעל. זינט ער האָט געענדיגט זיין ער-

צעהלונג, האט ער מעהר קיין איינציג ווארט ניט ארויסגערעדט, מיט א קליין ווילע צוריק האט זיך מיט אונזער בלייבען פריילין געטראפען א היסטערישער אנפאל. אלע האבען זיך א ווארף געטהון מינטערן זי. נאר דער ערצעהלער אליין איז געבליבען שטעהן א בלייכער, א קאלטער. האט געקוקט אויף די גאנצע סצענע אהן א ברעקעל התפעלות און אלץ געוויגט און געסקריפעט מיט'ן קאמאש אויף איין ארט. איצט געהענדיג, האט ער נאך אלץ עקשנות'דיג געשטומט, און ס'האט זיך ניט געגלויבט, אז דער דאזיגער הויכער גלייכער שאטען האט ערשט דערצעהלט דאס, וואס האט נאך אזוי געפלאמט און געטריקענט אונזער מארך. ס'איז שוין געווען גאנץ שפעט, די ווינטער־נאכט איז געשטאנען א קאלטע, א נעבעלדיגע, א פינסטערע. מיר האבען אויך געשוויגען און נאכגעגאנגען איהם ווי די שאטענס. אין די אויגען האט זיך אלץ וואס ארום געשאקעלט ווי נאך א שווערער קריינק. ביים סאמע איינגאנג פון האטעל האט זיך איינער פון אונז ניט איינגעהאלטען:

– זאגט נאר, פערצייהט, איך וואלט אייך געבעטען.

– מאכט עס בקיצור!–האט יענער אונגעדולדיג א זאג געטהון.

– און וואס איז געווען דער סוף?

– א! דער סוף? ס'איז טאקי געבליבען, אז „צע קיצקי”.

– און יוכבד?

– זי? געהט אום א בארוויסע מיט צולאזענע שניי־ווייסע האר, דאס רוב אין די בלויע בעסאראבער נעכט, קוקט פעררייסען דעם קאפ צו דער פולער לבנה און שמייכעלט.

ער האט ניט זיכער און לאנגזאם אויפגעהויבען די האנד אין דער לופטען.

— א פנים זי זעהט אין דער לבנה א פערגלייך מיט א קיילעכדיגען קינדערשען פנים'על.

— אזוי, און איהר? ביי אייך?

— מיין טאטע קאן זיך נאך אלץ פון דארטען ניט אפרייסען. און איך—איך האב אונטערגעהאקט אלע גאנץ־געבליבענע ווארצלען און פליה. וואוהין דער ווינד טראגט! אדיע!

. . . .

אויף מארגען איז ער אוועקגעפאהרען.

דָאס פָּאר'ל.

אין קעלער־שטיבעל האָבען זיי געוואָהנט זאַלבעדריט: ער באָנצי, זיין אַלטע מאַמע, און די שוועסטער זיינע, צירקע די האַרבולקע, וואָס איז אַלעמאָל געזעסען אויף איין אָרט, אַ געלע ווי וואַקס און שווער, שווער געאָטהעמט.

דער מפרנס פון דער דאָזיגער געזינדעל איז געוועזן באָנצי — אַ דאַנק דעם, וואָס ער האָט קיין פיס ניט געהאַט.

אַז מען האָט נישט קיין פיס, וואָס טהוט מען? קויפט מען זיך אַ וועגעל מיט פיער רעדלעך, און מען לאָזט זיך אויף איהם אַוועק אין שטאָדט אַריין און מען בעטעלט.

און אַזוי האָט באָנצי אויך געטהון.

אַרויספאָהרענדיג, האָט ער קיינעמ'ס הילף ניט בעדאַרפט, ער אַליין האָט זיך אויפגעמייסטרעוועט אַזעלכע קלעצלעך אונטען מיט טשוועקלעך, אויבען מיט הענטלעך, און אַריינזעצענדיג זיך מיט די קאַליקע פיס אין נידעריגען, שמוציגען וועגעל, פלעגט ער זיך גוט צובינדען און פלעגט זיך אַוועקלאָזען גראָבען די גראָהע געשלייגעלטע טראָטואַרען, אונטערשטופּענדיג מיט די קלעצלעך פון ביידע זייטען וועגעל.

פאָהרענדיג אַזוי טאָג טעגליך, לאַנגע יאָהרען נאָכאַנאַנד האָט ער זיך אַזוי איינגעאַרבייט מיט די קלעצלעך, ביז ער פלעגט זיך בעוועגען ניט ערגער פון אַלע מענשען. ער איז געוואָרען אַנ'עכטער אַרטיסט פון דעם דאָזיגען סאָרט פאָהרען. פלינק ווי אַ מאַלפּע פלעגט ער מיט די קלעצלעך קאָמבינירען און קערעווען דעם וועגעל, רעכט'ס, לינק'ס, באַרג אַרויף, באַרג אַראָב, ווי

הין די האַרץ גלוסט. קונציג פּלעגט ער זיך שלײַנגלען אויף די טראָטואַרען צווישען מענשענס פּיס און קלײדער, קײנמאָל מיט'ן וועגעל ניט בערירהט אפילו דעם זוים פון אַ דאַמען-קלײד. מײַ סטערהאַפט פּלעגט ער זיך אַריבערחאַפּען פון אײן זײַט גאַס צו דער אַנדערער, אויסמײַדענדיג דערבײַ שפּרינגענדע פערד, לויפענדע קאַרעטען.

דער שטענדיגער אָרט, וואו באַנצי פּלעגט בעטלען, איז געוועזען ראָג „לאַנגע און וויַסע״. דאָרטען פּלעגט ער זיך פון אין דער פריה בעזעצען מיט זײַן וועגעל, אויפעפענען אַ גרויסען מויל און מיט אַ געמאַכטען נאַרישען קול אָנהויבען ברומען זײַן שטענדיגען מזמור:

— האָט רחמנות, אויף אַ וויסטען קאַליקע... אָהן פּיס... האָט רחמנות.

בײַ וועמען צו בעטען רחמים איז דאָ. פאַרבײַ באַנצען גע־הען און לויפען אַ סך, אַ סך מענשען: שעהן געקלײדעטע, מיט שפּאַקולען און אָהן שפּאַקולען, פון אַנדערע ווײַבער שמעקט אַ גוטער ריח, פון אַנדערע — מיט הערינג און זויערע אוגערקעס. אַלע געהען, אַלע רײַסען זיך פאַראויס רעכטס, לינקס, אין אַלע זײַטען. אומליבער איז פערטהון מיט זײַנ'ס; און באַנצי סטאַרעט זיך אָבצוקעהרען זײַערע פערטראָגענע אויגען צו זײַן וועגעל האָטש אויף אײן אײנציגע סעקונדע.

— האָט רחמנות, אָהן פּיס האָט רחמנות.

הונדערט מענשען געהען פאַרבײַ און גיבען אפילו נישט אַ קוק אין יענעם זײַט. אײנער פון הונדערט גיט יאַ אַ קוק און קעהרט אָב די נאָז. און נאָר אײנער פון צוויי—דרײַ הונדערט לאָזט אַראָב די האַנד אין קעשענע און פאַרקעט זיך דאָרטען.

באַנצי'ס אויג איז שאַרף, ער דערקענט שוין נאָכ'ן בעוועגונג פון האַנד, צי יענער וועט טאַקי געבען און וויפיל יענער וועט געבען. און לאָזט זיך נאָך „יענעם" לויפען אויף אַלע פיער רעדלעך פון זײַן וועגעל.

— אַ קאַליקע אָהן פּיס, האָט רחמנות.

און נאָכלויפענדיג אַ אונטער-געהאַקטער, אַ צוגעשטידטער צום נידעריגען וועגעל, און אונטערשטופּענדיג פון בײדע זײַטען גיך, גיך מיט זײַנע קלעצלעך, און ברילענדיג זײַן „האָט רחמנות"

מיט א נאריש צוריסענעם מויל, איז ער דאן משוגעה'דיג, און פער-לירט זיינע לעצטע, גאנץ-געבליבענע, מענשענע שטריכען. גיכער זעהט ער דאן אויס, ווי א מין גרויסער פלעדער-מויז-קראקאדיל פון דור-המבול, וואס יאגט זיך נאך נאך זיין רויב.

— האט רחמנות, ברילט דאס בעשעפעניש און שלייגנעלט צווישען די פערביי-געהער.

און בעקומענדיג די קאפיקענע נדבה, קעהרט זיך באנצי אום צוריק צו „זיין" ראג און זיין אפענער מויל בעט רחמנות פון געוואנהייט, פון אינערציע.

זומער, בשעת די לופט איז ווארעם און מענשען זענען אנגעטהון אין לייכטע קליידער און די האנד איז נאהענט צום קעשענע, געהען, „די נעשעפטען" ניט שלעכט, צו פארנאכט צו פיהלט שוין באנצי מיט גרויס הנאה, אז די קעשענע ווערט שווערליך, נעמט ער ארויס דאס ביסעל קופער און צעהלט אויס שטילערהייד פון האנד צו האנד עטליכע מאל נאכאנאנד:

— איינס, צוויי, דריי, פיער, פינף, זעכס.

און אז מען געהט דורך פערביי, קען ער זיך נישט איינהאלטען און שרייט אויס זיין „האט רחמנות".

— זיבען, אכט, ניין, צעהן. א ווייטען פינסטערען קאליקע. פופצעהן, צוואנציג, פינף און צוואנציג - האט רחמנות.

די „יאזדע" צוריק א היים נאך אזא טאג איז זעהר א פרעהליכע. אויף דער שמאלער גאס האט ער שוין א בעקאנטע בודקע, דארטען שטעלט ער זיך אב און דערקוויקט זיך מיט א גלאז זעלצער-וואסער און א ראזינקעקיכעל.

אזוי איז זומער. און ווינטער איז גאר אנדערש.

דער טאג איז קורץ, אויפ'ן גאס איז קאלט. די קאליקע פים פריהרען שרעקליך אין וועגעל. די קלעצלעך אין די הענד בעוועגען זיך זעהר שווער. און מענשען זענען אזוינע בייזע חמורע, אנגעפעלצטע; זייער קעשענע און הארץ זענען בעהאלטען אונטער א דיקען פאנצער פון קליידער. און איינער פון הונדערטער מענשען, וואס ערבארעמט זיך יא אויף באנצי'ן, פוילט זיך ארויסנעמען די האנד פון הענטשקע און קריכען אין ביטעלע.

און פארנאכט איז נאך ביי באנצען אין קעשענע זעהר גרינג ער צעהלט עס ניט איבער, ווייל ער געדיינקט שוין אזוי אויך די

צאָהל פון זײַנע גראָשענס, אַ פערבּיטערטער זיצט בּאָנצי אויף „ראָג ווײַסע — און לאַנגע און שפּאַלט די קאַלטע לופט מיט זײַן פערצווייפעלטען מזמור .

אײַנמאָל אין אָנהויב־פריהלינג האָט בּאָנצי פערשפּעטיגט אויף „זײַן ראָג" אויף גאַנצע צוויי שעה. זײַן שטײַגער איז געווען קומען 8 אין דער פריה, און ער איז געקומען צעהן.

צופּאָהרענדיג, האָט בּאָנצי צו זײַן גרויס הארצווייטאָג דער־זעהן, אַז אויף „זײַן ראָג", זיצט עפּעס אַ אשה אין שמאַטעס און אוים־ציהענדיג די האַנד בּעטעלט זי אויף שטום־לשון:

— אוּ־אוּ־בּע־מעטע־מעטע.

אַנ'אָנגעצונדענער איז בּאָנצי געוואָרען. קבּצנים זענען אויך סאָלידאַר. בּײַ קבּצנים איז דאָ זײַערע תקנות. איטליכער בּעטלער האָט זיך „זײַן ראָג" און דאָ, נאַ דיר, גאָר פּלוצלונג אַזאַ נבלה. ס'געהערט?

— שטומע ליאַלע, איז בּאָנצי מיט זײַן „רײַטוואָגען" אָנגע־פלויגען, ווי אַ פייל פון בויגען—און אַ טורקע געטהון זײַן קאָנקו־רענטקע מיט'ן קלעצעל — „אַוועק פון דאַנען! פּאַשלאַ! דאָ זיץ איך... איך... איך. (דאָ האָט בּאָנצי געקלאַפּט זיך מיט'ן קלעצעל אין האַרצען).

— אוּ־אוּ—מעטע־מעטע־האָט די שטומע געגרילצט איהַ־ריגעס, און אָנגעקוקט בּאָנצי'ן.

בּאָנצי האָט דערזעהען פאַר זיך אַ מין געשטופּעלטע בּע־שעפעניש מיט איין געזונטעס גראָהעס אויג. דאָס אַנדער אויג איז געווען בּלינד און אײַנגאַנצען פערלאָפען מיט ווײַסעל. און דאָס משונה'דיגע פאַר אויגען האָבּען אויף בּאָנצי'ן געקוקט מיט אַזוי פיל רײַדענדער שנאה—גאָר ניט ווי בּײַ אַ שטומער.

בּאָנצי האָט מיט אַמאָל דרך־ארץ געקראָגען פאַר דעם האַלב בּלינדען, האַלב זעהענדיגען בּליק, האָט זיך אַנ'אויפגערעגטער אָפּגערוקט אַבּיסעל אָן אַ זײַט און גענומען בּעטלען מיט זײַן נוסח:

— האָט רחמנות אויף אַ קאַליקען, אָהן פיס, האָט רחמנות!

— אוּ־אוּ־בּע־מעטע־מעטע, האָט זײַן קאָנקורענטקע גע־פּלאַפּעלט און געצויגען די הענד פאָראויס.

און א גאַנצען טאָג איז באַנצי צעפּלאַצט געוואָרען. אַלע נדבות פלעגען אַריינפאַלען נאָר צו איהר. ער, באַנצי, איז שוין אַלע דורכגעהער געווען גוט בעקאַנט. האָט שוין אַלעמען גאַנץ נענוג אָנגעמוליעט די אויגען און אויערען, מיט זיין וועגעל און מיט זיין מזמור. די שטומע אָבער איז געווען אַ חדוש. דער עפעקט איז געווען ניי, האָבען זיך דערפאַר אַלע גראָשענס גע־קייקעלט נאָר צו איהר.

און באַנצי האָט אַ גאַנצען טאָג אומגעריטען אין זיין וועגעל הין און צוריק, געיאָגט זיך נאָך דעם, געיאָגט זיך נאָך יענעם, און מעהר ווי פינף קאָפּיקעס האָט ער ניט אויפגעמאַכט... אַ צוקאָכטער פלעגט ער אַלע ווײַלע בעמערקען, ווי די שטומע בע־קומט און בעקומט, און אויף איטליכען גראָשען, וואָס זי האָט געקראָגען, פלעגט איהר באַנצי פון דער ווײַטענס שאָקלען מיט איין קלעצעל, וואָס האָט געהייסען, אַז ער, באַנצי, וועט איהר מיט דעם דאָזיגען קלעצעל צושפּאַלטען דער מוח, אויב זי וועט נישט אַוועקגעהן.

און די „שטומע ליאַלע" האָט איהם געהערט פאַר אַ פּיטאַק און האָט געצויגען איהר „לאַזער" לאַנגזאַם און שפּאַטיש, ווי מיט אַ זעג איבער באַנצי'ס גאַל:

— או—או—בע—מעטע—מעטע...

און אויף דעם צווייטען טאָג דאָס זעלבע.

באַנצי האָט געזעהען בחוש, אַז די בלינדע, געשטופּעלטע־ליאַלע מאַכט איהם „אונגליקליך". וואו איז דאָס געהערט געוואָ־רען אין דער וועלט? וואָס? זי וויל אפשר, אַז ער, באַנצי, זאָל איינלאָזען זיין חזקה און זוכען זיך אַן׳אַנדער ראָג? וואַרט, ער וועט איהר ווײַזען, ער וועט איהר פלעטען דעם מוח, ווי ער איז אַ יוד, ער וועט איהר פלעטען דעם מוח...

און אויף דעם דריטען טאָג פאַרנאַכט האָט באַנצי אַ הונגע־ריגער, אַ דערפרוירענער ניט אויסגעהאַלטען און האָט דער שטומער גוט מנדב געווען מיט דעם קלעצעל איבער די פּים...

—אָי—אָי האָט זיך בײַ דער „שטומער" ניט ווילענדיג אַרויס־געריסען, נאָר באַלד האָט זי זיך פערכאַפּט, דערמאַנט זיך, אַז זי איז שטום און געגומען געוואָלדעווען אויף שטום־לשון: —

— או — או — או...

— וואָס ? האָט באַנצי אויסגעשטעלט אַ פּאָר קײַלעכדיגע אויגען —

— אַי, אָי ? אַ האַ... אַ שטומע ? חי—חי... איהר הערט ? האָט ער זיך מיט נצחון געווענדעט צו דער גאַס, זי רעדט, זי איז אַ ריידענדיגע, די גנב׳טע, איהר הערט ? אַ האַ, בעטע מעטע ? האָט ער זיך ווייטער אַ חאַפּ געגעבען צו דער „שטומער” אַנו, שריי אַקאָרשט אַביסעל !

און דערבײַ האָט ער מיט אַלע כּחות גענומען שלאָגען זי מיט זײַנע שווערע קיִעצלעך.

און די „שטומע” האָט זיך אײַנגעשפּאַרט אין וואַנד און גע־שריען אין זיך מיט אַ דערשטיקטען „אַי”, ווי אַנ׳אמת׳ע שטומע. נאָר איהר בלינדע אויג האָט זיך געדרעהט מיט שטאַרקע שרעק און שנאָה אויף באַנצי׳ן און אויף זײַנע העלצלעך.

לסוף האָט זי נישט אויסגעהאַלטען און גענומען יאָמערען ווי אַ ריידענדיגע :

— אַי, אָי די פּוס, איך חלש, געוואַ—אַלד.

— איהר הערט ?

אַזוי האָט זיך באַנצי ווײַטער געווענדעט צום רעדעל, וואָס האָט זיך אַרום זיי אַרומגעקליבען. און דערבײַ האָט ער מיט גרויס גאווה אַרויסגעשטעקט זײַנע קאַליקע פּיס. אַ נו — זאָל מען טאַקע זעהן, ווער עס איז גערעכט ; עס האָט אויסגעוויזען, אַז ער איז צו פּלאַמט, ניט ווײַלע ער האָט פון דער שטומער געלי־טען, נאָר ווײַל אויף דער וועלט קומט בכלל פּאָר אַזאַ שווינדעל.

פּלוצלינג האָט ער זיך דערמאָנט:

— דאָס געלד גיעב אַהער, גנב׳טע, דאָס געלד !

דאָס בינטעלע נדבות האָט די „שטומע” געהאַלטען אין האַנד אין עפּעס אַ ברודינ׳ס. האָט דאָס בײַ איהר באַנצי האַסטיג אַרויס־געריסען און אָבגעפּאָהרען מיט׳ן וועגעל אָן אַ זײַט, גרייטענדיג זיך מיט בײדע קלעצלעך מלחמה האַלטען ביז׳ן טויט אַרײַן.

נאָר די שטומע האָט זיך ניט גערירט פון אָרט. זי האָט זיך מעהר נישט ווי נאָך שטײַפער צוגעדריקט צום וואַנד. און גע־בליבען זיצען און חליפּען, צוהערענדיג זיך ווי אַ קינד צום אייגע־נעם געוויין.

אַ צוהיצטער, ווי נאָך אַ שווערען שטרײַט, איז באַנצי גע־

פֿאָהרען אהיים, ארבייטענדיג מיט די קלעצלעך פֿון ביידע זייטען וועגעל. ס'האריץ האָט איהם נאָך ניט געשטילט. אזא עולה אָבּ־טהון איהם, קאַליקען אָהן פּים! וואָס, קראנק איז זי געהן האָרעווען? וואַרט, ער וועט איהר נאָך מאָרגען ווייזען...

נאָר ביסלעכווייז, וואָס מעהר ער איז אָבגעפֿאָהרען פֿון זיין „ראָג", אַלץ קיהלער און קיהלער איז איהם געוואָרען אויפֿ'ן האַר־צען. ס'האָט איהם מיט אַמאָהל ווי גענומען באַנג טהון, וואָס ער האָט אַזוי געשלאָגען אַ, אַ פּרויענצימער, שדים ווייסען! וואָלט דאָס האָטש געווען אַ מאַנסביל. ער האָט זיך דערמאָנט, ווי זי האָט זיך געטוליעט צום וואַנד און געבליפּעט, ניט געענט־פֿערט און ניט געשלאָגען זיך צוריק, און איהם איז אומעטיג געוואָרען—און פּאַמעליכער האָט ער גענומען בעוועגען מיט די קלעצלעך.

איהם האָט זיך מיט אַמאָל פֿאַרגעשטעלט דאָס נאַסע קע־לער־שטיבעל, וואו ער וואָהנט, און די אַלטע מאַמע, וואָס נעהמט ביי איהם אָב דעם לעצטען גראָשען, און די האַרבולקע, די ליעבע שוועסטערעל זיינע, וואָס זיצט נאָר און עסט, און איז מיט אַמאָל אויפֿגעוואַקסען געוואָרען, וואָס ער, באַנצי, דאַרף אויף זיי „האָרעווען" אין קעלט און אין היץ; אַמפּלה אויף דער האַר־בולקע.

ער האָט זיך מיט אַמאָל דערמאָנט, אַז אַלע מאַנסבילען, וואָס געהען און געהען אין די נאַסען, האָבען ווייבער, וואוילע ווייבער, גוטע ווייבער, וואָס... המ... וואָס גיבען אויף זיי אַכטונג, און העלפֿען אין געשעפֿט. יאָ, און ער, באַנצי, גאָט ווייס, ווען ער וועט דאָס האָבען, און וואָס וועט זיין דער סוף? אַ איר איז מען דאָך.

און פּלוצלונג, ניט ווילענדיג, האָט באַנצי אָנגעטאַפּט אין קעשענע דאָס געלד, וואָס ער האָט אָבגענומען ביי דער „שטומער" און אַ געפֿיהל פֿון רחמנות האָט זיך אין איהם אַ הויב געטהון צו דער געשטופּעלטער פּרויענצימער, וואָס ער האָט אַט ערשט אַזוי מבֿיש געווען.

— אַך, שטומע ליאַליע, שטומע ליאַליע, האָט באַנצי גערעדט צו זיך מיט וועהטאָג—נאַ דיר גאָר, אַ שטומע ליאַלע — און דערביי האָט ער זיך מיט אַמאָל פֿערקעהרעוועט מיט'ן

וועגעל און גענומען גראַבען מיט'ן גאַנצען אימפּעט צוריק, צו „זײַן ראָג".

די געשטופּעלטע איז נאָך אַלץ געזעסען אויפ'ן ראָג אין דער פריהערדיגער פּאָזע, די פיס אונטער זיך, די קאָפּ אַראָבגעלאָזען.

ווי זי האָט דערזעהן באַנציש וועגעל, האָט זי זיך דער־שראָקען און געוואָלט אַנטלויפען. נאָר באַנצי האָט זי תיכּף בע־רוהיגט.

— דו, וואַרט, כ'וועל דיר גאָרנישט טהון.

דאָ איז באַנצי צוגעפאָהרען נאָהענט, האָט אַוועקגעלעגט אײַן קלעצעל און דערלאַנגט דער „שטומער" איהר בינטעלע געלד.

די „שטומע" האָט איהם חושד'יג אָנגעקוקט, אַ פריהער מיט דער בלינדער אויג, נאָכהער מיט דער געזונטער אויג, און ערשט דאַן האָט זי צוגענומען דאָס געלד.

באַנצי האָט דערפיהלט, אַז ער האָט דאָ אָבגעטהון עפּעס זייער אַ פײַנע זאַך. אַלע מאָל פלעגט ער נעהמען בײַ פרעמדע און יעצט, צום ערשטען מאָל אין לעבען, האָט ער געג'נתנ'ט, און ווי פיעל? אַ גאַנצע בינטעל.

אַי וואָס ער האָט דאָס אָבגענומען?... האָט ער דאָך אָבער אָבגענומען „זײַנ'ס"...

מיט דעם לינקען קלעצעל האָט באַנצי אַ שטופּ געטהון דעם וועגעל און צוגערוקט זיך מיט אַ זײַט, האַרט צו דער שטומער:

— ע—פון וואַנען ביזטו, שטומע?

— בע—בע.. פון שניפּישאָק, האָט די שטומע געענט־פערט און פערשעמט זיך פאַר איהר אייגענעם קול — —

— פון שניפּישאָק? זעה, טאַקי? האָסט דאָרטען וועמען?

— בֿע—בֿע ... קיינעם ניט.

באַנצי איז בלייך געוואָרען:

— זעה, און אַ מאַן אויך ניט?

— אויך ניט, כ'בין נאָך אַ כּלה'בֿע—בֿע ...

— טאַקי? און וואו נעכטיגסטו?

— בֿע—בֿע, בײַ דעם שמש נעכטיג איך, דאָרטען, פיער קאָפּקעס אַ נאַכט צאָהל איך.

אַ ווײַלע האָבען זיי בײדע נײַגעריג אָנגעקוקט איינער דעם אַנדערען. ס'איז שוין געווען פינסטערליך. מענשען זענען געגאַנ־

גען, קארעטען זענען געפאָהרען און קיינער האָט קיין קוק נישט געטהון אין יענעם זייט.

באָנצי איז געוועזען ניט מיט אַלעמען. ווי אַ מבולבל'ער, האָט ער געדרעהט די שמוציגע קלעצלעך אין די הענד — —

— בנאמנות ... האָט ער פלוצלונג אַ רעד געטהון און אַנטשוויגען געוואָרען.

די „שטומע" האָט אויף איהם אָבגעשטעלט איהר בלינדע אויג.

— בנאמנות — האָט זיך באָנצי אָנגעטהון אַ כח — בנאמנות, קום צו אונז, מיין מאַמע, בנאמנות, זי וועט ביי דיר גאָרנישט נעמען.

— כ'וויל ניט — האָט זיך די „שטומע" אַרוק געטהון אָן אַ זייט און בעהאַלטען דאָס בינטעלע נדבות אין בוזעם.

באָנצי איז מלא חמה געוואָרען! „זי וויל נאָך ניט!" און פעסט אָנגעהמענדיג די קלעצלעך אין ביידע הענד, מוכן ומזומן אָפּצורייזען יעדער מינוט, האָט ער נאָך אַמאָל אַ פרעג געטהון:

— ווילסטו ניט? ניין?

— ניין.

— נו, טו געה דיר כף־הקלע צו דיין שמש... מאָרגען זאָלסטו זיך זוכען אַן'אַנדער גאַס.

און באָנצי האָט מיט גרויס פערדרוס, אָבער אויך מיט שטאָלצקייט אַ שטופ געטהון זיין וועגעל — און פאַשאָל — אַוועקגעפאָהרען מיט דאָס גאַנצע מהירות פון אַלע פיער רעדלעך...

נאָך אויף דער צווייטער גאַס האָט ער פלוצלונג דערהערט הינטער זיך גיכע און ווייכע טריט, ער קוקט זיך אום — די „שטומע" — ווי ער איז אַ יוד — „די שטומע"...

בע—בע, האָט איהם די געשטופעלטע לעבלעך און פערשעמט אַ לאַך געטהון...

און ווער עס איז דורכגעגאַנגען יענע גאַס, האָט געזעהן, ווי באָנצי פאָהרט זעהר געלאַסען — שטופּט און גרעבעט מיט זיינע קלעצלעך פאַמעלעך, גאָר ניט, ווי זיין שטייגער; און האַרט נעבען די וועגעל, געהט עפּעס נאָך אַ געשטופעלטע אשה מיט איין בלינדען אויג. אַלע ווייל'ע חאַפּט אויף איהר באָנצי אַ קוק און אַ

מאָדנע זיסקייט צוגיסט זיך איבער זיין ברייטען מויל, וואָס איז איהם צוצויגען פון אייביגע „רחמנות־בעטען"...

און ווער עס איז אין יענעם פאַרנאַכט דורכגעגאַנגען די שמאָלע געסעל אַראָב שטאָרט; האָט געזעהן ווי באָנצי שטעהט מיט'ן וועגעל ביי אַ בודקע און איז מכבד די געשטופּעלטע מיט אַ גלאָז סאָדע־וואַסער און מיט אַ ראָזינקע־קיכעל.

די געשטופּעלטע טרינקט און לאַכט און ווערגט זיך פון גרוים נחת, און באָנצי האַלט צו איהר פערריסען דעם קאָפּ פון וועגעל און פרעגט מיט דרך ארץ:

— נו, וואָס? גוט, יע? גוטע וואַסער?

פון דאַמאָלסט אָן, איז צו באָנצי'ס שמוציגען וועגעל צוגע־קומען אַ נייער הילצענער ביינקעלע...

ווי פריהער זיצט באָנצי אויף דעם ראָג „לאַנגע און ווייסע גאַס", און האַרט נעבען איהם אויף דעם ביינקעלע זיצט אַ גע־שטופּעלטע שטומע אשה.

באָנצי ברילט זיין אַלט־בעקאַנטען מזמור:

האָט רחמנות... אויף אַ ויסטען קאַליקע... אָהן פיס... האָט רחמנות..

און די שטומע חאַפּט אונטער און העלפט ווי אַן אמת'ע אשת־חיל.

— או—או—בע—מעטע—מעטע...

מַיין עֶרְשְׁטֶע דִירָה.

I.

אַנְשְׁטָאט אַ הַקְדָמָה.

יֶעצט בִּין אִיךְ אַ בָּחוּר אַ נְעַ-ונְד'נִיק. נָאר בִּיז אַ יָאהר פִּירְצֶעהְן בִּין אִיךְ מִיר גֶעזֶעסֶען אִין מַיין קְלֵיין שְׁטֶעדְטֶעל, וועלְכֶע אִיז פֶערְזוּנְקֶען אִין בְּלָאטֶע, אוּן אִין גְרִינְס, אוּן אִין טְרוֹיעֶרִיגֶע שְׁטִילְקַייט, אוּן גֶעחָלוֹמ'ט וועֶגֶען גְרוֹיסֶע-גְרוֹיסֶע שְׁטֶעדְט. דָארְט וואוּ ס'אִיז גֶעבְּרוּקִירְט דִי עֶרְד אוּן ס'אִיז נִיטָא קֵיין בְּלָאטֶע אוּן קֵיין גְרִינְס, אוּן נָאר עֶס קָאכְט אוּן עֶס רוֹישְׁט, אוּן מַחֲנוֹת פוּן מֶענְשֶׁען אוּן פֶערְד לוֹיפֶען, פְלִיהֶען, טְרָאגֶען זִיךְ מִיט אַ ווִילְדֶען אִימְפֶּעט, מִיט אַ ווִילְדֶען לֶעבֶּען-קַדְחוֹת. הִיצִיגֶע פֶערְד אוּן מֶענְשֶׁען, מֶענְשֶׁען אוּן פֶערְד, אוּן דָאךְ מַייְדֶען זֵיי אוֹיס אֵיינֶער דֶעם אַנְדֶערֶען, אוּן פֶערְד צוּטְרֶעטֶען נִישְׁט קֵיין מֶענְשֶׁען... יָא!

קֵיין אַנְדֶער פָארְשְׁטֶעלוּנְג וועֶגֶען שְׁטָאדְט הָאבּ אִיךְ נִישְׁט גֶעהַאט. אַנְדֶערְשׁ ווִי אַז „פֶערְד לוֹיפֶען אוּן טְרֶעטֶען נִישְׁט קֵיין מֶענְשֶׁען" הָאבּ אִיךְ דֶעם דָארְטִיגֶען לֶעבֶּען נִיט פֶערְשְׁטַאנֶען. אוּן דָאךְ הָאט דָאס בַּיי מִיר אִין דֶער פַאנְטַאזִיעֶ גֶעהַאט אַזַא צוֹיבֶּער-קָאלִיר, אוּן הָאט אַזוֹי פִיעל גֶעצוֹיגֶען צוּ זִיךְ, בִּיז מִיר אִיז נִמְאָס גֶעווָארֶען דָאס שְׁטֶעדְטֶעל אִין גַאנְצֶען. נִמְאָס אִיז מִיר גֶעווָארֶען צוּ זֶעהְן טַאג טֶעגְלִיךְ, ווִי אַ ווַייסֶע נַארִישֶׁע צִיג פַארְקְרִיכְט בִּיז'ן הָאלְז אִין דֶער שׁוואַרְצֶער זוּמְפִּיגֶער בְּלָאטֶע אוּן לָאזְט אַרוֹיס אַ צִיטֶערְדִיגֶען לַאנְגֶען „מֶע-מֶע", ס'הֵייסְט: „יוּדֶען רַאטֶעוועֶט". סְקוּטְשְׁנֶע אִיז גֶעווָארֶען צוּקוּקֶען, ווִי מֶען פֶערְרִיכְט תָּמִיד דִי צוֹימֶען פוּן דִי גֶערְט-

נער און דאך זענען די גערטנער שטענדיג פול מיט חזירים און וועלוועל-באק דער מלמד אין בלויזען טלית-קטן מיט פערקאטשעטע תהלים רק ער יאגט זיך נאך, ביי זיך אין גארטען, נאך א גרויסען חזיר, שפרינגט יאלדיש איבער די גרינע קעפלעך קרויט און גוואלדעוועט ניט מיט זיין קול: „איום.. חאלעריע אויף דיר".

סקוטשנע איז געווארען צו קוקען ווי א גרויטער גאלאנדסקער האן קוואקצעט עפעס און חראבעט זיך פאר א גאנצען הארעם מיט הינער, שארט מיט די דינע פיסלעך אין דעם מיסט און טרייסעלט שטאלץ מיט'ן רויטען קאם. ס'דאכט זיך אז דאס בערימט ער זיך פאר די הינער: „איהר נשים קענט זיך דא אפילו גראבען פון היינט ביז מארגען וועט איהר אויך גארנישט מאכען, און א „נאש בראט" איז ניקאקיך! א שאר מיט'ן פיסעל איינמאל, איהר זעהט? פיק! און ס'איז דא וואס מע בעדארף."

אין שטוב איז אויך אלץ נמאס געווארען. וויטער ווארעמעס און וועטשערע, ווייטער מנחה און מעריב, ווייטער פערגעסען זאגען „יעלה ויבא" אום ראש חודש און „נשמת כל חי" אום שבת. רק די מאמע מיט'ן טאטען האבען צוטהון מכח א נייעם ראק. די מאמע זאגט אז ער מוז האבען א נייעם ראק, און דער טאטע זאגט אז ער קען אויסקומען אהן א נייעם ראק. ראק אהער, ראק אהין, און אזוי ציהט זיך דאס גאנצע חדשים, גאנצע יאהרען נאכאנאנד.

די מאמע רק זי לאטעט העמדער און דאך זענען די העמדער שטענדיג צוריסען. וואו נעמט זיך דאס אזוי פיעל שמאטעס? די קעכען, נאר זי טענה'ט, אז איידער מען קעהרט די שטוב מיט'ן בעזים, איז די בעסטע זאך אשפריצטהון מיט א ביסעל וואסער כדי עס זאל קיין שטויב ניט זיין. און דאך איז די שטוב בשעת'ן קעהרען שטענדיג פול מיט שטויב ביז צו דערשטיקט ווערען. א גאנצען טאג לערען איך אין דער ישיבה און דאך דוכט זיך שטענדיג אב דער מאמען אז נאר איך פלאנטער זיך אונטער די פיס, און דער טאטע טענה'ט אז איך געה ארום „פוטטאפאס" און ווארפט אויף מיר קרומע בליקען.

און מיינע קלענערע ברידערלעך נאר זיי רייסען זיך צווישען זיך שטילערהייד, קריטען זיך איינער נעגען דעם אנדערען ווי די מאלפעס. יענקי'ל שטעלט אוים בערלען א פינגער „אף צופוקעניש" איז זיך מישב בער'ל און שטעלט אוים יענקל'ן צוויי פינגער „אויף

נאָך מעהר צופוקעניש״ פאַלט יענקיל אויף אַ סברה און קלעפּט צו זיין פינגער אַ שטיקעל ברויט און „טהו איהם עפּעס!״ חאַפּט באַלד בעריל און שטעקט זיך אַריין אין נאָגעל אַ בּיינדעל פון הערינג; און אָט אַזוי פוקען זיי זיך און ווערען, שונא ישראל, צופוקעט און צוועצט און קנייפּען זיך ביז בלוט אונטער׳ן טיש, און שאַ, שטיל דער טאַטע זאָל ניט דערהערען.

אין דער היים איז מיר ניט הײמליך און סקוטשנע, מאַמע־מאַמע איז אויף מיר אָנגעשטויסען, ברוגז׳דיג אויף דעם „14-יאָה־ריגען בחור״ וואָס זוכט זיך ניט קיין תכלית. און נאָך ערגער איז מיר ווען איך ווער עפּעס קראַנק, ווען די מאַמע געהט צו מיר צו און לעגט מיר אַרויף איהרע וואַרעמע הענד אויף מיין שטערען, און דער טאַטע בויגט זיך איבער מיר איבער אַזוי נידעריג, אַז זיין לאַנגע, שוואַרצע באָרד קיצעלט מיר אין האַלז אַריין. אָט די פלוצלונגדיגע ליעבּע האָב איך נישט געקענט אַריבּערטראָגען. מיר האָט זיך געדוכט, אַז דאָס איז פאַלש, אַז דאָס מאַכען זיי זיך ווי פערזאָרגטע איבּער מיין געזונד, אַז דאָס טהוען זיי מעהר ניט ווי אַ צוליעב; ווי זאָגט מען דאָס, פאָרט אַ קראַנקער! און אָט די שלעכטע מחשבות פלעגען מיך נייטען רויט צו ווערען פון בושה, בעהאַלטען מיינע אויגען פון זייערע פערזאָרגטע פנים׳ער אָדער מאַכען זיך גאָר אַז איך שלאָף.

— מען דאַרף פאָהרען אין אַ גרויסער שטאָדט!

אין וואָסער גרויסער שטאָדט! אין אָדעס. וואָס עפּעס אי, אָדעס? אין אָדעס איז דאָ „אַ מפיצי השכלה״ וועל איך זיך לערנען.

אַזוי פלעג איך זיך מיט זיך זעלבסט דורכטענה׳ן אין די לאַנגע, לאַנגע ווינטערנעכט, אין די זיס־טרויעריגע זומער אָווענדען, ווען עס פלעגט מיך ציהען דאָס האַרץ ניט ווייסענדיג וואוהין.

נאָר פיהלען האָב איך געפיהלט, אַז דאָס לערנען איז ביי מיר מעהר ניט ווי אַ תירוץ פאַר זיך אַליין, און אַן׳אויסרייד פאַר מענשען, ווען מען וועט מיך אַ פרעג טהון: „נאָך וואָס פאָהרט דאָס „אַ בחור פון 14 יאָהר?״ איך האָב געפיהלט אַז ווילען ווילט זיך מיר גאָר אַן׳אַנדער זאַך, גאָר אַן׳אַנדער זאַך...

מיר האָט זיך געוואָלט דאָס וואָס איך האָב אַליין ניט געוואוסט. און ווייל איך האָב ניט געוואוסט וואָס, דערפאַר האָט זיך מיר געוואָלט.

דערנאך געדענק איך די קאלטע אסיען נאכט נאך סכּוה אידער איך בין אבגעפאהרען.

די מאמע איז געשטאנען בלייך ווי קרייד און האט געשטריקט די לעצטע זאק פאר מיר.

די ברידערלאך זענען געזעסען שטיל אין די ווינקעלעך, די הענטליך אין די קעשענעס און געגלאצט מיט די קינדערשע אויגען.

דער טאטע האט בעצאהלט ווייסע, זילבערנע מטבעות מיט א ביטערע איראניע אויף די ליפען.

— פופצעהן רובל וועט גענוג זיין? האט ער מיך א פרעג געטהון און מיט איראניע מיך אנגעקוקט.

— גענוג.

— הייסט דאס פאהרסטו טאקי?

— איך פאהר.

— באלד פאהרט שוין אן די בויר!..

— איך וויים.

מיר האט הנאה געטהון דער מאמע'ס שרעק, און דעם טאטענ'ס איראניע האט מיך גערייצט. בין איך געשטאנען קאלט און הארט ווי אייזען און אבגעהאקט געענטפערט.

צום סוף האט דער טאטע ניט אויסגעהאלטען, אנגעחמורעט די ברעמען און מיט כעס א זאג געטהון:

— נאר זאלסט וויסען אז א קאפיקע וועל איך דיר מעהר ניט שיקען!

— גוט.

— מעגסט דארטען אפילו אויסגעהן פון, פון, הונגער...

— גוט.

עס האט זיך דערהערט א קלונג פון צושאטענע, אויפ'ן טיש, מטבעות און דער טאטע איז אב אן א זייט, באמערקט די קלענערע ברידערלאך, צוגעגאנגען האסטיג צו איינעם פון זיי. אראבלאזען איהם פלוצלונג א פייעריגען פאטש און א געשריי געטהון.

— און די אוראקעס זענט איהר קראנק צו מאכען?!

דערנאך בין איך עפעס געפאהרען אין מיטען דער נאכט אין א איינגע בויד, וואס איז געוועז געפאקט מיט מענשען און מיט פעקלעך, אלע פאסאזשירען זענען געזעסען צונויפגעקוועטש, געדרעמעלט און געפיקעט איינער דעם צווייטען מיט פארשלאפענע לאנגע

נעזער. מיך האט מען פארקוועטשט ערגעץ אין א ווינקעלע. וואס איך האב זיך מעהר געטולעט צום בויד האט מען מיך אלץ מעהר געדריקט. איינער א שלאפעדיגער מגושמ'דיגער יוד, א קצב אדער א וואלד סוחר, האט מיר ארייגעדרוקט א גרויסען קאלאש אין שיס ארײן און בשום איפן האב איך זיך פון דער גרויסער פוס ניט געקענט ראטעווען. אונמעגליך איז געווען א ריהר צוטהון זי פון ארט. האב איך געמוזט שווייגען, שווייגען, שווייגען און קוקען ווי פארבײ מיר לויפען דורך פעלדער. נאסע אסיען פעלדער בעדעקטע מיט האלב צוגאנגענעם שניי. שווייגען און זעהען ווי דאס לעצטע פייערעל פון דעם איינגעשלאפענער שטעדטיל רוקט זיך און רוקט זיך און ווערט פערשוואונדען, ווי הוילע בוימער שושקען זיך עפעס, ווינקען זיך איבער מיט דארע שווינדזיכטיגע צווייגען, זאגען עפעס נבואה. און טייטלען אויף מיר ווי משונה'דיג גרויסע פינגער.

— אז איך וואלט געוואלט, האב איך איצט געקענט רוהיג שלאפען, אין דער היים, דארטען, אויפ'ן קושעטקע.

אזוי האב איך מיר געטראכט און ביטער ווי א דערוואקסענער מענש געשמייכעלט אין דער פינסטערער בויד, אז דאס שטאדט-לעבען, אז דאס רוהיגקייט פון שטעדטיל האבען מיר געצויגען. ביידע האבען געצויגען און ביידע האבען געשראקען. דאס שטעדטעל האט געשראקען מיט איהר פערגאנגענהייט, די גרויסע שטאדט מיט איהר צוקונפט, און איך „14 יאהריגער בחור" בין געהאנגען אין דער פינסטער צווישען ביידע מאגנעטען און געטראגען זיך מיט דער אנגעפאקטער בלאטיגער בויד איבער נאסע וועגען און פעלדער, און אלץ איינגעשמועסט זיך אז דאס פאחד איך, לערנען זיך, לערנען, ווערען א דאקטאר, א פראפעסאר. לערנען זיך. לערנען זיך.

און דער נאסער וואלד האט זיך אויפ'ן בויד ווי א חמארע אנגערוקט. טרוקענע בוימער האבען זיך געשושקעט, שלעכטע נביאות אנגעזאגט און געטייטעלט אויף מיר מיט די הוילע צווייגען, ווי מיט אומגעלומפערטע שווינדזיכטיגע פינגער...

II.

מיין ערשטע דירה אין דעם גרויסען כרך איז אייגענטליך געוועזען נישט מעהר ווי א יודישע שמוציגע אכסניא, אין וועלכער איך האב געוואהנט א טאג מיט א נאכט. נאר איבערגעלעבט האב איך אין דער 24 שעה'דיגער דירה נישט ווענינער ווי אין אנדערע דירות אין וועלכע איך האב גאנצע חדשים אבגעלעבט אין דער פרעמד.

פערפיהרט האט מיך אין דער ערשטער דירה מיינער א שטיקעל קרוב, וועלוועל האט ער געהייסען, מיט וועלכען איך האב זיך געטראפען אין וואגאן עטליכע סטאנציעס פאר אדעס. דאס איז געוועזען איינער פון די קרובים וואס „זיין טאטענס שוועסטער איז מיין באבעס א מוהמע“ און אז מען בעגעגענט זיך פלוצלונג איז מען יוצא מיט דעם, וואס מען גיעט טרוקען א שמייכעל און מען רופט אויס: „א!“ און נאכ'ן „וואס מאכסטו“ איז שוין נישטא וואס צו רעדען.

נאר פיהלענדיג זיך זעהר עלענד צווישען די גליטשיקע פאליצעס מיט די פרעמדע, הארטע פעקלעך; צווישען שכורע סאלדאטען און פערשטייעטע יידען, האב איך זיך מיט וועלוועלען דערפרעהט ווי מיט אנ'אייגענעם ברודער. און וועלוועל האט מיר תכף דערוויזען זיין גרויס ליעבשאפט צו מיר און צו מיין משפחה און האט ביי מיר אויפגעגעסען די גאנצע ווארשט מיט די קעז מיט די עפעל וואס די מאמע האט מיר געגעבען אויפ'ן וועג, און דערנאך פריינדליך אוועקגעזעצט זיך מיר „דערצעהלען פון זיינע געשעפטען און גליקען ביז סאמע אדעס.

אחוץ דעם, וואס וועלוועל איז געוועזען א הויכער, אדארער, אנאזיגער מיט נאריש-קורצע הויזען, איז ער אויך געוועזען אנ'עכטער טיפ פון א וואנדער-בחור און א ווינד מענש; — איינער פון די שלימזלניקעס וואס חאפען זיך פאר אלץ און האבען גארנישט; וואס טויזענד פלענער איז ביי זיי אין קאפ און קיין איינציגער גראשען אין קעשענע. איהר ווילט א בוכהאלטער איז ער א בוכהאלטער. אפשר גלויבט איהר נישט? גיעט ער זיך א פארקע אין זיין קרעכצענדער קערבעל מיט לאנגע בלייכע פינגער און שלעפט אייך ארויס א פאפיר מיט גאלדענע אותיות און איהר לייענט בפירוש

אז „וועלוועל חײמאָוויץ" האָט געענטפערט אויף 114 שאלות אין חכמת־הבוכאַלטעריע. בקצור... הײַנט וואו איז די צווײ חדשים וואָס ער האָט פּראַקטיקירט אין אַ קאַנטאָר פון שוכוואַרג און האָט גענומען צוועלף זילבערנע רובל אַ חדש? לעהרערײַ זאָגט איהר? איז ווי איהר זעהט איהם אַ יודען, ווי ער האָט געהאַט אין טעלענשטי אַ גאַנצען חדר מיט אַ נאָמען מיט, מיט אַ בלעכענעם שילט: „מעלאַמעד וועלוועל חײמאָוויץ" ער האָט דעם שילט געלאָזען בײַ זיך „נאַ פּאַמיאַט" צום אַנדענקונג הײַסט דאָס, אָט ליגט עס בײַ איהם אין קערבעל, אויב איך וויל קען איך עס זעהן, אַ רובל מיט פופציג קאָפּיקעס האָט איהם דער שילט „אָבגעקאָסט" צי אפשר גאַנצע—צווײ, ער געדענקט שוין נישט גענוי... און וואו איז אַ סוחר? און וואו איז אַקאָמי־וואָיאַזשאָר? ער האָט דאָך געהאַנדעלט מיט גאָלדוואַרג אין מיט שטעמפּלעך און איז אַרומגעפאָהרען מיט ביכער און מיט אַפּטײק־שאַכטלעך, אָט היטען זיך נאָך בײַ איהם די פּרײַז קוראַנטען; זאָל איך אַרײַן קוקען, אדרבא. אַגב איז ער אַ חימיק ד. ה. ער קען גוט חימיע, און האָט זיך ד ע ר ו ו ײַ ל ע נאָר אויסגעלערענט מאַכען שפּיגעל און זײף און סינקע, נו סינקע האָט ער דאָך אַפילו דורך בריעף געלערנט מאַכען, דרײַ רובל פון פּעריזאָן האָט ער גענומען, אָט איז נאָך בײַ איהם גאַנץ דער בלאַט־צײַטונג, וואו ס'איז געווען געדרוקט די סינקע־מודעה; נאָר איצט האָט ער אַ נײַע ערפינדונג וואָס האָט איהם „בלוט און געלד" אָבגעקאָסט. ער האָט זיך איצט אויסגעלערנט מאַכען אַזאַ מין „באַלזאַם" צו שוואַרצען און בעגײַען אָבגעריבענע, שטאָלענע זײַגערם. גיעב איהם נאָר גאָט הונדערט קאַרבען ווי ער וואָלט זיך געמאַכט אַ קלײנעם פאַבריקעל פון דעם דאָזיגען באַלזאַם, ווי ער וואָלט גליקליך געווען, און מכּח דעם טאַקי פאָהרט ער אין אָדעס, זוכען אַשותף פאָהרט ער דאָס ער האָט שוין צו דעם אַפילו אַ נאָמען: „נעגרינאָן", וויל ער דעם באַלזאַם אָנרופען. אַזוי ווי אַ נעגער איז שוואַרץ אַזוי ווערען פון דעם די אָבגעריבענע זײַגערם אויך שוואַרץ, — און דעם סופיקס „נאָן" גיעט ער צו כדי עס זאָל קלינגען פראַנצויזיש. פונקט ווי פון אויסלאַנד, וואָס? ווי זאָג איך? נײן?

דאָ האָט ער גענומען שלינגען דאָס שפּײַעכטס פון אויפרעגונג און זײַן שפּיציגער גאָרגעל האָט איהם גענומען טאַנצען אַרויף

און אראפּ, גיך, גיך ווי א טײַוועל. ער האָט זיך אַ פּאָרקע געטהון אין זײַן קערבעל און ארויסגעחאַפּט פון דאָרטען מיט נצחון אַ פּאָר קלײנע פּערקופּערטע פלעשלעך מיט עפּעס אַ פּליסיגס; לאַנגזאַם מיט גרויס פּערגניגען — ארויסגעצויגען פון זיי די קאָרקען און גע־שטופּט עס מיר גלײַך אין נאָז אַרײַן — איך זאָל שמעקען. פון איין פלעשעלע האָט מיר אַ שפּאַר געטהון מיט אַ שטיקענדע זויערס און פון דער אנדערער מיט יאַלקע עהל; נאָר וועלוועלס פּנים האָט בשעת מעשה אזוי געלויכטען, אז איך האָב איהם געמוזט טהון דאָס צוליעב און אַ שמייכעל טהון און זאָגען: יאָ", מיט אזאַ טאָן פונקט איך וואָלט גוטע פּערפומע דערשפּירט.

יאָ אומגליקליך איז ער וואָס ער האָט „קאָק ראָז" נישט קיין הונדערטער, לכל הפּחות אַ פופציגער, נאָר מיט גאָטעס הילף, אָט אין אדעס, וועל איך אליין זעהן. יאָ, אגב, אפּשר האָב איך אַ צוויי רובל ביז אַדעס. מעהר דאַרף ער נישט. דאָרטען ווו ער קומט איז, מעהר דאַרף ער נישט. וואָס, נײַן אפּשר?

איך בין אַ ביסעל מבולבל געוואָרען פון דער פלעשעליכער קלאָץ־בקשה און מיט אימפּעט געחאַפּט זיך צום בײַטעלע.

וועלוועל ציהט אויס זײַן דאַרען האלז פון שמוציגען פּאַפּי־רענעם קאָלנער און קוקט מיר אַרײַן אין בײַטעלע מיט איין אויג — ווי אַ האָן דער וועהענדיג אַ קערענדעל.

— אַהאָ ביסט דאָך גאָר אַנ'עושר!

— זיבען קאַרבען איז מיר נאָר געבליבען. — ענטפער איך און ווער עפּעס פלוצלונג אָנגעשטויסען אויף וועלוועלען פאַר זײַן קריכען.

— און וויפיעל האָסטו פאַר'ן פאָהרען געהאַט? אַ ודאי...

— פופצעהן! חאַפּ איך אונטער מיט גדלות, און קוק וואָס פאַר אַ רושם עס וועט מאַכען אזאַ ציפער אויף וועלוועלען.

— אַהאָ? מאַכט וועלוועל און קוקט מיר אַלץ מיט איין אויג אין בײַטעלע.

איך דערלאַנג איהם צוויי רובל פון מײַנע זיבען, און וועל־וועל נעמט עס צו עפּעס נישט ווילענדיג מיט די שפּיצען פינגער, און קוקענדיג אין פענסטערל פון וואַגאָן גיעט ער עס אַ וואָרף אַרײַן אין וועסט־קעשענע ווי איינער זאָגט: אויך מיר געלד.

איך פערשטעה מיט אַ מאָל דעם קלײנעם ווערטה פון די

אָרעמע פּינף רובל, וואָס מיר איז יעצט געבליבען, ס'ווערט עפּעס אומעטיג אויפ'ן הארצען, עס ווילט זיך אז וועלוועל זאָל מיט מיר רעדען, דערצעהלען ווי עס לעבט זיך דאָרטען, ער זאָל מיר מאַכען גרינגער. נאָר ער זיצט שוין קאַלט. זיין געפּלאָכטענע קערבעלע מיט די פּרייזקוראַנטען האָט ער פערשלאָסען, האָט זיך אָנגעשפּאַרט אויף איהר מיט עלענבויגען און געגעצט. אפילו אָן זיין „נעגריגאָן" האָט ער פערגעסען.

— וועלוועל, פרעג איך איהם און קוק איהם אָן מיט גע־בעט, אויף וויפיעל קען זיין געננג פינף רובל, דאָרטען?

— כ'וויים! געגעצט וועלוועל, — אויף א וואָך, אויף אג־דערטהאַלבען.

מיר ווערט קאַלט אין רוקען און אין האַלז ווערט שווער, דאָך סטאַרע איך מיך אביסעל אָבדינגען:

— און איך רעכען אז אויף א גאַנצען חודש. וועלוועל, א? וועסט זעהן.

— אָ! געגעצט וועלוועל מיט בטול. —

— און אויף דריי וואָכען אויך נישט?

— אפשר...

„פערפאַלען, קלעהר איך, מיין הלואה" — און קוק אָן וועלוועלען מיט שנאה.

— הער נאָר, אפשר ווייסטו עפּעס פון א סטאַנציע?, א וואָלוועלע, ביז וואַנען כ'וועל א דירה קריעגען.

וועלוועל לעבט פלוצלונג אָב ווי א גוסס'דיגער פיש אין א מולטער מיט וואַסער.

אָ, ער האָט פאַר מיר זעהר א גוטע אכסניא. די בעלי־בתים זענען מיט איהם אוהבים נאמנים. אגב וועט ער שוין מיט מיר צו פאָהרען אויף איין דראָזשקע; נישט וויים פון דער אכסניאָ פערפאָהרט ער צו א געוויסען מענשען, און אָט דער געוויסער מענש האָט פאַר איהם א שותף, אויך א געוויסער־מענש, און די אכסניאָ וואוהין ער וועט מיך פערפיהרען איז זעהר א גוטע, און זעהר א ביליגע, און קיין בעסערע ווייס ער נישט אין גאַנץ אדעס. וואָס, ניין? אפשר גלויב איך נישט?

III.

לאנג זענען מיר געפאהרען אויף א דראָזשקע און געדרעהט זיך אין שמאלע געסלעך, ביז מיר זענען צוגעפאהרען צו יענער הויז וואו וועלוועל האָט געהייסען דעם פוהרמאַן.

און כדי צוצוקומען צו דער אבסניא גופא, האָט מען פריהער געדאַרפט דורכגעהן א לאַנגען שמוציגען הויף; נאַכהער א פינס-טערן, פינסטערן קאָרידאָר אין וועלכען מען געהט אפריהער גלייך, גלייך און מען טאַפּט, נאַכהער בעקומט מען א זעץ אין רעכטען זייט און דאָס גיעט צו פערשטעהן אז מען דאַרף זיך נעהמען לינק'ס. דאַן פערטשעפּעט מען זיך אָן א פוסטער פאַס, וואָס גיעט אָב שלום-עליכם מיט א הילכיגען „בום", באַלד נאָך דעם פעסעל, אויב מען איז פאָרזיכטיג און מען פאַלט נישט, דערשפירט מען מיט די פיס אַנ'עק פון א שמאָלען טרעפּעל אָהן א פּאָרענצע, מען הויבט זיך אויף אויף איהם מיט מסירת נפש, און מען טאַפּט אָן א קאַלטע אייזערנע קליאַמקע, וואָס איז שטענדיג איינגעשמירט אין העריגג ראָסעל און מען טראַטעוועט אריין אין סאַמע טרקלין.

פאָראויס איז געגאַנגען וועלוועל מיט זיין קערבעלע און נאָך איהם איך מיט מיין פעקעל. טאַפּענדיג די וועגד מיט לאַנגע, דאַרע הענד, האָט מיר אלץ וועלוועל געגעבען צו פערשטעהן:

... אז דאָ איז א ביסעל פינסטערלעך, אז בייטאָג צינדט מען אין גאַנץ אָדעס נישט אָן קיין פייער אין די קאָרידאָרען, אין גאַנץ אדעס. אפשר גלויב איך נישט? אָט וועל איך זעהן, נאָר דאָ דאַרף מען זעהן, ווי א מענש. ס'איז אפילו דאָ נאָך אטהיר, א גלעזערנע, א פאַראַדנע, נאָר איבער יענער האָט ער נישט ליעב צו געהן. דאָרטען איז, פּאַמעלעך, פּאַמעלעך. אביסעלע אָן א זייט, ער איז שוין דאָ געניט, ווײַלע.

דאָ האָט מיין געניטער וועג-וויזער אליין בעקומען א קלאַפּ אין איינעם פון די אויבערשטע חלקים פון זיין בייגענדיגען גוף און געמאַכט א שוויג—הויבענדיג זיך אויפ'ן טרעפּעל האָט ער זיך צו מיר א קעהר געטהון:

— זעה. דו האָסט זיך נישט אָבגעקלאַפּט?

— ניין.

זעה, און איהם האט זיך געדאכט, ער האט עפעס געהערט.

אז די טהיר האט זיך אונטער אונז צוגעמאכט, האט מיך א שטיק געטהון א שווערע לופט אנגעזאפט מיט ווילגאטש און איך בין ווידער געבליבען שטעהן אין דער פינסטער, חאטש דא איז דער חושך געווען אביסעל שיטערער ווי אין „קארידאר”. ארום מיר האבען שאטענס פון מענשען געמאכט בעוועגונגען. ווערטער און קולות האבען זיך געלאזט הערען, און א הייזעריגער קוויטש פון א יודענע — איבער אלע קולות, אין דער ערשטער מינוט בין איך נישט געווען זיכער, אז איך זעה דאס אויפ'ן וואהר, אז דאס וואס ארום מיר איז טאקי אנ'אמת. אין מוח איז מיר נאך געשטאנען דאס קלאפעריי פון די וואגאנען רעדער, רונדע און פלאכע פייזאזשען האבען זיך נאך געדרעהט און געלאפען פארביי; נאר ביסלעכווייז האב איך גענומען בעמערקען, אז איך שטעה אין א היבשען צימער, אין וועלכען ס'איז נישטא קיין פענסטער, א חוץ א גלעזערנע טהיר אין דער פאדערשטער וואנד, און אפילו די דאזיגע ארימע טהיר, האלב פון ברעטער האלב פון גלאז, איז אויך פערשטעלט פון דרויסען עפעס מיט מיאוסע, הילצערנע בנינים, און איז דאס איינציגע וואס ברענגט אריין אין צימער א גראהען אבשיין — א זכר, אז עס איז דא א זון אויף דער וועלט. אין די זייטיגע וועגד פון צימער האבען זיך געזעהן, שווארצע און לאנגע פיער קאנטיגע לעכער, אדער אפענע טהירען, וואס פיהרען אריין אין נאך מעהר פינסטערע צימערן. דער ארחיטעקטאר פונ'ם הויז האט זיך, קענטיג, שוין איינמאל משתדל געווען, איינגעלעגט זיין גאנצע קענטשאפט און טאלענט אינ'ם דאזיגען פארטער, אז אין איהם זאל קיינמאל קיין איינציגער שטראהל נישט ארייננקוקען, קיין איינציגער שיינדעל פון דער זון, פונקט ווי ער וואלט געוואוסט אז ווען נישט איז וועל איך קומען אין אדעם און וועלוועל וועט מיך פערפיהרען דוקא אהער...

אין מיטען צימער איז געשטאנען א לאנגער טיש צוגעדעקט מיט אברודיגען, רויטען טישטוך. ארום איהם, אין עביגען שאטען און שטענדיגען ווילגאטש, זענען געזעסען פרעמדע פנים'ער און געזופט טיי, נעקלאפט מיט בלעכערנע טשייניקעס און גערעדט מיט אלערליי קולות. איינער אין א קארטוז, קענטיג א גוי, האט

אלץ געקלאפּט מיט'ן פויסט און עפּעס געטענה'ט אויף רוסיש. און געגאסען פון אַפּלעשעל אין די טיי וואס ער האט געזופּט.

— אט דאס איז די שטאדט? — איז מיר דורכגעלאפען אין מידען מוח — אט אזוי לעבט מען דאס אין שטאדט!

— נו, וואס? האסט דיך צוגעקוקט! — גיעט מיר וועלוועל א זאג מיט נצחון.

איך האב געשוויגען.

— קוק זיך גוט צו! — גיעט מיר וועלוועל אנ'עצה און בויגט זיך איין כדי אריינצוקוקען מיר אין פנים.

און וועלוועל געפינט, אז איך בין נישט קיין מבין אויף דער אכסניא. דא איז נאר דער זאל, די צימערען זענען אן א זייט. דא וועל איך קענען טרינקען טיי, ווען איך וועל וועלען. מען דארף נאר געבען א קאפּיקע אויף טיי און א קאפּיקע אויף געקאכט וואסער, וואס? אפשר ניין?

איך האב געשוויגען.

כדי צו מנצח זיין מיך איננאנצען האט מיך וועלוועל א שלעפּ געטהון פאר'ן ארבעל און אנגעוויזען מיט'ן פינגער.

— דו זעהסט? אט דעם, דארטען, דאס איז דער בעל-הבית אליין, זעהר א וואוילער מענש, מיינער א פריינד, זעהר א וואוילער. דו גלויבסט נישט?

וועלוועל האט זיך אויף א ווייל אבגעקעהרט רעדען מיט עמיצען און האט מיר געגעבען צייט צוקוקען זיך צו זיין פריינד.

אן א זייט, נעהנטער צו דער גלעזערנער „פּאראדנער" טהיר, נעבען א בעזונדער טישעל, איז געזעסען א בעזער יוד מיט א צו-שויבערט געלען בארד און האט מיט'ן מויל אליין געטהון דריי מלאכות פאר א מאל: געגעסען רעטעך מיט שמאלץ, געלערענט חומש מיט א בלייכען באַרפיסען אינגעל און געקריגט זיך מיט דער ווייב.

מיט דער לינקער האנד האט ער געקניפּען שטיקערווייז פון א שפּיציגען און פלאכען לאבען ברוידט, געווארפען עס אין מויל אריין און אונטערגעשטופּט מיט גראב-בעזאלצענע און בעשמאל-צטע שטיקלעך רעטעך, און מיט דער רעכטער האנד האט ער געטייטעלט אין חומש אריין, אדער געריסען דעם אינגעל פאר'ן אויער, און צוויש...קייען און לערנען האט ער נאך אלץ אויס-

געמערקירט נישט צו פֿערשווײַגען דער ווײַב. די אויגען זענען איהר געווען אַנגעגאָסען מיט ביטערניש פֿונ'ם רעטעך און מיט גרימי־צאָרען; אויפֿגערעגט, מיט רציחה, האָט ער געמאָהלען מיט די יאַשלעס, געסאַפּעט און געמישט זידלערײַ מיט טײַטשווערטער צו־זאַמען:

— אַט וועלען מיר זעהן, זאָג! ויתרוצצו: האָבען זיך געשטויסען — נו, הבנים, די אינגלעך די, די זיהן, די זיהן. זי וועט דאָ מיר נישט נעבֿטיגען זאָג איך דיר, הולטײַקע. בקרבה, אין איהרע אינגעווייט. נבלה, דער בעל־הבית בין איך דאָ. זאָג ותאמר: האָט זי געזאָגט. האָט ווער געזאָגט? יאָ, האָט רבקה געזאָגט. איך דאַרף נישט, אַז שכור'ע קצבים זאָלען צו מיר קריכען בײַנאַכט אין שטוב... הײַנט למה—וואָרום, זה — דאָס, אָנכי — איך?

זײַן ווײַב האָט מען נישט געזעהן. נאָר איהר הײַזעריגער קולכ'ל האָט געגרילצט פֿון אַ פֿינסטערער קאַנורע אַרויס, פֿון דער קאַנורע האָט נאָר אַרויסגעקוקט אַטעמפּער זײַט פֿון אַ פּליטע:

— פֿאַרצעדינער מײַנער, מען פֿרעגט דאָך דיר נישט. האָסט בעסערע פּרנסות? דו פֿרעסט—פֿרעס! דו געהסט אויף דײַנע אורינקעס — געה! חאַטש כף־הקלע, מיט דיר אויף צופּוקעניש!

און די פֿרעמדע פּנים'ער אַרום דעם לאַנגען טיש האָבען רוהיג געטרונקען טיי, געקלאַפּט מיט בלעכערנע טשײַניקעס, נישט געבענדיג זיך אַפֿילו אַ קעהר אין יענעם זײַט. און אַ ריח מיט קעלט און מיט אַלטען, אַלטען ווילגאַטש האָט געטראָגען פֿון דעם צימער, פֿון אַלע זײַנע מענשען, פֿון אַלע קולות וואָס שווע־בען און שטיקען זיך אין זײַן שווערער לופֿט, און מיר איז דאָס אַלץ אויסגעקומען אַזוי אוננאַטירליך, פֿרעמד און אַביסעל שרעק־ליך. ס'האָט זיך זעהר געוואָלט אַרויסלויפֿען, אַוועקלויפֿען פֿון דאַנען, לויפֿען צו די בלאַנקענדע וויסטאַוועס פֿאַרבײַ וועלכע איך בין דורכגעפֿאָהרען אויף דער דראָזשקע, צודריקען זיך מיט'ן הײַסען שטערען צו זייער געשליפֿען־קאַלטען און גלאַטען גלאָז און קוקען, קוקען. דאָרט איז אַלץ אַזוי רײַך און רײַן, אַלץ איז מיט רויטען און גרינעם סאַמעט אויסגעדעקט. — נאָר מײַן פּעקעל איז געווען צו שווער — ער האָט מיך צוגעשמידט צו זיך און איך אַלײן בין געווען צו מיד און צובראָכען פֿון וועג. און

מיט נאך שטארקערע בענקעניש האב איך געטראכט וועגען דער ווייבער כאפקע, וואס איך האב איבערגעלאזען אין דערהיים.

— אט האט איהר אייך! — חאפט מיך אן פלוצלונג וועלוועל פאר'ן האנד און פיהרט מיך צו מיט גדלות צו דעם געלען יודען, — שלום עליכם! גיעט דעם יונגען מאן א צימער, אבער א רעכטען ...

דא האט זיך צו איהם וועלוועל איינגעבויגען און אריינגערוימט א סוד אז אלע האבען געהערט:

— דאס איז מיינער א קרוב. זיין טאטע איז דאס פון די מאסקוועדן, פון די גבירים, נאכ'ן גרוש, האט אפשר א האלבען מיליאן רובל. וואס אפשר ניין? איהר גלויבט נישט?

— וועלוועל! האב איך איהם שטיל א שלעפ געטהון פאר'ן ארבעל און אנגעשטעלט אויף איהם פערוואונדערטע אויגען.

I V.

דער געלער יוד האט קודם־כל געגעבען דעם בארפיסען יונגעל א פראסק אין מויל — א צייכען אז ער זאל זיך אבשטעלען; נאכהער אבגעשטופט פון זיך דעם טעלער מיט רעטעך און א געשריי געטהון צו דער שווארצער לאך פון וואנען די פליטע האט ארויס־געקוקט:

— שטום שוין דארטען א ווילע, הולטייקע.

— ווער אליין שטום! האט געענטפערט א בת־קול פון דער פינסטערער קיך.

און דער יוד האט זיך צו מיר א קעהר געטהון.

— א בעטעל, צי א מעבלירטען צימער?

— א צימער צי א בעטעל! — האט איבערגעחזר'ט וועלוועל.

— א צימער.

— ער וויל א צימער. — האט וועלוועל געגעבען צו פערשטעהן.

איך בין געבליבען שטעהן מיט'ן פעקעל אין האנד און געווארט הינטער דער גלעזענער טהיר. דרויסען האט געקאכט,

און פערשמאלצענע ווייבער מיט קאשיקעס און מיט פארטיבען פולע מיט פיש האבען זיך דארטען ארומגעדרעהט און עפעס געשריען מיט ברייטע בלאהע מיילער. — א פיש מארק.

דער יוד האט מיך א ווײַלע אנגעקוקט מיט רויטע אויגען און פלוצלונג א געשריי געטהון אויף מיר:

— טו וואו איז צוואנציג קאפיקעס?

וועלוועל האט אונטערגעחאפט:

— נו — יא, פאר וואס גיסטו נישט צוואנציג קאפיקעס?

איך האב זיך דערשראקען, און געחאפט פארקען זיך אין קעשענע, שטאמלענדיג:

— אה! ניין, איך האב געמיינט אז זיי, אז נאכהער.

— ער האט געמיינט אז מ'קען נאכהער. האט וועלוועל פער טייטשט.

— צוליעב וואס זאלט איהר קלויבען חובות. מאכט צו מיר דער געלער יוד א ביסעל ווייכער.

— און טאקי אזוי! – איז מסכים וועלוועל – וואס דארפסט קלויבען חובות?

און איך אלן דערפיהל שוין טאקי, אז איך בין א שרעקליכער בעל-חוב און חאפ וואס גיכער ארויס די מטבע פון קעשענע.

צונעמענדיג דעם זילבערנעם פערציגער, ווערט דער יוד ווייטער בייז און גיט אויף מיר ווידער א געשריי:

נו, גענהט! מען וועט אייך שוין געבען.

ערשט דא בעמערקט ער וועלוולען און גיעט איהם בחפזונדיג א שטעק אריין און א שלעפ ארויס די האנד:

— א, דאס זענט איהר? עליכם שלום.

און נעמט זיך ווידער צו דעם רעטאך און צום בארפיסען אינגעל מיט'ן חומש.

— הערסטו, קען איך איהם נישט ליידען, מאכט צו מיר וועלוועל אבגעהענדיג פונ'ם יודען, – ער איז אזא פאסקודניק, וואס ניין אפשר!

— הלואי, ווער איך שוין פטור פון דיר. – טראכט איך מיט א שווער געמיהט.

אין קיך האט אונז איבערגענומען אנ'איינגעבויגענע פער השכ'טע יודענע און אריינגעפיהרט אין א צווייטען צימער. דאר-

טען איז געווען נאך פינסטערער ווי אין זאל. דאך האט מען דײַטליך געקענט בעמערקען א מין לאנגע קאסטען פון נײַע, ניט געקאלכטע ברעטער, מיט א גאנצע שורה־ שמאלינקע, הילצערנע טהירלעך מיט ברעטלעך. מיט ביידע זייטיגע ווענדלעך איז די קאסטען געווען צוגעשפארט צום וואנד און איז א שטיק נישט דערגאנגען צו דער סטעליע. הינטער איהר איז געווען א פרייער שטיקעל ארט, און פון דארטען האבען מיט חשד ארויסגעקוקט א סך צוזאמענגעלעגטע און אויפגעשטעלטע בעטלעך.

אין איינע פון די הילצערנע טהירלעך האט די יודענע שטרענג אנגעקלאפט און הייזעריג א גרילץ געטהון.

— פאסאל וויאזשע אטטודאווא.

באלד א חאפ געטהון די נאז אין ברודיגען פארטוך, ארייננעשנייצט און ארייננעשאלטען אהין א פאר מאל און ווידער אנגעקלאפט.

סהאט זיך דערהערט א קרעכץ פון אנ'אייזערן בעטעל און עפעס האט א בריל געטהון ווי א דבר אחר ווען מען טרייבט איהם פון זייןווארעמע בלאטע. — די טהירעל האט זיך אבגעקייטעלט און צוויי פינסטערע פיגורען האבען זיך פון אינוועניג ארויסגערוקט, אנ„ער" און א„זי". ביי ביידע זענען די פנים'ער געווען פינסטער, די אויגען מוטנע, די האר צושויבערט. ביידע האבען זיך נישט פעסט געהאלטען אויף די פיס. — פון דער פינסטער זענען זיי שטומענדיג ארויסגעשוואומען, און שאקלענדיג זיך ווי שאטענס זענען זיי אין דער פינסטערניש אוועקגעשוואומען.

— המ. האט וועלוועל דערוואָרגען א מעקע געטהון.

— וועלוועל, האב איך אנגעהויבען און זיך אבגעהאקט.

— איהר קענט ארײַן, — האט אונז א בורטש געטהון די יודענע און איז אוועק.

און מיר זענען ארײַן אין „מעבעלירטען צימער".

פשוט רעדענדיג, מיר זענען ארײַנגעקראָכען אין אנ'אייננפאכען אייער־קאסטען פון וואסערער מען האט ארויסגענומען די אויבערשטע דעק און ארײַנגעשטעלט אהין א קליין אייזערן בעטעל מיט א גאלען סיעניק, אהן א לײַלעך, אהן א קישען, נישט קיין שב ה האט זיך געזעהן, נישט קיין טישעל. אין איין ווענדעל האבען

נאָר געסטאַרטשעט אַ פּאָר שוואַרצע קעפּלעך פון נעגעל און האָבען זיך מיר אָנגעשלאָגען אויפצוהענגען אויף זיי בגדים.

וועלוועל האָט כלומרשט מיט גרויס כונה בעטראַכט דעם צימער, רייבענדיג זיך די הענד און אַריינקוקענדיג מיר אין די אויגען. זיינע נאָזלעכער, אויף וויפיעל ס'איז געוועזען מיגליך צו זעהן, האָבען איהם געציטערט פון געמאַכטע צופרידענקייט.

— אַז דו קוקסט זיך גאָר נישט צו! – מאַכט ער צו מיר מיט אַ שמייכעלע וואָס האָט בעדייט: איך האָב הנאה זאָל דער אַנדערער אויך הנאה האָבען.

— וועלוועל! – האָב איך איהם איבערגעשלאָגען מיט אַ דומפּיגען קול – וואָס זענען זיי דאָ געוועזען? אָט די, וואָס זענען אַרויס פון דאַנען.

וועלוועל איז עפּעס מבולבל געוואָרען.

— וואָס? פון וואַנען זאָל ער וויסען? מענשען, קוואַרטיראַנטען זענען דאָס געוועזען. נו און אַז גוים איז וואָס געהער זיך דאָס אָן? מען האָט מיר געגעבען אַ בעטעל? און ביינאַכט וועט מען מיר נאָך געבען אַ ליילעך? נו דאַרף איך זיך לייגען און שלאָפען. וואָס אפשר ניין? וואָס מיין איך, אַז אָדעס איז אַ קליין שטעדטיל? וואָס וויל איך פאַר אַ פערציגער? און יעצט געהט ער אַוועק, מאָרגען אין דערפריה וועט ער ביי מיר זיין – אפשר גלויב איך נישט?

— וועלוועל, זיי דאָ נאָך אַביסעל, – האָב איך איהם אָנגעחאַפּט פאַר זיין קערבעלע, זיי נאָך אַ ווייַלע.

מיך האָט מיט אַמאָל גענומען שרעקען דער געדאַנק, אַז איך דאַרף בלייבען איינער אַליין אין דער הילצערנער קאַנורע, וואָס איז פול אָרעמקייט, פינסטערניש און אומעט, פון וואַנען יענע מיאוסע שאָטענס זענען אַרויסגעגאַנגען.

— וועלוועל האָט זיך אָבגעזאָגט: איך רעד ווי אַ אינגעל. ער איז דאָך פערנומען, ער איז שטאַרק פערנומען, ער מוז זעהן דעם געוויסען מענשען. וואָס? איך גלויב איהם נישט?

און איז אַוועקגעגאַנגען.

איך האָב זיך אַוועקגעשטעלט אין אַ ווינקעל און געקוקט מיט טעמפּען חשד אין איין פינטעל. די פּיס זענען מיר געוועזען פערחלש'ט, נאָר עפּעס אַזוינס האָט מיר נישט געלאָזען צוזעצען

זיך אויפ'ן בעטעל. עפעס אנ'אומריינער סוד האט איבער אידר געשוועבט. דער סוד איז געווען פערוואלקענט און האט געעקעלט און דאך איז ער געווען אזוי אומגעריכט, אזוי ניי.

פארזיכטיג, פונקט ווי איך וואלט מורא געהאט שטערען ווער עמען נישט איז, האב איך צו זיך צוגערוקט מיין פעקעל און ארא בגעלאזען זיך אויף איהם א מידער, אנ'ערענדער. בעהאלטען דעם פנים אין ביידע הענד און גענומען שעפטשען אהן א קול, פון שווערען אומעט:

— מאמע, מאמע.

— וואו בין איך דאס? – האט זיך מיר געפלאנטערט אין מוח זיצענדיג אויפ'ן פעקעל, וואס טהוט זיך דאס ארום מיר? פאר וואס איז דא אזוי פינסטער, אויפ'ן גאס איז דאך נאך האלבער טאג? וואס זענען זיי דא געווען די שכורע שאטענס? און אויפ'ן גאס איז ליכטיג, און אין „זאל" זיצען מענשען און זופען טיי, מאדנע. אט דאס איז די שטאדט! אט אזוי לעבט מען דאס אין אגרויסער שטאדט?

איך האב זיך דערמאהנט וואס איך האב אט ערשט געשעפטשעט און גענומען זיך אליין איבער קרימען:

— מאמע. מאמע, פונקט ווי א קליינער אינגעלע, און נאך אין אגרויסער שטאדט.

שטילע טריט און א שעפטשען הינטער דער ווענדטעל האבען מיר איבערגעשלאגען מיין שווערע שטימונג. איך האב א ציטער געטהון, אויפגעהויבען דעם קאפ און געבליעבען זיצען מיט בריייט פערנאנדער געעפענטע אויגען.

— ווייטער א ע ר און א ז י – איז מיר דורכגעלאפען א בריהענדער געדאנק, – ווייטער.

דאס שושקעריי האט זיך דייטליך געזייט דורך די דינע האלצערנע ברעטלעך, הייך געקויקעלט זיך אריבער דער נידעריגער ווענדטעל:

— קעצעלע, ווייבינקע.

— לאז מיך, לאז מיך, מען קען דערהערען. דא איז קיינער נישטא?

— קיינער נישט, אלע טרינקען טיי, דער גוי איז אוועק מיט זיין גויה.

— ס'אַראַ ווייכע וואָנצעם בײַ דיר איז, בײַ איהם איז אַזוינע, פֿו!

— ווייכע? כ'וועל צו דיר קומען בײַנאַכט, הײַנט, קומען?

— מען דאַרף נישט, מען דאַרף נישט, בײַנאַכט איז ערגער, אַזוינע וועגדטלעך.

— קעצעלע.

— דײַן טאַטע קוקט אויף מיר עפּעס אַזוי, פּונקט ווי איך בין דאָ אומזיסט.

— אַ דאגה האָסטו. ער האָט מוראַ אַ פּנים פֿאַר איהם אַ יוד.

— פֿאַר איהם? אַי גערן איהם אוים די יאָהרען, אַ? אַ שטילער נעלעבטער.

— און דו האָסט נישט מוראָ?

— פֿאַר דעם טבח? ווי פֿאַראַיאָהריגען שנעע.

— שוין עטליכע מאָל אַז ער קריכט בײַ נאַכט, שכּור, ער סטראַשעט.

— און איך שפּײַ אויף איהם, בערעלע לאָז מיך.

— אַי ביזטו אַ שלעכטע, אַ שלעכטע, אַ שלעכטע.

ס'האָט זיך דערהערט אַ ווייכער קלונג ווי בשעת מען רײַסט אָב אַ באַנקע פֿון לײַב.

— בערעלע, בערעלע.

V.

אַ בלייכער מיט ציטערדיגע און פֿאַרזיכטיגע טריט האָב איך זיך אַרויסגעגנב'עט פֿון מײַן צימער'ל און אַרײַנגעחאַפּט זיך צוריק אין „זאַל“. דאָרטען האָט געטראָגען מיט ווילגאַטש פֿון אַלע ווינקעלעך ווי פֿריהער; און קיינער האָט פֿון נאָרנישט נישט געוואוסט. דער בעל־הבית מיט זײַן רעטעך מיט זײַן לאַבען ברויט זענען שוין נישט געווען. נעבען קליינעם טישעל, צוגעטוליעט מיט'ן שטערען צום פֿערמאַכטען חומש און פֿערשטעלענדיג ביידע באַקען מיט בלייכע, קוטיגע הענד. איז געזעסען דער באָרפֿיסער יונגעל. געזעהען האָבען זיך נאָר זײַנע אויערען. זיי האָבען געפֿלאַקערט

און געוועזן רויט ווי אנגעגליהטע אײַזען, פון צײַט צו צײַט פלעגען זײַנע שארפע, אײַנגעבויגענע פלײַצקעס א ציטער טהון און א קינדערשער זיפץ פלעגט זיך דערהערען און פלעגט פלאטערען ווי אין קאנוואולסען—אנ'עבא פון אפריהערדיגען געוויין.

און ארום דעם גרויסען טיש זענען נאך געזעסען עטליכע פרעמדע פנימ'ער, פערשוויצטע און מידע נאך טיי־טרינקען. אײנער א שווארצער פערוואקסענער יוד איז געזעסען אנגעשפארט מיט די עלענבויגענס אויפ'ן טיש, געהאלטען דעם קאפ אין ביידע הענד, און עפעס געטראכט. די איבעריגע זענען געזעסען אנגעשפארט מיט רוקענס צו די וועגטלעך פון די שטוהלען און פויל איבערגעווארפען זיך מיט ווערטער אין דער פינסטערער לופט. רוהיג, גארנישט ווּיסענדיג זענען אויך געשטאנען די בויכיגע, בלעכערנע טשײַניקעס אבגעקיהלטע, מידע; נאר דער איין ערל מיט'ן קארטוז, וואס איך האב פריהער בעמערקט, האט נאך אלץ געצאפט פון זײַן טשײַניק, צוגיסענדיג אלע ווײַלע אין גלאז טײ פון א פלעשעל בראנפען, און צושיטענדיג מעהל־צוקער פון א פאפירענעם זעקעלע. ער האט געדרעהט מיט א גרויסען שכור'ן קאפ, געפויקט איבער'ן טיש מיט'ן פויסט, געטענה'ט עפעס, געווענדעט זיך דאס צו דעם דאס צו יענעם. עפעס מכח א „טעלעגראפטשיק" און מכח א „נאטשאלניק".

קײנער האט איהם נישט געהערט.

מיט א שווער געמיטה בין איך אומגעגאנגען איבער'ן זאל. אין קאפ איז מיר געשטאנען א זודיגער נעבעל און אין הארצען אבלײַענע אײַנזאמקײַט. די ערשטע־שטריכען פונ'ם שטאדט לעבען און וועלכע איך האב זיך אנגעשטויסען האבען מיך צוטומעלט. די געדאנקען האבען זיך נישט געקלעבט, די אויגען האבען זיך נישט געפונען קיין ארט, און דער בארפיסער יונגעל איז אלץ געזעסען אײַנגעבויגען, בעהאלטען דעם פנים און האט געזיפצט. ער האט א פנים געטראכט, אז מארגען וועט דא אויך זײַן אזוי פינסטער ווי הײַנט, און אפילו איבערמארגען וועט ער נאך אלץ נישט האבען קיין שיך און וועט נישט קענען ארויס אויפ'ן גאס ווי אלע קינדער; און — אז אלע טאג וועט דער טאטע זײַן בייז און וועט פאטשען און רײַסען פאר די אויערען איבער'ן אלטען חומש, און אזוי נאך אסך טעג, אסך טעג.

די גלעזערנע „פאראדנע“ טהיר האט זיך אנ׳עפען געטהון און צוזאמען מיט א שווערען ריח פון פישמארק האט זיך אין זאל אריינגעריסען א גאנצער שטראם פון שטיקלעך-ברעקלעך אויסגעשרייען און קללות מיט אלערליי קולות און נוסחאות:

— הו-הא, א קרענק, קאמבעלעס, פרישע, פרישע, די חאלירע, צווי פונט, צוויי, מאראם, מאראם, א גילען, צרות דיר פרישע, הו-הא.

די טהיר האט זיך פערמאכט און די אבגעריסענע קולות און אויסגעשרייען זענען ווייטער דערטרונקען געווארען אין א נישט-דייטליכען הורזשען.

און ס׳האט זיך געדאכט, אז א גרויסע מיאוסע בעשעפעניש האט אנ׳עפען געטהון איהר ריזיגען, נישט ריינעם פיסק און אין צימער איז אריין א הויך פון א אנגעשטאפטען קראנקען מאגען און צוריק א הויך געטהון אין עם פערמאכט. שטיל, עס הערט זיך נאר ווי די נישט געזונטע זאפטען בלאנדזען און געהרען אין איהרע ברייטע געדערים.

דאס איז אריינגעגאנגען די בעל-בית׳טע. דעם פארטוך האט זי צוגעהאלטען מיטביידע הענד און דארטען האט זיך עפעס געשלייערט, געהענדיג צום קיך האט זי דעם פארטוך אויפגעעפענט און אריינגעקוקט אהין מיט ליבשאפט, פון דארטען האט בען ארויסגעקוקט טעמפע ביילער. דערזעהענדיג מיך האט זיך די בעל-הבית׳טע אבגעשטעלט און אנגעקוקט מיך מיט קראנקע זויערע אויגען. דאך איז איהר פנים געווען אביסעל ווייכער ווי פריהער. געמוזט האנדלען א מציאה, האב איך א קלעהר געטהון.

— איהר, ווי רופט מען אייך? איהר ווילט טיי?

מיך האט כמעט ווי דערפרעהט, וואס אין אזא וויסטע פרעמדקייט וואו איך בין אריינגעפאלען, אינטערעסירט זיך מיט מיר אנ׳אומבעקאנטע יודענע, צי איך וויל טיי צי ניט, — און איך האב צו איהר דאנקבאר א שמייכעל געטהון:

— יא, איך וויל.

— טו ווייזט אהער צוויי קאפיקעס, גיט זי מיר אויף ניך א זאג אבווישענדיג די נאז, — צוקער האט איהר?

— כ׳האב.

— ווארט א ווילע. ע, ווי רופט מען אייך? באלד ברענג איך.

איך האב זיך געשטעלט נעבען דער גלעזערנער טיהר און פערנאנדער געקוקט. א היבשער הויף, וואס איז נעריבט געווען אנגעשטעלט מיט הילצערנע בעדלעך, פאליצעס, קאסטענס און קאשיקעס, אומעטום האט געגלאנצט די בלאטע און שאלעכץ פון פיש האבען געפינקעלט. אומעטום האבען געצאפעלט פייבטע, לאנגע רוקענס פון לעבעדיגע פיש און אומעטום זענען די זעלבע פיש געלעגען קופעס־ווייס אבגעשטאנענע, טויטע, גרויסע קופקעס און קליינע, טונקעלע און גלאנציג־זילבערנע. דא און דארטען האבען סאמען און אנדערע ריזיגע פיש אויסגעשטעלט זייערע נגידישע בייכער, אז אלע זאלען זעהען, וואו נישט וואו האט זיך געראוטעלט א בערגעלע אבגעבריהטע ראקעס, — א ארימע הייפעל גרינם, הערבסטגרינם, האט פערשעמט ארויסגעקוקט. אומעטום האבען זיך געשטופט גויאישע און יודישע פנים׳ער. נעבען די ריינערע געוועלבלעך האבען די פיש הענדלער געקאמאנדעוועט איבער זייערע דינער ווי די פעלד־מארשאלען, און די ברודיגע פארטיבער, מיט די לעדערנע קעשענעס, מיט די מעסערס ביי די זייטען. און ארום די קאשיקעס האבען ארומגעטאנצט איינגעבויגענע יודינעס, איבערגעבונדענע מיט שטריקלעך, מיט פערצוויפעלטע פנים׳ער, מיט פערראסטעטע שעלבעלעך אין די הענד. זיי האבען זיך געריסען צווישען זיך, נעוואונקען, גערופען, געמאכט מיט די הענד און מיט די מיילער, און ברייטע דאמען מיט שטרויס־פעדערען אין די ורדיישטאקערינע היט, זענען זיך אומגעגאנגען אהין און אהער אזוי גדלות׳דיג, בעל־בתי׳ש, הויבענדיג אין די הענד מיט שעהן־געפלאכטענע קערבעלעך האבען זיי אריינגעקוקט אין אלע קרעמלעך מיט רוהיגע, זיכערע אויגען, און ארם־געקליידעטע ווייבער האבען זיך מיט מאגערע פינגער געפארקעט אין די קאשיקעס, געדונגען זיך מיט פערשמאכטע ליפען, און די צורייצטע פערקויפערקעס האבען זיי פון זיך געטריבען.

קוקענדיג אויף דעם מיש־מאש פון פיש דורך דעם פינסטערען ברודיגען גלאז פון טיהר, איז דאס אלץ דאכט זיך, געווען אזוי נישט נויטיג, אזוי איבעריג. רבונו של עולם, פאר וואס איז דאס ביי ווייבער אזעלכע אומגליקליכע פנים׳ער? ווער האט זיי געבעטען אנשלעפען אהער אזוי פיעל בערג מיט פיש וואס

קיינער קען נישט אויפעסען ? ווער דארף דאס אזוי פיעל פיש ? בכלל, וואס איז דא עפעס אויף אלעמען אזא בהלה פון פיש אנגעפאלען ? אלע קויפען, פערקויפען, שניידען, וועגען, שטופען אין די קוישלעך נאר פיש און פיש. דורכאויס פיש און א סוף. דער רוח וויסט זיי.

דער בעל-הבית'טעס קול האט מיך דערמאנט:

— יונגער-מאן, ע, ווי רופט מען אייך ? געהט טרינקען טיי.

ווי נאר איך האב מיך צו געזעצט צום טיש און גענומען זיך צו דעם בלעכערנעם טשייניק האט זיך צו מיר דער ערל מיט'ן קארטוז אקעהר געטהון, און שאקלענדיג מיט'ן קאפ און פלייצעס ווי מיט פערקיהלטע פעטשאי, האט ער מיר ארייגעהויכט גלייך אין פנים ארײן מיט הייסע בראנפען און אוועקגעשטעלט מיר א פלעצליכע, שכור'ע קלאץ-פראגע:

— וויערנא ? הם ?

פון א צושוואומענעם, א געשוואלענעם פנים האבען אויף מיר געקוקט אפאר פערגאסענע אויגען. „פערפאלענע". פון אונטער זיין צוקנייטשטען קארטוז, אין וועלכען איך האב דערקענט אמאליגע טאשמעס פון א פאסט-טשינאווניק, זענען ארויסגעהאנגען קאלטאנאוואטע, פערשוויצטע האר. פון זיין צושפילעטען וועסט האט ארויסגעקוקט א האריגע הארץ פון א חיה.

— א ווסיא מאקי, האט ער וייטער געדבר'ט קוקענדיג אויף מיר און דרעהענדיג שווער מיט'ן צונג, א ווסיא טא-קי טעלעגראפ-שציקאם, אי אסטאנוס! נעפרע-מע-נ-נא. האט ער געקלאפט מיט'ן פויסט, נעפרע-מע-נ-נא. — וויערנא. הם ? [1])

— וויערנא. — האב איך איהם ניכער אבגעענטפערט. זעהענדיג אז ער רוקט זיך צו מיר אלץ נעהנטער מיט זיין פרצוף.

— נו, וואט ... ספאסיבא — א. האט ער זיך בערוהיגט, אי—אי מאי באטש-קא... ביל טעלעגראפשציקאם ... אי-אי מאי

---

[1]) און פונדעסטוועגען וועל איך בלייבען א טעלעגראפשציק. נישט אנדערס. אמת ? הא ?

דיאַד ... דיאַר־שקאַ. וויערנאָ. — אי־יאַ, אי־אי יאַ ...

אנטקעגען דעם ערל האָבען דערווײַלע אומבעקאַנטע חברה־לײַט געשמועסט צווישען זיך:

— און ער וויל איהר נישט געבען קיין גט?

— אַ נאַר וועט ער זיין, אַזאַ וואַזשנע נקבה ...

— יאָ, אַ שטאַרקע בחור'טע, אויף מיין עהרען וואָרט ...

— ... מײַנע נעהמט און הויבט זיך אויף און כ'האָבדיך אין „ויהנו" ...

— מאַלאָדיעץ!

— דער היגער כמאַרק דרעהט זיך אַרום איהר עפּעס אַרום...

— כ'האָב — בעמערקט. — בין איך איהר „חופּה־מאַכער", נעהם איך איהם אָן פאַר אַ פּיסעל און מאַך פון איהם אַ קאַטע־רינקע ...

— וויערנאָ? גיעט זיך צו זיי פלוצלונג אַבייג דער ערל און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ. — וויערנאָ הם?..

— „וויערנאָ־ווי־לאַנג־קרענקסטו" — ענטפערט איהם איינער פון דער חברה מיט אַ סעריאָזן פּנים, און מיט איין שלונג —

דער ערל דרעהט דאַנקבאַר מיט'ן שכורען קאָפּ:

— נו, וואָט... ספּאַסיבאָ... ספּאַ ——— יאַ יעמו נעפּרע־מע־נאַ סקאַזשו... גאָספּאָדינו־נאַטשאַל־ניקו... אי מאָי באַטש־שקאַ... אי מאָי דיאַש־שקאַ ... [2]

— ביי איהם איז שוין אַ ביסעל די געהירלעך, פיוט! האָט זיך איינער פון די חברה־לײַט געפּויקט אין שטערען.

— נאָר ער טהוט און קלויבט הסכמות ...

— דערפאַר האָט מען דאָס איהם משלח געווען?..

— פון פּאָסט? ניין אָט דערפאַר ...

דאָ האָט זיך יענער אַ שנעל געטהון אין נאַרגעל און אונטער געוואונקען מיט איין אויג'ל.

— אַהאַ, אַ רוח אין זיין געפּייגערטער נשמה. מען דאַרף ביי איהם נעהמען אַביסעל בראָנפען, זעה, אָמת'ע נײַנציגער.

און דער ערל האָט אויף אַ רגע נישט געקענט פערגעסען

---

[2]) נו, אָט אַדאַנק ... איך וועל איהם נישט אַנדערש זאָגען ... דעם הער־נאַטשאַלניק — אי מיין מאַטע אי מיין פאָטער ...

אַז זײַן גאַנצע „ראָדניא", זײַן גאַנצע משפּחה — הײסט דאָס זענען בלויזע „טעלעגראַפשציקעס". אַז זײַן פֿעטער עליו השלום, פֿלעגט אַפֿילו פֿערנאַנדער שיקען סעקרעטנע דעפּעשען ... טאַר-טאַר-טאַר דעם גענעראַל גובערנאַטאָר, טאַר-טאַר-טאַר יענעם ... ער װעט דאָס זאָגן דעם הערר „נאַטשאַלניק", ער װעט זאָגן. — און אין טאַמע מיטען אויסגיסען דאָס האַר'ן פֿאַר'ן טיש און פֿאַר'ן פֿלע-שעל, האָט ער זיך אַביסל געטהון צום בעװאַקסענעם, פֿערטראַכ-טען יודען װאָס איז נעבען איהם געזעסען, און האָט איהם אַטראַט-בע געטהון אין טאַמע אויער.

— װיערנאָ? הם?

דער שװאַרצער יוד האָט זיך אַצאַפּעל געטהון און איהם אָבגעשטויסען:

— צעהאָ? — אין ד'רערד גערה, שכּור, לעבען לאָזט ער נישט טאָג טעגליך ... „סאַמאַסעץ" !"

— נו, װאָס, נו װאָ-אָס ... איז דער ערל אַ האָר נישט נתפּעל געװאָרען, „סטראָג חאָ-חאָ".. האָט ער זיך געמאַכט מיט'ן פֿינגער צו'ם נאָז, — קאַק נאַחשאַלניק װסיאָ ראַװנאָ. — סטראָג!..[3])

— הוי, טעלעגראַפשציק! — האָבען איהם איבערגעשלאָ-גען די חברה-לײַט — גיעב אַ טרונק בראָנפֿען, גוט ברודער-שאַפֿט! אַ?

אין אַ מינוט האָבען זײ זיך שוין געקלאַפּט מיט די טײ-גלעזער.

— נאַ זדאָראָװיע! האָט זײ געװאונשען דער ערל.

— „נאַ זדאָראָװיע-ברעכעניש-ריר". — האָבען איהם הבּ"ה װאַרעם אונטערהאַלטען.

— ספּאַסיבאַ, ספּאַסיבאַ ...

און הינטער מיר פֿלעגט זיך די גלעזערנע טיהר אַלע װײַלע עפֿענען און פֿערמאַכען. און די מאַרקבעשעפֿעניש פֿלעגט אַלע װײַלע אַרײַנהויכען אין צימער מיט פֿערדאָרבענע פֿיש, מיט אַצורים-סע-נעם, להוט'דיגען הו—הא און מיט שטיקלעך ברעקלעך קללות אויסגעשרײַען.

[3]) נו, אָט האָסטו דיר, שטרענג האָ-האָ, פּונקט װי דער נאַטשאַלניק שטרענג!

— רבונו של עולם, אט דאס איז די שטאדט ? אט דאס איז די שטאדט ?

— בערעל ! — דערהער איך פלוצלינג דער בעל-הבית'טעס קול הינטער זיך . — האסט שוין געטרונקען טיי ?

איך האב א ציטער געטהון.

אויפ'ן שוועל פון דער פירקאנטיגער לאך וואס פיהרט אין די „מעבלירטע צימערען“ איז ייי אין א שווארצען ראט געשטאנען אבלייבער בחור מיט פערדרעהטע וועגצעלעך , א מיטעלער וואוקס— א געוועהנליכער בחור .

נאר מיר האט ער אין יענעם מאמענט איבערראשט ווי א בליי-בער רוח פון אנ'אנדערע וועלט. פון א וועלט וואס איז פול ליי-דענשאפטליכע פינסטערניש און פערסוד'עטע זינד .

דאס הארץ האט מיר גענומען קלאפען פונקט ווי מען וואלט מיך געהאפט ביי א גנבה . דער טיי איז מיר שוין מעהר נישט איינגעגאנגען .

אט איז ער פון הינטער דער ווענטעל , הינטער דער ווענטעל .

מיט א מאדנעם שרעק אין הארצען האב איך זיך ארויסגע-חאפט אויפ'ן גאס .

— א טעלעגראפ-ש-שיקאס בודו נעפרעמע-נ-נא . — האט נאך מיר נאכגעיאגט דעם ערל'ס טענה .

אויפ'ן גאס איז נאך געווען גרויסער טאג . עס איז געשטאנען א טרוקענער הערבסט .

די נקמה.

(אויסגעריסען ביי איין אויסלענדישען סטודענט פון טאגע-בוך).

אז איך האב בעקומען פון מיין שטעדטעל די שרעקליכע טעלעגראמע בין איך אויף א פאר מינוט געבליבען זיצען מיט א צודולטען קאפ, מיט פארגליווערטע בלוט, מיט קיילעכדיגע אויגען, וואס האבען זיך אבגעשטעלט אויף מיין טויטען-פאטער'ס פארטרעט אין מיין צימער און ניט פערשטאנען וואס דער פארטרעט באדייט.

דערנאך האב איך זיך דארט א חאפ געטהון פאר'ן קאפ, נאך א מאל איבערגעלייענט די טעלעגראמע, אראבגעלאזען זי מיט פארגליווערטע הענד אויף דער פאדלאגע און ווייטער געבליבען שטעהן אין מיטען צימער ווי א גולם. צוגעגאנגען מיט איין מאל צום טיש, א חאפ געטהון א פאק מיט ביכער און א שמיץ געטהון אן דרערד, צוריסען מיט די ציין א צוויי-דריי גאזעטען, ארויס-לאזענדיג דערביי שטילע אבגעהאקטע און שארפע קרעכצען, פונקט ווי א שלאנג וואלט מיך אין הארצען געביסען: אי—אי—אי.

דערנאך בין איך עפעס געלעגען ניט קיין אויסגעטהאנענער אין בעט, ביי מיר אין צימער האט געשמעקט מיט וואלעריאנע טראפענס, נעבען פענסטער איז געשטאנען מיין בעל-הבית'טע פון דירה, א דארע דייטשקע מיט א שפיציג בלייכע נאז, דער-צעהלט עפעס שטיל א דיקען מאנספערשוין מיט א גלאנצעדיגען

פליך אויפ'ן קאפ . יענער האט געדרעהט שווער מיט'ן נאקעטען קאפ , ארויסרעדענדיג שטיל מיט אנגעבלאזענע ליפען :

— שרעקליך , שרעקליך , שרעקליך .

אויפ'ן צווייטען טאג , נאך האלבען טאג , האב איך זיך א הויב געטהון פון בעט , אנגעטהון זיך , איינגעוואשען זיך און געשיקט נאך וויין , געטרונקען ביז די אויגען זענען מיר געווארען מוטנע און אנגעזאגט מיין דארער דיטשקע , אז איך פאהר אב א היים אויף א פאר וואכען , אז איך לאז איבער דעם צימער פאר זיך ביז איך וועל קומען .

פאהרענדיג אין פאיעזד און קוקענדיג ווי די גרויסע בערג מיט די גראהע קעפ מיט די צוקנייטשטע שווארצע שטערענס רוקען זיך און טאנצען אוועק פון מיר , האב איך געטראכט , אז די נאטור איז גאר ניט קיין „טייערע מאמע", ווי די פאעטען רופען זי אן . ניין , אט די אייגענע בערג מיט די ווייסע קעפ , זענען זיך גאנץ רוהיג געשטאנען און געוועזען די זעלביגע בערג אויך דאן , ווען מען האט דארטען געברענט , געקוילעט , געפייניגט , דער רהיין האט גערוישט און געשפריצט מיט בריליאנטען , אפילו דאן ווען דארטען האט מען מענשען געראבירט , געווארגען , געשלאגען טשוועקעס אין קאפ . ניין , די גאנצע וועלט . דאס גאנצע לעבען איז עפעס מעהר ניט ווי א מין קאנורע . אין דער דאזיגער קאנורע האט דער בייזער גאט זיינע קינדער , די קליינע מענשען און גרויסע בויאנעס ארויסגעשליידערט און אויף אייביג פערשפארט : „נאט אייך", האט ער געזאגט , „נאט אייך שענע צאצקעס , נאט אייך בערגלעך , וועלדעלעך , טייכעלעך , נאט אייך א לבנה , א זון און שטערענדלעך , שפיעלט אייך , מיינע טהייערע און ברעכט אייך די קעפ" .

און ווייטער ציטערט ביי מיר אין האנד די טעלעגראמע און אין הארצען בייסט א שלאנג : „געוועזען א פאגראם , אייער שטוב צוראבירט און פארברענט , דער ברודער דער'הרג'עט , די מאמע שטארק פערוואונדעט , שטארק זיך און קום צופאהרען" . אונטער געחתמ'עט איז אנאמען פון א ווייטען קרוב . קענטיג , אז ער אליין איז אויך גוט צוקלאפט , צוראבירט און פארטריבען אין אונגליק , ווען ער האט מיר געקענט אזא טעלעגראמע קלאפען , ניט בעטראכטענדיג , ווי אזוי אזא פלוצליכע נאכריכט קען אויף מיר ווירקען .

און דער גערויש פֿון די רעדער האַפּט אונטער בײַ מיר פֿון געדאַנק דעם נוסח פֿון טעלעגראַמע. די רעדער קלאַפּען און דרע־הען זיך און ברעקלען דעם נוסח און צוואַרפֿען די ברעקלעך, די בערג און טהאָלען, די וועלדער און טײַכען, בײַ וועלכע זײ פֿליהען דורך.

אַ גראָבער דײַטש מיט געגאָלטע באָרד־און וואָנצעס, וועלכער איז נעבען מיר אין וואַגאָן געזעסען, האָט זיך פֿון מיר אָבגערוקט אָן אַ זײַט און געקוקט אויף מיר פֿערוואונדערט, געריי־כערט אַ ציגאַר, גענאָגט פֿון איהם מיט פֿעטע ליפּען מפּו, מפּו, מפּו.

* *

*

מיר זענען שוין לאַנג דעם גרענעץ אַריבערגעפֿאָהרען, אוים בערג און טהאָלען, אוים רוישענדע טײַכען מיט שוואַרצע פֿעלזען, קאַלט־בלוטיגע, חמורע סאָסנעס שאָקלען מיט נאַסע אײַביג־גרינע קעפּ, האַ? וואָס שאָקלען זײ? אפֿשר האָבען זײ אויף מיר רחמנות? אפֿשר טרײַסטען זײ? אַלץ אײנס, אַלץ אײנס. דעם גרענעץ, געדענק איך, האָב איך געמוזט איצט אויך אַריבערשוואַרצען, אַזוי ווי מיט דרײַ יאָהר צוריק, דאַן האָב איך זיך געצויגען אין שווייץ נאָכ'ן דאָקטאָר־דיפּלאָם און געלאָפּען פֿון סאָלדאַטשינע, און איצט צוריקפֿאָהרענדיג, האָב איך אויך געמוזט דורכשוואַרצען מיט עפּעס אַ געלען יודעל, כּדי אויסצומײַדען דאָס אויג פֿון פּאָליציי. דאָס יודעל האָט בײַ מיר אַ צו גרויסע סומע געלד דערפֿאַר גענומען. „געשונדען פֿון מיר אַ פֿעל". האָב איך זיך פֿאַרזיך געוואונדערט, געבײזערט: „סטײַטש? דאָרטען שלאָגט מען אונז, און דאָ ראַבע־וועסטו מיך, דו יונגאַטש אײנער!" דאָך האָב איך געשוויגען... אַלץ אײנס, אַלץ אײנס, ברעכט עם דעם קאָפּ.

גאַנצע טעג. שוין דרײַ לאַנגע יאָהרען האָב איך זיך, ווי אַ מויז אין אַרחיוו, צווישען די שטויביגע ביכער געפּאָרעט. פֿלעג איך וועלען מיר זאָל עפּעס ווערען זיס־טרויעריג אויפֿ'ן האַרצען, פֿלעג איך שטיל און לאַנגזאַם דעם קאָפּ אַראָבלאָזען, באַהאַלטען די אויגען אין די הענד, און באַלד פֿלעגט אין מײַן פֿאַנטאַזיע תּחית־המתים אויפֿשטעהן אײנע פֿון מײַנע טײַערסטע קינדער־

זכרונות, וועלכע איך היט עד היום אין הארצען ווי אין א גילדע־נער רעמעל. אויפ'ן ווייסען מזרח וואנד אין אונזער שטוב שווימט ארוים דעם ווילנער־גאונ'ס בילד אין א שווארצער ראם, א שענער יוד מיט ווייכע אויגען, מיט א ווייסע ווייכע בארד זיצט אין טלית און תפלין און שרייבט מיט א גענזענע פעדער. איינמאל שבת, ווען איך בין נאך געווען זעהר א קליינער, גאר א קליינינקער, האב איך גענומען שרייבען מיט א פעדער, קוקענדיג אויף דעם בילד און נאכמאכענדיג, ווי דער „אלטער יוד" שרייבט, האט עס דער טאטע דערזעהען און ליעבליך אנגעשריהען אויף מיר, גע־זאגט, אז יודען טארען ניט שרייבען אום שבת, אז נאר גוים שרייבען אום שבת. האב איך זיך פערשעמט, בעהאלטען זיך הינטער דער מאמען, געטראכט צו ווילע, דערנאך שטיל דער מאמען פאר'ן פארטוך א שלעפ געטהון, אנגעוויזען מיט א קליינעם ווייסען פינגערעל אויף דעם ווילנער־גאונ'ס בילד:

— מאמע, היינט פאר וואס שרייבט אט דער אלטער יוד? אט דער?...

האט זיך דער טאטע, עליו השלום, צולאכט און געגלעט זיך די בארד, און די מאמע האט מיך שטארק ארומגעהאפט און געקושט, און געקושט און גארנישט געענטפערט.

דערמאנענדיג זיך אן דעם, ווערט מיר אלע־מאל אזוי זויבער און ווייך אויפ'ן הארצען, ווי בשעת עס פאלט דער ערשטער ווייסער שניי ארוים; קען דאס דען געמאלט זיין, אז דאס זעלבע בילד איז שוין איצט ניטא, פארברענט, פארברענט צוזאמען מיט אונזער שטוב? ניין, ס'איז נישט מעגליך! אט קום איך באלד צו־פאהרען, פאהר איך ארויין אין אונזער שטעדטיל, געה איך צו צו אונזער שטוב, גיב איך אנ'עפען די טהיר, שטעהט די מאמע און איהר פנים לויכט פון נחת אונטער איהר שווארצער קאמינקע. משה'לע מיין ברודער זיצט ווי אלעמאל איבער זיינע ביכער, די שווארצע געגרייזעלטע האר אראבגעלאזען איבער די אויגען, איידער גריסען זיך, איידער קושען זיך, איידער וואס ווען, לויף איך גלייך אין זאל ארויין צום ווייסען בילד אין דער שווארצער ראם. יא, ער איז דא! דער ווילנער גאון זיצט ווי תמיד מיט'ן גענזענעם פעדער און שרייבט, יא ער שרייבט!

גוואלד, וואס געדהט מיר אן דאס בילד! אויף וואס טויג מיר

דאָס בילד? די שטוב איז אָבגעברענט, משה'לע איז דערהר'געט, משה'לע! און די מאַמע!

נאָר ווי אויף צו להכעיס קריכט מיר אין קאָפּ נאָר דאָס בילד און פאַרנעהמט אַלע מײַנע געדאַנקען, פונקט ווי נאָר אין דעם פערברענטען בילד בעשטעהט דאָס גאַנצע אומגליק, און אויב דער ווילנער־גאון מיט דער שנײַ ווײַסער באָרד וואָלט נאָך געזעסען און געשריבען וואָלט שוין אַלץ רעכט געוועזען, יאָ, ער *זיצט און שרײַבט*.

דער פּאָיעזד האָט זיך אָבגעשטעלט אויף אַ סטאַנציע. געהט אַרויף אַ הויכע צוקנײַטשטע אידענע מיט אַ פּאַרמעט־געלען פּנים, און לעגט מיר פאַר קויפען בײַ איהר מילך, שטעקט מיר אַ בלאָע פלעשעל אין נאָז אַרײַן. שפּרינג איך אויף, ווי אײַנער וואָלט מיר אַ פּאַטש געגעבען.

— איך וויל ניט, גיב איך אויף איהר אַ געשרײַ און ציטער בערוונגע מיט אַלע אברים. יענע ווערט אומעדיג און געהט פון מיר גיך אַוועק, דאָ חאַפּ איך זיך בײַם זינען: „פאַר וואָס?” לויף איהר באַלד נאָך, און געפין זי אַראָבגעהענדיג מיט איהר סחורה פון די וואַגאָן־טרעפּלעך.

— פערצײַהט מיר, שרײַ איך איהר נאָר און די האַלז ציטערט מיר, איהר פערשטעהט? אַ פּאָגראָם, איהר פערשטעהט? אַ געקוילעטער ברודער, אַ פערוואונדעטע מוטער, איהר פערשטעהט?...

יענע וואַרפט אויף מיר אַ ציטערדיגען ברײַטען בליק, מאַכט אַ טריט און אַ קוק, אַ טריט און אַ קוק — מענשען קלײַבען זיך צונויף אַרום וואַגאָן און קוקען עפּעס פערוואונדערט.

דער פּאָיעזד געהט שוין ווײַטער, די סאָסנעס זענען שוין פערשוואונדען, עס ציהען זיך וויסטע פעלדער. דאַכט זיך, אַז דער פּאָיעזד שטעהט אויף אײַן אָרט, און איך וועל אײביג אַ היים נישט קומען. אין וואַגאָן זיצען אַנדערע ליטווישע יודען, קענטיג שוין פון אונזערע מקומות, ווילט זיך מיר מיט זײ מאַכען אַ שמועס, זאָלען זײ מיר פּאָדראָבנע דערצעהלען פון אונזערע פּאָגראָמען, פון מײַן שטעדטיל, פיהל איך אָבער, אַז אויב איך וועל אָנהויבען רעדען אויף דער טהעמע, פאַל איך גלײַך אין חלשות, האַלט איך זיך אײַן און זעץ זיך אויף מײַן אָרט.

סטאַרע איך זיך מיר ווײַטער קלערען וועגען מײַן געהרגע־

טען משה׳לען, וועגען דער מאמען, קריכען מיר אין קאפ דוקא קליינינקייטען, דוקא קליינינקייטען. ווייטער דעם ווילנער־גאון׳ס בילד, ווייטער מיינע קינדער־צאצקעס, קינדער־זכרונות.

איך בין שוין דאמאלסט א יאהר אכט אלט געוועזען, דער טאטע איז שוין געלעגען קראנק, איז מיט מיר די מאמע געגאנגען צום שוחט קוילען פאר איהם א הון. ס׳איז געוועזען אנ׳אסיען נאכט, שטיל איז שוין געוועזען אין אונזער שטעדטעל און אזוי טרויעריג שווארץ, נאר די בלאטע האט אונטער די פיס געבליושטשעט, און די געבונדענע הון האט פון דער מאמעס קאשעק אפטמאל אבגעהאקט־דערשראקען א קוואקצע געטהון, ווי זי וואלט געפיהלט, וואוהין מען שלעפט זי. ביים שוחט אין פארהויז איז די שחיטה געוועזען, די הון איז געוועזען א יונגינקע מיט געלד־געלבע פעדערלעך, זיי האבען אזוי געגלאנצט פאר׳ן אבשיין פון לעמפעל אין פארהויז. האט זי דער שוחט א נעהם געטהון, האט זי גענומען געוואלדעווען, האט איהר דער שוחט דאס קעפעל צווישען די פליגלען פארדרעהט, אויסגעפליקט פון רויטליכען לאנגען האלז א פאר גילדערנע פעדערלעך, שטיל, א גלאץ פרום מיט די אויגען און געמאכט די „ברכה״.

— אמן — האט מיר די מאמע ווייך א טורקען געטהון.

— אמן, האב איך מיט ציטערדיגע ליפען געענטפערט, ס׳איז געוועזען אזוי שרעקליך ניי — צום ערשטען מאל אויף מיין לעבען האב איך עס דאן געזעהן — עפעס א קורצע א שטאלענע האט קאלט א גלענץ געטהון, נאכהער א דריק מיט די פינגער, חיק... און באלד האט זיך געלאזט הערען א פאטשעריי פון פליגלען.

אי, האט דאס הינדעלע ניט געוואלט שטארבען, אי, האט דאס ניט געוואלט — — —

צוריקגעהענדיג אהיים פון שוחט איז אויך געוועזען שטיל און טרויעריג שווארץ, די בלאטע האט ווייטער אונטער די פיס געבליושטשעט, נאר די הון האט שוין אין קאשעק געשוויגען; איהר קוואקצען האט א פנים דער מאמען געפעהלט, איך הער מיט אמאל ווי די מאמע רעדט טרויעריג־פערשטיקט:

„האט דען די הינדעלע נעכטען געוואוסט, וואס מיט איהר וועט חיינט זיין? אזוי איז א מענש, להבדיל, אויך. ארויסרעדענדיג די

דאָזיגע ווערטער, האָט די מאַמע געקוקט אין דער שוואַרצער לופט אַריין, ווי זי וואָלט פון דער דאָזיגער לופט אַ תשובה ערוואַרט, נאָר אַלץ האָט טרויעריג, שווער און שוואַרץ געשוויגען, אַלץ האָט דאָס פאַר זיך אַליין געפרעגט און קיין תשובה ניט בעקומען, נאָר די בלאַטע האָט אונטער די פיס געכליושטשעט.

אין יענער נאַכט, געדענק איך, בין איך לאַנג ניט אַנטשלאָפען געוואָרען, אַלץ געטראַכט און געטראַכט, וועגען דער הון, וואָס האָט נעכטען ניט געוואוסט, אַז מען וועט זי היינט קוילען, וועגען אַ מענש, וואָס איז אויך אַזוי, און וועגען נאָך און נאָך... איך האָב געטראַכט, און מיין קינדערש הערצעל האָט שטיל געציטערט און געוויינט אַהן טרערען, און אַפילו ווערענדיג עלטער, פלעג איך אָפט, גאַנץ אָפט קלערען וועגען דער הינדעלע, וואָס האָט נעכטען ניט געוואוסט, אַז מען וועט זי היינט קוילען...

דערמאָנענדיג זיך אָן דעם, צוקאָכט זיך אין מיר דאָס בלוט. אָנשטאָט דער געקוילעטער הון, הויבען מיר אָן צוקריכען אין קאָפּ אַריין געקוילעטע מענשען, אייגענע טייערע געקוילעטע מענשען. איך סטאַרע זיך אויסמאָהלען דאָס אין דער פאַנטאַזיע מיט מעהר העלערע און שאַרפערע פאַרבען, פונקט ווי איך וואָלט זיך געסטאַרעט זעלבסט פייניגען זיך. וואָס שטאַרקער דאָס האַרץ הויבט אָן וועה צו טהון און צו קלאַפּען, אַלץ צו להכעיס'דיג שטאַרקער מיט פאַרסקאַליעטע ציינער, מאָל איך מיר די שרעקליכע בילדער אין קאָפּ.

אָט ברענט שוין אונזער שטוב פון אַלע עקען, דעם ווילנער־גאון'ס בילד ברענט אויך, זיין שניי־ווייסע באָרד ווערט שוואַרץ, דעם טאַטענס הייליגע ספרים, וועלכע די מאַמע פלעגט היטען, ווי דאָס אויג פון קאָפּ — ברענען אויך, און „זיי" שלעפּען שוין מיין משה'לען פאַר די פיס אין בלאַטע. יענער רייסט זיך און וואַרפט זיך, שרייט: „מאַמע, מאַמע"... און אָט געהט איינער פון זיי מיט אַרויסגעשטאַרצטע אויגען, אָנגעגאָסען מיט בראַנפען און רציחה, אַ הויב אַ מעסער, ניין, ניט קיין מעסער, ניין, ניט קיין מעסער, אַ האַק! אודאי אַ האַק, אַ גלאַנץ גיט די האַק, און לאָזט זיך שווער און פלינק אַראָב אין די געגרייזעלטע שוואַרצע האָר אַריין. ס'הערט זיך אַ קראַך פון אַ צובראָכענעם

מענשען־שאַרבען . אַ דערשטיקטער שוואַכער קרעכץ ... און אַ שטראָם בלוט גיסט זיך לאַנגזאַם , פֿלעכט זיך צונויף מיט די געקרײַזעלטע האָר און לאָזט זיך אַראָב אויף דער ערד ... אין בלאָטע אַרײַן , ווי אַ שלאַנג, אודאי ווי אַ שלאַנג , ווי אַ רויט שוואַרצער שלאַנג ... און אָט ווײַטער אַביסעל פֿון משה'לען שטעכט מען דער מאַמען ... אַ טעמפּער צוראַצטער מעסער שטעקט זיך אין איהר ברוסט אַרײַן ... און עפּעס אַ רויט'ס , אַ געדיכט'ס שלענגעלט זיך אויפֿ'ן ווײַסען פֿאַרטוך .

אַ קאַלטער שווייס האָט מיר פֿון שטערען געזעצט . איך האָב אַלץ אַרום געזעהען , ווי אין אַ פֿאַרע , עס האָט זיך מיר געדוכט , אַז אַלע איברים זענען אויף מיר געשוואָלען , אַפּילו די האָר פֿון קאָפּ זענען געשוואָלען און טהוען שרעקליך וויי .

נאָר איך וועל ניט שווײַגען , אָט קום איך צופֿאָהרען , וועל איך נעהמען ראַכע ! אוי , וועל איך נעהמען ראַכע ... נאָך אַ מין ראַכע ... די הײַזער זייערע אונטערצינדען בײַ נאַכט , שטילערהייד . אָט אַזוי , אַודאַי . אונטערצינדען און אין מיטען געפּילדער שפּאַלטען מוחות , שיסען , ווערגען קינד־און־קייט ... ברעכען אַלץ און שטופּען זיי אין האַלז אַרײַן די צובראָכענע גלאָז , שניידען שטיקער פֿלייש און בעגיסען מיט עסיג , און „תמות נפשי עם פלשתים !" געה איך אין כף־הקלע מיט זיי צוזאַמען . איך וועל פֿאַר דער מאַמען ניט שווײַגען , אַודאַי .

און די רעדער האָבען מיט זייער קלאַפּען אונטערגעחאַפּט מײַן ווילדען געדאַנק , געבּרעקעלט איהם אויף די רעלסען און געוואָרפֿען די ברעקלעך פֿאַר די וועלדער און פֿעלדער ...

* *

*

אַז דער פּאָיעזד האָט אויפֿ'ן דריטען מעת־לעת פֿון מײַן רײַזע אָנגעהויבען קומען נעהנטער צו מײַן שטעדטעל , האָט מיך שטאַרק גענומען טרייסלען פֿון קעלט , איך האָב זיך אָנגעטהון אין פּאַלטאָ און קאַלאָשען , נאָר ס'האָט אויך ניט געהאָלפֿען . די צייהן אין מויל האָבען פֿערשטיקט געבאַראַבאַנעט , און ס'איז געוועזען אונמעגליך זיי אײַנצוהאַלטען .

דער לאָקאָמאָטיוו איז פּאַמעליך צוגעקראָכען צו דער קליי־

נער ווייסער סטאנציע און גענומען הוסטען און שנארכען, ווי א פערמאטערטער העלפאנד. גיה איך שטיל מיט קלאפענדיגע ציינער ארויף אויף דער פלאטפארמע. די פלאטפארמע איז די אייגענע, ווי איך האב זי איבערגעלאזען, און דער וואקזאל איז א וואקזאל. עס לויפען די טרעגער, מען שלעפט פעקלעך, יודען מכל המינים שטופען זיך ביי דער קאסע. א חוץ דעם וואקזאל שטעהען ווי אלע מאל פערדלעך, יודישע פערדלעך מיט איינגעפאלענע אויסגעקראכענע זייטען, בעלי־עגלות רייסען זיך אין טאטענס־טאטען אריין איבער א פאסאזשיר, דאכט זיך אלץ ווי געוועזען! אט זיץ איך שוין ביי א שווארצען הויכען יודען אין וואגען. דאס פערד קריכט אין בלאטע ביז'ן האלז און שפריצט מיט שמוציג שווארצע טראפענס, מיין קליינער טשעמאדאן טאנצט אום אין וואגען און קלאפט מיר אין זייט אריין, אלץ דאכט זיך ווי אמאל, אט ווייזט זיך דער בלאער שפיציגער דאך פון קלויסטער. די אנהויב ווינטער־זון הויבט זיך אן אראבלאזען און ברענט אויף איהם מיט רויטען קאלטען פייער. דער קלויסטער איז א קלויסטער, ס'האט דאכט זיך גארנישט געטראפען, ס'קען ניט זיין! אט קום איך דאכט זיך באלד אהיים. די מאמע וועט צוגרייטען וועטשערע, ווי אלע מאל. דאס ערשטע געריכט וועט זיין געהאקטע לעבער, יא, געהאקטע לעבער מיט שמאלץ.

— וואוהין פארפיהרט מען א יונגען מאן? — פאלט מיר פלוצלונג אריין דער בעל־עגלה מיט זיין גראב קול. איך גיב א קוק, מיר זענען נאך וויים פון שטעדטעל, מיר פארען נאך אלץ מיט'ן פעלד פארביי פוסטע האלב געפרוירענע קארטאפעל־פעלדער.

— אין אנ'אכסניה? הא? — יונגער מאן.

— פארפיהרט מיך? פארפיהרט מיך צו חיה'ן, צו חיה מענדעלס'ס, רייסט זיך ביי מיר א הילכיגער קול ארויס און שווימט איבער'ן פעלד, און אליין גיב איך זיך א שטעל אין וואגען און צופ מיט ציטערדיגע הענד דעם בעל־עגלה ביי'ם הארינגען קאלנער:

— זאגט מיר, ר' יוד, — בעט איך זיך ביי איהם און ווערג זיך מיט מיינע רייד, — וואו איז זי יעצט, חיה מענדעלס, זי איז שוין געזונד. איא? צו איהר פארפיהרט מיר, צו איהר, צו חיה מענדעלס.

— טפררו, שטעלט דער בעל־עגלה אָב זײַן פֿערדעל, לאָזט אָב די לײַצעס, קוקט מיר אָן נײַגעריג, ווערט עפּעס צורולט און הויבט אָן שטאַמלען:

— המ... חיה מענדעלס? אונז צו לאַנגע יאָהר. זײַט איהר, הײַסט דאָס, איהרער, דער אויסלענדישער, אונז צו לאַנגע יאָהר, איהרער זײַט איהר? נאָט אײַך „שלום". אַך, מען טאָר דאָך ניט, אודאי, איהר זײַט דאָך אנ'אָבל.

— וואָס־ס! — שרײַ איך אויס מאָדנע הילכיג און פֿיהל, אז באַלד, אָט באַלד הויב איך אָן צו שרײַען איסטעריש גוואַלדען איבערען פּוסטען קאַלטען פֿעלד.

— אונז צו לאַנגע יאָהר. אַ צנועה אַ יודענע... נעבעך געמוטשעט זיך אין באָלניצע, נעכטען ערשט מקבר געווען.

איך בלײַב זיצען אין וואָגען מיט אַבגענומענע פֿיס, קוק אַ ווײַלע אָן אידיאָטיש שטום דעם בעל־עגלה.

— זי האָט אַלץ אויף אײַך געוואַרט, געוואָלט זעהן פאַר'ן טויט, און וועגען אײַער משה'לען ווײסט איהר דאָך.

פּלוצלונג הויב איך זיך אויף, פֿאַל צו מיט'ן פּנים צום בעל־עגלה'ס פּעלץ, טולע זיך אין איהם אײַן, און צו־ווײַן זיך ביטערליך צום ערשטען מאָל זינט איך האָב די טעלעגראַמע באַקומען. איך חליפּע ווי אַ קלײַן קינד און טענה, ניט וויסענדיג צוליעב וואָס.

— ר' יוד, ר' יוד. חיה מענדעלס איז דאָך מײַנע אַ מאַמע, זי איז דאָך מײַן מאַמע.

דערנאָך גיב איך זיך אַ חאַפּ און ווער ענטשוויגען. נאָר טרערען גיסען זיך מיר און קריכען איבער די באַקען, ווי קלײנע וואַרעמע ווערימלעך. דער בעל־עגלה, קוקענדיג אויף מיר, ווערט עפּעס צורולט, קריכט אַראָב פֿון וואָגען און סטאַרעט זיך מיר טהון עפּעס אַ צוליעב, ווי אַ גרויסער טהוט אַ צוליעב אַ ווײנענדיג קינד. ער פֿעררייכט מיר די שטרוי אין וואָגען, פֿעררוקט בעסער דעם טשעמאָדאַן און סטאַרעט זיך מיר אַרײַנקוקען רחמנות'דיג אין די אויגען. צום סוף לאָזט זיך איהם אַראָב דער קאָפּ, די באָרד ציטערט איהם. ער רעדט אָבגעהאַקט מיט אַ צובראָכען קול!

— ברוך השם אַלעמען גוט, געווען אַ קאַרעטע, צעבראָכען אויף שטיקלעך, איצט נאַ דיר גאָר אַ וואָגען מיט שטרוי. אַ דאַנק גאָט, דאָס פערד געראַטעוועט. אַ חוץ דעם. נו, ניטאָ וואָס

צו רײדען. מײן מײדעל, ניטא װאס צו רײדען, אומגליקליך געמאכט, איהר פערשטעהט — אום—גליק—ליך געמאכט.

בײדע האבען מיר געחליפעט אין מיטען װיסטען שװארצען פעלד אונטערען קאלטען װינטער-הימעל, ער, שטעהענדיג אויף דער ערד מיט'ן בײטש אין האנד, איך, זיצענדיג אין װאגען. ער— א יוד נאך ארבעים מיט א צוקנײטשט פנים, מיט א לאנגע גרויערליכע באָרד. איך—נאך א יונגער, גאר א יונגער מיט געגאָלטע גלאטע באקען. ער האט געװישט די אויגען מיט גראבע מאזאליסטע אײנגעשמירטע אין דיעגעכץ הענד, איך מיט װײסע זויבערע און אײדעלע הענד, װעלכע זענען נאר געװעהנט צו פאפיר און גלאטע רוקענס פון ביכער. בײדע האבען מיר שטיל, מעהר אינװעניג אין זיך, װי אויף דרויסען, געחליפעט און ניט געװאוסט װער װעמען זאל פריהער אנהויבען טרײסטען. איטליכען האט זיך געדאכט, אז זײן אומגליק איז גרעסער פונ'ם צװײטענס. און די זון איז האלב בלוטיג פערגאנגען, און דער װינטער הימעל האט קאלט און אהן מיטלײד געקוקט אויפ'ן װיסטען פעלד. אונז מענשען האט ער כמעט גארניט בעמערקט. נאר דער פערד, דעם בעל-עגלה'ס פערד, האט עפעס טרויעריג אראבגעלאזען זײן קאלטעגעװאטע קנעכטישע קאפ, אנגעשטעלט די לאנגע אויערען און צוגעהערט זיך, װי זײן בעל-הבית און זײן יונגער פאסאזשיר חליפען אין מיטען פעלד. ס'האט זיך געדאכט, אז ער קלערט: אז ס'איז א פנים דא מענשען, װעלכע עס איז נאך א סך א סך ערגער, װי דעם פערד, אין דעם קאלטען אונערבארעמיגען לעבען.

אז מיר זענען ארײנגעפאהרען אין שטעדטעל, האט שוין אנגעהויבען װערען פינסטערליך. א גאנצען װעג האט דער בעל עגלה מיט א צובראכענע צוהאקטע שטימע דערצעהלט, װי זײ, א דונער פון הימעל זאל זײ דערשלאגען, האבען איהם אומגליקליך געמאכט, דער עיקר זײן טאכטער, װי זײ, א גרויסע מגפה זאל אויף זײ אנפאלען, האבען „חרוב-ומוחרב" געמאכט דאס שטעדטעל, װי אזוי דער פריסטאװ אלײן, א קלאג צו איהם, האט אלײן אנגעװיזען און געהאלפען.

באלד װעט איהר דערזעהן א ביסעל קױמענס, װאס זײ (א גרויסע מגפה אויף זײער קאפ) האבען אונז איבערגעלאזט. אזוי האט דער בעל-עגלה צום סוף א זאג געטהון, אומקערענדיג

זיך צו מיר און געוואלט אַ שמייכעל טהון, האָט ער אָבער אָנ־שטאָט אַ שמייכעל אַ קריץ געגעבען מיט די צייהן, און מיט'ן גאַנצען כּוח אָנגעהויבען שלאָגען זיין פֿערדעל מיט דעם בּייטש־שטעקעל אין די קאַלטענעוואַטע איינגעפֿאַלענע זייטען.

דערנאָך איז ער שטיל געבליבען.

דורך די מיט טרערען פֿערגאָסענע אויגען, האָב איך פֿאַר זיך געזעהען נאָר זיין שטומען, איינגעבויגענעם רוקען, אַ יודישער דאַרער רוקען אין אַ בּרייטען פּעלץ, איבערגעבּונדען מיט אַ פֿער־קניפּעלטע שטריקעל.

* *

*

פֿאַרפֿיהרט האָט מיך דער בעל־עגלה אין אַ קליין שטוציגע אַכסניה היגטערען שטעדטעל, וועלכע איז ניצל געוואָרען מיט נאָך אַ פּאָר צעהנדליג הייזער מיט אַ נס. אין דער אַכסניה האָט מען זיך תיכּף דערוואוסט, ווער און וואָס איך בּין, און מכבּד געווען מיך מיט זעצען זיך „שבעה". איך האָב זיי אַפילו ניט געענטפֿערט, אַ וואַש געגעבען דעם פֿערוויינטען פּנים און שנעל אַרויס אויפ'ן גאַס.

דער בעל־אַכסניה, אַ קליין יודעל מיט שפּיציגע אויגלעך, האָט מיך שאַרף נאָכגעקוקט. אז איך בּין אַרויס, האָט ער מיט פֿערדרוס אַ מאַך געגעבען מיט'ן האַנד.

טויט שטיל און שרעקליך איז געווען אין די חרוב'ע קויטיגע און האַלב־געפֿרוירענע גאַסען. אָבּברענענדיג האָבען די גאַסען פֿערלאָרען זייער ריכטיגען געשטאַלט און האָבען פֿאָרגעשטעלט אַ מין משונה'דיגע צוואָרפֿענע קהילה פֿון רויטע און ווייסע סקעלעטען, פֿון לייטענע און קאַכעלנע אויווענס, פֿערזונקענע אין קאַלטען אַש, אין קאַלטע שוואַרצע קוילען, און מיאוס'ע פֿערדרויכערטע בּרעטער און קלעצער. זייערע נאַריש־הויכע קוימענס האָבען עלענד און טעמפּ געצויגען זייערע רויטע העלזער צום גראָהען הימעל און שטום אָהן אַ קול רחמים געבעטען, און די פֿערדרויכערטע אָפֿענע קוימענס און די פֿערלאָזענע שוואַרצע פּריפּעטשאָקעס האָבען אַרויסגעקוקט פֿון די רויטע אויוועגס, ווי אויפֿגעריסענע מיט טעמפּען שרעק גרויסע פּירקאַנטיגע אויגען... ווי ריזישע

אָפֶענע מײַלער, װעלכע שרײַען אָהן אַ קול: „געװאַלד, ראַטעװעט“!

עטליכע שאָטענס פֿון מענשען האָבען זיך עפּעס געפּלאָנטערט צװישען די קוימענס, װי אַבלים, װאָס געהען צו קבר אבות, װי זינדיגע בלאָנדזשענדע נשמות. אײנער אַ גראָהער אײַנגעבױגענער יוד מיט אַ סדור אין האַנד איז נעבען מיר פֿאַרבײַגעגאַנגען, און דערזעהענדיג עפּעס אַנ׳אונבעקאַנטען נאָז, האָט ער זיך דערשראָקען און אָבגעגאַנגען שנעל אָן אַ זײַט, פּונקט װי איך װאָלט זיך אויף איהם מיט אַ מעסער געלאָזען.

דעם קוימען פֿון אונזער אָבגעברענט הויז האָב איך דערקענט נאָך דעם װילדען הײלען באַרנע־בוים, װאָס איז נעבען אונזער שטוב געװאַקסען. אַמאָל, אַמאָל אַרום תשעה־באָב פֿלעגען מיר פֿון איהם קלאַפּען די האַרטע באַרעלעך און װאַרפֿען זיך מיט זײ. יעצט איז דער בוים געשטאַנען אַ הוילער, אַ האַלב אָבגעברענטער מיט אַ פֿערסמאַלעטער קאָרע.

איך האָב זיך געלאָזען געהן צום קוימען מיט אַ שטאַרק פֿערקלעמטען האַרץ. קוילען, שװאַרצע געפּרוירענע האָבען אונטער מײַנע פֿיס געחרושצעט. דער קוימען, דער האַלב־פֿערבראַנטער באַרען־בוים האָבען מיך פֿערשמאַכט אָנגעקוקט און נישט דערקענט. דער אויװען איז אָפֿען און שװאַרץ, אַ סך קאַרטאָפֿלען האָב איך און משה׳לע אין איהם געבאַקט. די מאַמע פֿלעגט אין איהם באַקען לאַטקעס. יאָ, ברוינע פֿאַרפֿרעגעלטע לאַטקעס, אָן דעם קאַכעל אויװען פֿלעג איך זיך װינטער רײַבען און װאַרעמען, קומענדיג פֿון חדר. אָט פֿיהל איך נאָך אין דער לופֿט דעם װילנער־גאון׳ס בילד. ער שװעבט דאָ אַרום, כאָטש ער איז פֿאַרברענט. אַז איך װאָלט געקומען מיט אײן אַכטאָג צוריק, װאָלט איך נאָך אַלץ גאַנץ געטראָפֿען: די װענט, די געלבע מעבעל מיט׳ן גלאַנץ, דער װילנער גאון זיצט און שרײַבט, די מאַמע װישט די שטויב. נײן, ס׳איז אַ חלום, אַ שרעקליכער חלום מיט רויטע קוימענס, און נישט מעהר, און נישט מעהר... האַ?

אַרום איז שוין געװאָרען גוט טונקעל. די רויטע קוימענס זענען אין דעם פֿינסטערניש צושװאומען געװאָרען און אויסגעזעהען נאָך מאוסער, נאָך שרעקליכער װי פֿאַרנאַכט. ניט װײַט פֿון מיר האָט זיך עפּעס אַ געל פֿײַערעל אָנגעצונדען. איך האָב אין׳ם פֿײַערעל דערקענט אַ גוי׳ש הײַזעל, װאָס איז, פֿערשטעהט זיך,

גאנץ געבליבען . איך געדענק אפילו , אז דארטען וואוינט א רויטער גוי , א שוסטער מיט בייזע הינד , פאר וועלכע איך האב א מאל , א מאל זעהר מורא געהאט .

איך גלויב , אז דער דאזיגער טייערער שכן האט מיט זיינע אייגענע הענד געצונדען , געראבעוועט , דאס פייער'ל פון זיין שטיבעל ווינקט און גלאנצט מיט אזוי פיעל שפאט ! „אהא , האסט א שטוב ? דו האסט א שטוב ?“ אייגענטליך , אז איך וויל , קען איך גערן און מאכען איהם , דעם ערל , אויף דערנאכט א הייסע באד ... ער זאל געדענקען , אונטערקריכען ווי א מאלפע , איין קנויל אנגעצונדענע שטרוי , און גענוג .

נאר איך פיהל , אז טהון וועל איך עס ניט טהון , די נקמה געפיהלען , וואס האבען אין מיר , פאהרענדיג אין פאיעזד , אזוי געקאכט , זענען שוין לאנג ניטא . צוקראכען ווי רויך זענען זיי .

מיין אומגליק און וועהטאג זענען צו גרויס , צו טיעף , אז מען זאל פאר זיי קענען נקמה נעמען . פאר דאס קליינע און שמוציגע ראבע וועל איך מיין אונשטערבליכען פיין ניט פערקויפען , ניין , בשום אופן ניט פערקויפען , אנשטאט נקמה פיהל איך עפעס א מאדנע גיפטיגע טרויעריגע רחמנות אויף אלעם , אויף אלעמען .

— קררראַ-אַ , קררר-אַ-אַ , — שרייט אין דער הויך א גרויסע ווארנע , פליהענדיג איבער די לאנגע קוימענס . ס'דוכט זיך , אז דאס איז א שווארצע נשמה פון א מכשפה , דאס פרעהט זי זיך : „הא , מקוים געווארען מיין נבואה ? הא , וואס האב איך געזאגט ?“

און דער אונמעכטיגער טרויער וואקסט מיר אויף אין הארצען אלץ מעהרער און מעהרער , ווי א טייג געהט ער אויף .

און אז יא נעמען נקמה , איז פון וועמען ? פון וואס ? וואו איז די גרויסע פאגראמען-חיה ? איך זעה זי נישט , איך זעה נאר ברעקלעך פון איהר . איך זעה נאר די אבגעריזעטע ביינער , וואס זי האט זיך איבערגעלאזען , און אנפרעסענדיג זיך מיט מענשען-פלייש איז זי זיך צופאלען אויף איינציגע , קליינע שטיקלעך , און איטליכער שטיקעל פאר זיך איז גארנישט . אזעלכע קליינע בעזונדערע צעלען פון דער שרעקליכער חיה האבען זיך אלע מאל געפונען צווישען מענשען און וועלען זיך געפינען . אט די דאזיגע

בעזונדערע צערען פֿון שנאָה און שלעכט'ס האָבען זיך מיט אַ וואָך צוריק צוזאַמענגענומען, צונויפֿגעגאָסען זיך, און ס'איז פֿון זײ פלוצלונג בעשאַפֿען געוואָרען אַ ווילדע, שרעקליכע, בלוטדורשטיגע חיה מיט טויזענדער קעפּ און צײנער, מיט טויזענדער לאַפּעס און נעגעל. נאָר מיט איין האַרץ און מיט איין שלעכטען און ווילדען אינסטינקט אין האַרצען. אָט די דאָזיגע פּאָגראָמען־היהרע איז דאָ מיט אַ וואָך צוריק בעפֿאַלען דאָס שטעדטעל און האָט געבראָכען, און געבערענט, געפּײניגט, און געהרג'עט. אַלע איהרע קעפּ און לאַפּעס האָבען אויף איין מאַניער געאַרבײט. איצט האָט זי זיך אָנגעזויגען מיט בלוט, אָנגעפּרעסט זיך מיט מענשליכע אברים, אָנגעמאַטערט זיך און איז זיך צופֿאַלען אויף איהרע קלײנע חלקים, וועלכע האָבען זיך צושאָטען אויף אַלע זײטען. און יעצט גײה און זוך זײ! פֿון וואָסער פּאָגראָמען־צעלע נעהמט מען פֿריהער נקמה? צי פֿון דער, צי פֿון יענער? וויפֿיעל מען זאָל פֿון זײ ניט ווערגען, ווערט נאָך אַלץ גענוג בלײבען — דאָ האָט מען די גאַנצע חיה מיט איין מאָל געדאַרפֿט דערווערגען. אָט אַזוי, אָנגענומען זי און צוקוועטש, און געמאַכט פֿון איהר קאַשע. מיט'ן האַק אין סאַמע האַרץ אָנגעטראָפֿען איהר. נאָר דאָס איז שוין יעצט אונמעגליך. וואו איז זי, די חיה? ניטאָ קיין חיה, ניטאָ!

— האו—ו—ו... לאָזט זיך פלוצלונג הערען אַ דיקער בילען פֿון אַ הונד.

איך גיב זיך אַ חאַפּ, איך שטעה נאָך אַלץ אין דער פֿינסטער בײ'ם אָבגעברענטען קוימען. אַזוי נאַריש־עלענד ווי דער קוימען אַלײן, און אַ גרויסער הונד צולאָזט זיך אויף מיר פֿון צווישען די האַלב פֿערברענטע ברעטער. ער בילט און בילט. זײן חוצפּה וואַקסט פֿון מינוט צו מינוט. ער דרעהט מיט'ן קאָפּ בײ איטליכען ביל, קענטיג, אַז ער אַלײן האָט גרויס נחת פֿון זײן הולטײשקען, הילכיגען בילען. און דאָס בילען טראָגט זיך, שטויסט זיך אָן די חורבות. יענע ענטפֿערען מיט אַ ווידער קלאַנג, וואָס שטעכט זיך מיר אַרײן אין מײן אויפֿגערעגטען מח, ווי קאַלטע טשוועקעס. איך קוק זיך צו און דערקען אין דעם הונד מײן אַמאָליגען שונא. דעם גוי'שען שוסטערס הונד דערקען איך אין איהם.

פּ־שאַ־אָל: טרײב איך איהם אָב מיט האַס און גיעב אַ בריק מיט'ן פֿוס אין דער פֿינסטערער לופֿט אַרײן.

אויף דעם, קענטיג, האָט דער הונד געוואַרט. ער וואַרפֿט זיך אויף מיר אָן מיט אַזוינע גוואַלדען, מיט אַזאַ גיבען און היל־ביגען בילען, פּונקט ווי איך וואָלט איהם אוועקגעקוילעט. אָט, אָט האַפּט ער מיך אָן פֿאַר'ן פּוס. ביי די סאַמע איקרע.

איך ווער אויפגערעגט, צוקאָכט און פֿאַרקריץ מיט די ציינער אין דער פֿינסטער ווי אַ הונגעריגער וואָלף, אַרויסלאָזענדיג פֿאַ־מעליך מיט גיפֿטיגען האַס:

— אַהאַ, כלב, האָסט דערשמעקט אַ ז ש י ד? אַ „זשיד" האָסטו דערשמעקט? אָך... סוואָ־לאָטש!...

— האַו—האַו—האַו—גוואַלדעוועט דער הונד אַלץ שטאַר־קער, און וואַרפֿט זיך צו אַלץ נעהענטער.

עפּעס אַ ברענענדיגע, אַ היימע חוואַליע גיט מיר אַ וואָרג אין האַלז, ניט ווי סענדיג ווי אַזוי, חאַפּ איך פּלוצלונג אין דער פֿינסטער אַ שווערע, צובראָכענע און סוקעוואַטע שטיק האָלץ, גיב אַהויב מיט דעם גאַנצען כח און טהו אַ לאָז אַראָב שווער און פֿלינק. עס גיט עפּעס אַ קנאַק, ווי אַ צובראָכענער ביין, אָני־אָבגעהאַקטער דערוואָרגענער וואָי, און שטיל. נאָר דינע פּיסלעך מאַכען זיך אום אין דער פֿינסטער, ווערען אַלץ שוואַכער, שוואַ־כער, שוואַכער. איך לאָז אָב מעכאַניש דעם שטיק האָלץ, געה צו נאָהענט און בייג זיך איין אין דער פֿינסטער — דער הונד ליעגט מיט'ן בייכעל אַרויף, און פֿון שאַרבען רינט עפּעס אַ שוואַרץ און צוגיסט זיך אויף די צובראָכענע געפֿרוירענע ציגעל... דאָס זעהט עפּעס אויס, ווי איין אומגעלופּערטע באָבע־מעשה, ווי בלוט פֿון אַ טריפֿה'ן קרבן אויף אַ צובראָכענעם מזבח.

און איידער איך קום נאָך צו זיך, און איידער איך דער־פֿיהל, וואָס איך האָב דאָ אָבגעטהון, דערהער איך ווי די טיר אין דער גוי'שע הייזעל גיט שטאַרק אַ קלאַפּ. אַ גראָבע זידלעריי, שווערע גיכע טריט — אַ פּ נ י ם ד ע ר ע ר ל ה אָ ט ד ע ר ה ע ר ט.

בריינע מויד.

ברײַנען האָט מען בשום אופן ניט געקאָנט רופען מײדעל, נאָר — מויד. אַזוי האָבען זי טאַטע־מאַמע גערופען, אַזוי האָבען זי די שכנים גערופען, אַזאַ צונעמעניש האָט איהר איטליבער פרעמ־דער מענש געגעבען, דערזעהענדיג זי צום ערשטען מאָל.

דאָס איז געװען אַ גרויסע בעשעפעניש מיט פונק־רויטע באַ־קען מיט קליינע, גריניניקע אויגעלעך, פערגאָסענע מיט פעטס, מיט אָבגעהאַנגענע בלאָהליבע ליפען, און איהרע גראָבע הענד זענען תמיד געװעזען אַזוי רויט, פונקט װי זי װאָלט אָט ערשט בוריקעס געשאָבען.

אַ הויכע, אַ דיקע, אַ האַרטע און אַנ׳אונבעװעגליכע װי אַ יאַטקע־קלאָץ, פלעגט זי גאַנצענע טעג, סײַ זומער, סײַ װינטער, קנעטען אין שטוב די געדיכטע לעקעך־טײַג. זומער איז די דאָזיגע מלאָכה געװעזען זעהר שװער. זודיגע טראָפּענס שװייס פלעגען לאַנגזאַם קריכען פון שטערען איבער׳ן פּנים און בלײַבען הײַנגען אויפ׳ן שפּיץ נאָז, עס פלעגט זיך אַזוי שטאַרק װעלען אַקראַץ טהון, אַ װיש טהון מיט׳ן אַרבעל, נאָר ניטאָ קײַן צײַט: מען דאַרף קנע־טען, קנעטען. אָבער װינטער, בשעת אין פענסטער קוקט אַרײַן אַ שטיקעל שכנישעס דאַך מיט זויבערען שניי, און בײַ חוועדקע דעם װאַסער־טרעגער אויפ׳ן באָרד באָמבלען זיך שטיקלעך אײַז װי גלעזלעך אויף אַ ליוסטרע, דאַן איז אַזוי גוט געװען צו שטעהן האַלב אײַנגעבויגען איבער׳ן גרויסען מולטער מיט האָניג טײַג און קנעטען. דאַן איז עפּיס געװען אַ זומער אום װינטער. אַ זיסע װאָרעמקײַט צוגיסט זיך איבער אַלע בײנער, דער גאַנצער קער־

פער ווערט עפּים גרינגער. עס בעוועגען זיך די פּלייצעס פון זיך אליין און די טייג זינקט איין און הויבט זיך אויף, זינקט איין און הויבט זיך אויף, פונקט ווי זי וואלט געוועזן פון גומע.

אסנע, בריינעס מאמע, א צוּבראָכענע פערעלטערטע יודענע איז אַ גאַנצען טאג געשטאַנען אין מאַרק און פערקויפט פון „א טישעל“ די דאָרף־פויערים לעקעך און געפּרעגעלטען מאָן. געשאָלטען און געריסען זיך מיט די קאָנקורענטקעס איבער א גראָשענעם קונה, קומענדיג ווינטער אין אָוועגד פון מאַרק אַ היים א דערפראָרענע, א צוקנייטשטע, אַ בלאָהע פלעגט אסנע באַלד אָנהייבען ברומען:

— אָט זיצט אַ מויד אין שטוב און עסט, און פרעסט, וואָלט אָבער געפּרובט פריהרען אַ מאָג, וואָלט זי געוואוסט. א טובה טהוט זי מיר, זי קנעט, אַ מורא'דיגע זאך.

אזוי פלעגט אסנע טענה'נען פאַר זיך, בלאָזענדיג אין די דערפראָרענע הענד און קלאַפּענדיג פוס אָן פוס, כדי צו דערוואַרעמען זיך אַביסעל. א דאַרינקע, אַ קליינינקע, אַ דערפראָרענע אין גרויסע קויטיגע, מאַנסבילשע שטיוועל, האָט זי אויסגעזעהען, ווי אַ גרויסע פערוואָגעלטע ביהן, וואָס האָט ווינטער ניט איינגעשלאָפען. אָט פליהט זי אום איבערן שטוב, בייזערט זיך און זשומעט פאַר זיך און ווייס דערביי גאַנץ גוט, אַז קיינער הערט זי ניט און קיינער וועט איהר ניט העלפען.

בריינע פלעגט דאַן זיצען און קוקען ווי אַ בהמה, וואָס איז זיך מכין מעלה־גרה זיין. נאָר זאַ'זעל דער אלטער שכור און דער אַלטער לעקעך־מאַכער, פלעגט זיך אויפהויבען פון סאָפקע, דערהערענדיג דעם ווייב'ס קול און אַ נייג טהון זיך:

— די מאַדאַם, אַ געזונד צו אייך, גיט אַ פאָר צעהנער'ס אויף אַ כוסה, אַ געזונד צו אייך.

בריינע געהט אום איבער'ן שטוב און בלאָזט אין די הענד:

— און אַ מכה ווילסטו ניט?

— אַך אַ געזונד צו אייך, מאַדאַם, ענטפערט זאוועל און נויגט זיך, אַ יוד איז מחויב מאַכען הונדערט ברכות אַ טאָג און איך האָב נאָך איינע ניט געמאַכט.

אזוי פלעגט זאוועל ריידען און חכמה'נען זיך מיט זיין פלונית'טע, נאָר מיט זיין „בתי“ פלעגט ער ריידען גאָר אנדערע

דבורים. אַ גאַנצען טאָג פֿלעגט ער זיך וואַלגערען אין דער הײם אויף דער שטרויענער סאָפֿקע, שאָקלען, שאָקלען מיט'ן שבור'ן קאָפּ און צוהערען זיך ווי דאָס מויד קנעט און קנעט, ווי עס פּײַפֿט די געדיכטע האָניג־טײג, ווי עס ציטערט און עס קנאַקט דאָס שווערע בײנקעל אין דער טיעפֿער מולטער אונטער איהרע שווערע מאַנסבילשע פֿויסטען. ס'פֿלעגט אָבער טרעפֿען, אַז ברײַנע דערזעהט מיט אַמאָל דורכ'ן פֿענסטער אַ דועל פֿון צווײ העהנער אָדער אַ געשלעג פֿון ציגען, בלײַבען איהרע רויטע הענד האַלב שטעקען אין דעם געדיכטען טײג, די קלײנע אויגעלעך הויבען אָן נײַגעריג סטאַרצען, דאַן גיט זיך זאַוועל פֿלוצים אַ חאַפּ, ווי אַ גרויס קינד, וואָס האַלט בײַ אײַנגעשלאָפֿען ווערען און די מאַמע הערט אויף צו זינגען. איהם פֿעהלט דאָס פּײַפֿען פֿון טײג, דאָס גערודערײַ פֿון מולטער.

— מויד, — פֿלעגט ער שבור־הײזעריג און אונגעדולדיג אַ געשרײַ טהון, — קנעט, אַ קרענק דיר אין די בײנער אַרײַן.

אָפֿטמאָל פֿלעגט זיך אָבער זאַוולען ניט אײַנגעבען „פּאַטשאַ־פּען" בײַם ווײַב נעלד אויף מאַכען שהכל און לויבען זײַן נאָמען". און אין אַזאַ טאָג פֿלעגט זאַוועל זײַן זעהר אויפֿגערעגט, און ווי ער פֿלעגט דערזעהן אַז ברײַנע האָט זיך שוין פֿערקוקט, פֿלעגט ער זיך פּאַוואָליע אויפֿהויבען, לאַנגזאַם און שטיל אַראָבציהען פֿון פֿוס דעם בלאָטיגען שווערען שטיוועל, צומאַכען אַ שבר'עם אויג, בדי גוט אָנצוציל'ען זיך — און געבען אַ שלײַדער דעם שטיוועל ברײַנ'ען גלײַך אין זײַט אַרײַן, אין אײלענבויגען, אַמאָל אין סאַמע קאָפּ און צופֿריעדען הײזעריג אויסזינגען.

— אהאַ — אַ?

— אוי, — פֿלעגט ברײַנע שוואַך אַ געשרײַ טהון פֿון וועהטאָג און חאַפּען קנעטען די האָניג־טײג גיך גיך, און מיט אַזוי פֿיעל קראַפֿט, אַז די פֿענסטער האָבען געציטערט.

מעהר ווי „אוי" פֿלעגט זי ניט אויסשרײַען. זי פֿלעגט זיך אַפֿילו ניט אַ קעהר טהון אין יענעם זײַט, פֿון וואַנען דער שטי־וועל איז געפֿלויגען, זי האָט שוין פֿערשטאַנען, וואָס דאָס בע־טײַט. און ווײַטער פּײַפֿט די טײג און דער מולטער קרעכצעט אונ־טער די שווערע רויטע פֿויסטען. און זאַוועל זיצט אויפֿ'ן סאָפֿקע אין אײן שטיוועל, קראַצט זיך און הערט זיך צו, ווי „עס רעדט

די טײַג", בערוהיגט זיך, לעגט זיך און הערט זיך צו. נאָר פּלוצלונג דערמאָהנט ער זיך און גיט זיך ווײַטער אַ הויב:

— מויד, דעם שטיוועל!

ברײַנע גיט אַ שטופּ מיט'ן פוס דעם טאַטענס שטיוועל, פון וועלכען זי האָט אָט ערשט אַ קלאַפּ בעקומען, גיט געבענדיג זיך אַפילו אַ קעהר אין יענעם זײַט. דער שטיוועל גיט זיך געשווינד אַ שמיר אָן דער בלאָטיגער מעהליגער פאָרלאָגע און פליהט צו גלײַך צו זאַוולען. זאַוועל חאַפּט איהם אונטער, ציהט לאַנגזאַם אָן אויפ'ן פוס, ציהט זיך אויס ווײַטער אויף דער שטויביגער שטרויענער סאָפקע אין דרעמעלט, דרעמעלט און הערט זיך צו.

אָפּטמאָל דערפיהלט אָבער ברײַנע, אַז דער טאַטע האָט גוט אײַנגעשלאָפען, גיט זי זיך פּאַוואָליע אַ שטעל, גלײַכט אויס דעם רוקען און קוקט מיט גליהענדע אויגעלעך אויף דעם פערשלאָסנעם קאַמאָר, וואָס שטעהט ניט ווײַט פון זאַוולען. זי ווײס, אַז דאָרט ליגט פריש אויסגעבאַקענע לעקעך, געפרעגעלטע מאָן, וואָס זי האָט אַזוי ליעב. זי קוקט אַהין, און די ברײטע נאָזלעכער ציטערען בײַ איהר, נאָר צוגעהן שטילערהייד צום קאָמאָר און עפענען דעם שלאָס מיט אַ מעסער, דאָס האָט זי זעהר מורא. זי געדענקט זעהר גוט יענע קלעפּ, וואָס זי האָט פאַר אַזאַ מעשה געקראָגען. אַז די מאַמע איז דעמאָלט געקומען און האָט זיך געחאַפּט צום געפרעגעלטען מאָן, אַז עס פעהלט, האָט זי זיך תכף גענומען „צו דער מויד", גענומען שיסען מיט טויטע קללות און פּעטש אין פּנים אַרײַן, און זאַוועל האָט אויסגעטהון אײַן שטיוועל, אַרומגעשפּרונגען אַרום איהר אין אײַן שטיוועל, און מיט'ן אַנדערען געבויקערט איהר אין די זײַטען אַרײַן.

— אויספאַלען זאָל דיר דער מאָן באָקאָם, שטיק פלייש! — האָט די מאַמע געשאָלטען און געפּאַטשט.

— אָ—מן! האָט זאַוועל אונטערגעחאַפּט מיט אַ קוועטש אויפ'ן „אָמן" און געזעצט מיט'ן שטיוועל אין רוקען. צווײ קלײנע מענשעלעך האָבען אַרום איהר אַרומגעטאַנצט, אַ דאַרינקע יודינע מיט צוקנײטשטע קאַלטע הענדלעך און אַ יודעל מיט קאָלטענעוואַטע האָר, אײן שטיוועל אין האַנד, דער אַנדערער אויף אַ פוס. בײדע האָבען געשאָלטען און געשלאָגען. און „זי" איז געשטאַנען צווישען זײ אַ גרויסע, אַ שווערע, אַ פונק-רויטע און אַ שולדיגע פון

קאָפּ ביז די פּים, האָט מקבל־קלעפּ געווען, און ניט פערשטעהעני־דיג, וואָס זי בעדאַרף דאָ אָנהויבען צו טהון, האָט זי מעהר ניט ווי געפּינטעלט מיט די אויגען, געשוויצט און געסאָפּעט, ווי אַ פערמאַטערט פערד.

— שלאָג זי און שלאָג די וואַנד, אַ בראָך צו איהר, — האָט די מאַמע אויסגעשריען און שטאַרקער אַ פּאַטש געגעבען.

— אָ—מן! — האָט זאַוועל אונטערגעחאַפּט און אַ ריב געגעבען אין זייט אַזוי שטאַרק, אַז זי האָט געמוזט אַ קרעכץ טהון און געבען אַ טראָט.

דעם דאָזיגען קלאַפּ האָט זי אַ צייט געדענקט. זי האָט עפּים מאָרנע מורא געקראָגען פאַר דעם טאַטענס קויטיגע שטיוועל. און זי האָט ניט געקאָנט שוין מעהר קלערען וועגען טאַטען: טאַטע; דער טאַטע, למשל, געהט, דער טאַטע שלאָפט... אָט זאַוועל געהט, זאַוועל שלאָפט, זאַוועל שלאָגט זיך. אַזוי יאָ, אַזוי יאָ... דער פערשלאָסענער קאַמאָד רופט שטילערהייד, דער פריש געפּרעגעלטער מאָן שמעקט אַזוי מחיה, נאָר זאַוועל'ס שטיוועל, נאָר זאַוועל'ס שטיוועל.

שבת פלעגט בריינע אָנטהון אַסיטצענע ריינע בלוזע און זעצען זיך בײַם פענסטער קוקען אין דער וועלט אַריין. טאַטע־מאַמע שלאָפען און זי, בריינע אַליין, אין דער סיטצענער ווייסער בלוזע שלאָפט ניט, זיצט מיט'ן ברוסט האַרט אָנגעשפּאַרט צום פענסטער, און איהרע רויטע הענד זעהען אויס נעגען דער ווייסער סיטצענער קאָפטע נאָך רויטער ווי תמיד. ענטלעך געהען צו טבילה. אויפ'ן בלאָהען הימעל שווימען ווייסע פוחאָווע וואָלקענד־לעך אַזוי לאַנגזאַם, שבת'דיג, נשמה יתרה'דיג, אַ בוטשאַן פליהט און לאָזט זיך אַראָב אויף יענער זייט טײַכעל אינ'ם זומפּ, און זי זיצט בײַם פענסטער און קוקט אויף אַלץ טעמפּ, ווי אַ טויבער בשעת מען רעדט. אָנצינדען פלעגען זיך בײַ איהר די גריניגקע שמעלציגע אויגעלעך נאָר דאַן, ווען זי פלעגט דערזעהען אַ חאַליאַם־טרע בחורים שפּאַצירען מיט מיידלעך. אָט געהט וועלוועל־שום־טער מיט זײַן כלה, יענקעל לײַמער מיט די ברייטע פּלייצעס מיט זײַן דבאָשה'ן. דער קורצער האַלז ציהט זיך דאַן בײַ בריינען אויס דער רויטער שטערען דריקט זיך צו האַרט צו דער וואַרימער שויב, און די גרינע אויגעלעך גליהען, גליהען. אָפּטמאָל בע־

מערקט זי אין דעם שפּאַציר, ווי אַ בחור גיט אַ מײדעל אַ חאַפּ אונטער'ן אָרעם, אַ נעהם אַרום טאַליע, דאַן פלעגט זי זיך שטיל און דערשטיקט צולאַכען. אינעווײניג פלעגט עפּיס ציהען און וועה טהון, און זי פלעגט לאַכען. לאַכען פלעגט זי מיט אַמאָדנעם ברוסט קול, מיט אַ שטילען דערוואָרגענעם געלעכטער, וואָס איז געוועזן עהנליך אויף אַ קוויטשען פון אַ הוהן. לאַכענדיג פלעגט ברײַנע דאָס מויל ניט עפענען — דער געלעכטער פלעגט געהן בײַ איהר דורך די נאָז, נאָר די זײַטען איהרע, מיט'ן ברייטען רוקען מיט דער ברוסט פלעגען זיך וואַרפען און שפּרינגען פון דעם מאָדנעם דערשטיקטען געלעכטער, און עס האָט זיך גאָרניט געגלויבט, אַז אַזאַ געלעכטער'ל געהט אַרויס פון אַזאַ גרויסער געזונדער בעשעפעניש ווי ברײַנע־מויד.

— הנ... הנ... הנ...

— מויד, — פלעגט זיך די מאַמע אויפחאַפּען פון איהר לײַכטען שלאָף, — מויד!

ברײַנע פערשטעהט, וואָס עס בעטײַט דער מאַמעס „מויד“. דאָס האָט געהײסען, אַז זאָוועל מיט זײַן שטיוועל קאָן זיך נאָך אויפחאַפּען. נאָר אײַנהאַלטען דעם געלעכטער האָט זי שוין ניט געקאָנט, עס האָט איהר עפּיס געגאָגט און געקיצעלט אין די זײַטען. אויפ'ן גאַס געהען בחורים, חתנים מיט כּלות, אַ סך חתנים מיט כּלות. און דער געלעכטער וואַקסט, וואַקסט. עס חלש'ט זיך לאַכען, לאַכען אָהן אויפהער. אָט פיהלט זי שוין ווי זאָוועל לויפט אַראָב מיט אַ ברום פון בעט ער פליהט צו איהר. אָט קלאַפּט איהר שוין זײַן שווערער שטיוועל אין די זײַטען אין דער נײַער סיטצענער בלוזע, ס'טהוט וועה, ס'פלעקט זיך די ווײַסע בלוזע, און דאָך רײַסט זיך דער געלעכטער פון ברוסט. אַלץ שטאַרקער, די נאָזלעכער ציטער'ן און קיצלען:

— הנ... הנ... הנ...

און נאָכהער בײַנאַכט נאָך אַזאַ שבת, פלעגט עפּיס זײַן הײס צו שלאָפען. אַלע מאָל פלעגט זי שלאָפען בײַ נאַכט ווי אַ שטײן און אין אַזאַ נאַכט אונרוהיג. זאָוועל חראָפּעט, די מאַמע קרעכצט; דאָס אַלטע מעבעל קנאַקט אין דער פינסטער. זי קערט זיך, דאָס בעט סקריפּעט אונטער איהר שווערען גוף. און ווי זי דערהערט אַזאַ סקריפּ פון בעט, הויבט איהר עפּיס אָן צו נאַגען

בײַם האַרצען און ס'ווילט זיך לאַכען. סטאַרעט זי זיך ניט קעהרען — איז הײַם, זעהר הײַם און עס חלש'ט זיך ווײַטער הערען ווי דאָס בעט סקריפּעט, ווי דער מאַטראַץ קנאַקט אין דער פֿינסטער.

בעני־ליפּ איז געווען בעקענט אין שטעדטיל אַלס אַ גנב און אַ קאָשעק־חאַפּער, און גערופֿען האָט מען איהם „ליפּ", ווײַל זײַן אויבערשטע ליפּ איז געווען צושפּאָלטען אַזוי, אַז צוויי צײַהנער האָבען זיך אַרויסגעזעהען. דאָס איז געווען אַ דאַרער הונגעריגער „יאַט" פֿון אַ יאָהר 20—19, מיט אַ חוצפּה'שען פּנים מיט אַ מאָדנעם ווײַסען גלאַנץ אין די קאַסאָקע אויגען. אַזאַ גלאַנץ איז אָפּטמאָל צו בעמערקען בײַ סאַמאָראָדנע גנבים און שפּיאָנען... אין אײַן חעלען טאָג האָט ער זיך בעוויזען אין שטעדטעל און אין דעם זעלבען טאָג האָבען אויף איהם אַלע גענומען קוקען קרום און פֿערשפּאַרען פֿון איהם די טהירען. אַז ער איז געווען הונגעריג, פֿלעגט ער זיך אומשלעפּען איבער די געסלעך און גרילצען מיט אַ משונה'דיגען הילכיגען קול: אַ־או, אַ—או, אַ—או... דאָס האָט געהייסען, אַז בעני־ליפּ איז אין כעס, און וועה איז צו דער נערוועזער אשה, וואָס פֿלעגט איהם אַ געשריי טהון, ער זאָל שטומען. דאַן פֿלעגט זיך בעני שטעלען אין דעם פֿענסטער, פֿון וואַנען מען האָט אויף איהם אָנגעשריען, און פֿלעגט אַוועקגרילצען שעות־לאַנג „אויף צו להכעיס אין זײַער נשמה אַרײַן" — און געה טהו איהם עפּיס.

קיינער האָט ניט געוואוסט, וואו ער געפֿינט זיך, וואו ער נעכטיגט, וואו ער עסט. מען האָט נאָר בײַ איהם געזעהען ווען ניט איז אַרויסשטעקען פֿון בוזעם אַ שטיקעל אײַזען, אַניאַלטען צובראָכענעם לײַכטער, אָדער פֿון דעם דאָזיגען בוזעם סטאַרטשעט אַ בולקע. און בעני געהט קנײַפּט פֿון דער בולקע און לעגט אין מויל, און אַז אַ מענש שטעלט זיך אָב קוקען אויף איהם, הויבט ער אָן גרילצען אַ—או אַ—או... און געהט אַוועק.

אָט דער דאָזיגער בעני פֿערלויפֿט ווען ניט ווען צו זאוולען אין הויז קויפֿען פֿאַר אַ גראָשען מאָן, אַרײַנלויפֿענדיג גיט ער ברײַנע מויד אַ קניפּ פֿאַר'ן האַנד — און קעהרט זיך אָב אָן אַ זײַט. ברײַנע ווערט מטושטש, הויבט אָן פֿינטלען מיט די אויגען און קנעטען מיט אַלע כחות פּונקט ווי מען וואָלט זי מיט אַ

בײטש אונטערגעטריבען, זאװעל חאפט זיך פון סאפקע א קראץ:

— „יאחמעץ", פרעגט ער בעני'ן מיט בטול, „יאחמעץ", װאס?

— מאן, מאן, מאן, — הױבט אן בעני טאנצען אויף צנ'ארט און מאכען מיט די פלײצעס. זאװעל קריכט אראב פון געלעגער, ברומט הײזעריג פאר זיך, שליסט לאנגזאם דעם קאמאר מיט אלטע, פערזשאװערטע שליסלען, און נעמט שנײדען פון שװארצען פרענט מאן מיט א צוראצטען מעסער. דער מעסער איז טעמפ און גליצט זיך פון דער האנד, װערט זאװעל אין כעס:

— פאר װיפיעל?

— פאר א פאר גראשען! — ענטפערט בעני און רוקט זיך צום קאמאד.

— דו, — מאכט זאװעל מיט חשד און בעשיצט דעם פרענט מאן, קענסט שטעהן פון װײטען, מען װעט אן דיר אויך אויסקומען.

— זעה נאר, זעה נאר סאר'א פאראד, — רופט זיך אב בעני און רוקט זיך אויף קאריק.

זאװעל זעגט קוים אב דעם שטיקעל מאן, פערשליסט צוריק דעם קאמאד און רופט צו זיך בעני'ן:

— דאװאי דענגי! — זאװעל הױבט אן אלעמאל צו רײדען אויף רוסיש װען ער װערט שטרענג און ערנסט...

— זעה נאר, זעה נאר סאר'א פאראד, מאכט בעני און דערלאנגט זאװלען די פאר גראשען.

דאן ערשט בעקומט ער סחורה.

דעם שטיקעל מאן עסט בעני־ליפ שטעהענדיג בײ זאװלען אין שטוב. ער קײט און טשאמקעט מיט כל ההויות אין דער װעלט. מאכט מיט די פלײצעס, מיט דער נאז, מיט די װײסע אויגען, בײסט די שװארצע מאן מיט װײסע געזונטע צײהנער, װעלכע סטארצען בײ איהם ארויס פון דער צושפאלטענער ליפ. און זאװעל איז עם מקבל באהבה, זיצט און קוקט אן בעני'ן פון אונטער די געדיכטע ברעמען װי א חיה, און ברײנע איז רויט, קנעט די טײג אדער סקראבעט דעם מולטער מיט א רעש, מיט א היץ, פונקט װי עס געהט איהר אום לעבען.

— ר' זאװעל, — הױבט אן בעני, װען ער עסט שוין אויף די

מאַן, — גיט נאָך אויף אַפּאָר גראָשען, מאָרגען גיב איך איַיך אָב׳ מאָרגען ווי איך בין אַ יוד.

זאַוועל ענטפערט איהם אַפילו ניט אָב.

— זעה נאָר, זעה נאָר ס׳אַראַ פּאַראַד — מאַכט בעני, קוקט זיך אַרום און דערזעהט ברײַנען.

— הערט, ר׳ זאַוועל, פאַר וואָס מאַכט איהר איַיער מויד ניט חתונה. גיט מיר זי פאַר אַ כּלה, איאָ?

— הער נאָר, — ענטפערט זאַוועל קאַלטבלוטיג און חאַפּט זיך פאַר אַ שטעקען, — טראָג זיך אָב מיט׳ן זעקעל בײַנער.

בעני לויפט "צום טהיר, פאַרבײַלויפענדיג גיט ער נאָך אַמאָל ברײַנען אַ קניפּ, שטעלט זיך אַרײַן אין טהיר, קרימט זיך געגען זאַוועלען און שנעלט זיך אין האַלז:

— אַ שנעפּסעל ווילסטו? אַ שנעפּסעל? אַ-או, אַ-או, אַ-או.. און אַנטלויפט.

נאָך זײַן אַנטלויפען לאָזט אויס זאַוועל זײַן גאַנצען כּעס צו "דער מויד", שלאָגט איהר מיט׳ן שטיוועל, מיט׳ן שטעקען, און ברײַנע שוויצט. אין אַ פּאָר טעג אַרום קומט ווײַטער בעני צולויפען און זאַוועל פיהרט מיט איהם אַנ׳ערנסטען מקח וממכר.

איַינמאָל, בשעת יאָהרצײַט, קעהרט זיך אום זאַוועל פון מנחה דאַווענען. אסנה איז געווען אויפ׳ן מאַרק ווי תמיד, געבליבען אין שטוב איז נאָר ברײַנע. בײַ זיך אין פאָרהויז טרעפט זיך אָן זאַוועל מיט בעני-ליפּ. יענער איז עפּיס געווען צוטומעלט און דער-זעהענדיג זאַוועלען האָט ער זיך גענומען אָן אַ זײַט, געוואָלט אַרוס-דרעהען זיך אויפ׳ן גאַס, נאָר דאָ האָט איהם זאַוועל אַ חאַפּ געגע-בען פאַר׳ן קאָלנער.

— סטאָי!

— זעה נאָר ס׳אַראַ פּאַראַד, — הויבט אָן בעני אויף זײַן שטײַגער. נאָר באַלד פערהאַקט ער זיך און הויבט אָן גאָר מיט אַנ׳אַנדער טאָן.

— ווי איך בין אַ יוד, ר׳ זאַוועל, אַז איך האָב גאָרניש גע-נומען. האַלט איהם זאַוועל צו מיט איין האַנד פאַר׳ן קאָלנער און מיט דער אַנדער האַנד זוכט ער איהם אַרום וואו נאָר מען

קען עטוואס בעהאלטען, און געפינט גארנישט, גיט איהם זאוועל א שטויס.

— נו — „יאצמאך" טראג זיך אב מיט'ן זעקעל בריינער.

בעני אנטלויפט זעהר גערען און זאוועל בלייבט א ווילע שטעהן אין פארהויז. ערווארט, אז בעני זאל זיך אנהויבען רייצען מיט איהם, שנעלען זיך אין גארגעל און זינגען א—או, א—או... נאר בעני אנטלויפט גאר און רוקט זיך אום אויף הינטען מיט שרעק. וואונדערט זיך זאוועל און געהט אריין אין שטוב.

אריינגעהענדיג זעהט ער ווי די „מויד" זיצט נעבען מולטער, די הענד האלב אריינגעשטעקט אין די טייג, די האר צוווארפען, די באקען שרעקליך רויט. זיצט און לאכט עפיס פאר זיך שטילערהייד מיט איהר מאדנעם הינהנער-געלעכטער. פערגינט איהר ניט זאוועל וואס זי זיצט. שרייט ער אויס הייזעריג:

— זעה נאר, ווי זי האט זיך צוזעצט, א שענער קנעטען, און שטעהן ביסטו קראנק!

בעגוגענט ער זיך ניט און גיט איהר א טורקע אין זייט.

בריינע שטעלט זיך אנידער און קנעט.

— און וואס האט דא דער גנב געטהון?

בריינע לאכט שטילערהייד.

חאפט זאוועל אראב דעם שטיוועל און הויבט איהר אן בויקערן מיט כעס.

— מויד, וואס האט ער דא געטהון? וואס האט ער דא געטהון?

מיט אמאל דערזעהט עפיס זאוועל אין דער מויד אזא זאך, וואס ער האט פון איהר קיינמאל ניט ערווארט. אנשטאט מקבל קלעפ זיין, גיט זיך פלוצלונג בריינע א ריס אן א זייט און חאפט אומלויפען איבער'ן שטוב מיט רויטע טייגיקע פויסטען. מיט פארסקאליעטע צייהן און ברומט ווי א חיה:

— או—או—או...

זאוועל ווערט בלייך, צום ערשטען מאל אין לעבען דערזעהט ער אין בריינען נאך א שטארקערע חיה ווי ער אליין. חאפט ער שוין אליין אנטהון דעם שטיוועל און די הענד ציטערען איהם און דער קול ציטערט איהם:

— געה שוין, געה שוין קנעטען זאָג איך דאָך דיר, אין אויווען ווערט דאָך אַש—אַ בראָך צו דיר!

פון דעם צופאַל אָן זענען עפּים געוואָרען גאָר אַנדערע בעציהונגען צווישען טאַטע־מאַמע און דער מויד, און ווי אַזוי איז דאָס געוואָרען, האָט קיינער פון זיי ניט געוואוסט. וואַוועל האָט זיך אויפגעהערט צו בענוצען מיט זיין שטיוועל, אָנשטאַט געבען קלעפּ האָט ער זיך אָנגעהויבען שילטען ווי אַ מאַרק־יודינע. און אָנשילטענדיג ברייגע'ן ווי פיעל עס איז אין איהר אַריין, פלעגט ער זיך פּערטראַכטען אויף אַ ווייַלע, אַ שפּיי טהון מיט אַמאָל „טפו" מיט כעס אויף זיך אַליין, און אויסציהען זיך אויפ'ן סאָפקע.

בעני ליפּ האָט זיך שוין מעהר ניט געוויזען און אַז ער פלעגט דערזעהען זאַוולען אין גאַס, פלעגט ער זיך אָפּקעהרען אָן אַ זייט און אָנהויבען גריילצען פאַר זיך אויף זיין שטייגער אַ—או, אַ—או...

דאָס אַלץ האָט עפּים זאַוולען ניט געשמעקט. ער האָט שטילערהייד אָנגעהויבען חושד זיין „די מויד". נאָר אַסנה'ן האָט ער דאָס מורא געהאַט צו זאָגען. ער האָט מורא, אַז זי זאָל איהם ניט נעהמען ערערען, בעשולדיגען אין אַלעם, אַז ער האָט ניט אַכטונג געגעבען, און ניט געבען מעהר קיין „האַרטע צעהנערם אויף בענעציענעם".

האָט ער דעם חשד געטראָגען שטיל ביי זיך אין האַרצען און געוואַרט, געוואַרט. נאָר ווי ער פלעגט אַקוק טהון אויפ'ן רויטען קאַרק מיט די ברייטע פּלייצעס, וועלכע ציטערען בשעת'ן קנעטען, פלעגט ער אָנהויבען סקאַליען מיט די צייהן און שילטען פאַר זיך:

— אוי אַ בראָך צו דיר, אוי אַ בראָך צו דיר!

איינמאָל האָט ער זיך ניט איינגעהאַלטען, געחאַפּט דעם שטיוועל און גענומען שלאָגען זי, דאַן האָט ברייגע מיט אַמאָל אַרויסגעלאָזען אַ משונה'דיגען ווילדען געשריי, אַשטוים געגעבען פון זיך דאָס קנעטעבטם אַזוי, אַז דער ביינקעל מיט דעם מולטער מיט די טייג האָבען זיך איבערגעקעהרט קאַפּויר. און אַליין האָט זי זיך צוגעדריקט מיט'ן בויך צום וואַנד און געברומט ווי אַצורייצטע חיה.

— — — אַו—אַו—אַו —

האָט זיך שוין זאוועל אַלײן מטריח געווען, אױפֿגעהױבען די טײַג און געמאַכט אַ שװײַג, אַז אסנה זאָל ניט װיסען.

און די „מויד" אַלײן איז עפּיס אױך געװאָרען אַנדערש.

פּונקט װי זי האָט סוף כּל סוף דערפֿילט איהר קראַפֿט איבער טאַטע־מאַמע, זי איז געװאָרען פֿױל און האָט אָנגעהױבען אַ סך צו עסען, זי פּלעגט שוין ניט קנעטען, װאַשען און הײצען אַזױ פֿלײַסיג װי פֿריהער, האָט אָנגעהױבען צו אײַנמאַטערען זיך זעהר גיך, און לעגען זיך אָברוהען, און דאָך האָבען זיך איהר בלאָהע פּלעקען בעװיזען אונטער די אױגעלעך, און די אױגען אַלײן זענען אױך געװאָרען אַנדערש: עפּיס ניט פֿערחלומ'ט, ניט פֿער־שכּור'ט. זי האָט אָנגעהױבען אָפֿטמאָל לאָזען אין מיטען דער אַרבײַט, אומגעהן איבער'ן שטוב מיט פֿערקאַשערטע אַרבעל און לאַכען פֿאַר זיך מיט איהר װילדען היהנער־געלעכטער. אײַנמאָל האָט זי אַ קוק געגעבען אין פֿענסטער און האָט זיך שרעקליך צו־לאַכט און האָט געחאַפּט זיך בײַסען די רױטע הענד מיט איהרע װײַסע פֿערדישע צײַהן, נאָכדעם האָט מען דערזעהען, אַז דאָס איז בעני־ליפּ פֿערבײַגעגאַנגען. בײַ נאַכט פּלעגט זי אָפֿטמאָל ניט שלאָפֿען, קעהרען זיך פֿון זײַט צו זײַט און שטיקען זיך פֿון גע־לעכטער.

אסנה פּלעגט זיך אײַנהערען און אַ שעפּטשע טהון זאװלען אין דער פֿינסטער:

— דו הערסט, די מויד האָט עפּיס אױפֿגעהערט צו שלאָפֿען!

— הױבט גאָרניש ניט אָן צו טהון!! — ענטפֿערט זאװעל.

— אַז דו האָסט זי פֿונאַנדערגעלאָזען, שװײַגסט איהר אַלץ.

— נעהט זי כּף־הקלע! — מאַכט זיך זאװעל אַװעק און הױבט אָן חראַפּען, כּדי אסנה זאָל מײנען, אַז ער שלאָפֿט.

אַזױ זענען אַריבער עטליכע חדשים.

זאװעל האָט שטאַרק געטרונקען, ברײַנע האָט „געמאַכט שטיק" און װאָס װײַטער אַלץ מעהר געפֿױלט זיך, אסנה איז אַ גאַנצע טאָג געשטאַנען אין מאַרק, און קומענדיג אַהײם גע־

וואַרטשעט , געשאָלטען , מוראַ געהאַט טשעפּען זיך מיט דער מויד און אויסגעלאָזען דעם גאַנצען כעס צו זאַוועלען.

איינמאָל פאַר נאַכט קעהרט זיך אום זאַוועל פון שיינק אַ היים גוט שכור און האָט בכונה אויסציהען זיך אויף דער שטרויענער סאָפּקע, ווי נאָר ער וועט אַריינפאַלען אין שטוב. אין פאָרהויז הערט ער דער ווייב'ס קול, אַריינגעהענדיג אין קיך זעהט ער, ווי די מויד זיצט אויפ'ן פאָדלאָגע און אסנה שטעהט איבער איהר און שרייט מיט קולי-קולות:

— דעם זעקעל מעהל זאָלסטו מיר אַרויסטראָגען אין קלייט, זאָג איך דאָך דיר.

— מוראַ, — שטאַמעלט די מויד מיט פערלעגטע הענד אויפ'ן האַרצען.

— שוין זאָלסטו מיר אַרויסטראָגען. אַרויסטראָגען זאָל מען דיך!

— מוראַ...

— און דו, שכור, שכור. וואַרפט זיך אסנה אויף זאַוועלען, דערזעהענדיג איהם. — זעהסט ניט, ווי איך ווער פון איהר אויס-געריסען? וואָס שווייגסטו, פרעג איך דיך, שכור!

זאַוועל פערגעסט אויף אַלעם און נעהמט שוין אַראָב דעם שטיוועל.

— מוראַ, מוראַ, מוראַ. — ברומט די מויד און נעמט זיך אַרום די קניה.

זאַוועל גיט אַ זעץ.

מיט אַמאָל דערפיהלט זאַוועל דורכ'ן נעבעל פון שכרות און געפּילדער, אַז ברייטע האָט זיך אַ שטעל געגעבען. אסנה ליגט שוין אויף דר'ערד, און אַ געזונטע האַנד בויגט איהם אַראָב ביים גאַרגעל און ווערגט. אַלץ הויבט זיך אָן צו דרעהען. ס'הערט זיך נאָר דער מוידס קויל, אַ פערשטיקטער, שרעקליכער, ווי פון אַ בייזער חיה:

— או — או — או — זאַוועל, או — או זאַוועל, זאַוועל...

קוים, קוים האָט איהם אסנה פון דער מויד'ס הענד גע-ראַטעוועט.

זאַוועל איז געוועזען טויט שכור, דאָך האָט ער אַ גאַנצע נאַכט ניט געשלאָפען, ער האָט מוראַ געהאַט, אַז די געזונדטע

מױד מיט די רױטע הענד זאָל איהם ניט קומען װערגען. און פאַר טאָג, אַז ער איז אַביסעל אַנדרעמעלט געװאָרען, האָבען איהם אױפגעװעקט דער װײַב׳ס פערצװײפעלטע קולות.

— גװאַלד, גװאַלד – זי איז דאָך טראָגעדיג! אַ בראָך צו איהר...

— אָמן, — האָט זאַװעל געענטפערט אױף זײַן שטײַגער, עפּענענדיג די פערשלאָפענע אױגען, אױפגעזעצט זיך און אַ קוק אָנגעטהון אױף אַסנה׳ן. זי איז געשטאַנען נעבען זײַן בעט האַלב אָנגעטהון, געהאַלטען זיך מיט ציטערדיגע דאַרע הענד פאַר׳ן קאָפּ און געװאַלדעװעט:

— אױ, זי איז טראָגעדיג, זי איז טראָגעדיג, אַ בראָך צו איהר!

— אָמן, — האָט זאַװעל װײַטער געענטפערט און אַראָבגעלאָזען דעם קאָפּ.

אַסנה׳ן האָט װי פערװאונדערט זײַן קאַלטקײַט. ער זיצט פונקט װי גאָרניט און גיט זיך אַפילו ניט קײן חאַפּ. איז זי געבליבען שטעהן נעבען זײַן בעט װי פערשטײנערט — און אַנטשװינען געװאָרען, זאַװעל איז עפּיס געװאָרען צוטומעלט פון דער װײַב׳ס שטילקײַט און ניט װיסענדיג װאָס צו זאָגען האָט ער אָנגעהױבען שטאַמלען:

— פאני מאַדאַם! ע, ע, אַגעזונד צו אײַך! ע, גיעט אַפּאַר צעהנערם אױף בענעצערײַ...

עס פאסט ניט.

(עסקיז).

שטענדער, א צוואנציג־יעהריגער ברונעט מיט קארע שטאלצע אויגען איז א גאנץ קלוגער און לעבהאפטיגער בחור; נאר אז עס קומט איהם אויס הונגערן, ווערט ער א נאר. דוקא אז אין קע־שענע איז ניטא קיין גראשען, מוז ביי איהם דער קראגען זיין שניי־וויים, דער געהראק—ווי אקארשט פון אונטערן פרעס, און אין זיין קראוואט טאר ניט פעהלען די גאלדענע שפאנקעלע מיט די דריי קליינע דימענטלעך.

און גראדע דאן הויבט ער אן דערצעהלען מעשות וועגען זיין טאטענס קאפיטאלען, וועגען די געלדער, וואס ער גיט אויס ווען ער פאהרט אין אויסלאנד, און קיינעם איז דאס ניט אינטע־רעסאנט. —

זיין טאטע איז גאנץ רייך. אלע חודש בעקומט פון איהם שטענדער דריי פינפאונצוואנציגערס אין א קאנווערט, נאר געה קום מיט דעם אויס אין ווארשע? דא איז אזוי פיעל קאנצערטען, רעסטאראנען, קלובען. אנו, פרובט זיך דורכלעבען מיט אזוי וועניג געלד, אפשר קענט איהר דאס? שטענדער קען דאס ניט, ווי ער בעקומט, געהט דאס אוועק. די צווייטע וואך בארגט מען, די דריטע וואך שפיעלט מען מיט „פושערס", אין שאך אויף קאווע און מיטאג, די פיערטע וואך הונגערט מען און מעןווארט אויף דעם ערשטען דאטום.

אין אזא מין צרה'דיגער וואָך האָט זיך איינמאָל שטענדער אויפגעכאַפּט גאַנץ שפּעט נאָך האַלבען טאָג און גענומען קלערען מכּח דעם, אַז אייגענטליך האָט ער זיך ניט וואָס צו איילען. אויב ער וועט געהן זוכען געלד, וועט ער סיי ווי סיי ניט קריגען, און אויב שטיין וועט היינט ברענגען אַ פינפערל, ווי ער האָט נעכטען צוגעזאָגט, וועט ער אַזוי אויך ברענגען. —

אויפ'ן גאַס איז געווען ווינטער, אין צימער — קאַלט, אין מאָגען — ליידיג. שטענדער האָט ניט ווילענדיג אַרויסגעצויגען זיין האַנד פון אונטער דער דעקע, אַנגעטאַפּט אין ווינקעל די גרינע פלעשיל און אַ בּיטש געטהון. יאָ, בּרען-ספּירעט איז נאָך דאָ, אין פּאַפּירענעם זעקעלע האָבען זיך נאָך געבּאָמבּעלט אַ פּאָר שטיקלעך צוקער. הייסט דאָס, אַז טיי קען מען נאָך מאַכען, סענץ איז איהם געבליבּען פון נעכטען.

— אויך גוט, — האָט זיך שטענדער געקלערט און געבּליבּען ליגען. ער האָט אַלץ געוואַרט, אַז מען וועט איהם אָנקלאַפּען.

מען האָט ווירקליך אָנגעקלאַפּט.

— אָט פליהט דער פינפערל, טראַכט זיך שטענדער.

נאָר אָנשטאָט שטיינען מיט'ן פינפערל איז צו איהם אין צימער דורכ'ן שפּאַלט פון טיר אַריינגעפאַלען אַ פערמאַכטער בּריף.

— האַפּט עס דער רוח, האָט זיך שטענדער אויסגעזידעלט און געבליבען ליגען.

ערשט אין אַ שעה אַרום נאָכ'ן איינוואַשען זיך און טיי טרינקען, האָט שטענדער אויפגעהויבען דעם בּריף פון דער פּאָדלאָגע און אויפגעריסען.

דאָס איז געווען אַנ'איינלאַדונג פון אַ בּעקאַנטער רייכער הויז אויף מיגינעם פון אַ טאָכטער.

אַז שטענדער האָט געלד, איז ער דאַרטען אַ בּן-בּית. די מיניניצע קען ער זייער גוט, זי הייסט יעווא, האָר האָט זי גאָלד-ליכע, הענטלעך—ווייכינקע.

— ווייס איך וואָס? כ'וועל נישט געהן — מאַכט שטענדער צו זיך אַליין און לאָזט אַראָב בּיידע הענט אין די לעדיגע קעשענעס. —

פונדעסטוועגען האָט ער דעם געהראַק אָנגעצויגען, אונטער-נעשפּאַרט די געמבּע מיט אַ הויכען געקראָכמעלטען קראַגען, ניט פערגעסען די גאָלדענע שפּאַנקעלע... אַ קשיה אויף אַ מעשה, טאָ-

מער ברענגט שטיין פּאַרט דאָס, וואָס ער האָט צוגעזאָגט.

און נאָך אַ שעה, צוויי ציהען זיך, מאַטערען, און געהען אַריבער, און שטיין איז ניטאָ, עסען ווילט זיך שרעקליך און די מאָלצייט־צייט ווערט אַלץ נעהענטער. צום מאַלצייט וועט מען דאָרטען מסתמא געבען קאָטלעטען פון אינדיק מיט פרישען סאַלאַט, און דעסערט פון פרישען אַנאַנאַס...

— ווייס איך וואָס? איך געה נישט, — מאַכט צו זיך שטענדער און ציהט פון דעסטוועגען אָהן דעם פּאַלטאָ, און בלייבט ווידער שטעהן אין מיטען צימער מיט די הענט אין די קעשענעס, באַלד איז שוין פיער דער זייגער און דער מאָהל־צייט הייבט זיך אָן...

— איך געה ניט, — זאָגט צו זיך שטענדער און געהט אַרויס אויפ'ן גאַס.

און נאָך אין אַ האַלבע שעה אַרום, אַז ער האָט זיך שוין געהויבען אויף די ברייטע, מאַרמאָרנע טרעפּ, האָט ער זיך געפיהלט אַזוי מיעד און צובראָכען ווי נאָך אַ שווערער, זעהר שווערער, אַרבייט און האָט צו זיך געטענה'ט:

— אַריינגעהן געה איך ניט אַריין.

און פונדעסטוועגען האָט ער אָנגעקלונגען, און ביז מען האָט איהם געעפענט האָט ער אַ צוויי דריי מאָל איבערגעלעזען אויף דער מעשענער ברעטעלע די גוט בעקאַנטע פאַמיליע, וואוהין ער געהט:

— ריבלין, האָט ער געלעזען. ריבלין, ריבלין, ריבלין...

און נאָר נאָך לאַנגע, לאַנגווייליגע, „בלוט־זויגענדע" צערעמאָניעס האָט מען זיך מיט מזל געזעצט צום טיש. מען האָט טאַקע דערלאַנגט אינדיקע און נאָך גוטע זאַכען האָט מען אונטערגעטראָגען, פונדעסטוועגען האָט שטענדער געזעהען עסען וואָס געלאַסענער און שטילער און מיט גערינגער איבערגעלאָזען אויף דרך ארץ...

וואָס מעהר זאַטער, אַלץ פרעהליכער און פרעהליכער איז ער געוואָרען. עס האָבען זיך צו איהם אומגעקעהרט זיין פלינקייט און וויצקייט. מען שפּיעלט קלאַוויר — ער איז דאָ. מען טאַנצט — דרעהט ער זיך אויך, מען וויצעלט זיך — ער איז דאָ אין מיטען. אָה, אַ וויצלינג איז שטענדער אַ גוטער! ער דאַרף נאָר אַרוק טהון

די פּענסנע אויפ'ן נאָז, אַ קנייטש טהון דעם שטערן — לאַכען שוין אַלע, ווער קען ניט שטענדער'ן?

נאָר אַז די ליכט האָבען זיך אָנגעצונדען אויף דעם גרינעם טיש און די נייע טאַשען קאָרטען האָבען אַ קנאַק געטהון, איז שטענדער'ן ווידער געוואָרען ניט מיט אַלעמען. ער האָט זיך געפּרובט אוועקמאַכען, מען האָט איהם אָבער בעמערקט און איינגעלאַדען, האָט ער געענטפערט מיט אַ וויץ, דאָך האָבען זיך אַלע געוואונדערט, שטענדער זאָל ניט שפּילען! ערשט מיט אַ וואָך צוריק האָט ער אין „טערטעל־מערטעל" אוועקגעלעגט אַ פינף־און־צוואַנציגער און דריי פינפערלעך שולדיג געבליבען, ס'טייטש? —

מען האָט פערבראַכט ביז זייגער דריי אין דער נאַכט. די געסט האָבען זיך גענומען געזעגענען און פונאַנדערגעהן. אַלס אַ בן־בית איז שטענדער געבליבען פון די לעצטע.

אויפ'ן גאַס איז דערווייל געוואָרען אַ שניי מיט אַ פראָסט, מיט אַ זאַווערוכע, אין די קוימענס האָט געפּייפט, די פענסטער האָבען געציטערט, און אַז מען האָט אַרויסגעקוקט האָט מען נאָר געזעהען אַ גראָהען תהו ובהו; אַ מיש־מאַש פון שניי און פינסטערניש.

שטענדער האָט זיך אויך גענומען זעגענען. ביי דער מאַדמאַזעל יעוואַ האָט ער אַקוש געטהון די שפּיצען פינגער און גראַטולירט. —

די מינינינצע האָט איהם אָנגענומען פאַר'ן האַנד:

— שטענדער, בלייבט ביי אונז נעכטיגען. ווי וועט איהר געהן אין אַזאַ שניי?

שטענדער האָט זיך גאַלאַנט אָבגעזאָגט: ער דאַנקט זעהר, נאָר ער קען ניט...

— ווירקליך, בלייבט ביי אונז נעכטיגען, — איז ריבלין אַליין צוגעשטאַנען, — אַזאַ וועטער, אַזאַ וועטער.

— עס מאַכט ניט, — האָט זיך שטענדער אוועקגעמאַכט, שליטענס איז דאָ גענוג. איך נעהם אַ שליטען.

און אין האַרצען האָט ער געטראַכט: — ווי ווערט מען פון אייך פּטור, מען קען זיך גאָר אייך פאַר אייער וועטשערע ניט אויסצאָהלען. אָסור זאָל מיר זיין, אויב איך האָב אַ גראָשען...

דער בעל־הבית מיט זיין טאָכטער האָבען איהם אָבער ניט אָבגעלאָזט. אַראָב איהם בעגלייט מיט אַ לאָמפּ אין האַנד. יעוואַ

האָט איהם ווידער געפּרובט איינשמועסען, ער זאָל בלייבען. געוויס וואָלט ער גערן געבליבען נעכטיגען, ס'איז איהם ניט דאָס ערשטע מאָל, א צימער גיט מען איהם אָב א שענעם, א דעקע א בלאָהע, א זיידענע, פון די קישענס שמעקט מיט יעוועס אָדעקאָלאָן, אָבער וואָס טהוט מען מאָרגען פאַר'ן אוועקגעהן מיט די דינסטען. דריי דינסטען זענען דאָ ביי ריבלינען, דריי — ווי די בערען, אלעמען מוז מען לאָזען, עס פּאַסט ניט, יעצט קען מען נאָך ווי ניט איז אַרויס טרוקען...

— צום בעדויערען, — האָט שטענדער אַרויסגערעדט, — איך קען ניט, איך וועל נעהמען א שליטען, אדיע, אדיע.

ריבלין האָט איהם צוליעב געטהון און גענומען שרייען פון בויך אַרויס:

דראָזשקאָזש, דראָזשקאָזש!

א קעלט איז שטענדער'ן דורכגעגאַנגען דורכ'ן רוקען. אָט האָסטו דיר!! נאָר עס פּאַסט ניט, עס פּאַסט ניט. א גראָהער פּלעק האָט זיך א ריס געטהון פון דעם שניי-מישמאַש און גענומען קריכען און וואַקסען, אַז דאָס איז צוגעפאָהרען צום טויער, האָט מען דערזעהן, אַז דאָס איז א פערשנייטער שליטען מיט א פערד, אינגאַנצען וויים פון פראָסט. דער קוטשער איז געזעסען ווי אַנ'-אויסגעקאַלכטער.

שטענדער האָט זיך בעוועגט ווי אַנ'אויטאָמאַט. אין שליטען האָט ער זיך אַריינגעזעצט, ווי א פערמשפּט'ער צום טויט. דער תלין זיינער, ריבלין, האָט איהם נאָך גוט איינגעדעקט מיט'ן שליטען-פעלץ און געדריקט די האַנד.

— וואוהין? — האָט דער קוטשער פערשלאָפען א פרעג געטהון דורך די פערפראָרענע וואָנצעס.

— האַ? — האָט שטענדער ניט פערשטאַנען.

— וואוהין פאָהרען, פּאַניע.

שטענדער האָט געזאָגט זיין אדרעס, דער שליטען האָט זיך גלייך א ריס געטהון און פיו... אוועק ווי א פייל פון בויגען אין דער שטיק נאַכט אַריין.

— א גוטע נאַכט — האָט זיך נאָך שטענדערן נאָכגעיאָגט ריבלינס באַס. אזא גזלן!

— „אַ רעוואָלווער“ האָט ערגיץ ווײַט אַ קוויטש געטהון יעוועס קולכּעל.

פֿינסטערע, צעמישטע גאַסען זענען שוין שטענדער'ן געלאָפּען אנטקעגען, מקבל פּנים געוועסן מיט שנײַ און ווינד. אין קאָפּ איז איהם נאָר געבליבען איין קלײנינקער, עלענדער, צושראָקענער געדאַנק'ל:

— עס פּאַסט ניט...

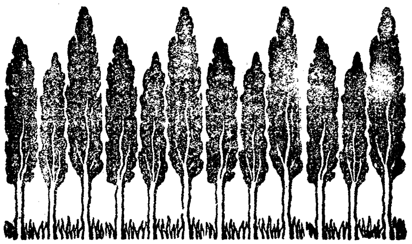

נחום.

איצט זעהט ער שוין אויס א ביסעל מעשה־יוד און רעדט שוין אזוי, אז די קליין־שטעדטילדיגע יודען פערשטעהען איהם, איצט איז ער שוין אריינגעקראכען מיט זיין גרויסען גוף אין א סורדוט און שמעקט שוין טאבאק פון זיין פארצייטיג פושקעלע מיט א שרויף־אריין און מיט א קרעכצעל, ווי עס געהער צו זיין, אבער בעת ער האט זיך בעוויזען אין שטעדטיל, איז ער געווען א גוי, אנ'עכטער פויער, מיט א פערברענט פנים, מיט א גראהליך־דראטהענער בארד, מיט א פאר הענד ברייטע און הארטע, ווי פאדעשוועלעדער. אנגעטהון איז ער דאן געווען אין א פערשמאלצען טולופעל, איבערגעבונדען מיט ארימען, אין ברייטע הויזען, פערדרוקטע אין לאנגע חאלעוועס, און האט גערעדט פון בויך ארויס מיט אנ'אומגעלומפערטען רוסיש־יודישען לשון, פאר וועלכען קליין־שטעדטילדיגע יודען האבען זיך אין די אויגען געשראקען, און אונטער די אויגען — געלאכט. נאר זיין נאז, אט די רונדע, אויסגעקרימטע נאז האט אנגעזאגט, אז ס'איז א מצוה איהם מקרב צו זיין ווי א יודען.

נייגיריגע בעלי־בתים האט זיך דערנאך איינגעגעבען צו דערוויסען, אז ער איז איינער פון דעם ביסעל איבערגעבליבענע ניקאלאיעווער סאלדאטען, אז נאך סעוואסטאפאלער קריעג האט ער חתונה געהאט מיט א „האראשע זשאנקע" און געהאנדעלט מיט פעל. קיין „רעביאטקעס", זענען נישט געווען. איז די „חאראשא זשאנקא" קראנק געווארען, פערקרענקט זיין גאנצע „טארגאווליע" און געשטארבען. איז ער „נאחים" — נחום הייסט דאס — געקומען אהער אין שטעדטיל, און ער רעכענט, אז „האספאד באך" וועט איהם „פאמילעווען"...

און גאט האט איהם טאקע „פאמילעוועט", און ער איז אנגעקומען פאר אנ'אונטער־שמש אין קהל־שטיבעל.

- שטענדיג אפילו איז זיך דאס קהל־שטיבעל בעגאנגען אהן אנ'אונטער־שמש. נאר, ערשטענס. איז שוין דער עלטער־שמש געוועזן קראנק און האט נישט געקאנט ארבייטען און, צווייטענס, האט זיך נחום געווענדט צום גבאי פון קהל־שטיבעל בלשון, „וואשע בלאהאראדיע, גאספאדין גבאי" און דאס איז דעם גבאי זעהר געפעלען געווארען.

ווי נאר נחום איז אנגעקומען פאר אנ'אונטער־שמש האט דאס קהל־שטיבעל געגומען אויסזעהן שענער, ציכטיגער. בעלי־בתים פון מזרח, אריינקומענדיג אין שטיבעל, פלעגען זיך איבער־קוקען, ווי גרויסע מבינים, און הרחבה'דיג ארויסלאזען.

— גא—אנץ פיין...

און דער אלטער שמש, וואס איז געווען קראנק אויף די פיס און האט זיך שטענדיג געווארעמט נעבען אייווען, פלעגט טאג־טעגליך מיט א שמייכעל אויף דעם אלטיטשקען פנים און מיט א גיפטיגער קנאה אין הארצען צו־זעהן, וואס פאר אנ'אייזערנע קראפט עס ליעגט אט אין דעם „אלטען יון", מיט וואס פאר א פלינקייט ער ראמט די פאדלאגע, ווי עס ציטערען די בייגק, בשעת ער ווישט זיי, און פלעגט אבזיפצען מיט זיין שיטערן אומעטיגען זיפצעלע:

— הו—אוי ע—ע...

נחום פלעגט אויף איהם דאן א הויב טהון זיינע פינסטערע אויגען און פלעגט א ברום טהון:

— „ניטשאווא"...

און פאר דעם דאזיגען ברום איז איהם דער אלטער שמש געווען א שונא אין הארצען און פלעגט טייטשען דאס „ניטשאווא" מיט אלערליי פרושים...

מעהר פון אלץ האט נחום ליעב געהאט צו פוצען דעם שווערען מעשענעם הענג־לייכטער, וואס איז געהאנגען אויף א קייט צווישען בימה, און ארון־קדש. א מנהג איז געווען אין קהל־שטיבעל צו פולירען איהם מיט קרייד אלע האלבע יאהר: ערב פסח און ערב סכות, און דאס האט מען דאן צום שמש בעדארפט צו נעהמען א מענשען, וועלכער זאל איהם העלפען פונאנדער־שרויפען די שווערע רעהרען פונ'ם לייכטער. נחום פלעגט דאס איינער אליין טהון זעהר גרינג, און ניט אלע האלב יאהר, נאר

אַלע צוויי חדשים, אַמאָל נאָך אָפטער. די ערשטע צייט האָט איהם אַפילו דער שמש גיפּטיג אַ פרעג געטהון:

— וואָס עפּעס פּלוצלונג פאַר אַ יום־טוב אויף דיר?

נאָר נחום, האָט איהם ביין אָבגעענטפערט:

— און וואָס־דאָס „גאָספּאָדין" שמש איינער „ריעלע", אַז דאָס זיין ריין?

נאָר אין אמת'ן איז נחומ'ן ניט אַזוי אָנגעגאַנגען די ריינ־קייט פון הענג־לייכטער, ווי אַנ'אַנדער זאַך. עפּעס האָט איהם געצויגען צום געפּוליר־טען מעש. ער האָט געהאַט פערגניגען צו־הערען זיך, ווי עס קלינגען די שווערע צושרויפטע טיילען פונ'ם הענג־לייכטער, און אָבפּוליר־ענדיג מיט'ן גאַנצען כח איטליכען טייל בעזונדער, פלעגט ער דערנאָך נעהמען אין האַנד, שפּיגלען זיך דערמיט אַ היבשע ווייל און בעקוקען.

— וואָס צאַצקעסטו זיך אַזוי? — האָט איהם דער אַלטער שמש געפרעגט מיט אַ שמייכעלע — צאַצקעט זיך!

— גלאַנצט „ווסיאָ ראַוונאָ" ווי אַ האַרמאַט „יעי באָהו"!

— איך האָב קיינמאָל קיין האַרמאַט ניט אָנגעזעהן, האַרמאַט.

— וויל דו ביזט אַ גערגעלע, „גאָספּאָדין" שמש, איך, „בראַט טי מאָי", האָב זיך זיי אָנגעזעהן, איך, „בראַט טי מאָי", האָב „געראַ־באָטעוועט" אין אַרטילעריע...

און נחום האָט איהם מיט גדלות גענומען דערצעהלען מיט זיין לשון, מאַכענדיג מיט אַ פורינען רעהר אין איין האַנד ווי מיט אַ שטעקעלע, ווי אַזוי אַמאָל, בשעת סעוואַסטאָפּאָלער קריעג, איז ביי „יעהאָ בלאַהאָראָדיע מאַקאַר טרימבוהאָ" אַראָבגעפאַלען דער קאַרטוז פונ'ם קאָפּ און גענומען קייקלען זיך אַראָב באַטאַרעיע, איז „יעהאָ בלאַהאָראָדיע" געבליבען שטעהן מיט אַנאַקעטען קאָפּ, האָט עס ער, נחום, ניט געקאָנט צוזעהן און האָט זיך אַ לאָז גע־טהון אַראָב באַרג נאָכ'ן קאַרטוז. איבער זיין קאָפּ האָט געהאָגעלט מיט קוילען, נאָר ער האָט זיך געטראַכט: „ניטשאַוואָ", דערחאַפּט דעם קאַרטוז, געבראַכט און איבערגעגעבען „יעהאָ בלאַהאָראָדיע" אין די הענד אַריין. האָט איהם דערפאַר „יעהאָ בלאַהאָראָדיע" אַרומגענומען פאַר אַלעמען אין די אויגען, מכבד געוועזען מיט אַ קלאַפּ אין פלייצע אַריין און אויסגעשריען:

— וואָט אָנ־טאָ נאַחיטקאַ מאַלאָדיעץ!

דערביי האט נחום אריינגעשפארט זיין ברייטע האנד אין בוזעם קעשענע פון טולופעל, ארויסגעשלעפט פון דארטען א פערבונדענעם טיבעל, און פון טיבעל א טייסטער, און פון טייסטער א טייסטערעל, און פון טייסטערעל א פאפירעל, און פון פאפירעל האט ער סוף כל סוף ארויסגעגראבעלט אנ'אבגעריבענעם בראנזענעם מעדאל און געהאלטען דאס פאר דעם שמש'ס אויגען, אנגעוויזען איהם ער זאל לייענען:

— זא — חראב — ראסט.

א פריהער, האט איהם נחום דערצעהלט, האט ער דאס געטראגען אויפ'ן הארצען, נאר דערנאך האט ער בעמערקט, אז דער מעדאל קומט דערפון אב, אז די ווערטער „זא חראבראסט" ניצען זיך אב אלץ מעהרער, האט ער עס בעסער בעהאלטען אין קעשענע.

וועגען זיין אייגענעם לעבען נאכ'ן מיליטער־דיענסט האט נחום נישט ליעב געהאט צו דערצעהלען, און אז דער אלטער שמש פלעגט איהם נעהמען אויספרעגען מכח דעם און ציהען איהם פאר'ן צונג, פלעגט נחום ווערען בייז, דערפאר פלעגט ער איהם גערן מיט תמימות'דיגער התלהבות אויסדערצעהלען פון מלחמה, פון קאזארמע, פון געפאנגענע פראנצויזלעך, פון קאפיטאנען און פון „זייערע בלאהאראדיעס". דאס רוב אין די לאנגע ווינטעראווענדען, איידער לעגען זיך שלאפען ביי דעםווארימען אייווען. נחום'ס קויל פלעגט דאן ברומען שטיל און לאנגזאם און אבהילכען צווישען די ליידיגע בייגק פון „שטיבעל" אין דער אנגעהייצטער לופט און אין דער פערסוד'עטער פינסטערניש הינטער דער בימה פלעגען אנהויבען שוועבען הויכע מיליטערישע היט מיט סולטאנעם, ריעזיגע פיקען, אימה'דיגע הארמאטען מיט אפענע קופערנע מיילער, לעבעדיגע און צוריסענע פערד, שטרענגע פנים'ער פון הויכע גענעראלען, רויטע פאלקאווניקעם מיט בלויזע שווערדען אין די הענד, וואס קאמאנדעווען איבער גאנצע ימים פון מענשענקעפ, איבער גאנצע וועלדער פון שפיזען און ביקסען. און אין דעם דאזיגען וויטען, גויישען געטומעל פלעגען דא און דארטען ארויסשווימען יודישע פערנרעבטע פנים'ער, יודישע קינדער, וועלכע מען האט אמאל ארויסגעשלעפט פון אונטער זייערע מאמעס טירצען, אבגעריסען פון די חומשים מיט רש"י און גענומען

ערציהען אויף פּאסען חזירים און רייניגען די מיסט פון דעם „דיאַרקעס" שטוב. געוואָלט פערשטיקען איגנאַנצען און ניט גע־קאָנט. די צושלייגדערטע שטיקלעך יודישקייט האָבען זיך דאָרטען שטענדיג געצויגען און אויסגעזויגט איינם דאָס צווייטע. דאָ האָבען זיי געמאַכט אַ מנין, וואו מען האָט געדאַוונט, ווי מען האָט גע־קאָנט: האַלב „יוניש", האַלב יודיש. דאָרטען — אַ סדר מיט חמצ־דיגען בראָנפען.

און דער אַלטיטשקער שמש פלעגט זיך צוהערען מיט זיינע טויבעוואַטע אויערען, אונטערקרעכצענדיג מיט מתיקות און מיט שרעק און פלעגט זיך אַלע ווייַלע ציהען גרעסער מאַכען דאָס פייַ־ער פון לעמפּעל, און אָנקוקען נחום'ן מיט רעספּעקט.

נאָר אויף מאָרגען פלעגט דער אַלטער איהם ווידער פיינט קריגען פאַר זיינע ברייטע פלייצעס און זיבערע הענד און פלעגט אַלץ איבערדערציהלען די בעלי־בתים. ווי צלען זיך איבער דעם, פון וואָס ער האָט ביי־נאַכט געהאַט אָבשיי, און—איבערקרימען דעם „חתוך־הדבור" פון „אַלטען־יון". לעבערליכע שטיקלעך אין נחום'ס נאָמען האָבען זיך צושפּרייט אין שטעדטיל. מען האָט דערציהלט, ווי אַזוי נחום מיט זיינע חברים סאָלדאַטען האָבען איין מאָל שמחת־תורה געמאַכט אַ מנין מיט הקפות אין סעוואַס־טאָפּאָל, פערשטעהט זיך מיט „יעהאַ בלאַהאָרָאָדיעס" ערלויבעניש, און ווי אַזוי דער „סטאַרשער" דאַנילאַ זאַחאַריטש „הָ'ליו בָ'שלום" האָט זיך אָוועקגעשטעלט און גענומען אויסרופען: איז מען מכבד— דעם און יענעם: איז מען מכבד דעם באָראַבאַנשטשיק פון פּיאַטע סטרעלקאָווע ראָטע מיט דריי נאַשיוויקעס אויפ'ן פּלעטשאָ, רוחמילאַ בר' יאַקובאָוויטש, מיט אַ טרעטי פּסוק פון צעטוויאָרטי ראַז אין „היפּה גָראית ז"", — און ווי אַזוי אַ מין רוחמילאַ בר' יאַקובאָוויטש פלעגט געבען אַ שטעל אַפּאָר פּיס, אַ נעה־צו און אַ זאָג עברי פון „מאַליטוועניק": „מאַלקוסקאַ מאַלקוס קאַלימאַילאַם ומעמשלאַשטֶך בהאָלדער וואָלדער *)!" אָבער אַזוי אַ זאָג, אַז דער לונג און לעבער האָט זיך דיר אָבגעריסען...

און נאָך אַזוינע מעשיות...

מען קאָן זיך ניט סומך זיין, אַז דאָס איז וואָרט אין וואָרט

---

*) „מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור".

פון נחומ'ס מויל. אַ ביסעל האָט איהם דער אַלטער שמש פיינט געהאַט, אַ ביסעל האָבען לעדיג-געהער צוגעגעבען. נאָר דאָס איז זיכער, אַז נחום אַליין איז שטאַרק געווען גע'הר'געט אויף עברי. פלעגט ער זיך נעהמען צום סידור, איז דאָס געווען ווי אַ מולער לעגט ציגעל. פון דאַווענען פלעגט ער שטענדיג אַוועקגעהן, פונקט ווי ער וואָלט האָלץ געהאַקט: פערשוויצט, פערסאָפּעט, נאָר דאָס דאַווענען, גאָט צו דאַנקען, פלעגט נאָך ווי ניט איז אַראָבגעהן; אָט, אַז ס'פלעגט קומען מעביר זיין די סדרה — דאָס איז פאַר נחומ'ן געווען אַנ'אָבקומעניש. מיט אַ פּאָר טעג פריהער פלעגט ער שוין מיט הכנעה נאָכפרעגען ביים אַלטען שמש, צי אין דער קומענ'דיגער סדרה איז דאָ אַ סך מאָל „רביעי" און „זרקאָ". — —

— אַ שלל! פלעגט איהם דער אַלטער דערשרעקען.

און פרייטאָג ביי-טאָג, אַז קיינער איז ניטאָ, פלעגט זיך נחום פערשליסען אין דעם ליידיגען קהל-שטיבעל, אויפעפענען מיט אימה דעם גרויסען קהל'שען חומש און נעהמען זיך צו דער שווערער אַרבייט. ער פלעגט ברילען און מעקען, דרעהען אהער, דרעהען אַהין און אַרויס פלעגט עפּעס אַ מין משונה'דיגער סאָלדאַטסקער מאַרש. צו „אַ רביעי" איז געווען אַנ'עק מיט'ן לעבען, צו „אַ זרקאָ", איז — „הימעל עפען דיך"!

ווייסע חברה'ניקעס האָבען אפילו די ערשטע צייט געפּרובט אונטער'גנב'ענען זיך אונטער דער טהיר און איבערמישען, האָט זיי אָבער נחום איינמאָל און צוויי מאָל געהאַפּט און געמאַכט פון זייערע אויערען אַזוינע שלשלת'ן, אַז זיי האָבען שוין געהאַט צו פערזאָגען אַ צעהענטען.

און אויף מאָרגען, שבת בשעת קריאת-התורה, שטעהט נחום אויף דער בימה און הערט מיט טיפע התפעלות און בענקעניש, ווי ביי דעם בעל-קריאה קומען די טראָפּ אַרויס אַזוי געשליפען, אַזוי לופטיג און קיילעכדיג, גליטשען זיך ווי וואַרעניקעס אויף פּוטער. שאָקעלט ער שטילערהייד מיט'ן קאָפּ און זיפצט אָב: „געגרעלעך". אָדער ער לויבט דעם בעל-קריאה פאַר זיך:

— מאָלאָדיעץ...

געהאַסט האָט נחום פון טיפען האַרצען די היינטיגע „סאָלדאַטשיקעס", וועלכע פלעגען זיך בעווייזען אין שטעדטיל פון צייט-

צו־צייט. וואו נאר ער האט געקאנט האט ער מיט פערבארגענע קנאה אבגעלאכט פון זייערע שטיוועלעך, פון זייערע מונדירעלעך. אז א יונגער סאלדאטעל פלעגט אריינקומען אין שטיבעל, פלעגט איהם נחום קיין סדור'ל צום דאווגען ניט געבען. עס האט ניט געהאלפען קיין שום שתדלנות. „געגוג״, פלעגט ער א ברום טהון מיט שנאה, וואס זיי עסען אומזיסטע ברויט מיט קאשע, נאך סדורים גיב זיי. און גאס, אז ער פלעגט זיך מיט זיי בעגעגענען, פלעגט ער זיך אבקעהרען אן א זייט און וואָרטשען. נאר א מאל האט ער אנגעטראפען אינגאס א סאלדאטעל מיט אנ'אפּגעקנעפּעלטען מונדיר, איז ער צו איהם האסטיג צוגעגאנגען און אבגעשטעלט:

— סטאָי!

יענער איז פערוואונדערט געבליבען שטעהן, דאן האט נחום ארויסגענומען זיין אלט פושקעלע. האט מיט הארץ א שמעק געטהון טאבאק, אנגעקוקט דעם סאלדאטעל פון די שפּיצען שטיוועל ביז'ן היטעל און שטרענג א זאג געטהון:

— סאלדאטישקע! פערקנעפּעל דיין מונדירעל און... מארש!

מען דערצעהלט, אז דער סאלדאטעל האט זיך דערשראקען און געפאלגט.

לסוף איז דער אלטער שמש געשטארבען, און נחום איז געווארען אי אויבער־אי אונטער־שמש.

פון יענער צייט אן האט נחום איינגעפיהרט אין קהל־שטיבעל א שטרענגע דיסציפּלין. ער האט נישט געלאזען ריידען בשעת קריאת־התורה, ניט אוטשפּאצירען ארום בימה, ווען מען דאווענט, ניט שפּיען אין מיטען שוהל און נאך און נאך אזוינע זאכען, אין וואס קליין־שטעדטיל'דיגע יודען זענען מזלזל, פיהלענדיג זיך אין בית־מדרש, ווי ביי זיך אין דער־היים.

ווי א שומר איז נחום בשעת'ן דאווגען געשטאנען אויף דער בימה און פון קיינעם אנ'אויג ניט אראבגענומען. אז מען האט אויף וואס ניט איז עובר געווען, פלעגט ער ניט שאנעווען אפילו די מזרח־לייט, און באלד פלעגט זיין געזונטע שטים מתרה זיין:

— ר' איצע!...

אדער:

— ר׳ חאַצקעל!...

און אַז דאָס האָט ניט געהאָלפֿען, פֿלעגט נחום בײַז װערען און אָבזאָגען פֿון דער הויך בימה זײַן אײנציג שטיקעל מוסר, פֿון װעלכען ער אַלײן האָט שטאַרק געהאַלטען.

— אין קאַזאַרמע — פֿלעגט ער הויך אויפֿ׳ן קול אויסרופֿען — אין קאַזאַרמע, צעהן „טיסיאַטשראַז״ להבדיל, אַז עס קומט אַרײַן אַנ׳אָפֿיציר, „דאַזשע״ אַנ׳אָפֿיציר! — שטעהען אַלע אָט אַזוי! (דערבײַ פֿלעגט ער זיך אויסגלײַכען און צולעגען די האַנד צום יאַרמאָלקע). און אַ יוד האַלט זיך פֿאַר׳ן מלך־מלכי־המלכים — װי אַ הײַנטיגער סאָלדאַטעל אין „אָטפּוסק״, אַנ׳עבירה!

און געה טענה זיך מיט איהם אויס.

די ערשטע צײַט האָבען בעלי־בתים געלאַכט, דערנאָך געקריםט זיך. אײדימלעך אויף קעסט האָבען זיך געקלאָגט פֿאַר זײַערע שװערען, געסטראַשעט, אַז זײ װעלען אויפֿהערען געהן אין „שטיבעל״. נאָר ביסלעכװײַז האָבען אַלע ניט װילענדיג גענומען פֿאָלגען. און אַז נחום האָט געגעבען אַ פּאַטש: „שאַ!״ איז געװוען — „שאַ״.

אין אַ צײַט אַרום האָט אַ הונד פֿערזינדיגט בײַ נחום׳ען אין די אויגען און האָט „געפֿעלשט אַ פֿעלשונג״ אין דעם הײליגען אײגענטהום פֿון קהל־שטיבעל, האָט זיך מיט איהם דערפֿאַר נחום אָבגערעכענט „פּאָװאָיענאָמו״, — אַזוי האָט ער דאָס אַלײן אָנגערופֿען.

די מעשה איז געװוען אַזוי:

פֿרײַטאָג, אַ פּאָר שעה פֿאַר ליכט־בענשען איז אַ מאָל נחום געגאַנגען אין גאַס אַרײַן, האַלטענדיג אין האַנד אַ קעסטיל, מיט חלב׳נע ליכטלעך, װאָס ער האָט צוזאַמענגעקליבען פֿון די בעלי־בתים פֿאַר׳ן קהל־שטיבעל. ביגעגענט ער אַ בעל־הבית אַנ׳אורח, װאָס איז ערשט געקומען צופֿאָהרען פֿון װעג. לאָזט נחום אַראָב דאָס קעסטיל ליכט אויף אַ גאַניק און שטעלט זיך רײדען מיט׳ן אורח, קומט צולויפֿען שטילערהײד חװעדער דעם שוסטער׳ס הונד און עסט אויף פֿון קעסטיל ביז אײן ליכטעל. מהוט זיך נחום אַ קעהר, דערזעהט ער עס און װערט ניט נתפּעל, נעהמט אַרויס לאַנגזאַם דאָס פּושקעלע, מאַכט אײן טיעפֿען שמעק טאַבאַק און אַ צװײטען, ניט אַ שטעק אין דער לופֿטען מיט׳ן פֿינגער צום הונד,

וואָס שטעהט און בעלעקט זיך פֿון דערווײַטענס, און זאָגט אָב הארט און אָבגעטײלט.

עס—וועט—דיר—שוין—קרײַנ—קען— דײַן—קאָפּ...

פֿון יענעם טאָג אָן האָבען גאַס־יונגלעך בעמערקט, אַז נחום געוועהנט צו זיך צו חוועדער'ס הונד, וואַרפֿט איהם ברויט און בײנ־לעך, רופֿט איהם צו זיך צו און גלעט איהם מיט זײַן גרויסער האַנד, און דער הונד מאַכט איהם דערפֿאַר געטרײַ מיט'ן ווײדעל.

יונגלעך האָבען דאָס אָנגעקוקט מיט חשד און געוואַרט.

אין אַ פּאָר וואָכען אַרום, אַז דער הונד האָט זיך צו איהם גוט צוגעוועהנט האָט נחום גענומען אַ פּײַכטעס, סוקאָוואַטע קלע־צעל. האָט עס אַ ביסעל אײַנגעשפּאָלטען און אין שפּאַלט אַרײַנ־געדרוקט אַ שמאָלען הילצערנעם שפּונט אַזוי, אַז דאָס קלעצעל האָט זיך דורכגעקוקט ווי אַ טרײַבעל.

דערנאָך האָט ער צו זיך צוגערופֿען עטליכע יונגלעך דער־צעהלט זײ די מעשה מיט די חלב'נע ליכטלעך און מיט'ן הונד.

נחום איז בשעת מעשה געזעסען אויף אַ גרויסען שטײן, הינטער'ן קהל־שטיבעל, און שוים איז דאָ ביי איהם געלעגען דאָס קלעצעל, צווישען די פֿינגער האָט ער געהאַלטען אַ דיקען שמעק טאַבאַק און זײַן פּנים איז געווען שטרענג ווי בײ אַ האַרבען שופֿט.

— „פּאָ זאַקאָנו“,— פֿרעגט נחום בײ די יונגלעך, וואָס דאַרף מען איהם דערפֿאַר טהון?

— שלאָגען מיט שטעקענס איבער'ן פּיסק, — משפּט איין יונגעל.

— הרג'ענען ביז צום טויט.

— אַרײַנוואַרפֿען אין דעם אַלטען צובראָכענעם ברונען.

— אָבהאַקען איהם דעם ווײדעל, — האָט אַ פֿירטער יונגעל אַ לאַך געטהון.

— אָ — מאַכט נחום—אָט ד ע ר האָט אַ ביסעל געטראָפֿען.

נחום האָט געגעבען אַ פֿײַף, און באַלד האָט זיך צו איהם חוועדער'ס הונד געלאָזען לויפֿען אויף אַלע פֿיער, און אַרויס־שפּרינגענדיג אויף זײַנע ברײטע קניה האָט דער הונד גענומען אונטערטענצלען, סאָפּען און לעקען איהם זײַנע האַרטע הענד פֿון גרויס שמחה.

דאַן האָט נחום טיעף אַרײַנגעצויגען דעם שמעק טאַבאַק,

אָבגעווישט די פינגער אָן פלייצע און אַ מאַך געטהון צו די קינדער:
„שאַ!" גענומען פּאַמעליך דעם הונד'ס ווייִדעל, אַריינגערוקט עס אין שפּאַלט פון קלעצעל בּיז'ן סאַמע ביין, און געשווינד אַרויסגעשלעפּט דעם שפּונט.

דער הונד האָט אַרויסגעלאָזען אַ שרעקליכען קוויטש, אַ שפּרונג געטהון פון נחום'ס קניה אין דער לופטען, איבערגעדרעהט זיך ווי אַ קנויל און געלאָזען זיך לויפען איבער די גאַסען מיט ווילדע יללות, און ווייסע־חברה'ניקעס נאָך איהם. און נחום איז געבליבען זיצען אויפ'ן שטיין און — וואָלט ער אפילו אַ שמייכעל געטהון. דאָס פּנים איז ביי איהם געווען שטרענג ווי פריהער.

אין אַ ווײַלע אַרום זענען יונגלעך געקומען צו לויפען מיט שרעק:

— ער איז געפאַלען.

— ווער? מאַכט נחום קאַלטבלוטיג.

— דער הונד, דער הונד, ער שרייט.

— ער דרעהט זיך אויף איין אָרט און בייסט די ערד... בייסט!...

נחום האָט זיך רוהיג אויפגעשטעלט מיט זיין קרעפטיגען, אַלטען גוף:

— איך — האָב — דאָך — געזאָגט — אַז — ס'וועט — איהם קרענקען — זיין — קאָפּ...

און איז טריט ביי טריט אַוועק דאַוונען מנחה.

די יונגלעך האָבען איהם נאָכגעקוקט מיט אָפענע מײַלער.

מַעֲשֵׂי-בְּרֵאשִׁית.

(אַ פּאָעמאַ).

Gewidmet Emma D.

אַלע נאַכט קומט צו מיר צופליהען
אַ מלאך און דערצעהלט מיר מעשות,
איהר גלויבט ניט? ווי איהר ווילט זיך
אײַך, אבי די מעשות זענען שענע...

א.

גאָט און דער שאַפונגס-געדאַנק.

I.

אין אָנפאַנג האָט גאָט נישט געוואוסט, אַז ער איז אַ גאָט. אַ גרויסער חאַאָס האָט געהערשט. אַ משונה'דיגער מיש-מאַש אָהן אַ פאַרב און אָהן אַ צײַט, אָהן אַ טעמפּעראַמענט און אָהן אַ גרעניץ: אַ מיש-מאַש, וואָס האָט קיין מאָל נישט געוואוסט וואָס בעטײַט אַ בעוועגונג, וואָס איז אַ קול און וואָס הײסט אַ פונק... דאָס איז נישט געווען קיין פינסטערניש. ניין, פינסטערניש איז דאָך מעהר ניט ווי אַ קאָנטראַסט פון ליכטיגקײַט. דאָס איז ניט געווען קיין טויט-שווײַגען! די גרעסטע שטילקײַט איז דאָך מעהר נישט ווי אַ קאָנטראַסט פון בעוועגונג און געפילדער. דאָס איז נישט געווען — פערפראָרענקײַט, קעלט-פערגליווערונג. ניין, קעלט שאַטענט דאָך אָב די וואַרימקײַט, אַז עס איז קאַלט דערמאָהנט זיך

און עס בענקט זיך נאך ווארימקייט. דאס איז געוועזן גארנישט! א מאדנע איבּיגע, אלגעמיינע טעמפקייט, א מאדנע גרויסע וויסטע טויבקייט אהן א פערגאנגענהייט און אהן א צוקונפט, אהן א ציעל און אהן א געדאנק, און „דאס" האט געהערשט ניט צוליעב, נאר ווייל. עס איז געוועזן חאאס, ווייל עס איז געוועזן חאאס.

און איביגקייטען, מיליארדען איביגקייטען זענען געלאפען אדער געשפרונגען, אדער געקראכען איינע איבער דער אנדערער, איינע נעבען דער אנדערער, איינע אינוועניג אין דער אנדערער. געקראכען האבען איביגקייטען אדער געלאפען, אדער געשפרונגען. ס'איז דען ניט אלץ איינס? סיי ווי־סיי האבען זיי נאך זיך קיין שום רושם ניט איבערגעלאזט, קיין שום אנדענקונג דעם חאאס ניט געשענקט, פלעדערמויזען לאזען נאך זיך אויך ניט איבער קיין שום רושם אין א פינסטערע, פינסטערע טויבע נאכט, ווי גרויס זיי זאלען ניט זיין, ווי לאנגזאם זיי זאלען ניט פליהען.

און גאט, דער איציגער, אלמעכטיגער גרויסער גאט, האט זיך געפונען אינ'ם דאזיגען מיש־מאש און דער מיש־מאש האט זיך אין איהם געפונען. איינער איז געוועזן אונפערשטענדיג, אונמעגליך אהן דעם צווייטען. און דאך האט איינער דעם צווייטען נישט געפיהלט. איטליכער פון זיי האט נאך זיך אליין ניט דערפיהלט און דעם אנדערען—אדאי ניט.

און דער דאזיגער חאאס־גאט האט קיינמאל אנ'אויג נישט אויפגעעפענט. צו ליעב וואס? ער וואלט סיי־ווי־סיי גארנישט ניט דערזעהן. ער האט קיינמאל ניט מיט קיין אבר א ריהר געטהון, צוליעב וואס? ס'איז ניט געוועזן וואס עס זאל גאטס־ריהר קאנען דערפיהלען; ס'איז ניט געוועזן וואס עס זאל קאנען בעקומען א שטויס און אנהויבען בעוועגען זיך.

גאט האט געשלאפען.

ניין, ניט געשלאפען! אז מען שלאפט, אטהעמט מען, אז מען שלאפט, חלומ'ט מען, א מען שלאפט, בעוועגט זיך די ברוסט.

גאט האט זיך פערגעסען.

ניין, ניט פערגעסען! פערגעסען קאן מען נאר דאס, וואס מען האט געדיינקט, וואס ס'איז געוועזן מעגליך צו געדיינקען, פערגעסען קאן מען נאר אן דעם, אן וואס דער געדאנק האט זיך תאטש די מינדסטע מינוט פערהאלטען. גאט האט אבער נישט

געהאַט די מעגליכקייט צו פֿערגעסען זיך, ווייל ער האָט קיינמאָל די מעגליכקייט ניט געהאַט צו געדיינקען, ביי גאָט האָט נישט געקאָנט געמאָלט זיין: „פֿערגעסען זיך", ווייל ער האָט קיין שום פֿערגאַנגענהייט ניט געהאַט.

גאָט האָט דאַן נישט געוואוסט, אַז ער איז גאָט.

אָט וואָס!

ער האָט פֿון זיין גייסט, פֿון זיינע קרעפֿטען נישט געוואוסט און האָט דעריבער נישט געקאָנט פֿערשטעהן, צוליעב וואָס זיי זענען ביי איהם און וואָס מען קאָן מיט זיי אויפֿטהון. ער האָט ניט געפֿיהלט, וואָס ער איז איצט, און וואָס פֿון איהם קאָן נאָך ווערען און וועט נאָך ווערען. ווי אַן'אונגעהויער-גרויסער, אומפֿאַר-ביגער, אומגעשטאַלטיגער פֿלעדער-הייבעל האָט ער זיך אינ'ם חאָאָס געפֿונען, ווי אַן'אומפֿאַרביגער, אומגעשטאַלטיגער פֿלעדער-הייבעל וואָס ווייס ניט און פֿיהלט ניט, אַז פֿון איהם וועט ווען ניט איז אַ פֿרייער שמעטערלינג אַרויסגעהן, אַ ריזישער פֿרייער שמע-טערלינג! מיט ליכטיגע געטליכע פֿאַרבען, מיט גרויסאַרטיגע הייליגע פֿליגלען!

II.

נאָר אָט האָט דעם ווילדען חאָאָס דערעסען אַזאַ צושטאַנד, אָט האָט זיך אין איהם אָנגעהויבען וועבען אַ טעמפּע ליידענשאַפֿט, אַ מוטנע בייגקעניש צו עטוואָס אומבעוואוסטען, אומפֿערשטענד-ליכען, אונבעמערקליכען.

דער חאָאָס האָט אָנגעהויבען בענקען...

אַלע און אַלי'ז הערען נישט אויף צו בייגקען. עס בייגקען אַלע וועלטען און אַלע ספֿערען. די שטילקייט בייגקט נאָכ'ן גע-פֿילדער, נאָכ'ן רעש און דער געפֿילדער בייגקט נאָך ווייבער שטילקייט. ווען דער ים איז שטיל, בייגקט ער נאָך פֿערשווימטע ברוזענדע חוואַליעס, און ווען ער קאָכט ווי אַ קעסעל, בייגקט ער ווערען צוריק דורכזיכטיג און גלאַט ווי גלאָז. די נאַכט בייגקט נאָכ'ן העלען, וואַרימען, אָפֿענעם טאָג און דער טאָג בייגקט נאָך

שאָטענס , נאָך קיהל, נאָך בעהעלטניש, נאָך סודות . אַ ריינעם טיעפען הימעל בעינקט זיך נאָך גראָהע, ברוגז׳דיגע חמאַרעס און אַפּערוואָלקענטען הימעל בעינקט זיך די טיעפקייט, די בלאָהקייט, די ריינקייט . אַ וויסטע טרוקענע ערד בעינקט נאָך וואַסער, און אַנ׳ערד, אָנגעזעטיגט מיט רעגען, חלש׳ט זיך אויסדריקען איהרע בעינקעניש מיט גרעזלעך און בליטהען . איטליכער סוד בעינקט נאָך זיין ערקלערונג, איטליכער רעטעניש — נאָך איהר בעשיידונג . אפילו אידיאָטען פון געבורט הויבט זיך עפּיס אָן צו בעינקען, ווען עס קומט ביי זיי די צייט פון ליידענשאַפט .

און דער חמאָס האָט אויך געבעינקט .

ווען דעם חמאָס׳ס בעינקעניש האָט זיך אָנגעהויבען , איז נישט בעוואוסט . אפילו גאָט אַליין , וואָס קיין סוד איז איהם ניט צו שווער , ווייס דאָס אויך ניט , דאָס איז בעהאַלטען אין די מוטנע , אמאָליגע אייביגקייטען , דאָרטען , וואו עס ענדיגען זיך אַלע ציפערען און ס׳ווערט פערטרונקען די שטאַרקסטע , גאונ׳ישע פאַנטאַזיע .

און לאַנג , לאַנג האָט אַזוי דער מיידעלשער , אונשולדיגער חמאָס אוועקגעבעינקט , אַזוי נאָר ווי אַ חמאָס איז פעהיג צו בעינקען . ניט וויסענדיג וואָס , ווער , וועמען . פון די לאַנגזאַמע , לאַנגזאַמע בעינקעניש איז אָבער דער אינסטינקט געבאָרען געוואָרען .

דער ערשטער אַטאָם פון חמאָס האָט אינסטינקטיוו אַ ציטער געטהון .

און דער דאָזיגער לעבעדיגער אַטאָם האָט מיט זיין ציטער זיין חבר אַ שטופּ געגעבען און יענער דעם דריטען , דער דריטער דעם פערטען , און אַזוי ווייטער און ווייטער ביז מיליאָנען , ביז מיליאַרדען מאָל האָט איין אַטאָם דעם אַנדערען גערוקט , און ניט בעגעגענדיג קיין שום שטערונג אין דעם אומפאַרביגען מיש-מאַש , האָבען זיי געשטופּט איינער דעם אַנדערען , ניט פיהלענדיג וואוהין און צוליעב וואָס זיי שטופּען זיך .

און ווייטער זענען אייביגקייטען געפלויגען , געשפּרונגען , געקראָכען , און קיינער האָט פון זיי ניט געוואוסט . זיי האָבען פון זיך אַליין נישט געוואוסט , נישט געוואוסט , וואָס מען קאָן אויפטהון אין אַזעלכע אונגעהויער לאַנגע צייטען ווי זיי — אייביגקייטען .

נאָר דער ערשטער שוואַכער שטופּ איז שוין ניט געגאַנגען

פֿערפֿאַלען, איבערגעבענדיג זיך מיט אַלײדענשאַפֿטליכער ערציטערונג פֿון אײן אַטאָם דעם צװײטען, ניט געפֿינענדיג קײן שום אָבהאַלט, האָט ער זיך שטיל געדרעהט, געפּלאָנטערט, געריבען זיך אָן די אַטאָמען, געגאַנגען אַלץ װײטער, װײטער. און װאָס מעהר ער איז געגאַנגען אַלץ מעהר האָט זיך זײן קראַפֿט געכּופּל׳ט, אַלץ גיכער האָבען זיך געמעהרט און געמעהרט די ערציטערטע אַטאָמען.

III.

ענדליך האָט דער חאָאָס דערפֿיהלט עפּיס אַ בלײכס, אַ לעבליכעס, װאָס האָט אױסגעזעהן װי אַנ׳אָבגעשטאָרבענער לבנה־שטראַהל אין בלאָטיגען װאַסער, און געציטערט האָט דאָס בלײכס װי אַ גראָהער פּוך אױף די נעזלעכער פֿון אַ גוסס.

דאָס האָט אָנגעהױבען צו שװעבען אין דעם חאַאָס, דער בלײכער שאָטען פֿונ׳ם ערשטען געדאַנק, דער געדאַנק פֿון באַשאַפֿען אַלץ פֿון גאָרנישט. אַרומגעבלאָנדזעט האָט דאָס בלײכס װי אַ שטיקעל אָבגעריסענע עלענדע נשמה, װאָס זוכט איהר תּקון, און דערװײל — געריבען זיך אַלץ פֿלײסיגער אָן די אַטאָמען, צונױפֿגעטראָפֿען זיך מיט נאָך אַזעלכע, בלײכע, נעבעלדיגע, אונרוהיגע ברעקלעך געדאַנק; צונױפֿגעגאָסען זיך צוזאַמען, געװאָרען זודיגער, שטאַרקער, גרעסער; — נאָר אומגעלומפּערט. װילד און צושװאָומען, אַזױ װי עס פּאַסט פֿאַר׳ן ערשטען געדאַנק.

הי — הי — הו — ו — ו... האָט דער געדאַנק אידיאָטיש־פֿרעהליך געהירושעט, פֿליהענדיג מיט דער גיכקײט פֿון אַ מעטעאָר און שטױסענדיג משוגע־נערװײז די אַטאָמען.

הי — הי — הו — או — או... האָט דער גאַנצער חאַאָס געענטפֿערט.

און משונה׳דיג גרױס און שיטער האָט זיך געטראָגען דער אָבקלאַנג פֿון חאַאָס. ס׳איז ניט געװען, װער עס זאָל דעם מאָדנעם געלעכטער פֿערשטעהן, און װען ס׳װאָלט יאָ װער געװען, װאָלט ער דאָס אױך ניט פֿערשטאַנען, אַפֿילו שלמה המלך, װעלכער האָט

געוואוסט, וואָס אַלע חיות און עופות און שרצים רײדען, וואָלט דאָס אויך ניט פֿערשטאַנען.

— הי — הי — הו — או — או :..

און ווײַטער זענען אײַבינקײַטען געפֿלויגען, און דער שאַפֿונגס־געדאַנק איז נאָך צו אַ ציעל נישט געקומען, געלאָפֿען הענדום־פּענדום, געהירזעט מיט אַ מאָדנער בײַנקעניש, און וואָס מעהר ער איז געפֿלויגען, אַלץ היציגער און העלער איז ער געוואָרען, אַלץ שטאַרקער האָט ער זיך געריסען פֿאָראויס.

נאָר אָט האָט זיך דער געדאַנק אָנגעשטויסען אָן גאָט.

גאָט איז ניט געשטאַנען, און ניט געלעגען, און ניט געוועסען און האָט ניט געוואוסט, אַז ער איז גאָט, אַזוי ווי עס ווײס ניט אַן'אומגעלומפּערטער פֿלעדער־הײַבעל, אַז פֿון איהם וועט ווען ניט איז אַ פֿרײַער, גרויסאַרטיגער שמעטערלינג אַרויסגעהן.

הי — הי — הו — הו ... האָט זיך דער געדאַנק צוהירזשעט ווי אַ אידיאָט, ווען אין איהם צושפּיעלט זיך די תאוה. אַ וואָרף געטהון זיך אויף גאָט'ס אומפֿאַרביגען שטערן, און ניט ווינסענדיג ווי אַזוי, האָט ער איהם מיט אַ פֿײַערדיגען, דורשטיגען קוש אָבגעבריהט, און באַלד אָבגעשפּרונגען אויף הינטען, געגליהט און געפֿונקעלט, אָנגעזאָפּט מיט ווילדען חשק, געוואָרט אַ ווײַלע שטומערהײד און געציטערט פֿון אונגעדולד און תאוה, געציטערט אַזוי, אַז פֿונקען האָבען זיך פֿון איהם געשאָטען.

חאָאם, חאָאם ... גאָט ווײס ניט אַז ער איז גאָט!

און נאָך אַ קוש, נאָך פֿײַערדיגער, נאָך אַ שטאַרקערער, כמעט אַ גיפֿטיגער. דאָס איז שוין געווען ניט אַזוי אַ קוש — אַ קוש מיט צײהנער איז דאָס געוועזען.

— הם... ? האָט זיך ניט ווילענדיג פֿון גאָט'ס ברוסט אַרויסגעריסען.

— הם..' ם... ם... חאָט זיך אין'ם חאָאם גאַנצע אײַבינקײַטען איבערגעגאָסען, ווי טויטע אונענדליכע חוואַליעס: „מען פֿרע — עגט הם... ם... ם...“

און ווײַטער האָט זיך דער געדאַנק אַ וואָרף געטהון בײַסען און הירזשען, הירזשען און בײַסען. אויפ'ן שאַפֿונגס־געדאַנק'ס לשון האָט דאָס געהײסען: „איך ליעב דיך, איך שטאַרב נאָך דיר, איך געה אוים נאָך דיר, מײַן גאָט, מײַן שעפֿער...“

— וואָ—אָס? האָט גאָט הײזעריג געבּרומט אין חאָאָס אַרײַן, ניט װיסענדיג, װאָס עס טהוט זיך מיט איהם.

און דער מיש־מאַש האָט ענטציקט אונטערגעחאַפּט און נאָכגעזאָגט גאָט'ס פראַגע.

און װײַל ס'איז ניט געװען קײן שום זאַך, אָן װאָס גאָט'ס קול זאָל זיך צושמעטערן, האָט דער דאָזיגער קול געבּאָרען אַ װידערקלאַנג, און דער װידערקלאַנג האָט אַרױסגערופען נאָך אַן־אָבּקלאַנג און די אָבּקלאַנגען — נאָך אָבּקלאַנגען. און אַזױ האָבּען זיך די אָבּקלאַנגען געכּופּל'ט און געמעהרט, גאַנצע אײביגקײטען און געשװאומען בּרײט און שיטער. אײן בּת־קול האָט דעם אַנדערען געשטױסען, אײן בּת־קול האָט דעם צװײטען געשלונגען, געװיאָרגען זיך מיט איהם און לאַנגזאַם צוריק אַרױסגעשפּיגען.

— װאָ—אָס———װאָ—אָס... האָט אײן אָבּקלאַנג אָבּגענומען בּײַם צװײטען און געטראָגען עס ציטריג מיט אַ מאָדנער פערשטיקטער פרײד...

— מען פרע—ע—עגט... האָבּען װײַטע, טעמפּיגע בּת־קול'ן אונטערגעהאָלפּען...

מען פרעגט „װאָ—אָס"... האָבּען זיך די אָבּקלאַנגען בּעגעגענט און צוזאַמענגעגאָסען.

IV.

און דער שאַפונגס־געדאַנק האָט בּשעת־מעשה ניט אָבּגעטראָטען. פון איהם איז שױן עפּעס געװאָרען אַ מין מוראַ'דיגע, הונגעריגע און פײַערדיגע פליג װאָס טשעפּעט זיך צו, צו אַ שלאָפעדיגען. דער געדאַנק האָט דעם קינפטיגען גאָט געבּיסען, געשטאָכען, געזשומעט להכעיס אין די אױערן אַרײַן. אָבּגעשפּרונגען אױף אַ װײַלע און װײַטער צוגעטשעפּעט זיך נאָך בּײזער, נאָך הונגעריגער...

דאַן האָט דער קינפטיגער גאָט אױפגעהױבּען אַ גרױסע, אומגעלומפּערטע און פױלע האַנד און אַ מאַך געטהון װי אַ שלאָפעדיגער, װאָס טרײַבּט פון זיך ניט װילענדיג אַ הונגעריגע מוק...

און שטאַרקער האָבּען די אָבּגרונדען פון מיש־מאַש אױפגע-

ציטערט. די בעוועגונג פון דער גרויסער פוילער האנד האט אין זיי פערטויבט אלע ווידערקלאנגען.

— א הא—אנד ... — האבען די חאאס־אבגרונדען געברומט ווי פון בויך ארויס.

— מען הוי—בט ... — איז געקראכען אנטקעגען פון ווייטע פערבארגענע תהומות.

— מען הויבט א הא—אנד ... — האט זיך אונגערן צוזאמענגעטראפען אין נאך ווייטערע חאאס־טיפעניששען.

אהן א טאקט, אהן א פארב און אהן א קלונג איז די בשורה פון מיש־מאש געשוואומען — אזוי מאדנע, אזוי טויט האט זי געפלייצט, אז אפילו שלמה המלך, וואס האט פערשטאנען דעם לשון פון חיות און עופות און שרצים און אלע בעשעפעניששען, וואלט דאס אויך ניט פערשטאנען.

נאר וואס מעהר דער קינפטיגער גאט האט פון זיך דעם ביסענדען געדאנק געטריבען, אלץ בייזער און ענערגישער איז דער געדאנק געווארען. צושפרינגענדיג צו גאט מיט נייער קראפט, פמעט מיט כעס, האט ער שוין געפויקט ווי א פויק, באמבארדירט ווי א הארמאט, געזעצט אין קאפ אריין, ווי יענער צונגעבונדענער קלאץ, וועלכען דער בער ווארפט פון זיך אב אלץ שטארקער און שטארקער, קריכענדיג צום בינשטאק.

— אח, אח, אח ... — האט צום ענדע גאט א טיפען קרעכץ געטהון און געדרעהט טעמפ מיט'ן קאפ און לאנגזאם אויפגעריסען די פערמאכטע אויגען:

גאט האט ניט געשלאפען, און דאך איז איהם ניט אנגענעהם געווען אויפצוועקען זיך.

לאנגזאם, לאנגזאם ווי א הערבסט־וואלקען אין סאמע אנהויב זומער האבען זיך אויפגעשפאלטען גאט'ס פערקלעפטע אויגען, און צווישען די האלב־אויפגעריסענע ברעמען האבען געציטערט צוריסענע, אלטישקע, עובר־בטל'ע אייביגקייטען, וואס האבען זיך דארט געוועזען אנגעוועבט. און אין די קוים־קוים אפענע שווארצאפלען, האט אהן זינען ארומגעבלאנדזעט די אונענדליכקייט.

לסוף האבען זיך אויפגעעפענט א פאר גרויסע, גרויסע און טיפע אויגען אזוי טיף אז אפילו די פאנטאזיע קאן זייער אבגרונד ניט דערגרייכען, און אזוי פוסט, ווי צוויי אבגרונדען, אין

וועלכע ס׳זענען אָבער קיין שפּילענדע וואסערען ניטאָ, ווי צווײ גרויסע, אָפענע בית־המקדשן, אין וועלכע ס׳איז קיין הייליגקייט ניטאָ, קיין „נר־התמיד“ ניט אָנגעצונדען.

אויף דעם מאָמענט האָט דער שטפונגס־געדאַנק געוואַרט.

מיט פייערדיגער, אונגעדולדיגער תאוה האָט ער געוואַרט, און ווי נאָר די אויגען האָבען זיך אָנגעהויבען עפענען, האָט ער זיך שוין געשפּאַרט און געפּלאָטערט צווישען די שווערע, פוילע ברעגען און ניט געקאָנט דורכקריכען, און ווי נאָר די אויגען האָבען זיך אויפגעעפענט, איז ער מיט אַן׳אימפעט אַריינגעפלויגען אין זיי, און אויפ׳ן שטעל געוואָרען ליכטיג און צאַרט, און אויפ׳ן שטעל זיס און שטאַרק, ווי דער יין־המשומר, צוגאָסען זיך אין גאָט׳ס אומגעשטאַלטיגע גלידער, געשפּריצט אין אַלע אָדערן מיט פייער, אָנגעזאַפּט מיט כח אַלע מוסקולען און אָבגעגעבען זיך מיט אַ זיסען לעבען־געריוש אין אַלע נערווען.

דער שטפונגס־געדאַנק האָט זיין תקון געפונען.

V.

און אויפ׳ן שטעל האָט זיך גאָט געטהון אַ ציה און אַ טרייסעל מיט אַלע אבריס, פונקט ווי ער האָט געוואָלט פונ׳ם גאַנצען חאָאָס זיך אָבשאָקלען.

— שוין וואָך, איז שוין וואָך, מען איז שוין וואָך.. האָט דער מיש־מאַש נייגעריג און מבולבל פון אימה געשעפּטשעט אַרום, און בשעת מעשה טיעף, אינעווייניג אין זיך געגעדרט, געבלעזעלט זיך און אויפגעגאַנגען ווי אַ שוואַרצער טייג, אין וועלכען מען האָט הייוועון אַריינגעוואָרפען.

און גאָט האָט זיך ווי אין הינער־פּלעט די אויגען געריבען, פויל אַראָבגעריבען די לעצטע אומבעמערקטע שפּינוועבס פון די פערוועלקטע אייביגקייטען, דערנאָך אַרומגעקוקט זיך און גאָרנישט דערזעהן, האָט ער גענומען קלערען, קלערען און גריבלען זיך אין זיין פערשלומערטען מוח.

שווער און מאַט האָט אין איהם די פאָרשטעלונג געאַרבייט,

ווי רעדער פֿון ניט קיין געבוימעלטער מאַשין. נאָר צום סוף האָט ער זיך עפּעס דונקעל פֿאַרגעשטעלט און אַרויסגעמורמעלט:

— הם, בין איך, בין איך הייסט־דאָס „איך“... און אַרום און אַרום איז, איז, איז...

דאָס זעלבע האָט דער מיש־מאַש נאָכגעבאָלבעט ווי פֿון היץ און פֿערשטיקט געסאָפּעט. אויף דעם חאָאָס־לשון האָט דאָס בעטייט:

— איך בין גרייט, זאָל מען מיך נעהמען... זאָל מען מיך קנעטען, מאַכען... זאָל מען מיט מיר טהון וואָס מען וויל.

און גאָט איז מיט אַמאָל געוואָרען שטיל צופֿריעדען, וואָס „ער, כביכול, איז „ער“ און וואָס אַרום איהם איז עטוואָס אַנדערש, און האָט פּלוצלונג אָנגעהויבען געטליך־ווייך און גליקליך צו שמייכלען אין חאָאָס אַריין...

פֿון גאָטס שוואַכען שמייכעל איז די ערשטע ליכטיגקייט, דער ערשטער „אור־הגנוז“ געבאָרען געוואָרען און האָט זיך אַ גאָס געטהון פֿון זיינע ליפּען ווי אַ ווייכע, ווייסע חוואַליע רעגענבויגען־שטראַהלען, זיי האָבען זיך פֿונאַנדערגעוואָרפֿען אַרום ווי ריזישע, ליכטיגע געפֿיהל־הערנער, האָבען געפֿרובט עפּעס אָנטאַפּען אין׳ם מיש־מאַש, בעלייכטען וואָס ניט איז, זיי האָבען אָבער גאָרנישט ניט געפֿונען און צוריק ווי אַנ׳עכאָ אומגעקעהרט זיך צו דעם אָרט, פֿון וואַנען זיי זענען אַרויס, צו גאָסען זיך אויף גאָטס הערליכער, פֿערנעבעלטער געשטאַלט און בעלויכטען זי.

— אָה — אָה, ס׳אַראַ גרוים, ס׳אַרא גרוים!...— האָט זיך גאָט נאָיוו געוואונדערט, דערזעהענדיג, כביכול, זיינע אבריםפֿאַר דעם בלייכען אָבשיין פֿון זיין שמייכעל, האָט אַרויסגעצויגען איין פֿוס, דעם אַנדערן פֿוס פֿון די חאָאָס־טיפֿענישען, בעוועגט זיי און ניט געוואוסט וואו אַנידערצושטעלען.

— אָ... האָ — האָ — האָ — — — — האָט זיך דער חאָאָס נאָכגעוואונדערט.

און ניט וויסענדיג וואו צו האַלטען די אונגעהויערע־גרויסע און האַלב בעלויכטענע הענד, האָט זיי גאָט צונויפגענומען צו זאַמען, און אונגערן, ניט ווילענדיג, כמעט פֿון פֿוילקייט, אַריבגעטהון איין האַנד אָן דער אַנדער האַנד.

און פּלוצלונג!

און פלוצלונג איז פון דער ניט ווילענדיגער בעוועגונג עט־וואס גרויסעס געשעהן! מורא'דיגע מאסען חאאס האבען זיך צווי־שען גאטס הענד צונויפגעקייקעלט ווי אנ'אונפארביגער טייג און אויפגעפלאמט ווי וואונדערליכע פייער־ווערק. עס איז ארויסגע־שפרונגען עפעס א פלאנעטע יופיטער, א שטערן נעפטון, א מין סאטורן; א זון סיריוס האט זיך ארויסגעגליטשט; א וועקגעפלויגען און אריינגעשפאלטען זיך אין חאאס אריין מיט א הערליכען דונער־געזאנג, געפלויגען און געדרעהט זיך און פליהענדיג גע'מבולט מיט גאלדענע זוריגע שטראהלען; גאט מיט זיין פערנעבעלטער גע־שטאלט בכבודו ובעצמו איז פון זייער אבשיין צויבערליך־גרויזאם בעלויכטען געווארען, ווי א חמארע בשעת עס בליצט.

VI.

א ווײַלע איז גאט געשטאנען ווי פערשטיינערט פון דעם, וואס ער האט דא אבגעטהון, און פלוצים מיט מורא א געשריי געטהון:

— אי, וואס איז דאס?...

און תכף האט ער א ווארף געטהון זיך מיט אימפעט לעשען דאס ברענענדע, לייכטענדע, וואס ער האט אונגערן ארויסגעוו־פען; שטיקען די זוריגע, לייפענדע קנוילען, וועלכע האבען פלוצ־לונג ארום איהם צושטערט די חאאס־שטימונג.

נאר תכף ווי ער האט זיך א חאפ געגעבען, ווי נאר ער האט געמאכט א בעוועגונג — לעשען, האט איהם פון זיינע ער־ווארעמטע הענד א שאט געגעבען מיט א נייער מחנה זונען און וועלטען, געגעבען איהם א בלענד אין די אויגען, א באק אין פנים מיט א מבול ווייסען פייער און שטראהלען, א קנאל אין די אויערן מיט א גאנצער אויפרייסונג פון לעבענס־געזאנג.

— אי! !-האט דער יונגער גאט נאך אמאל אויסגעשריען, צוטומעלט זיך אין גאנצען, און געחאפט לויפען, שפרינגען אין חאאס אריין פון די ריזישע קנאלענדע פייער־ווערק, וואס האבען איהם ארומגערינגעלט.

געלאפען איז גאט אזוי נאר, ווי א גאט האט בכח צו לויפען—

אַ לאָף — אַנ׳אונעֶנדליכקייט, אַ שפּרונג — אַנ׳אונעֶנדליכקייט. און דאָך איז עֶר דאַמאָלסט נעֶווען געֶגליכעֶן צו אַ פֿוילעֶן קינד, וואָס האָט אונגעֶרן עֶפּעֶס אונטעֶרגעֶצונדעֶן און אָנגעֶמאַכט אַ שׂרפֿה. דעֶר פּלוצליכעֶר פֿלאַם, וואָס רייסט זיך אַרויס, דעֶרשרעֶקט איהם אַזוי שטאַרק, אַז עֶר פֿעֶרגעֶסט אָן זיין שוואַכקייט און פֿוילקייט, חאַפּט לויפֿעֶן מיט אַלעֶ כּחות, שרייעֶן מיט קולי־קולות.

גאָט איז געֶלאָפֿעֶן...

נאָר גאָט׳ס אַ בּעֶוועֶגונג קאָן ניט געֶהן פֿעֶרפֿאַלעֶן! זיין איטליכעֶר שפּרונג האָט דעֶם חאַאָס געֶקאָסט אַ מיליאַרד נייגעֶבאָרעֶנעֶ זונעֶן, איטליכעֶר לאָף האָט געֶבוירעֶן אַ מיליאַרד פּלאַנעֶטעֶן, זונעֶן און לבנות און קאָמעֶטעֶן האָבּעֶן זיך מיליאָנעֶן־ווייז צונויפֿגעֶקייקעֶלט אונטעֶר זיינעֶ לויפֿעֶנדעֶ פֿיס, געֶגליטשט זיך פֿון זיינעֶ פֿאָכעֶנדעֶ העֶנד, געֶשאָסעֶן פֿון זיינעֶ אָפֿעֶנעֶ, דעֶרשראָקעֶנעֶ אויגעֶן.

פֿעֶרוויקעֶלט אין הייליגעֶן שיין, איבּעֶרגעֶוואָרפֿעֶן מיט אַ מאַנטיעֶ פֿון ראָזעֶ, הייסעֶ נעֶבּלעֶן, אָנגעֶפּאַסטעֶ מיט בּריליאַנטעֶן־זונעֶן, מיט פּעֶרעֶל־לבנות, בּעֶקרוינט מיט אַ קראַנץ רויטעֶ, בּלאָהעֶ, פֿיאָלעֶטעֶ און ווייסעֶ איבּעֶרגעֶפֿלאָכטעֶנעֶ קאָמעֶטעֶן — איז דעֶר יונגעֶר איבּעֶרגעֶשראָקעֶנעֶר גאָט געֶלאָפֿעֶן. און וואָס גיכעֶר עֶר איז געֶלאָפֿעֶן, אַלץ גיכעֶר זעֶנעֶן די וועֶלטעֶן בּעֶשאַפֿעֶן געֶוואָרעֶן איבּעֶר איהם און אונטעֶר איהם און אַרום איהם. דאָס איז עֶפּעֶס געֶוואָרעֶן אַ מין שאַפֿונגס־צוצעֶפּעֶניש, אַ מין זונעֶן־עֶפּידעֶמיעֶ, וואָס איז בּעֶפֿאַלעֶן, נאָכגעֶיאָגט און ניט געֶלאָזעֶן צו רוה.

די אַלץ נייעֶ און נייעֶ ראַיאָנעֶן חאַאָס, אין וועֶלכעֶ גאָט פֿלעֶגט אַריינלויפֿעֶן, פֿלעֶגעֶן אָנהויבּעֶן קאָכעֶן און זידעֶן אַרום און אַרום ווי שוואַרצעֶ פּעֶך, פֿלעֶגעֶן פּייפֿעֶנדיג, טאָפּעֶנדיג אָנהויבּעֶן רויכעֶרן מיט רויטעֶ, העֶלישעֶ נעֶבּעֶלן. די קאָכיגעֶ שוואַרצקייט און נעֶבּעֶל פֿלעֶגעֶן זיך אויגעֶנבּליק צונויפֿקייקלעֶן אין ליכטיגעֶ ריזישעֶ קנוילעֶן, און בּלאָהעֶ ווייטעֶנישעֶן פֿלעֶגעֶן אַרויסשווימעֶן פֿון אונטעֶר זיי, און דורכזיכטיגעֶ, ריינעֶ האָריזאָנטעֶן פֿלעֶגעֶן זיך אויפֿשפּאַלטעֶן ווי אויגעֶן, אויפֿהויבּעֶן ווי פֿאָרהאַנגעֶן און פֿונאַנדעֶרוואַרפֿעֶן זיך בּרייט און פֿריי אויף אַלעֶ זייטעֶן; בּלאָהעֶ׳ בּלאָהעֶ מילדעֶ האָריזאָנטעֶן בּעֶהאַנגעֶנעֶ מיט ליכטיגעֶ זונעֶן, בּעֶצירטעֶ מיט פֿונקעֶלדיגעֶ קאָמעֶטעֶן און אָנגעֶשטעֶקטעֶ מיט בּלאַנקעֶנדעֶ לבנות.

גאָט איז געֶלאָפֿעֶן...

דער אַלגעמיינער קינסטלער איז געלאָפען פון זיין קונסט און די קונסט איז איהם נאָכגעלאָפען; דער גרויסער שעפער איז געלאָפען פון זיין אייגענער שאַפונג און די שאַפונג האָט איהם געיאָגט. דער שעפער האָט ניט געפיהלט, אַז די פלוצלונג בעשאַפענע וועלטען געהערען צו איהם; דער גרויסער פאָטער האָט נישט ערקענט זיינע גרויסע קינדער, אָבער די קינדער האָבען ערקענט זייער פאָטער, זענען זיי איהם נאָכגעלאָפען, געשלעפט כביכול פאַר די נעבעלדיגע פייער-פאָלעס...

ליבטיגע און וואַרימע און יונגע זענען זיי איהם פערלאָפען דעם וועג פאָראויס, בעמיהט זיך אָבהאַלטען איהם, איבערשניידען זיין משונה'דיגע געלויפעריי, געוואָלט בערוהיגען איהם, ליעבליך בעגריסען און דאַנקען פאַר דאָס לעבען, וואָס ער האָט זיי געשאַנקען, צוטוליען זיך צו איהם, גלעטען איהם, זיי האָבען געשריען מיט פייערדיגע צינגער, געוואונקען מיט גליהענדע קאָמעטען:

— טאַטע, טאַטע, שטעה, שטעה, דו ביזט אונזערער, מיר זענען דיינע, קוק זיך אום, קוק זיך אום...

VII.

נאָר דער צושראָקענער ווילד-יונגער גאָט האָט גאָרנישט ניט געהערט, גאָרנישט ניט פערשטאַנען.

פערטומעלט פון פלוצליבע פאַרבען, איינדרוקען און טעמפערעמענטען; פערציטערט פון אַזוי פיעל אומגעריבטען פיהלען, הערען און זעהן אַזוי פיעל שיין, פייער, דונער-געזאַנג און געוואַלטיגע שאַפונגס-וואונדער, האָט ער זיך געטראָגען אָהן רחמנות גלייך אויף זיינע וועלטען. ער האָט זיי געטראָטען מיט די פיס, געפאַטשט און געשליידערט פון זיך מיט די הענד. געשטויסען מיט דער פולער אויפגערעגטער ברוסט, צושטופט מיט די אונגעהויערע אַקסלען...

זונען נאָך זונען האָט ער לויפענדיג געבאָרען און זונען אָן אַנדערע זונען געבראָכען. אַ מיליאָן וועלטען אונגערן בעשאַפען, אַ מיליאָן וועלטען אונגערן צושמעטערט, איין בעוועגונג האָט בלענ-

דענדרע קאָמעטען אַרויסגערופֿען די אַנדערע בעוועגונג האָט זיי גע־שטיקט און געמאָלען און געבּרעקעלט.

אַרום דעם לויפֿענדען גאָט האָט אָהן אַנ'אויפֿהער געבּרויזט אַ ים פֿון פֿײַערדיגען שטויב — שטויב פֿון צוריבּענע וועלטען. און גאַנצע זאַווערוכֿעס פֿון פֿונקען האָבּען זיך משוגע'נערווייז געדרעהט און געטראָגען, און אין די דאָזיגע חוואַליעס פֿון העלישען שטויב און רעגענס פֿון פֿונקען, האָבּען זיך געצאַפּעלט און געפֿאַלען און ווײַטער אויפֿגעשפּרונגען גרויסע גליהענדע שטיקער פֿון צובּראָכֿענע וועלטען און צופּלאַצטע פּלאַנעטען.

טייל פֿון די צושמעטערטע וועלטען פֿלעגען בּלײַבּען ליגען אויף אַנ'אָרט, טייל פֿלעגען זיך פֿון דאָס ניי צונויפֿקויקלען פֿון די שטיקלעך און פֿון דאָס ניי געחאַפּט נאָכֿלויפֿען נאָך גאָט. און אַנ־דערע ריזישע ליכֿטיגע זונען פֿלעגען, בּעקומענדיג אַ קלאַפּ פֿון גאָטס האַנד, צושיטען זיך אויף אַ סך קלייניקע זונעלעך און מיט אַ העלישען לוסטיגען געלעכֿטער געחאַפּט נאָכֿקויקלען זיך נאָכ'ן בּורא. און אַז זיי פֿלעגען פֿערמאַטערט ווערען און אָבּשטעהן, פֿלעגען זיי ניי־געבּאָרענע זונען איבּערבּײַטען.

— שטעה, שטעה, פֿאָטער, ליבּער, זענען די צובּראָכֿענע זונען נאָכֿגעלאָפֿען און האָבּען געוויינט, — בּרעך ניט, שטעך ניט, מיר זענען דאָך דײַנע, דײַנע...

— דו בּיסט גרויס, דו בּיסט אלמעכֿטיג, דו בּיסט הייליג— האָבּען די פֿאָלקאָם־גאַנצע זונען געלויבּט דעם בּורא, געקנאַקט מיט אַ דונער־הימן.

און אַזוי האָבּען די פֿאַנטאַסטישע משוגע'נע איבּעריאָגעניש, די פֿײַער־עפּעקטען און בּראַנדען און פֿונקען פֿון דער זונען געוויין און זונען־געזאַנג, ניט אויפֿגעהערט אפֿילו אויף איין רגע.

— — — — — — — — — — —

גאָט איז געלאָפֿען.

VIII.

פלוצלונג האָט בײַ גאָט אין קאָפּ אַ ליכטיגער געדאַנק אַ בליץ געגעבען, תּכף האָט ער זיך אָבגעשטעלט אין סאַמע מיטען געלויפערײַ און אַ חאַפּ געטהון זיך פאַר'ן קאָפּ מיט ביידע הענד:

— ווער? איך, איך אַליין?... האַ — אַ?

און תּכף האָבען איהם זונען און לבנות און קאָמעטען אַרומגענומען אין אַ בליץ בלאַנקענדען קרײַז; צוהיצטע פון נאָכלויפען, אויפגערעגטע פון זודיגע געפיהלען, האָבען זיי געפלאַטערט אַרום איהם, איבערגעגאָסען זיך אין אַלערלײַ קאָלירען און בעגריסט מיט אַ גאַנצען דונערן־כאָר:

— דו ביסט גרויס, דו ביסט שטאַרק, דו ביסט אַלמעכטיג...

— וואָס, וואָס איז דאָס... איז דאָס? האָט גאָט פון פערשטיקטע פרייד און שרעק געשטאַמעלט.

— דײַן כּבוד און דײַן גײַסט איז פול אומעטום, — האָבען זונען געזונגען און אונטערגעהויבען זיך, בעמיהט אין גאָטס ליכטיגען פּנים אַרײַנקוקען, — דו ביסט הײליג, הײליג, הײליג...

— איך בין דאָס? —האָט גאָט געציטערט און גערעדט צו זיך אַליין, — דאָס בין איך דער איינס פון אַלע איינסען? איך אַליין? האַ?

— דו ביסט אונגעהויער שטאַרק, פון גאָרנישט מאַכסטו זונען און פון זונען — גאָרנישט...

— איך בין עס, איך בין עס, האַ — האַ — האַ — האָט גאָט פּלוצלונג אַרויסגעבראָכען מיט אַ גליקליכען ברייטען געלעכטער — איך, איך האַ — האַ — האַ.

דאָ האָט ער זיך אומגעקוקט און אַ וואָרף געטהון זײַן ברייטען אונענדליכען בליק אויף דעם וואָס ער איז דורכגעלאָפען איז חאָאָס. דער וועג האָט זיך פאַר זײַנע אויגען מורא'דיג ברייט און אונענדליך געצויגען, ערטערווײַז געשלײַנגעלט, ערטערווײַז געבראָכען ווי זיגזאַגען, ערטערווײַז אין גאַנצען איבערגעריסען. און דאָס גאַנצע ברייט און שלײַנגערײַ איז געווען געדיכט, געדיכט אָנגעוואָרפען, אָנגעשלײַדערט מיט מיליאַרדען צושלאָגענע און גע'חלש'טע, האַלבע און גאַנצע זונען האָט אין גאַנצען געפינקעלט און

געשעמעריזרט מיט מאַסען גרויזאַם־גליהענדע, קאַפּוירע איבערגע־קעהרטע שטיקער וועלטען, מיט אָפּגעריסענע, צאַפּעלדיגע עקען פֿון קאָמעטען, צובראָכענע פֿייערדיגע זונען־קרוינען. און דאָס אַלץ איז געווען איבערגעשאָטען מיט גליהענדע פֿונקען און שטויב — שטויב פֿון צוריבענע וועלטען ...

— א י ך ב י ן ג אָ ט !!! האָט דער שעפֿער מיט אַמאָל ענערגיש אַרויסגערעדט און פֿערלעגט כביכול אַ האַנד אויף אַ האַנד און שטאָלץ צונויפֿגעדריקט די זודיגע ליפּען.

— דו ביסט, דו ביסט ... — האָבען די וועלטען געוואָלט אונטערכאַפּען — דו ביסט ... אַלם ...

נאָר גאָטס שטים האָט זיך גלייך אויף זיי אַזוי שטאָלץ און שטאַרק געטראָגען, אַז זיי זענען אַלע מיט אַמאָל בלייך און פֿער־שטומט געוואָרען און פֿאַמעליך מיט אימה אָנגעהויבען אָברוקען זיך אויף הינטען.

— איך בין גאָט, —האָט זיך גאָטס שטים בעגייסטערט און מונטער געטראָגען, און זיין הייליגער קוק האָט וויט־וויט געלויכ־טען. — איך בין דאָס דער „איך“ פֿון אַלעמעס „איך“, דאָס זיין פֿון אַלעמעס זיין, דאָס איצט פֿון אַלע פֿערגאַנגענהייטען און צוקונפֿטען. איך בין דאָס דער סך־הכל פֿון אַלע שענקייטען, דער עצם פֿון אַלע הייליגקייטען, וואָס פֿינקלען דאָ גאַנצע און צובראָ־כענע פֿאַר מיינע אויגען און וואָס וועלען נאָך בעשאַפֿען ווערען, און וועלען נאָך פֿינקלען. איך בין דאָס דער פֿלאַם, וואָס צינדט אָן אַלע פֿלאַמען און בלייבט אַלע־מאָל גאַנץ און אונבעריהרט. אַלץ איז אַ חלק פֿון מיין געדאַנק און גייסט, אָבער ניט איך בין אַ חלק פֿון אַלעמען. אַז אַלץ וועט פֿערפֿאַלען ווערען, וועל איך גאַנץ בלייבען, אָבער אַז איך וועל פֿערפֿאַלען ווערען, איז אַלץ פֿערפֿאַלען ...

אַ ווייַלע האָט גאָט געשוויגען שטאָלץ און אונערגרייכט־הייליג און דערנאָך דערענדיגט:

— ב י י מ י ר ק ע ן אַ ל ץ ו ו ע ר ע ן ו וייַל אַ ל ץ מ ו ז ב י י מ י ר ווערען!

אַזוי האָט גאָט געזאָגט, און פֿאַר זיינע אויגען האָט זיך וויַיט און ברייט געצויגען דער גליהענדער וועג, וואו ער איז געלאָפֿען.

און עד־היום איז נאָך גאַנץ דער דאָזיגער וועג; עד־היום איז ער טיעף פֿערבאָרגען אין שטומע, ווײַטע ספֿערען, פֿערוויקעלט אין בלאָהע נעבעלן פֿון עטער.

אַ ברענגענדיגער, אײביגער עדות איז ער, אַז דער גרויסער שעפֿער איז אַמאָל געלאָפֿען פֿון זײַן אײגענער שאַפֿונג, אַנ׳און־שטערבליכע גליהענדע אַנדענקונג, אַז גאָט איז אַמאָל געלאָפֿען פֿון זײַן אײגענער גאָטהײַט.

איהר מענשען האָט די מעגליכקײַט צו זעהן נאָר אַ קלײנעם, גאָר אַ קלײנעם חלק פֿון דעם דאָזיגען וועג.

דאָס טרעפֿט אין שטאַרק אויסגעשטערנטע נעכט, ווען דער הימעל איז אַזוי טיעף ווי די שאַפֿונג אַליין, און די נאַכט — אונפֿערשטענדליך ווי מעשי־בראשית... גאָט גיט אונגערן אַ קוק אַראָב פֿון כסא־הכבוד, דערזעהט דעם דאָזיגען וועג און דער־מאָהנט זיך.

דין און מילד גיט גאָט אַ שמײכעל. דער שמײכעל צוגיסט זיך און בעלויכט דעם וועג מיט אַ צויבערליך־ווײכער ליכטיגקײט, דאַן בעווײַזען זיך אין אײַערע בעגרענעצטע הימלען עטליכע מוט־נע, לאַנגע פֿלעקען פֿונ׳ם פֿײַער־וועג.

נאָר איהר קוקט דאָס אָן און ווײסט ניט, וואָס איהר קוקט, איהר זעהט און ווײסט ניט, וואָס איהר זעהט...

אויף אײַער שטערבליכער, אָרימער מענשען־שפּראַך קענט איהר דאָס נאָר אָנרופֿען: „דער מילך־וועג".

— — — — — — — — — — — — —

IX.

און ערשט דערנאָך האָט זיך גאָט אַ נעהם געטהון צו זײַן שאַפֿונג מיט דער גאַנצער קראַפֿט.

ער האָט זיך מיט זײַן גוטען ווילען געטראָגען איבער די אונבעריהרטע תּהום־ברײטענישען, געגראַבעלט און געשאַרט מיט די וואַרעמע הענד דאָס גאָרנישט און דערפֿון וועלטען און וועלטעלעך געקויקלעט. וואו נאָר זײַן פֿוס פֿלעגט אַרײַנטרעטען,

פלײגט דער חאָאָס ווי פולווער אויפרײַסען און ס'פלעגט איהם אין אויגענבליק פערפלײצען מיט שײַן, לעבען און געזאַנג.

מיט זײַן גוטען ווילען האָט זיך גאָט געטראָגען, זײַנע אַלע געפיהלען האָבען געפלאַטערט, עס האָבען איהם די הענד פון שאַפונגס־פרײד געציטערט, עס האָבען אין איהם די געדאַנקען ווי פײַערדיגע חוואַליעס געוואָרפען, מיליאַרדען מיט זונען האָבען פון זײַנע בליצענדיגע אויגען געשפריצט, עס האָט מיט וועלטען און וועלטעלעך פון זײַנע הענד געהאָגעלט. דער קלענסטער ריהר, דער מינדסטער מאַך מיט'ן האַנד, דער שוואַכסטער קעהר מיט'ן קאָפּ איז לאַבוד ניט געגאַנגען — אַלץ נײַע, נײַע וועלטען מיט נײַע בעשעפעניסען האָבען זיך דערפון אוועקגעקײַקעלט, אוועקגעדרעהט און צוריקגעקומען צום פריהערדיגען אָרט און האָבען געטאַנצט אַרום גאָט און געדרעהט זיך און געשפרונגען קדוש, געקושט איהם די אויגען מיט גאָלדענע שטראַהלען, אַרײַנגעפלאָכטען זיך איהם אין די דורכזיכטיגע, ליכטיגע לאָקען, געגלעט איהם דעם האַלז און געשטאַמעלט ווי קלײנע קינדער, וואָס הויבען ערשט אָן צו רײדען:

— טאַ—טע, טאַ—טע.

— חאַ—חאַ—חאַ — האָט גאָט הערליך געלאַכט, בעצויבערט פון דער אײגענער קראַפט און פון פאָטער־געפיהלען.

און זײַנע נײַגעבאָרענע וועלטען און זונען־סיסטעמען האָבען זיך אַלץ זיכערער און זיכערער געדרעהט אַרום איהם — אָבטײלענדיג פאַר זיך, פון אײגענעם ליכטיגען קערפער אַלץ קלענערע און קלענערע וועלטעלעך. איטליכע וועלט מיט איהרע בעשעפעניסען, מיט איהרע שטרעבונגען, מיט איהר צײַט און אײביגקײַט, מיט איהר פערגאַנגענהײַט און צוקונפט. איטליכע וועלט מיט איהר טאָג און נאַכט, מיט איהר שען און מיאוס, מיט איהרע קלײניגקײַטען און גרויסקײַטען. איטליכע וועלט מיט איהר גוט און שלעכט, מיט איהר קאַלט און וואַרעם, מיט איהר לעבען און טויט, מיט איהר בליהען און וועלקען...

איטליכעס זונען־סיסטעם מיט זײַנע זײדעס און טאַטעס, מיט זײַנע זיהן און אײניקלעך, מיט זײַנע אור־אײניקלעך און קרובים.

און איין וועלט די אַנדערע וועלט האָט געלערנט טאַנצען „קדוש״, זינגען צו גאָט שירה און פֿאָלגען וואָס „ער״ הייסט.

און וועלטען און וועלטעלעך האָבען געפֿאָלגט, נאָכגעטאַנצט די טאַטעס, נאָכגעזונגען די זיידעס, גע׳טוּבלט זיך אין ליכט, געשמייכעלט ליעבליך צום גרויסען גאָט און געטראָגען זיך פֿאַר זיינע אויגען ווי גאַנצע מחנות פֿון פֿייערדיגע בינען.

— לעבעדיגער, קינדער, לעבעדיגער, — האָט זיי גאָט אַלע ווײַלע אונטערגעמונטערט מיט זיין הייליגער זילבער-שטים. און פּלוצלונג האָט ער זיך לוסטיג צולאַכט, אַ מאַך-געטהון מיט ביידע ליכטיגע הענד און אוועקגעלאָזען זיך מיט זיינע פֿייערדיגע זונען, און אַוועקגעדרעהט זיך צוזאַמען מיט זיינע פֿרייע וועלטען אין איין גרויסען, געטליכען און אונשטערבליכען קאַדרילען-טאַנץ, געבענדיג אַכטונג בשעת-מעשה, אַז אַלע וועלטען זאָלען פּינקטליך און סיסטעמאַטיש טאַנצען; איטליכע וועלט נאָך איהר גרויס, איטליכע זון נאָך איהר מעגליכקייט.

— לעבעדיגער, לעבעדיגער — האָט זיי גאָט אונטערגעגעבען חשק.

— דו ביסט גרויס, דו ביסט אַלמעכטיג — האָבען זונען און וועלטען אונטערגעחאַפּט אויף זייער שפּראַך, און אפילו אויף אַ רגע ניט אַראָבגענומען די אויגען פֿון גאָט, נאָכגעמאַכט נאָך זיין דעריִשזירען, נאָך זיין טאַקט.

ווען איז אָבער דער וועלט, וואָס האָט אַראָבגענומען אַ נ׳אויג און פֿערלאָזען זיך אויף׳ן אייגענעם שכל, די פֿלעגט זיך פֿערלירען, פֿערפּלאָנטערן, אָבשטויסען זיך אָן אַנדערע וועלטען און פֿלעגט אַראָבפֿאַלען אַלס אַ מעטעאָר אין דעם אָבגרונד פֿון בלאָהען עפּיר אַריין, צעווייגענדיג זיך מיט בריליאַנטענע טרעהרען.

— לעבעדיגער, לעבעדיגער, פֿרעהליכער — האָט זיך פֿון וועלט צו וועלט גאָטס לוסטיגקייט איבערגעגעבען.

דאָס איז געווען די גרויסע שמחה פֿון ליעבען פֿאָטער-גאָט, וואָס האָט זיינע קינדער און קינדס-קינדער — זונען און וועלטען צו דער חופּה געפֿיהרט.

די פֿרייהייט.

א פּאָעמא.

I.

איינמאָל אין אָנהויב הערבסט, ווען דער הימעל האָט איבער זיך נידריג אַראָבגעלאָזען זיין שווערען וואָלקען־שלייער און געלזוכטליכע בלעטער האָבען געדיכט בעדעקט די אונגליקליכע, פֿערוויינטע ערד, האָט זיך מענשען איבער א נייעם פֿערוואָלט האָבען א נייעם זומער...

דער קינפֿטיגער זומער איז נאָך אָבער זעהר וויט געוועזען און דער פֿערגאַנגענער איז געוועזען פֿערפֿאַלען — פֿערפֿאַלען אויף אייביג. א וויסטער איינגעשטאַלטיגער טויט, א קאַלטער תכריכים־ווינטער איז געלעגען ביז דעם קומענדיגען זומער, און צום פֿערגאַנגענעם זומער איז גאָר קיין שום וועג ניט געוועזען. שווער איז געוועזען איינעקצוזעצען זיך האָפֿען אויף פֿרישע גראָזען, וואַרטען אויף נייע שטראַהלען; און נאָך שווערער איז געוועזען — בענקען נאָך די געשטאָרבענע גראָזען, חלומ'ן די פֿערלאָשענע שטראַהלען.

און דאָ האָט שוין אָהן א ציעל אַרומגעוואַנדערט דער געלזוכטיגער, מרה־שחורה'דיגער הערבסט, האָט קוויינקליך געאָטהעמט מיט א קברים־ריח, געקנאַקט מיט די דינע, האַלב־געפֿראָרענע ביינער. מענשען האָבען דייטליך געהערט זיינע נערוועזע טריט איבער די אַראָבגעפֿאַלענע בלעטער, איבער די אָבגעשניטענע פֿעלדער און וויסטע גערטנער. זיי האָבען געהערט, ווי ער דראַפּעט זיך און קריכט איבער די הוילע שווינדזוכטיגע צווייגען

פֿון בוימער, ווי ער קנאַקט איבער'ן דינעם אײַז, וואָס בעציהט בײַגינען די בלאָטקעלעך און טײַכעלעך, ווי עס טריפֿט פֿון איהם אין די פֿערפֿוילטע נעכט אַ מוטנע קאַלטע נאַסקײַט: טיפּ-קאַפּ, טיפּ-קאַפּ.

מענשען האָט זיך אָבער פֿערוואָלט, עס זאָל ווײַטער זײַן זומער ...

און אַזאַ זומער וואָס זאָל זיך קיינמאָל נישט ענדיגען, אַ זון וואָס זאָל קיינמאָל נישט אונטערגעהן, ביימער וואָס זאָלען אײביג גרינען, אַ הימעל וואָס זאָל קיינמאָל נישט פֿערוואָלקענט ווערען, בלומען-ריחות וואָס זאָלען זיך קיינמאָל נישט אויסוועבען.

אַזאַ זומער האָט זיך זיי פֿערוואָלט.

האָבען זיך מענשען אַליין גענומען מאַכען אַ זומער ...

מען האָט געבראַכען גרויזאַמע, האַרטע פֿעלזען — געזוכט אין זיי אַ געפֿיהל, מען האָט דורכגעוואַנדערט פֿער'שרפֿה'טע מדבריות — געזוכט דאָרטען אַ קוואַל; אַראָבגעלאָזען זיך אין פֿערשימעלטע, פֿינסטערע קעלערס — געזוכט דאָרט אַ פֿונק, געקלעטערט אויף שטויביגע, פֿערלאָזענע בוידעמס — אפשר האָט זיך דאָרטען אַ הייליגער „אות" פֿערוואַלגערט. מען האָט געבעטעלט ביי בעטלערס, ביי טויטקראַנקע האַלבע לעבענס צוגענומען, ביי פֿערצווייפֿעלטע אויסגעבעטען אַביסעל האָפֿענונג און ביי זאַטע — אַביסעל בייגקעניש.

און ווען פֿון די גראָשענע נדבות איז געוואָרען אַ רײַכטהום און פֿון די ברעקלעך געפֿיהלען אַ מורא'דיגע קראַפֿט, האָבען זיך מענשען גענומען שאַפֿען אַן'אײביגען זומער.

און אין איין פֿערחמאַרעטען בײַגינען האָט זיך די געלע הערבסט-זון אויפֿגעחאַפּט און קוים-קוים מיט גרויס מאַטערניש דורכגעשטאָכען אַ וואָלקען, אַקוק-געטהון אויף די ערד, און איז נאָך געלער געוואָרען פֿון די וואָלקענס פולווער-רויך, וואָס זענען איהר אַנטקעגען געגאַנגען.

מבולבל האָט זיך אַ שטורמווינד משוגע'נערווייז אַוועקגעטראָגען אין דער וועלט אַרײַן, און מיט אַ צוריסענער, דערשראָקענער פֿײַפֿערײַ האָט ער דערצעהלט פֿאַר בערג און וועלדער, אַז ער האָט שוין אַ סך מאָל געהערט, ווי דער אָקעאַן רעש'ט, ווען אַ שקוואַל טראָגט זיך איבער איהם דורך, ווי עס שטורמען די

שנייענע מאַסען פאַלענדיג פון שפּיץ מאָנבלאַן, ווי עס פּלאַצען בערג בשעת ערדציטערניש, נאָר אַזאַ געוואַלטיגען גערויש, ווי היינט צווישען מענשען — האָט ער נאָך קיינמאָל נישט געהערט.

און שוואַרצע קראָהען האָבען בלוט דערשפּירט, און מחנות־ווייז געפלאַטערט אין דער גראָהער שווערער לופט, מיט אָנגעשאַרפטע שנאָבלען, מיט אָנגעפּיילטע נעגעל. אָבער אַראָבלאָזען זיך אויף דער ערד האָבען זיי מורא געהאַט. מיט אַ ציטערדיגען „קררא“ האָט איין קראָה דעם אַנדערען אָנגעזאָגט, אַז מענשישע אויגען האָבען נאָך קיינמאָל אַזוי ניט געבליצט, אַז פערגאָסענעם מענשען־בלוט האָט נאָך קיינמאָל אַזוי ניט געזאָדען. אַ סכּנה חאַפּען דאָס בלוט אין מויל אַריין, מען קאָן זיך די צונג אָבבריהען...

— — — — — — — — — — — — — — — —

מענשען האָבען אַנ'איינענעם וומער געשאַפען...

II.

אין יענעם טאָג האָט זיך די הערבסט־זון אַראָבגעלאָזען אַ רויטע, אַנ'אויפגערעגטע פון וואָס זי האָט זיך אָנגעהערט און אָנגעזעהען אַ גאַנצען טאָג.

פון איהר אָבשיין האָט זיך גרויזאַם פערראָיטעלט אַ האַלבער פערוואָלקענטער הימעל. וויַיטע נעבלען האָבען זיך הויך, הויך איבערגעגאָסען און געפּליסט, ווי דורכזיכטיגע שטראָמען פונאַנדערגעפיהרטע מיט בלוט... און אין דער דאָזיגער פליסענדער רויטקייט זענען געלעגען טונקעל־רויטע שטיקער חמאָרעס, טויטע און געדיכטע, ווי בלוט, וואָס איז שוין לאַנג פערגליווערט געוואָרען.

און דער נעבעל און די חמאָרעס האָבען געהאַט ווילדע, אומגעלומפּערטע געשטאַלטען פון גיהנם־לאַפּיטוטען און חיות, וואָס האָבען זיך אפילו פאַר'ן דור־המבול נישט געפונען. און אַלע וואָלקען־בעשעפענישען האָבען זיך געטראָגען איינער אויף דעם אַנדערען מיט אָפענע רויטע פּיסקעס, מיט בלוטדורשטיגע, גלי-

הענדע נעגעל, און אלע האבען זיי עפּעס פֿארגעשטעלט רויטע
קאשמארען, רויטע קאשמארען פֿון א רוצח, וואס ליגט אין א
היץ-קרייַנק.

און די זון איז לאנגזאם פֿערגאנגען און האט זיך געווארפֿען
מיט די רויטע נעבלען, געשטיקט זיך מיט די טונקעל-רויטע
חמארעס.

די זון האט זיך אין בלוט געטרונקען.

דאן האט זי אראבגעשטרעקט עטליבע צאפּעלדיגע בלוטיגע
שטראהלען, געחאפּט זיך פֿאר שפּיצען פֿון בערג, פֿאר פֿער-
וועלקטע קרויזען פֿון דעמבעס, פֿאר קעפּ פֿון געביידען, געבע-
טען רעטונג ביי איהר ארעמער, שווארץ-חנ'ווענדיגער שוועסטע-
דעל — ערד און איז געבליבען פֿערצווייפֿעלט:

די ערד האט זיך אויך געטרונקען אין בלוט.

רויט זענען געוועזען שטיינער פֿון ברוק, טויטע קערפּער פֿון
די מענשען, וואנד און בוימער, פֿעלדער און טייכעלעך, צובראָ-
כענע שטיקער האלץ און צופלאצטע שויבען, און אונטער דעם
אלעם איז עפּעס די שווארץ-חנ'ווענדיגע ערד געלעגען א האלב-
גע'חלש'טע, א געשענדעטע, אנ'אנגע'שכור'טע מיט בלוט און גע-
לאזען די קליינע, שווארצע מענשעלעך טהון מיט זיך, וואס זיי
האבען געוואלט.

ניט ווילענדיג, מיט עקעל האבען זיך די ציטערדיגע
שטראהלען גע'טובל'ט אין מענשען-בלוט. איבער געוואלד האט
די זון געגילט די רויטע רינקעלעך און בלאטקעלעך. הימעל-
רויטקייט און ערד-רויטקייט האבען זיך צוזאמענגעמישט. אלץ
וואס עס לעבט האט זיך געשראקען און מיט אימה איבערגע-
שעפּטשעט צווישען זיך:

— לילית, דאס האט לילית פֿונאנדערגעווארפֿען איהרע
העלישע צעפּ און באדט זיי אין הימלישען פּורפּור, און איהרע
זינדיגע פֿיס שווייַנקט זי אין מענשען-בלוט.

וואו ניט וואו האט זיך נאך אפּטמאל געהערט א הונגערי-
גער בריל פֿון א הארמאט, א טרוקענער קנאל פֿון א ביקס. און
דער פּולווער-רויך פֿלעגט, אנגעזאפּט מיט רויטען שיין, טראגען
זיך לאנגזאם צום פּורפּור-הימעל, ווי א בלוטיגע-בשורה. וואו ניט
וואו פֿלעגט זיך נאך אבדייסען א טויט-קרעכץ, פֿלעגט שווימען

און פערגליווערט ווערען אין דער רויטער לופט, און ערגעץ פון דערווייטענס פלעגט נאך אנפליהען דער ווינד ווי א פער'סם'טער און ברענגען מיט זיך צוטראגען א פלאטערדיגען שטיקעל אבקלאנג:

— עס לעבט – עס—לע—עבט דער אייביגער זומער, דער פריי—הייטס־זומער...

און ווי נאר די זון האט אנגעהויבען זינקען אין תהום אריין, איז פון מזרח־זייט שטומערהייד ארויסגעפלויגען די נאכט, ווי א פאנטאסטישע, שווארצע פלעדערמויז, האט לאנגזאם און שווער אויסגעגלייכט און פונאנדערגעווארפען איהרע צוגויפגעקנייטשטע ריזיגע פליגלען, און פלוצלונג זיך א לאז געטהון נאך דער רויטער, האלב־פערשוואונדענער זון, פערשלונגען פארביי־פליהענדיג די רויטע וואלקענס און נעבלען, די בלוטיגע גאסען און פעלדער, און ווען די נאכט האט שוין דערגרייכט און פערכאפט די ענטלאפענע זון, איז שוין גארנישט ניט געווען צו דערקענען. אי דער הימעל, אי די ערד זענען שוין טיעף, טיעף געלעגען אינ'ם איינגען שווארצען בויך פון דער נאכט, פון אלץ איז איין שטיק פינסטערניש און שטילעניש געווארען...

קוים, קוים האט זיך נאר געפיהלט אינ'ם שטיק חשך אנ'איינגעהאלטענער, אבגעהאקטער סאפען, דאס איז די בלוט־דורשטיגע נאכט צוגעפאלען צו די טויטע קערפער, און געגאגט און געגאגט פון זיי.

III.

הויך, הויך אינ'ם שווערען שטיק נאכט האט זיך עפעס בעוויזען א זילבער־גראהער פלעק. צו העל איז ער געווען, מען זאל מיינען, אז די לבנה בעוויזט זיך דורך א וואלקען, צו פינסטער איז נאך געווען ארום – אז דער מארגענשטערן זאל דאס אויפגעהן.

מאדנע בלייך און עלענד איז דער פלעק געוואקסען אינ'ם חשך, ווי די בעוואוסטזיניגקייט, וואס קעהרט זיך אום צו א גע־

חלש'טען. ניט דער ווייסער פלעק האט בעריהרט די פינסטערניש, ניט די פינסטערניש — איהם. ער האט נאר מוטנע בעלויכטען דעם ארט, וואו ער איז געשטאנען, און די נאכט האט איהם ארומגעפאסט ארום און ארום. א געדיכטע, א שווארצע, א שווערע ווי פריהער.

פלוצלונג האט זיך דער מוטנער פלעק פונק ווי אבגעריסען פון ארט און האט גענומען שטיל און שטום שווימען אראב צו דער ערד. שטום און מיעד איז ער געוואקסען און איז געווארען אלץ העלער. ביסלעכווייז האבען זיך בעוויזען פלאטערנדיגע ווייסע פאלדען פון קליידער, אײדעל פערוואָרפענע הענד ווי צום שווימען. טרויעריג לאנגזאם האט זיך דאס אראבגעלאזען אויף דעם פערבלוטיגטען ברוק. א פאר צארטע, שלאנקע פיס האבען עלאסטיש אונטערגעשפרונגען און ס'איז שטעהן געבליבען א ווייסע — פרויענצימער־מלאך...

בלייך און שטרענג און דין זענען געוועזען די שטריכען פון איהר מילדען פנים, די האר צניעות'דיג איבערגעווארפען מיט א זיידענעם נעבעל־שלייער. דאס לאנגע קלייד מיט'ן לופטיגען זיבערען שלייף דורכאויס געוועבט פון בלאהליכע מילך־שטראהלען — גרינג אזוי ווי גאז און דורכזיכטיג ווי א זומער־טוי. דורך דעם דאזיגען לופטיגען, ווייסען קלייד האבען זיך פונקט ווי דורכגעזייהט איהר עלאסטישער, וואוקסיגער און דינער קערפער, די ווייכע שטריכען פון איהרע צארטע, ווייבערליכע פיס. די ניט-ענטוויקעלטע, קיילעכדיגע ברוסטען, וואס האבען געציטערט פון פערבארגענעם פייער און שטיל און מילד בעוועגט די לופטיגע פאלדען.

פון דעם אויסגעמישטען קלייד — און קערפער — ווייסקייט, האבען זיך נאר העל ארויסגעטײלט די ראזע צוזאמענגעדריקטע ליפען, די טרויעריגע, בלאהע אויגען מיט צוויי קליינע בריליאנטלעך־טרעהרען אויף די לאנגע טונקעלע ברעמען. אויך — א ליליע מיט א טראפען בלוט אין סאמע מיט'ן בעכער, וואס איז געווען צוגעקלעבט מיט א פערקיהלטער טרעהר צו איהר מיידעלשער ברוסט.

א בלאהליך־ווייסער שיין האט שוואך געשלאגען פון איהר קלייד און פנים, און האט בעלויכטען ארום איהר די פינסטערניש

אויף עטליכע טריט. א דינער, אונבעמערקליכער ריח האט פון איהר הימעל־לייב געפליעצט, אזא דינער און מילדער ווי עטהער, אזא ריח וואס איז גאר אויף דער ערד ניט פארהאן.

דאס איז געווען די מלכה פרייהייט אליין, וואס האט זיך אראבגעלאזען אויף דער ערד געוואהר ווערען איהרע קינדער, איהרע געליעבטע העלדען, וועלכע האבען זיך פון איהרטוועגען מוסר־נפש געווען.

.IY

שטיל, שטיל ווי א ווייסער טרויעריגער חלום האט זיך די „פרייהייט" בעוועגט, און איהר בלאהליך־ווייסער שאטען האט זיך נאך איהר נאכגעגליטשט, געשוועבט־געגאנגען איז זי, מיט די פיס דעם בלוטיגען ברוק נישט אנגעריהרט, נאר דער ווייסער גאזשלייף פון איהר קלייד האט זיך געשלייגעלט צווישען די טויטע קערפער, אונגערן בעריהרט די טויטע וואונדען פון די געפאלענע העלדען און אונגערן דא און דארטען געחאפט א בלוט־פלעק, א רויט שפרינקעלע, א ראזען פינטעלע, געחאפט און איינגעזויגען אין דאס לופטיגע ווייסע געוועב פון זוים. און שא שטיל, די פרייהייט שוועבט און פיהלט ניט, אז איהר הימעל־קלייד פלעקט זיך, איהרע שטאלץ־טרויעריגע אויגען און מיעד קעפעל זענען אריינגעטהון אין די העלדען־קערפער, איבער וועלכע זי שוועבט אריבער.

געשוועבט־געגאנגען איז זי, און דער חשך האט פאר איהר מיט דרך־ארץ אבגעטרעטען דעם וועג. איבער גוואלד האט די נאכט אויסגעבראכען די פגרים און בלוט, וועלכע זי האט פערדעקט, פערשלונגען און געמאכט א שוויי. איבער גוואלד האט זיי די נאכט אויסגעבראכען און בעוויזען דער פרייהייט־מלכה אין די אויגען אריין.

און די בלייבע „פרייהייט" האט איטליכען מת בעזונדער אנגעקוקט טרויעריג־טיעף מיט פערביסענע ראזע ליפען. נאר דינע דימאנטען־טרעהרען האבען פון איהרע אפענע, טרויעריגע אויגען

געקאַפּעט, געקװיקעלט זיך, װאַרימע, גלאַנצענדיגע, איבער די װײַבע פּאַלדען פון הימעל־קלײד, אַראָבגעפּאַלען און צװײַחט, צו־שפּרײט זיך איבער די פּערגליװערטע קערפּערס.

אַ סך, אַ סך העלדען זענען געלעגען אױסגעשפּרײט אױף דעם גליטשיגען ברוק. צעהנדליגער, הונדערטער, טױזענדער, אַלע מיט פּערגליװערטע בראָנזענע מוסקעלען, האַרטע און אָנגע־צױגענע װי קאַנאַטען; מיט פּעסטע הענד, װאָס האָבען מיט'ן לעצטען טױט־גרױל דאָס געװעהר צונױפגעדריקט; מיט צװאָרפּע־נע לאָקען, צונױפגעדרעהטע װי בלאָנדע, שװאַרצע און גאָלדליבע געטױטע שלאַנגען. בײַ אַלעמען אַ ניט־דערברענטער פּײַער אין די האַלב־אָפּענע אױגען, אַ ניט־דערשריהענער לעבענס־הוראַ אױף די פּערקיהלטע ליפּען, אַ ניט־דערװעבטע האָפענונג אין די קנײטשען פון קאַלטען־שטערן... צעהנליגער, הונדערטער, טױזענדער אין אַלערלײ טױט־פּאָזען זענען זײ געלעגען: דער מיט'ן פּנים צום הי־מעל, װי אײנער װאָס זאָגט: „מאָין יבוא עזרי”. דער מיט'ן פּנים צו דער ערד, מיט פּערװאָרפּענע הענד איבער'ן קאָפּ װיל, דאַכט זיך, אײַנשלאָפען, אײַנשלאָפען און פּערגעסען זיך אױף אײביג. דער מיט'ן טױטען קאָפּ בײַ'ם חבר אױפ'ן ברוסט, גיסט, דאַכט זיך, אױס פּאַר איהם זײַנע לעצטע בײַנקעניש. און יענער מת הערט צו, דאַכט זיך, װי דער חבר רױמט איהם עפּעס אַרײַן אין אױער־אַפּנים דעם לעצטען סוד פון זײַן לעבען.

איטליכען בעזונדער, איטליכען בעזונדער האָט די פּרײַהײַט מלכּה בעזוכט. איבער איטליכען בעזונדער האָט זי שטיל און װײך װי אַ װײַסער טרױם אַריבערגעשװעבט, מיט די פּים זײַער קאַלטע, הױט ניט בעריהרט, נאָר די װײַסע נעבעלדיגע פּאַלדען פון איהר קלײד האָבען תמימות'דיג און ציטריג געשושקעט און געװאָרפען פּאַראױס אַ מאַטעװען ציטריגען אָבשײַן, נאָר דער אָדער יענער מת, װאָס האָט אונגערען בעקומען אַ ריהר פון'ם װײַסען הימעל־קלײד, פּלעגט זיך װי אַ בעכשופ'טער אָנשטרײַנגען, אַ הױב טהון אַ קאַל־טען קאָפּ, אַ ציה טהון מיט געשטאַרבענע הענד, אַ בליץ טהון מיט פּערלאָשענע אױגען; און די קרײַד־װײַסע ליפּען פּלעגען ציט־ריג און פּערװאונדערט אַרױסשעפּטשען:

—מאַ - מינ—קע ??

— װאָס, מײַן ליעבסטער?! פּלעגט זיך איבער איהם די פּרײַ־

היים רחמנות'דיג איינבויגען און א גלעט טהון איהם די טויטע לאָקען.

— טיי—ע—רע—פּלעגט קוים, קוים דער מת ווי פון שוועדען שלאָף ארויסרייידען און שמייכלען מיט א עובר-בטלן שמייכעל.

און ווי נאר די ווייסע „פרייהייט" שוועבט אוועק ווייטער, פאלט דער מת צוריק אנידער אין דער פריהערדיגער טויט פּאָזע. אנ'אונבעוועגליכער, א קאלטער.

— ביינק — שאָפּט מיינס. — זעצט זיך אנטקעגען איהר אנידער א מת, דערפיהלענדיג איהר ווארימען אָטהעם, און ציהט אוים גלעע, געשטאָרבענע הענד...

— האר—ציגע, קרוי — נעלע. — שעפּטשען איהר נאך מתים פון אלע זייטען, ווען דער אָבשיין פון איהר הימעל-קלייד בעריהרט זיי, און פאלען צוריק א נידער אין די פריהערדיגע טויט-פּאָזען, ווען די פרייהייט שוועבט איבער זיי אריבער מיט א ניט-דערוועקטער האָפנונג אין די פערקיהלטע קנייטשען פון שטערן, מיט א ניט-דערברענטען פייער און די פערגלאָנצטען אויגען.

און לאנג, לאנג האָט „די פרייהייט" ארומגעשוועבט איבער די מתים, געפלעקט דעם נעבעלזוים פון ווייסען קלייד אין זייער פערקיהלטען בלוט, געוויינט מיט דימאַנטענע טהוי-טראָפּענס, געבראָכען די צארטע, לאנגליכע פינגער... קיין מענש האָט דאָס ניט געזעהען, קיין פויגעל האָט דאָס נישט געהערט. נאר די שווארצע נאכט איז געווען דער עדות, און די שטיינער פון ברוק האָבען עס געפיהלט.

Y.

און אזוי האָט די פרייהייט שטילערהייד בעקלאָגט זיך און איהרע העלדען:

— צוגעשמידעט מיט גאָלדענע קייטען צום כסא-הכבוד בין איך דורות-לאנג אופ'ן הימעל אין געפענגעניש געזעסען און געוואַרט, אז מענשען זאָלען מיך קומען אויסלייזען. הונגעריג נאך

מענשישע ווארימע הערצער, דורשטיג נאך מענשען-אמת בין איך געזעסען און געשלונגען מיינע בריליאנטענע טרעהרען, געשלונגען — און צוריק ארויסגעוויינט זיי.

אבער די מענשען, אויף וועלכע איך האב געווארט, האבען אן מיר אין גאנצען פערגעסען. טייל פון הונגער, טייל פון זאטקייט; טייל פון שוואכקייט, טייל פון שטארקייט. נאר מלאכים פלעגען מיר אפטמאל ארייַנקוקען רחמנות'דיג אין די אויגען און ווישען מיינע טרעהרען מיט זייערע ווייכע פליגלען.

און אט איז ענדליך געקומען דער טאג, ווען די פערשקלאפטע זענען ווי איין מענש אויפגעשטאנען און גענומען ברעכען מיינע גאלדענע קייטען.

מיט זודיגע קאנאנען-קוילען און מיט קאלטע שווערדען האבען זיי געבראכען. איטליכער שאס האט נאך א רינג פון מיינע קייטען צושמעטערט, איטליכער שווערדען-קלונג האט נאך א זיידענעם שטריק פון מיינע פערבונדענע הענד איבערגעהאקט, איטליכעס העלדען-ליעד האט מיך בעגייסטערט, איטליכער פרייהייטס-אויסגעשריי האט מיר נאך א שטיק מוטה צוגעגעבען.

געה איך איצט אראב א פרייע, א ווייסע, בעזוכען מיינע העלדען, פליה איך אראב האלזען און צודריקען צום ברוסט מיינע בעפרייער, געפין איך זיי ליעגענדיג אויסגעצויגענע, פערגליווערטע, קאלטע. זייערע הענד זענען אנגעשטרענגט ארומצונעהמען מיך, זייערע ליפען זענען אנגעגרייט קושען מיך. זייערע לאקען — ארומוויקלען מיין האלז. אבער ארומנעהמען וועלען זיי מיך קיינמאל ניט, און דריקען צום ברוסט וועלען זיי מיך קיינמאל ניט.

יא, יא קיינמאל ניט. אויסגענארט האט אייך דאס לעבען, מיינע טייערע, און אויסגענארט האט איהר זיך אליין. גאט האט זיך פון אייך אויסגעלאכט און דער טייוועל האט פון אייך א שפילבעלע געמאכט. איהר האט מלחמה געהאלטען פאר א חלום און געשטארבען זענט איהר אויפ'ן וואהר. און די בעשיידונג פון אייער חלום וועט איהר קיינמאל ניט וויסען, קיינמאל נישט.

אין דעם געביידע, וואס איהר האט פערוואגעלטע געבויט, וועט איהר ניט וואוינען. פון דעם ברונעם, וואס איהר האט דורשטיגע געגראבען, וועט איהר קיינמאל ניט טרינקען. דאס ברויט, וואס איהר האט הונגעריגערהייד געזייהט, וועט איהר

קײנמאָל ניט שנײַדען. דעם זומער, וואָס איהר האָט מיט פֿערפֿרױרענע הענד געשאַפֿען, וועט איהר קײנמאָל ניט געניסען... און מיך, ווײַסע און הײליגע, אויף וועלכע איהר האָט מיט אַזוי פֿיעל האַרצקלאַפּעניש געוואַרט און מיט אַזוי פֿיעל קרבנות בעגעגענט, וועט איהר קײנמאָל ניט האַלטען, קײנמאָל ניט, קײנמאָל ניט...

געניסען פֿון דעם וועלען נאָר די, וואָס האָבען זיך פֿון דער בעפֿרײַאונגס-מלחמה ווי די שצורעס אין שפּאַלטען פֿערגנבה'ט און ווי רעגען-ווערים אין די לעבער פֿערגראָבען. געניסען וועלען נאָר די, וואָס האָבען מיט אַ פֿעטען בויך-געלעכטער געלאַכט פֿון אײַערע לעצטע האָפֿנונגען און גלויבען, די וואָס זענען שטענדיג געזעסען אין בעשיצטע, וואַרימע הײַזער, און ניט געוואַרט אויף דעם זומער און ניט בעדאַרפֿט קײן זומער, די וואָס האָבען מיך און אײַך מיט מאַרק-זידלערײַ געלעסטערט, וואָס די טויט-געשרײען לאָזען זײ זיבער ניט עסען פֿון די געגרײטע טישען, וואָס אײַער פֿערצווײפֿעלטער שווערדען-קלונג לאָזט זײ רוהיג ניט שלאָפֿען מיט זײערע ווײַבער. — אָט די, נאָר די וועלען פֿון אַלעם געניסען, און איהר קײנמאָל ניט, קײנמאָל ניט...

אָט וועט מאָרגען, איבערמאָרגען אַ בלאָז טהון פֿון דרום-זײַט אַ שטאַרקער לעבענס-ווינד און וועט דעם פּולווער-רויך צוטרײַבען. די מתים וועלען אין דער ערד בעגראָבען ווערען און אויף זײערע מצבות וועט מען קלינגענדיגע פּראַזען אויסקריצען, דאָס פֿערגאָסענע בלוט וועט דער רעגען אָפּשווינקען און הינד וועלען אויסלעקען. די געלע זון וועט זיך בענײַען מיט יונגע שטראַהלען און די קאַלטבלוטיגע הימלען וועלען זיך אין אַ נײַער הויט אָנטהון. דאַן — דאַן וועלען צו מיר אַרויסגעהן אָט די דאָזיגע מענשעלעך און מיט אַ חניפה-שמײכעל אויף די זאַטע ליפּען וועלען זײ מיך בעגעגענען, און מיט פֿאַלשע, מגוזמ'דיגע מיטלען וועלען זײ מיך אויפֿנעהמען, וועלען מיך די אַלטע בעקאַנטע מיט הײמישע נעמען אָנרופֿען: „אונזער הײס-געליעבטע, אינזער קרוין, אונזער מאַמע.“ פֿול מיט קנעכטשאַפֿט אין האַרצען וועלען זײ מיר מיט'ן מויל העלפֿען ליעדער זינגען, פּונקט ווי איהר האָט שטאַרבענדיג און גלויבענדיג געזונגען, מײַנע ליעבסטע, מײַנע ליעבסטע...

מיט עקעל און פֿערדרוס וועל איך פֿון זײ מײַן צאַרטען פּנים אָפּקעהרען. אָבער זײ וועלען מיט גוואַלד מײַן יונגען קאָפּ אָנגעה-

מען און וועלען טרייַנקוקען אין מייַנע רייַנע אויגען, אזוי ווי מען קוקט אַרייַן אַ נאַכט-מיידעל. איבער געוואַלד וועלען זיי זייערע קעפּ אין מייַן מיידעלשען שוים אַוועקלעגען, איבער געוואַלד וועלען זיי זיך צו מייַן וואַרימער ברוסט מיט פּעטע ליפּען צוזייגען, און זייערע קנעכטישע העלזער, מיט מייַנע זויבערע אָרעמס אַרומנעהמען. איבער געוואַלד וועלען זיי פון מיר דעם נעבעל-שלייער אַראָבשליידערן, דאָס הימעל-קלייד אַראָבריַיסען און וועלען פון מיר אַוועקרויבען מייַן רייַנקייַט.

איך וועל שרייַען, געוואַלדעווען, און קיינער וועט זיך ניט אָפּרופען, איך וועל בעוויינען מייַן בעשמוצטע אונשולדיגקייַט, און קיינער וועט מיך ניט טרייסטען. גאָט אַליין וועט מיר מיט אַ כעס'דיג-בלייכען פּנים ענטפערן: „האָסט נישט געקאָנט בלייַבען אויפ'ן הימעל, האָסט געבענקט נאָך מענשען — איצט זייַ דיר צווישען מענשען".

זיי, נאָר זיי, וועלען פון מייַן יוגענדס-פייַער געניסען, זיי און ניט איהר, און ווען זיי וועלען מייַנע רייַנע, בלאָהע אויגען קושען, וועלען אין אייַערע אויגען ווערעם אַרומקריכען, און ווען זייערע זינדיגע אָרעמס וועלען מיך האַלזען, וועלען אייַערע אָרעמס פון די צופוילטע פלייצעס אָבפאַלען. און ווען זיי וועלען מייַן הימעל-לייַב פּייַניגען, וועלען שוין אייַערע מצבות מיט מאָך פערוואַקסען ווערען, די קלינגענדיגע אויפשריפטען וועלען בייזע ווינדען אָבשאָבען, און קיינער וועט פון אייַך ניט וויסען...

און בעלער וועלען זיי צוליעב מייַן שענהייַט מאַכען, און אויף די וועגד און טהירען פון די סאַלאָנען, וואָס זענען אויסגעבויט פון מענשען-בייַנער און מענשען-שווייס, וועט זייַן אָנגעשמירט מיט פּעטע, שרייַענדיגע פאַרבען מייַן הייליגער נאָמען. און אויף די געגזלט'ע, גאָלדענע און זילבערנע כלים וועט זייַן אויסגעקריצט: „פרייַהייַט", און אויף זייער געגנבט'ע זייַדענס און סאַמעט וועט זייַן אויסגעניהט: „פרייַהייַט"...

איבער געוואַלד וועלען זיי מיך בייַ זייערע געגרייטע טישען אַוועקזעצען, און ווען מיר וועט זיך וועלען שבעה זיצען נאָך מייַנע אמתע, געליעבטע העלדען, וועלען זיי מיך נויטען טרינקען זייערע טריפה וויינען. און אַז מיר וועט זיך חלש'ן צו פאַלען מחילה בעטען צו אייַערע פערגעסענע קברים, וועלען זיי מיך נויטען געהן פאַר

זײַ אַ פרײַהײַטס־טעַנצעל, זינגען זײַ הימעל־מעלאָדיען, כדי צו מאַכען זײַ פרעהליך, כדי אויפצוטרייסלען זייערע פוילע נשמות.

און דערנאָך אַז מײַנע פײַניגער וועלען זיך שוין איבערזעטיגען מיט מײַן לײַב, נאָכדעם אַז זײַ וועלען שוין אויספײַניגען מײַן נשמה, וועלען זײַ מיך נעהמען פערקויפען אַלעמען, אַלעמען אָהן אונטערשיעד. איטליכען וואָס האָט נאָר אַ געלען רענדעל אין טאַש, אַ בלײַבען דאָלאַר צווישען די פינגער. „אַ רענדעל אַ נאַכט פרײַהײַט“. „אַ רענדעל אַ נאַכט פ ר ײַ ה ײַ ט“. פאַר אַ רענדעל וועט מיך בעקומען איטליכער אויסוואורף און קנעכט פון געבורטסטאָג וועלען קאָנען גלעטען מיט שמוציגע, גראָבע הענד מײַנע אַטלאַסענע ברוסטען...

און אַז קיינער וועט שוין מעהר ניט וועלען קויפען מײַן הוילען הימעל־לײַב, וועלען מײַנע פײַניגער מײַן פליייש און בלוט אויסניצען. פון מײַנע בלאָנדע זײַדענע צעפּ וועלען זײַ מאַכען פאַריקען פאַר זייערע פליכען, און פון דעם לעצטען שײַן פון מײַנע אויגען וועלען זײַ גראָשענע ליכטלעך אויסאַרבײַטען. די ווײַסקײַט פון מײַן לײַב וועלען זײַ אין די קראָמען־פענסטער אויסשטעלען, און מיט דער דאָזיגער פאַרב פון מײַנע ליפּען וועלען זײַ מאָלען יאַטקעשילדען. אַזוי וועט מיט מיר זײַן, אַזוי מוז מיט מיר זײַן, און קיינער וועט מיר ניט העלפען...

געה איך איצט אום און שוועב אום איבער די בשר'ע קאַלטע מתים, און גים אוים דעם זאַפט פון מײַן נשמה און צווײַיה עס טראָפּענווײַז איבער דער בלוטיגער ערד. איך ווײס, און צוליעב וואָס? צוליעב וועמען? ווער וועט פיהלען מײַן וועהטאָג, און ווער וועט אָבשאַצען מײַנע טרעהרען!! מאָרגען פריה וועלען מענשלעך דערזעהען די רײַנע, פערקיהלטע טראָפּענס און וועלען זאָגען: אַ טהוי איז אַרויסגעפאַלען איבער דער נאַכט. חאַ, חאַ אַ הערבסטטהוי איז אַרויסגעפאַלען.

אָה, ווען איך וואָלט געוואוסט ווער עס איז שולדיג אין אײַער טויט און אין מײַן שענדליכער צוקונפט, וואָלט איך יענעם אין מײַן פערצווייפלונג דערטרונקען. אָבער כ'ווייס ניט, כ'ווייס ניט, כ'פיהל נאָר, אַז מלחמה האַלטען האָט איהר געמוזט און ניט פאַלען האָט איהר ניעשט געקאָנט. מיט אײַער פאַלען האָט איהר

מיך אויפגעהויבען, און לויפענדיג איך אנטקעגען האבען מיר זיך איינע די אנדערע פערלוירען.

אך, ווען איך וואלט געגלויבט, אז די פערשקלאפטע וועלט קאן אויפבליהען אהן מיך, און איך—אהן די געפאלענע וועלט. ווען איך וואלט געקאנט איינרייךען די מענשען און איינשמועסען זיך אליין, אז א לעבעדיגען, קנעכטישען הונד איז בעסער ווידער א טויטען פרייען לייב, — וואלט איך מיין הארץ מיט מיינע איי־גענע, איידעלע פינגער ארויסגעריסען פון מיין אונרוהיגער ברוסט און כ'וואלט געלאפען און געריסען עס אויף שטיקלעך. און לויי־פענדיג און ווארפענדיג די שטיקלעך הארץ אין פינסטערע אבגרונ־דען אריין, וואלט איך געשריען און געשראקען די וועלט מיט מיינע משוגענע קולות: „איך וויל ניט, איך דארף ניט, כ'דארף גארנישט... גארנישט... ס'איז אין גאנצען אנ'אנשטעל, די גאנצע מלחמה — אנ'אנשטעל, כדי מאטערן מיך און פייניגען איך, מיינע שטאלצע, מיינע שטארקע העלדען...

— — — — — — — — — — — —

VI.

מיט א האלב־פערמאכטען אויג האט דער מארגענשטערן א קוק געגעבען, און זיין בלייכער שטראהל האט אנגעקלאפט דער פערוויינטער „פרייהייט" אויפ'ן אקסעל—ס'הייסט:

— שוין צייט, שוין צייט...

שטיל, ווי א ווייסער טרויעריגער חלום האט זיך די „פריי־הייט" פון דער פינסטערער ערד אבגעטהיילט און אויפגעהויבען זיך צום הימעל מיט דעם וועג, וואס די ביינינגען־שטראהלען האבען צוליעב איהר אויסגעבעט. לאנגזאם און טרויעריג איז זי גע־שוואומען אלץ העכער און העכער, ביז זי איז נעבעלדיג געווא־רען, ביז זי איז פערשוואונדען געווארען. נאר לאנג, לאנג נאך איהר פערשוואונדען ווערען האט נאך אין הימעל געבלאנקט איהר פערבלוטיגטער זוים פון ווייסען קלייד. און שעות לאנג האבען זיך נאך אין דער הויך געוויטעלט די שפרייינקעלעך העלדען־בלוט.

וואָס זי האָט מיט זיך אין די לופטיגע פעלדען אוועקגעטראָגען .

און ס'האָבען זיך אויפגעכאַפּט די צושראָקענע מענשעלעך אין זייערע פערקאַנטיגע הייזער, אין זייערע בעשיצטע וואַרימע קאָנורעס און האָבען מיט אימה אַרויסגעצויגען אויפן גאַס אַרויס קנעכטישע העלזער, אונצופּריעדענע, צוטומעלטע פּנים'ער, וואָס האָבען דייטליך גערעדט :

— רבונו של עולם! צי וועט מען שוין ווען ניט איז קאָנען רוהיג עסען, רוהיג שלאָפען ?.

און זייערע טעמפּע, זויערע אויגען האָבען זיי פערריסען צום הימעל, און האָבען דערזעהען רויטליכע פלעקען אין דעם גראָהען הערבסט-נעבעל .

— די זון געהט שוין אויף, — האָבען זיי געגעצענדיג אַרויס-גערעדט און זיך דערשראָקען פאַר דעם אייגענעם געגעץ .

ניין, זיי האָבען נישט געוואוסט, אַז די רויטע פלעקען אין די וואָלקענס זענען ניט קיין בייגינען שטראַהלען, נאָר העלדען-בלוט, העלדען-בלוט, וואָס די פרייהייט האָט אין איהרע ווייסע פעלדען אוועקגעטראָגען .

פּיער.

(פּאָעמאַ).

מענשען האָבען איינער דעם אנדער'ן לאַנג, לאַנג געדריקט און געבויגען ביז צו דער ערד.

נאָר אין איטליכען מענשען דרעמעלט אַנ'אייביגע, פערבאָרגענע שטאָלצקייט. פון דרויסען איז זי אָפטמאָל נישט קענטיג, אָבער טיעף אינוועניג, אונטער אַ דיקען פאַנציר פון גראָבקייט און טעמפּקייט איז זי בעגראָבען צוזאַמען מיט אַלע נישט ענטוויקעלטע כּחות פון דער פערשקלאַפטער נשמה.

מעהר איינגעבויגען, וועניגער איינגעבויגען, אָבער שטאַרבען — שטאַרבט קיינמאָל נישט די גרויסע שטאָלצקייט, כּל זמן דאָס בלוט זידט נאָך אין אונזערע אָדערען.

ווייל צוזאַמען מיט דאָס קאָכיגע בלוט איז זי אין אונז פערבליבען פון יענער ווייטער עפּאָכע, ווען דער מענש איז נאָך ווילד ווי אַ ווינד געוועזען, און האָט פריי און מוטהיג געוואַנדערט אין וועלדער און סטעפּען.

מעהר איינגעבויגען—וועניגער איינגעבויגען, אָבער שטאַרבען שטאַרבט זי קיינמאָל נישט.

— אַ בויגען — וואָס מעהר מען טרעט איהם, אַלץ ווייטער טראָגט זיך זיין זיגענדע, פערגיפטעטע פייל.

און וואָס מעהר מען טרעט דאָס מענטש'סע שטאָלצקײַט, אַלץ מיט אַ מעהר שטאַרקערע קראַפֿט רײַסט זי אויף און לאָזט פֿונאַנדער איהרע אָדלערשע פֿליגלען און נעגעל.

און יאָהרען־לאַנג אַ בעשפּיגענע, און דורות לאַנג אַ נעטראָטענע איז זי פֿלוצלונג אויפֿגעשפּרונגען און איבערגעקעהרט קאַפּויר אַלץ וואָס האָט רוהיג און פֿויל געדריקט אויף איהרע פֿערחלש'טע פֿליגלען.

און בעפֿרײַט און פֿערשכור'ט פֿון דאָס פּלוצלינגע פֿרישע לופֿט, וואָס זי האָט אײַנגעאָטהעמט, האָט זי זיך געריסען אַרויף און אַראָפּ און אָנגעטהון מעשים נישט קוקענדיג אויף קיין זאַך... מיט איין שטורם האָט זי איבערגעקעהרט בנינים וואָס מען האָט אַ צײַט, אַ צײַט ציגעל־ווײַז „געבויט"; מיט איין מעכטיגען פּאַטש פֿון פֿליגעל האָט זי אויסגעלעגט גאַנצע מחנות מיט לעבען'ס. אַלץ, וואָס איהר איז אויפֿ'ן וועג געשטאַנען האָט געפּלאַצט און געקרעכצט אונטער איהרע גרויזאַמע מוסקעלען.

ווי אַנ'עפּידעמיע איז זי בעפֿאַלען, אָט די דאָזיגע שטאָלצקײַט, און האָט אַלץ און אַלעמען אָנגעטהײלט מיט איהר גײַסט, פֿערפֿלײצט מיט איהרע קאַפּריזען. און אַלעמען האָט זיך מיט אַ מאָל פֿערוואָלט טהון צו להכעיס, אין טוירט אַרײַן, אויפֿרײַצען אַלץ וואָס האָט ליעב רוהיגקײַט און פֿוילקײַט. קאַלט מאַכען וועמען עס איז וואַרעם, און—וואַרעמען וועמען עס איז קאַלט. מאַכען פֿון ים אַ טריקעניש און פֿון דער יבשה—אַ ים. דאָס לעבען איז פֿון די רעלסען אַראָפּ און געשפּרונגען און געפֿלויגען מיט אַ שטורעם, מיט אַנ'אימפּעט, שדים ווײַסען וואוהין. מיט אימה האָט זיך פֿערגראָבען און בעהאַלטען אַלץ וואָס האַנדעלט, מעסט און וועגט, אַלץ וואָס קלינגט מיט פֿערראָסטעטע שליסעלעך און מיט פֿערשימעלטע מטבעות. נאָר אונענדליכע שוואַרצע חוואַליעס פֿון מענש'ען האָבען זיך געצויגען און געפֿלײצט אין די ברײַטע, פּוסטע גאַסען, און זיי פֿאָראויס האָט זיך נעטראָגען און גרויסאַרטיג בעוועגט איהרע פֿליגלען, די בעפֿרײַטע, ווילדע שטאָלצקײַט.

— האָט מוראָ, האָט מוראָ!

אַזוי האָט זי געברומט.

* * *

אַ פֿינסטערע, הײסע סוף־זומער נאַכט איז ווי אַ דראַקאָן פֿון

סטעפּ אַרויסגעקראָכֿען, און האָט אונטערגעדריקט אונטער איהר שווערע לאַסט דעם ים און די שטאָדט, וואָס האָט זיך פּונקט ווי צוגעקלעפּט צו זיין משופּעדיגען ברעג.

א געהלש'טער פון היץ האָט זיך דער ים בּרייט, בּרייט אויס־געשפּרייט אין דעם דריקענדעם חשך און זיין אַטלאַסענע בּרוסט האָט קוים־קוים, נישט טוידט נישט לעבעדיג געאָטהעמט.

אַנ'ערשטוינטע פון שרעק, אָהן בּעלייכטונג איז די שטאָדט מיט איהרע טויזענדער גראָהע מויערען געבּליבּען שטעהן אויפ'ן הויכֿען בּרעג פון ים, אין סאַמע מיט'ן געדיכטען חשך און נישט געקענט קומען צו זיך. זי האָט עפּעס אויסגעזעהען ווי א שפּע־טיגער פערבּלאָנדזשעטער וואַנדערער, בּיי וועלכֿען ס'האָט זיך אין מיט'ן וויסטען וועג פערלאָשען זיין לאַמטערנע.

און ס'האָט זיך שטאַרק פערוואָלט טהון דער נאַכֿט צו להכעיס. אויפרייצען דאָס זאַטע פינסטערניש, וואָס האָט אַזוי שווער און זיכֿער צוגעדריקט דעם ים און די שטאָדט.

— פייער! — האָט א בּרום געטהון א מחנה מענשען פון איין זייט.

— צינדט... — האָט געענטפערט א מחנה פון דער אנדערער זייט.

— צינדט... צינדט... צינדט!...

און וואָס בּרענט בּעסער פון נאַפט?

און וואו איז די נאַפט, אויבּ נישט אין פּירט?

* * *

א בּרודיגער, א מאוס'ער, א פוילער דרעמעלט דער נאַפט־פּאָרט. האַלבּ אויפ'ן געלען זאַמד פון בּרעג, האַלבּ אין די שפּיע־לענדע וואַסער פון ים.

און בּעדעקט איז עס אינגאַנצען, דער דאָזיגער פּאָרט, מיט פעטע פערפוילטע שמוץ, און אַלע טעמפּע, מרה שחורה'דיגע געבּיידעס, וואָס געהען זיך פון איהם פונאַנדער, זענען געדיכֿט פערפלעקט מיט סאַזשע, און פערשמאָלצען מיט מאַזוט...

ווי א רוהיגער שרץ זעהט ער אויס, ווי א ריזיגער העסליכֿער שרץ, וואָס האָט פון צופיעל פעט ווערען געקראָגען א פּאַפּלעק־סיע, און איז אַריינגעפאַלען מיט'ן קאָפּ און לאַפּעס פון הויכֿען בּרעג אין ים אַריין...

און א שטענדיגער, שטיקענדער עפוש געהט פון זײן פער-פוילטען קערפער, די חוואליעס פון ים ווען זײ שפרינגען אריבער דעם חוואליע-ברעכער און דערגרײכען דעם דאזיגען פארט, ווערען זײ בעשמוצט מיט פעטע פוילעניש און ענטלויפען מיט עקעל פון דעם מאוס'ן פגר...

און א זומערדיגער ים-ווינטעל אנגעזאפט מיט ריחות פון זאלץ און אקאציעס, ווען ער טראגט זיך דורך און דערפרישט די שטויביגע שטאדט און ווישט אב דעם שווײס פון אלטעמס פנים, קעהרט זיך אב פון דעם ברודיגען נאפט-פארט און ענטלויפט גע-שווינד, געשווינד נישט דערפרישענדיג איהם...

און נאר מענשען, פערשמוצטע, פערשמאלצענע פויזען ארום טאג-טעגליך ווי ווערים אין אלע זײנע לעכער, און שעפען פון דארטען דעם נאפט, און שפײזען זיך פון זײן פעטען, פערפוילטען קערפער.

אבער אין דער דאזיגער נאכט איז אויף איהם נגזר געווא-רען פון הימעל, אז ער מיט זײן גאנצען שמוץ און נאפט זאל דיענען אלס א גרויסע איליומינאציע פון שטאלצקײט און פרײהײט בײ די אויפגערעגטע, צופלאמטע מענשען...

* * *

— צינדט! — האט געדונערט אין אײן עק פארט און א גע-פײערעל האט זיך דארט בעוויזען.

— ברענט:

און נאך א פײער האט זיך ארויסגעריסען פון דער אנדער עק.

— נאך פײער... נאך... האבען מענטשעסע, אונגעדולדיגע קולות געברומט פון חשך ארוים...

און א סך העל-רויטע זײלען פײער האבען זיך גענומען הויבען און קרײזלען אין הימעל ארײן פון אלע זײטען פארט.

אײן זײל פײער האט צום אנדערען פרײנדליך געשאקעלט מיט'ן רויבינגען געקרויזעלטען קאפ... אײן זײל פײער — דעם אנ-דער'ן, האט מיט א פײערדיגען תקיעת-כף שלום געגעבען. און פלוצלונג האבען זיך אלע פלאמען ארומגעכאפט ווי פערליעבטע און גענומען טאנצען צוזאמען א משוגענעם פײער-טאנץ אין דאס שווארצקײט פון דער נאכט.

די גרויסע שרפה האט זיך אין די שווארצע וואסער-שפיגלען פון ים אבגעקוקט... און ס'האט זיך אחאפ געטהון דער געחלש'טער ים, און ברייט און צושראקען פונאנדערגעעפענט די אויגען, דער־ועהענדיג אזא פייער —

און אויפגערעגטע חוואליעס זענען אויף איהם אויפגעשטאנען און האבען גיבער, גיבער געחאפט פונאנדער טראגען די בשורה פון פייער אויף אלע פינסטערע זייטען וואסערען... חוואליע צו חוואליע האט געשפריצט מיט פונקען, איין ווינד דעם אנדער'ן האט מיט פייער בעגריסט...

און מחנות פון מענשען זענען פון דער פינסטער ארויסגע־וואקסען און ארומגערינגעלט דעם ברענענדען פארט... און בענא־פענע מיט רויטען, פלאטערדיגען אבשיין פון דער שרפה און פון ים, האבען מענשען פערלארען זייער געוועהנליכען שטערבליכען אויסזעהן.. ווי וואונדערליכע בעשעפענישען פון אן'אונבעקאנטער וועלט — האלב פלייש האלב פייער — זענען זיי געשטאנען ארום און ארום.. — ווי פלאמענדיגע העלדען פון אצויבערליכער, גרוי־זאמער לעגענדע, האבען געציטערט זייערע געשטאלטען אין דעם רויטען, זידיגען אבשיין... זייערע פנים'ער האבען געברענט מיט נקמה, זייער ברוסט האט געאטהעמט מיט ווילדקייט און זייערע הערצער האבען געטאנצט צוזאמען מיט דעם אבשפיגלען פון ים...

— אוררא — — האבען זיי בעגריסט די גרויסע איליומי־נאציע פון נקמה.

פון מינוט צו מינוט איז דער פייער געוואקסען און אויפגע־שאקעלט גרויזאמע פעך-שווארצע קרייזען פון געדיכטען רויך, ווי א משוגענער האט ער זיך געווארפען די פערשמאלצענע בנינים פון פארט אויפ'ן האלדז און אין איין רגע בעציהרט זיי מיט געלע און רויטע פלאמען. מיט איין גליהענדען קוש האט ער אין ברודיגע טעמפע שפייכלערס אויפגעוועקט א יצר־הרע פון ברענען... דיקע ווענד פון געביידען האבען זיך געברעקעלט און געקנאקט אין זיינע מעכטיגע, העלישע ארעמס. הונדערטער פעסער פולע מיט נאפט האבען פון זיין אטהעם אלע ווילע אויפגעריסען מיט א פלוצליכען, ברייטען „באמפ" — און שלייגנלענדיג מיט לאנגע, רויביגע, רויטע לאקען, האבען זיי זיך ארייגעשפאלטען אין הימעל אריין...

אלץ ברייטער און ווייטער האט דער פייער געשטרעקט

זײַנע בײַגזאַמע, לײַדענשאַפטליכע אָרעמס, געטאַפּט אױף אַלע זײַטען, געזוכט װאָס נאָך צו פֿערהאַפּען. גשדכ'נט זיך צום רױט־בעלױכטענעם ים, געשפּײַט אין הימעל מיט גאַנצע װאָלקענס פֿון סאַזשע, געװאָרפֿען בראַנדיגע ריזיגע צינגער גלײַך צו גאָט אַרױף...

און ס'האָט זיך גאַרנישט געגלױבט אַז אַזאַ שמוציגער, טעמפּער, פֿערפױלטער פּאָרט, קען בעװײַזען אַזױ פֿיעל חוצפּה'־דיגע פֿײַערדיגע שענהײַט, קען אַרױסװאַרפֿען אַזױ פֿיעל העלישע קונצען און װאַרפֿען עם אַזױ הױך, מיט אַזאַ װילדען געלעכטער...

— ב ר ר — אַח... זענען אײַנגעפֿאַלען דורכגעברענטע בנינים — בּרר—אַח...

— באַמפּ, באַמפּ... האָבען זיך אױפֿגעריסען נאַפֿט־פֿעסער און מיט התלהבות. קאָפּ־אַראָפּ, װי אױף קדוש־השם, געװאָרפֿען זיך אין װאַסער אַרײַן...

און דער בעלױכטענער ים האָט נאָכגעטהון אַלע פֿײַערדיגע קונצען פֿון דער שׂרפֿה... איבערגעגאָסען זיך פֿון טונקעל רױט ביז העל גין־גאָלד. פֿלאַמענדע שדים זענען אױפֿגעשטאַנען פֿון זײַן שװאַרצען אָבגרונד און האָבען זיך געהױדעט און געשפּרונגען פֿון חװאַליע צו חװאַליע, און מיט אַ הפקר־געלעכטער געקושט און גע־ראַנגעלט זיך מיט פֿײַערדיגע נימפֿען...

און פֿון די מענשען איז שױן לאַנג דאָס לעצטע בלוט און פֿלײש פֿערשװאונדען געװאָרען. פֿײַערדיגע, פֿײַערדיגע אָנגע־שכּור'טע מיט פֿײַער און דורשטיגע צו נאָך מעהר פֿײַער, זענען זײ געשפּרונגען אַרום דער שׂרפֿה און געברומט װי מטורפֿים:

— אורררראַ־אַ —

— אורררא — האָט געבושעװעט דער ים מיט זײַנע גליִ־הענדע חװאַליעס...

און דער פֿײַער האָט גרױזאַם גענױגט זײַן געגרױזעלטע רױ־ביגען קאָפּ פֿון דעם רױטען הימעל צו דער בעלױכטענער ערד.

דאָס האָט ער שטאָלץ געדאַנקט דעם ים און מענשען פֿאַר זײַערע װילדע אַפּלאָדיסמענטען...

* *
*

— היט זיך, היט זיך... האָבען פּלוצלונג שטאַרקע קולות אַרױסגעבראָכען...

— דער באַק וועט באַלד אויפרייסען, דער באַק —

— היט זיך...

אַלע געביידען פון פאַרט און אַסך זייטיגע בנינים זענען שוין געשטאַנען אונטערטעניגטע, האַלב פערברענטע און האָבען זייער האַלז און שטיין דעם ליידענשאַפטליכען פייער אָבגעגעבען. —

נאָר איין ריזיגער, משוגענער באַק האָט זיך בשום אופן נישט אונטערגעגעבען.

אַ שווערער, אַ בייביגער, אַ המורער מיט צוואַנציג פינף טויזענד פוד נאַפט אין מעטאַלענעם בויך, איז ער געזעסען אין מאַמע מיטען העלישען פייער און האָט זיך נישט גערירט פון אָרט.

און דער אויפגערעגטער פייער האָט דעם חמורען באַק גע־האַלזט און אַרומגענומען פון אַלע זייטען, ער האָט איהם געקושט און געדריקט צו זיין זודיגען ברוסט, ער האָט זיך צו איהם גע־לאַשצעט ווי אַ קאַץ, געגלעט, געחנפ'עט, און קנאַקענדיג אַריינגע־רוימט אַ סוד:

— קום, מיר וועלען זיך צוזאַמען גיסען, מיר וועלען פלאַ־קער'ן צוזאַמען... מיר וועלען ווערען איינס, איינס, איינס...

און דער דיקער באַק האָט געשוויגען, אַ חמור'ער, אַ שוואַר־צער און האָט דאַכט זיך עקשנות'דיג געקלעהרט:

— איהר הילצערנע שטיינערנע ברענט אייך אַפילו ביז צום אַש ווערען, און איך בין אייזען און אייזען וועל איך בלייבען: און דעם תהום פון זאַפט, וואָס איך היט אין זיך וועל איך דעם גאָט פון פייער בשום אופן פאַר אַ קרבן נישט ברענגען...

נאָר אַלע האָבען שוין פאָראויס געפיהלט, אַז נישט לאַנג וועט דאָס אַזוי דויערען. עס האָט זיך געפיהלט, אַז פון די 25־טויזענד פוד נאַפט ווערען בעשאַפען גאַזען, און די גאַזען שפּאַרען זיך אַרויף, און אָט באַלד, אָט באַלד...

— היט אייך, היט אייך, היט אייך... האָבען מעכטיגע קולות מתרה געווען פון אַלע זייטען.

און אַלע זענען מיט דרך־ארץ אַבגעלאָפען אויף הינטען, ווייט ווייט פון דעם אַנגעגליהטען באַק, אויסגעראַמט אַ ברייטען אָרט פאַר דעם ווילדען פלאַם, וואָס דאַרף זיך באַלד אַרויס־רייסען.

— אַט באַלד — האָט מען זיך פֿערשטיקט געשושקעט— אַט באַלד...

— טיאָך, טיאָך... האָט ביי אַלעמען לײדענשאַפֿטליך און נײַגעריג געקלאַפּט דאָס דורשטיגע האַרץ.

און דער פֿײַער האָט ממזר'יש געגלעט און געחנפֿ'עט דעם בײַבינגען, האַרטען באַק...

* * *

פּלוצלונג האָט די ערד אַ ציטער געטהון...

נאָכהער, האָט קײנער דײַטליך נישט געקענט אַרויסרײדען, וואָס ער האָט דערהערט אין יענער רגע. נאָר אַז מענשען זענען געקומען צו זיך, האָבען זײ דערזעהן, אַז ס'איז נישטאָ קײן ים נישט קײן ברעגעס נישט קײן הימעל. אַלץ פֿײַער, פֿײַער, פֿײַער. אַלץ גיסט זיך איבער, אין אַלע טענער פֿון העל-געלב ביז פֿונקרויט און שאָקעלט מיט צושוידערטע, שוואַרצע גריוועס פֿון רויך.

... נײן, נישט אַנדערש, אַז הימעל און ערד האָבען חתונה געהאַט, און מיט פֿײַער מקדש געווען אײנער דעם אַנדערען...

— אורר—אַ—אַ—האָט זיך ביי אַלעמען פֿון התפעלות מיט אײן אָטהעם אַרויסגעריסען.

און הויך, הויך איבער דער פֿינסטערער שטאָדט האָט זיך אויפֿגעהויבען דער פֿלאַם און געפֿלאַטערט ווי אַ פֿאָהן, און געמונטערט און גערופֿען אַלעמען, אַלעמען אויף דער גרויסער העלישער שמחה.

און זיכערע'י האָבען זיך פֿון אַלע פֿינסטערע געסלעך גענומען ציהען נײַע מחנות מענשען, וואָס האָבען זיך פֿריהער געהאַט בעהאַלטען פֿאַר שרעק אין זײערע באַשיצטע קאָנורעס.

קינד און קײט, אָרעם און רײַך, אַלע זענען געקומען נעמען אַנטײל אין דעם שטאָלצען יום-טוב, וואָס ווערט געפֿײַערט מיט אַזאַ ווילדקײט אין מיט'ן דער נאַכט.

— אוררא — האָבען אַלע זיכער און פֿרײַנדליך בעגריסט דעם פֿײַער.

און אַז מענטשעסע קולות זענען אויף אַ רגע שטיל געוואָרען האָט מען געהערט ווי דער ים גריסט און וואַרפֿט זײַנע גריסען מיט אַ קאָחערײַ אויפֿ'ן אָנגעגליהטען ברעג.

* *
*

... און אין סאמע מיט'ן פייער יום־טוב:

— באח.

א זודיגע קויל פון א הארמאט איז ארויסגעשפרונגען פון דער פינסטערער שטאדט, אריינגעריסען זיך צווישען די גרויסע בעלויפטענע מחנות, און צוריסען זיך צוזאמען מיט שטיקלעך אברים און מענטש'עסע בייגער.

— מען שיסט ...—איז דורכגעלאפען א פערצווייפעלטער געוואלד צווישען די מענשען...

און ערשטוינטע פון טוידט־שרעק זענען שטעהן געבליבען די מחותנים פון דער פייערדיגער חתונה:

— וואוהין זאל מען לויפען אין פייער, צי אין דער פינסטערער שטאדט ארײן? ...

— באך, באך — חא — חא — חא ... — האבען זיך עטליכע הארמאטען גראב און טעמפ צולאכט אין דער פינסטערער שטאדט.

איבער מענטשעסע פערצווייפלונג האבען זיי געלאכט!

און אלע מחנות מענשען האבען שוין אהן א פערשטאנד געהאפט לויפען אויף אלע זייטען, זוכען רעטונג ביי דאס פינסטערניש, בעהאלטען זיך פון טוידט אין די שמאלע, שווארצע געסעלעך ...

נאר אומעטום האט זיי דאס פינסטערניש באגעגענט מיט א גראבען געלעכטער און געשפיגען זיי אנטקעגען מיט בליי און מיט שארפע משוגענע שטיקלעך.

— באך, באך, באך. — האבען אומעטום געגרעבט פערבארגענע קופערנע פיסקעס פון הארמאטען.

— טאר טאר — טאר — טאר, טאר — טאר — טאר... — האבען טרוקען און דייטליך געהארהעלט פוליעמיאטען — טאר, טאר — טאר — טאר ...

און פון די פייערדיגע גבורים פון דער פייער־לעגענדע ביים ברעג ים, איז מיט אמאל געווארען פראכטע, צושראקענע מענשעלעך וואס זוכען וואו צובעהאלטען זייערע שוואכינקע, שווארצינקע, אונבעשיצטע קערפערלעך. אפלויפענדיג פון פייער, איז אויך זיי דער צויבערליכער אבשיין פערלאשען געווארען, די אויגען און

די פּנים'ער זענען אונפּארבּיג געוואָרען, און פון זייערע בּלייבּע צוקריממטע מיילער האָבּען זיך אָהן אויפהער געריסען פערצווייפעל־טע, אונגליקליכּע געשרייען!

— מען שיסט... מען שיסט... רא—טע—ווען...

* *
*

אַזוי האָט זיך אויסגעלאָזען דעם יום־טוב פון פייער.

די פייערדיגע לעגענדע האָט זיך געענדיגט, און ס'האָט זיך אָנגעהויבּען אַ נאַכט פול מיט אימת־מות.

אין אַ שעה אַרום איז שוין געווען שטיל, שטיל, נאָר דער טוידט האָט געקוקט אין די אויסגעגלאָצטע, דערשראָקענע שויבּען פון שטאָדט...

און אַלע מענשען וואָס זענען לעבּען געבּליבּען, זענען שוין געלעגען שווארצינקע, שטילינקע, אונטערטעניגסטע אין זייערע פינסטערע פיערקאנטיגע צימערלעך, געטוליעט זיך איינער צום אַנדערען און צוגעהערט זיך צו איטליכּען שאָרך — — —

שטאָלץ און זיכער האָט נאָר דערבּרענט דער פערשטיקטער נאַפּט־פּאָרט, עלענד האָט ער דערפייערט זיין העלישען יום־טוב. איינזאם האָט ער דערוועבּט זיין פייערדיגע לעגענדע.

און אַריינקוקענדיג אין די שווארצע שפּיגלען פון ים, האָט ער קאָקעטיש און פערטראַכט געגרייזעלט זיינע פייערדיגע לאָקען, און מיט געקנאַקט, און אַלץ געסוד'עט.

און ווייך און פאַמעליך האָבּען זיך געקייקעלט די בּעלויבּטע־נע חוואַליעס, און איינהאַלטענדיג דעם אָטהעם האָבּען זיי זיך צו־געהערט צום טרויעריגען סוף פון דער פייערדיגער לעגענדע, און האָבּען געוויינט מיט העלישע טרעהרען.

מײן בײנקשאַפֿט.

(אַ ליעד אין פּראָזע).

I.

שאָטענס קריכען, שאָטענס פֿאַלען פֿון אונטען און פֿון אויבען; פֿון דעכער און פֿון הינטער-געסלעך. אָט זעה איך, ווי זי געהט שוין צו מיר, זי געהט צו מיר מײן ב ײ נ ק ש אַ פֿ ט. שטיל ווי אַ שאָטען צווישען שאָטענס שווימט זי גלײך צו מיר גלײך צו מיר. איהרע הענד זענען אַזוי אײדעל און שטאָלץ צונויפֿגעלײגט אויף איהר ברוסט, און די פֿינגער בעהאַלטען זיך אין טונקעלע פֿאַלדען, געוועבטע פֿון שאָטענס. אַ הויכע, שוואַרץ-חנ'ווּדיגע, אַ זיכערע אין איהר שענהײט געהט זי גלײך צו מיר, און גלײך אויף מיר קוקען איהרע טיפֿע אויגען...

פֿאַרבײ איהר און אַרום איהר, אויף די גראָהע טראָטואַרען, לויפֿען פֿאַרבײ צעהנדליגער און הונדערטער מענשען און מענשליך. אָבער זי, מײן בײנקשאַפֿט, בעמערקט זײ קײנעם ניט, טוידט זײ אוים אַלעמען, אַלעמען. איהרע אויגען זעהען נאָר מיך, נאָר מיך.

זי געהט, זי געהט, זי געהט...

קום שוין גיכער, צו מיר, מײן אײן אײנציגע בײנקשאַפֿט, דײנע פֿאַלדען זענען ווײך, דײנע פֿאַלדען זענען טונקעל, אַזוי ווי

זומער־שאָטנעס, און פֿון דייַנע פֿולע, טונקעלע ברוסטען שלאָגט א דינער, דינער ריח פֿון טרעהרען און האַלב־געשטאָרבענע פֿײַל־בלען, און אויף דייַנע ליפּען גוסס׳ט א מעלאָדיע אָהן ווערטער, אָהן טענער.

קום שוין גיכער, גיכער .. דורכ׳ן פֿענסטער, דורכ׳ן טהיר, דיר איז דאָך אַלץ איינס, דו קענסט דאָך אַפּילו דורך א וואַנד דורכקריכען, דו קענסט זיך דאָך אַפּילו פֿון באַלקען אַראָבלאָזען. קום גיכער, — וואָס געהסטו אַזוי לאַנגזאַם? ווי א שאָטען צווישען שאָטענס שוועבסט דו, קום שוין, נעם מיך שוין אַרום מיט דייַנע ווייַכע אָרעמס, קיינער האָט דאָך מיך ניט אַזוי ליעב ווי דו, קיין פֿרוי גלויב איך ניט אַזוי, ווי איך גלויב—דיר ...

דו ביסט שטום, גאָט האָט דיך מיט קיין קול ניט בעשאַפֿען, און דייַנע ליפּען זענען שטענדיג צוזאַמענגעדריקט. איך האָב קיינמאָל ניט געזעהען די פֿאַרב פֿון דייַנע ציינער. כ׳ווייס ניט, צי זענען זיי אַזוי וויים, ווי פּערעל צי טונקעל ווי דייַן הויט, איך פֿיהל זיי נאָר ווען ניט איז, ווען דו האַפּסט זיך צו מיר צוקושען מיך לאַנגזאַם, ציטריג און אומעטיג. דו קענסט ניט קושען אָהן ציינער, דו קענסט ניט ... זיי בייַסען מיר איין, שטילערהייד, מייַן פֿלייש, ווען דו קושט מיך, און לאָזען מיר אַרייַן אין מייַן בלוט א זיסען גיפֿט, און מיר איז דאַן אַזוי גוט, און מיר איז דאַן אַזוי ביטער ...

שטום ביסטו, מייַן בייַנקשאַפֿט, אָבער אַנשטאָדט דייַן מויל רעדען דייַנע אויגען, זיי שטעכען מיך און גלעטען מיך. לאַנג אויפֿגעשניטען זענען זיי אונטער דייַן הויכען שטערען, ווי גרויסע מאַנדלען, און שוואַרץ זענען זיי און באָדען זיך אין בלאָהע ווייס־לען — ווי אויגען פֿון מצרים־פֿרויען. און טיעף זענען זיי, צו וואָס זאָל איך גלייַבען זייער טיפֿקייַט? כ׳וואָלט עס געגליכען צו א הימעל אין א זומער־אָווענד, צום אָקיאַנוס. צו דער פֿאַנטאַזיע פֿון א גאון, אָבער אין דייַנע אויגען געפֿינען זיך אי דער הימעל אי דער אָקיאַנוס, אי דער גאון אי אַלץ, אַלץ. און מיט גלות השכינה איז דאָס אַלץ אָנגעזאַפּט, מיט גלות השכינה, מיט גלות השכינה.

ניין: רייד נישט, רייד נישט ... זייַ בעסער שטום. די בעוועגונג פֿון די ליפּען קען צושמעטערען דאָס, וואָס עס בעשאַפֿען דייַנע אויגען. דייַן קול קען דערשרעקען און צוטרייַבען די אומע־

טיגע, בעפליגעלטע וועלטען, וואס דיין בליק רופט ארויס. נעם מיך ארום נעהענטער ביים הארצען מיט איין האנד, און מיט דער אנדער האנד הויב אויף מיין אראבגעלאזטען קאפ און קוק אין מיר אריין גלייך און טיעף אזש ביז די ווארצלען פון אלע אדערען. און שווייג און שווייג, מען דארף נישט ריידען. מען דארף נישט.

II.

אונערגרייכטע שענהייט מיינט! דו ביסט דאך איינע פון די גרויסע גאט׳ס ריכטהימער, מיט וועלכע ער האט די ארעמע ערד בעשאנקען. די „ליעבע" איז בעשאפען געווארען, בשעת גאט האט דעם ערשטען שמייכעל געטהון. די „פרייהייט" איז געבארען געווארען, ווען גאט האט צום ערשטען א נייג געטהון זיין האנד, דער „אמת" איז אויפגעשוואומען, ווען גאט האט זיין ערשטעןווארט ארויסגערעדט. דאס „גלויבען" איז ארויסגעפליגען, ווען גאט האט דעם ערשטען „כי טוב" א קלער געטהון. און דו, מיין גרויסע „בענקשאפט", ביסט בעשאפען געווארען און אראב אויף דער ערד, ווען דער בורא איז שוין געווארען אונצופריעדען פון אלץ וואס ער האט אנגעשאפען, און האט גענומען בענקען נאך א העכערע מדרגה אלס דער מענש, אויף וועלכען ער האט פריהער געקוקט, ווי אויף דאס לעצטע ווארט פון געטליכער קונסט.

און זעה, מיין גרויסע בענקשאפט! אלע דיינע שוועסטער זענען שוין לאנג פערשוועכט געווארען צווישען מענשען, די „ליעבע" איז וואכענדיג און וואלוועל געווארען. „אמונ" האט דאס הארץ פערקויפט און פאר דעם—גאלדענע ציהרונג געקויפט. אין די היימעל-קליידער פון „אמונה" האבען זיך יעזואיטען און צבוע׳קעס פערמאסקירט. און די בעפליגעלטע „פרייהייט" אליין שלעפט זיך אום א געשמידעטע אין שווערע, פערראסטעטע קייטען. און ס׳וואנדערען אום דיינע געוועזענע שוועסטער אויף דער ערד געשענדעטע, מאוס׳ע, ברעכען פערצווייפעלט די מאגערע הענד און בעוויינען און שילטען דאס גאנצע לעבען.

גאר דו אליין, מיין איין-איינציגע „בענקשאפט", ביזט בי-

דײַן גאַנצקײַט און הײליגקײַט געבליבען. אַ שטרענגע, אַ פֿערשלאָ־
סענע, אַ שטאָלצע געהסט דו איבער דער וועלט. שווײַמסט, ווי
אַ שאָטען צווישען שאָטענס, און דײַנע אויגען קוקען אַרײַן שטע־
בענדיג־גלעטענדיג אין אַלעמעם הערצער. און נאָר זײ זוכען. אַ!
איך ווײס וואָס זײ זוכען. די לײַדענשאַפֿט האַלט אין זײ אַלעמאָל
מלחמה מיט דער שטאָלצקײַט, און אַלעמאָל האָט די שטאָלצקײַט
מנצח געוועזן, אַלעמאָל...

זוכען זוכסטו אַ מענשען, מײַן בײנקשאַפֿט, וועמען אַבצוגע־
בען זיך אין גאַנצען. אין גאַנצען—און געפֿינסט נישט. פֿון ששת
ימי־בראשית געהסטו אום זוכען דײַן זווג און געפֿינסט ניט. און
גאונים האָבען זיך שוין אין דיר אַסך מאָל פֿערליעבט ביז צום
שכור׳ן, ביז צו משוגע־ווערען, און דו האָסט זײ געהאַלזט און
געשטיקט, געקושט און געביסען. אָבער קײנער פֿון זײ איז ניט
געוועזן אין דײַן פֿערשלאָסענעם גאָרטען, אָבער קײנער האָט נישט
געטרונקען פֿון דײַן פֿערחתמ׳עטען קוואַל...

— — — — — — — — — — — — —

שאָטנעם פֿאַלען, שאָטנעם קריכען. איך זעה שוין ווי זי
געהט צו מיר מײַן „בײנקשאַפֿט“. ווי אַ שאָטען צווישען שאָטענס
שוועבט זי. פֿאַרבײַ איהר און אַרום איהר אין די גראָהע געסלעך
לויפֿען פֿאַרבײַ צעהנדליגער, הונדערטער מענשען, נאָר זי זעהט
זײ קײנעם ניט. צו מיר, צו מיר געהט זי, און נאָר אויף מיר
קוקען איהרע לאַנגע, עגיפּטישע אויגען...

נְשָׁמוֹת.

פֿון הימעל פֿליהט אראפּ א כּשר'ע נשמה,
א מלאך דריקט זי מיט רחמנות צו זיין ברוסט ;
דער בלאָער עטער ציטערט און עס בלייכען —
ווי ערשטוינט די ווייסע יונגע וואָלקען.
דריקען זיך צוזאמען ווי א סטאדע שעפּסען,
קוקען אין דער הויך פֿערוואונדערט און פֿערחלומ'ט ;
— „א נשמה פֿליהט פֿון הימעל“...
די זונן פֿערגעהט און שפּריצט מיט רויטע פייער
אין די אבגעקיהלטע אָוועגדס'טייבען ;
צוויי אלטע שונאים קושען זיך און שמייכלען...
דאָס קיהלע וואסער לעשט ניט אויס דאָס פֿייער,
דאָס רויטע פֿייער טריקענט ניט דאָס וואסער...
די זונן פֿערגעהט און קושט די יונגינקע נשמה
מיט א ליעבען שמייכעל פֿון א גוט־הערציגער באָבען,
וואָס ליעבט א סך, און ווייסט א סך...
און ס'ציטערט שטיל די כּשר'ע נשמה.

עפּעס פרעהט איהר · עפּעס שרעקט איהר;
— „זי וועט באלד וויסען, פיהלען נייעס, נייעס,
וועלכע זענען אין די ווייכע הימלען גאר נישטא״...
זי קוקט אראב, עס ערוואַרטען זי דאָרט סודות
אומגעדולדיג פלאַטערען די גוסס׳דיגע שטראַהלען
עפּעס בלאָע פלעקען שווימען דאָרט און שעפּטשען;
— קום שוין, קום שוין מייערע נשמה!...
און עס דריקט איהר שטיל דער מלאך צו זיין ווייס׳ער ברוסט
און ער זינגט איהר: „שרעק זיך ניט מיין קינד!
דאס לעבען איז ניט שרעקליך דעם וואס שטרעבט!
געה שווים דאָרט אונטען, זוך דאָרט אויס פאַר־גאָט,
הייסע היילינע געפיהלען, קלייב צו שפּרייטע פונקען,
נעפּין אין פעלזען הערצער, און קוואַלען אין מדבריות,
קלייב־זיי, פאַנג־זיי, ברייננ־זיי אויפ׳ן הימעל!
פון אַזעלכע פערעל פלעכט זיך גאָט אַ קרוין...
און ווען די גרויסע קרוין וועט ווערען פערטיג
וועט גאָט אַליין אַראָפּ געהן אויף דער ערד...״
און עס ציטערט די נשמה פון וואַרעמע געפיהלען,
דריקט צו פרום די גאָלדענע פליגלען צו איהר הערציל:
„כ׳וועל טהון וואס גאָט הייסט, כ׳וועל ערפילען —
וואס אלע פרומע גייסטער הייסען טהון״...
די זונן פערגעהט און קושט די כשר׳ע נשמה
מיט אַ שמייכעל פון אַ גוטהערציגער באָבען
וואס ליעבט אַ סך, און ווייסט אַ סך...

— — — — — — — — — — — — —

און אויף דער ערד דאָרט ציהט זיך אַהן אַ סטרונע; און אַ קרעכץ...

— פון וואַנען איז אַ קרעכץ?
אַ קינד... אַ מיידעל איז געבאָרען...

* *

*

פון דעם ערד־זומפּ רײַסט זיך אויס אַ פערחשכ'טע נשמה,
ווי אַ שווארצער אויסגעפּליקטער ראָב פון נעץ;
אַ טײַפעל האלט זי פעסט פאר איין צובראָכען פליגעל,
זי פלאַטערט און זי רײַסט זיך און דער טײַפעל לאַכט —
מיט קרומע גליהענדיגע צײנער.
די געוויטער־נאַכט איז שווארץ, זי ליעגט בעגריעבט און מיער
עס שמעקט די לופט מיט טומאה און מיט טײַפעלישען שווײס
און שטיקער חמארע קריכען, טאַפּען גרויזאַם אין דער פינסטער
גאנצע בערג מיט מרה־שחורה...
עס פליהט צום הימעל אַ נשמה, קיינער רוימט דעם וועג
גאָט אליין ער דרעמעלט... פערשלאָפענע מלאָכים
געגנעצען און ציעהען זיך און שליסען אויף די טהירען
עס שיט מיט בליצען פון די שליסלען,
די הימעל־שלעסער דונערען מיט צאָרן,
אומצופריעדענע מלאָכים געגנעצען און וואָרטשען:
— „קריך שוין, קריך שוין אביונת'ע, גיכער שמוציגע!
מיט וועמען שלעפּט'ס זיך דאָרט אַרום!"
און עס פלאַטערט די נשמה, די פערוועלקטע;
דאָרט אויבען וואַרט אויף איהר אַ אומערבאַרעמיגער גאָט
אַ משפּט־שטוהל אַ שווארצע און אַ שטומע...
און דער טײַפעל האלט זי פעסט פאר איין צופּליקטען פליגעל.
לאַכט איהר גלייך אין פּנים: „הער! —
דו ביסט שוין מײַנס אויף אייביג, מײַנס אויף אייביג...
און איך דײַן הערר, איך הײס דיר: געה אַרויף
געה גנב'ע דאָרט פון אונטער גאָט'ס־שטוהל —
ליכט פון אור הגנוז, שטראַהלען פון גאָט'ס פּנים,
פון אלעס הײליגע און ווײַכע וואָס געפינט זיך דאָרטען, גנב'ע!

שלינג זיי איין, פערבארג זיי אין דיין שווארצער הארץ
און ברייננ אראפ אויף דר'ערד!
פון אועלכע שטראהלען פלעכט דער אשמדי א קרוין;
און אז די קרוין וועט ווערען פערטיג, דאן
וועט אשמדאי אליין ארויף געהן אויפ'ן הימעל ..."
און עס מוטשעט זיך די וועלע, גאט איז שרעקליך,
דער טייפעל איז נאך גרויזאמער פון איהם...
און פערקריצענדיג די שווארצע האלב-צופוילטע ציין
שמייכעלט זי צום טייפעל מיט עקעל און חניפה;
— „איך וועל ערפילען וואס דער אשמדי בעפעהלט
וואס אלע פערפלוכטע גייסטער הייסען טהון...
נאר לאז מיך אפ, נאר לאז מיך אפ..."
עס שמעקט די מידע לופט מיט טייפעלישען שוועבעל
שטיקער חמארע טאפען קריכען גרויזאם אין דער פינסטער.
גאנצע בערג מיט מרה-שחורה.

— — — — — — — — — — — — —

און אויף דער ערד דארט פלאצט א סטרונע .. און א קרעכץ...
— פון וואנען איז דער קרעכץ?
א געפאלען פרוי איז אפגעשטארבען.

אַ שְׁטֵיין.

עס איז געווען אַ נאַכט, אַ זומער־נאַכט אַ קיהלע.
אָנגעזאַפּט מיט בלאָה'ס און לבנה־שיין און ליעבע —
איז זי צוגעפאַלען ליידענשאַפטליך צו דער מידער ערד,
ווי אַ הייסע, רייכע מאַמע צו איהר עלענדער יתומה,
ווייך אַרומגענומען זי מיט סאַמעטענע הימלען,
געקושט מיט גראָזען־ריחות, געווישט איהר שוויים מיט ווינדטלעך,
געוויינט פון פרייד מיט מעטעאָרען,
און ערגיץ האָט אַ גריל דערזעגט זיין סערענאַדע,
און ערגיץ האָט אַ זשאַבע לאַנג געקוואָקעט קריאת־שמע,
און ערגיץ־וואו אין גראָז בין איך געלעגען עלענד,
ערגיץ־וואו אין גראָז...

דער קערפּער צוגעשמידט צו דר'ערד; און די נשמה —
האָט געבלאָנדזשעט און געזוכט אַ ציעל אין טיעפען הימעל.
און צווישען גוף און זעלע, הויך אין בלאָהען עטהער,
זענען דורכגעשוואומען לאַנגזאַם זילבערנע פּערקלערטע —
שטיקלעך וואָלקען, שטיקלעך וואָלקען...

אַ וואָלקען אַ געדאַנק, אַ וואָלקען אַ פֿאַנטאַזיע,
אַ וואָלקען אַ צערשטערטער ווײַסער חלום...
און צווישען גוף און זעלע האָבען ווײַך געפֿלימעלט
וועלטען שטערען...
אָנגעזאַפּט מיט יוגענד-פֿײַער און מיט אַלטע עלטער —
וועלטען שטערען.

ערגיץ-וואו אין גראָז בין איך געלעגען עלענד,
און געזוכט אַ האַרץ מיט וועמען זיך צו טהײַלען
די בײַנקשאַפֿט און די נאַכט...
געוועזען איז צו פֿיעל גוט, אַז איך זאָל קאָנען שווײַגען,
צו פֿיעל פֿריש דאָס גראָז, אַז איך אַלײן זאָל שמעקען,
צו פֿיעל טיעף דער הימעל, אַז מײַן געדאַנק זאָל דאַרטען
אומשווימען אַלײן און ניט דערטרונקען ווערען.
אַ גרויסעס זומער-גליק איז אין דער לופֿט געהאַנגען, —
געבעטען זיך אין האַנד אַרײַן, געבעטען זיך אין האַרצען —
אַ גליק צו גרויס, צו זײַן פֿאַר אײן נשמה צו פֿערדײַען.
מיט וועמען טהײַלען זיך איז אָבער נישט געוועזען.
אַלע האָבען פֿון דער נאַכט, פֿון גרויסען זומער-גליק
נאָר קלײנע, קלײנע שטיקעלעך גע׳גנב׳עט,
בעהאַלטען זיך מיט ווײַב און קינדער, מיט כלות און חתנים,
פֿערשלאָסען טהיר און לאַדען, קײנער זאָל ניט זעהען
און נאָגען דאַרטען שטילערהײד, אַז קײנער זאָל ניט הערען. —
איטליכער אין זײַן קאַנורע פֿאַר זײַן פּיצעל נחת...

איך האָב געזוכט אַ האַרץ און האָב אַ שטײן געפֿונען,
עלענד אין דעם גראָז, ווי איך, איז ער געלעגען.
גאָרנישט געבענדיג דאָס לעבען — גראָה און קאַלט און האַרט
האָט ער אַלײן פֿון לעבען גאָרנישט ניט געוואַרט.

איך האָב איהם צוגערוקט צו זיך און צוגעדריקט מיט בענקשאַפֿט,
ווי צו אַ שטומען ברודער מײַן צוהיצטען שטערען;
פֿערהילעט איהם געדיכט מיט מײַנע שוואַרצע לאָקען,
געפֿיהלט מיט מײַנע אָדערען זײַן שטײנער=האַרץ,
אָנגעטאַפּט מיט מײַנע נערווען זײַן גראַניטנעם דופּק,
אײַנגעזאַפּט אין זיך מיט טויזענד מײַלכלעך פֿון מײַן הויט
זײַן שווײַגען און זײַן האַרטקײַט...
און כ'האָב געפֿיהלט אָהן ווערטער, וויפֿיעל וואַסערען און שטראָמען
ס'האָבען איהם געקויקעלט און געשלײַדערט,
וויפֿיעל רעגענס האָבען איהם געשווײַנקט און וויפֿיעל ווינדען
האָבען איהם פֿערשאָטען און צוריק אַרויסגעגראָבען,
וויפֿיעל ווינטערען ער האָט געוואַוסט און וויפֿיעל זומער=נעכט
ער איז געלעגען עלענד, עלענד, עלענד...
ער שווײַגט, ער שווײַגט מײַן שטײן און איך וועל שווײַגען אויך.
פֿון פֿערמאַכטע לאָדען ציגלען פֿײַערלעך מיט שפּאָט,
אין פֿערשפּאַרטע הײַזער שוועבען הײסע פֿרויען=שאָטענס...
ער שווײַגט, ער שווײַגט מײַן שטײן! און איך וועל שווײַגען אויך...

אין-אָבענד.

אין טרויעריג-זיסע חלומות
פאַרוויגט שטיל דאָס ווינטל די וועלט,
און „קריאַת-שמע" מורמעלט דאָס טייכל
און דרעמעלט אין מיטען און קוועלט.
— און היילינ פאַרבייגען די צווייגען,
פאַרטראַכט זיך דער שמעקענדער וואַלד;
עס גיבען א שטיף א פּאָר בלעטלעך
און ווערען אַנטשוויגען אָט באַלד...
— און ס'קומען און בלייבען שטעהן שאָטענס
ווי שומרים ביי איטליכער טהיר,
דער נאַכטיגאַל קנאַקט און פאַרגעהט זיך
און ס'בלאָנדזעט א גרילצען „ציר" "ציר".
— עס שווימט ווי פאַרמאַטערט פון קירבע
„אבים-באָם" און ברומט און צעקריכט,
— דעם הימעל, אַפּנים ווערט פינסטער —
ער צינדט אָן די שטערענדלעכס ליכט.
— און רוהיג ווערט אַלעס אַנטשלאָפען
פאַרוויקעלט אין שאָטען און קיהל, —
זיי ווייסען, אַז מאָרגען וועט קומען
אַטאָג פול מיט זון און געפיהל...

קארשען.

ציטיגע קארשען און ציטיגע מעדלעך
מיט אויגען פיעל שווארצער פון קארשען;
עס קלעטערען מעדלעך נאך קארשען און לאבען,
עס בלאנקען אין גרינס זויבער-בארפיסע פיסלעך,
עס קנאקען די דינע עלאסטישע צווייגען,
עס פלאפלען די בלעטער און ס'הוידען זיך שאטענס, —
א פנים זיי העלפען מיט לאבען!
בעלאדען מיט אויבס שטעהט דער אוראלטער גארטען
און שמייכעלט מיט טויזענדער רויטינקע שמייכלען,
און ממזריש ווינקט יעדער פרוכט צו די אויגלעך
וואס זענען פיעל שווארצער פון קארשען.

אט זענען די שטיפערקעס הויך שוין פערקראכען,
עס מישען זיך לאקען מיט בלעטער אין איינעם —
און דונקעלע צווייגען מיט דונקעלע פאלדען;
א טרייסעל א בוים און עס שיטען זיך קארשען,
מיט פלאמענדע בליקען צוזאמען.
דו שטעהסט אונטערן בוים און צומישט און בעצויבערט,
און ווייסט ניט וואס חאפען, וואס שלינגען א פריהער

אַ קאַרש צו אַ הײַסינקען בליק.
שלינגסט קאַרשען און שטיקסט זיך פֿון יונגען געלעכטער,
דו לאַכסט אָהן אַ ציעל, אָהן אַ סבה, אָהן ווילען.
עס בליהט דער געלעכטער, ווי קוואַל־וואַסער שלאָגט ער
און רוישט ווי די בלעטער פֿון גאַרטען...
און ס'לאַכען די הימלען און ס'לאַכט גאָט אַליין —
דער גרײַז אַלטער גאָט פֿון די ווײַסינקע וואָלקענס:
חאַ־חאַ־חאַ־חאַ... און עס ענטפֿערען מעדלעך:
חאַ־חאַ־חאַ־חאַ... און אַ האָגעל אַ רויטער,
אַ ווײַסער, אַ שמעקענדער האָגעל און קאַרשען,
ער טענצעלט און פּויקט אין די גראָז ווי אויף סאַמעט —
אַ, קאַרשען, אַ קאַרשען!

אוי, בחור וואָס טרוימסטו! און דאָ שפּרינגט אַ מערעל
אַראָפּ פֿון אַ בוים ווי אַ יונגינקע סערנע!
ווי ווײַס איז דאָס פֿיסעל וואָס טוקט זיך אין גראָז
ווי זיס איז דער רויש פֿון די מערעלשע פֿאַלדען;
און דו טוסט נאָך איהר, און דו לויפֿסט זי נאָך חאַפּען,
דו יאָגסט זי נאָך כּלומר'שט און מײַנסט מיט אַנ'אמת;
צוטראָטענער ווערמוט פֿערשכּור'ט דעם מוח,
צורײַצט מיט זײַן ביטערען דופֿט די געפֿיהלען,
דו טרעטסט מאַרגאַריטקעס, דו שפּרינגסט איבער ראָזען,
וואָס אַרט דיך! פֿאַראויס לויפֿט דײַן מערעל, דײַן מערעל
איהר קערפּער איז פֿרישער פֿון בלומען...
מיט ליפּען בעגאָסען מיט קאַרשען בלוט לאַכסט דו:
... „שטעה וועהליבנקע, קלײַנע". און בעטסט זי אין הארצען:
— לויף ווײַטער, לויף ווײַטער...

עס קלאַפּען די הערצער, אַרום ווערט אַלץ שטילער
דו ביסט שוין דער יעגער און זי איז אַ גאַזעל,

אַ גאַזעל מיט גרויסע צושראָקענע אויגען;
פֿערטרײַבסט זי אין ווײַטע און קיהלע אַלעען,
און לאַנגזאַמער לויפֿט זי. ווערט מידער און מידער...
איין שפרונג—און דו חאַפּסט זי. עס הויבט זיך איהר בוזען
און שפּילט מיט די ווײַכע באַטיסטענע פֿאַלדען. —
עס שמעקט פֿון דיין ליעבסטער מיט קאַרשען און יוגענד,
מיט טריף-וואַקס פֿון צווײַגען און וואַרימען קערפּער —
פֿון קריכען אויף בוימער און לויפֿען...

אַרום שטעהען טאָפּאָלען — די שומרים פֿון גאַרטען —
ווי כהנים-גדולים אין גרינע טליתים,
די צווײַגען געשפּיצט און געשטרעקט צו דעם הימעל
און דוכנ'ען אייביג, און בעטען אָהן ווערטער:
מעהר שטראַהלען דעם גאַרטען. מעהר שטראַהלען!
אַ ליידיג האַמאַק בעוועגט זיך פּאַמעליך
דאָרט ערגעץ צווישען צוויי אַלטע בעראָזעס,
ער וויעגט ניט דערוועבטע חלומות דער האַמאַק...
שטיל, קיינער זעהט ניט. דו מאַך ניט קיין שהיות
די טאָפּאָלען וועלען עס קיינעם דערצעהלען —
אַ קוש אין די גלאַטע, צוואַרעמטע בעקלעך.
אַ קוש אין די גרויסע, צושראָקענע אויגען
וואָס זענען פֿיעל שוואַרצער פֿון קאַרשען. —
זי ווערט כלומר'שט ברוגז און בלאָזט אָן די ליפּלעך,
און ס'לייגט זיך אַ קנייטשעל פֿון קינדער-עקשנות
צווישען די קינדערשע ברעמען.
דו חאַפּסט זי אַרום און דו מאַכסט זיך ניט וויסען:
אַ קוש אין דאָס ברוגזדיג מײַלעכעל, אין העלזעל,
אַ קוש דאָרט צווישען די צעפּ, די געדיכטע,
דאָרט איז אַזוי וואַרים, דאָרט איז אַזוי מילד

ווי אונטער אַ טײַבעלשער פליגעל...
און לאָזט זי דאַן אָפּ. זי איז מיעד, זי איז דורשטיג.
דו קוקסט אָנ'אַזײַט אַזוי תמימות'דיג־רוהיג
און זעהסט נאָר אַ קלײנינקען, גליהענדען אויער;
פערבײַסט דאַן די קושען מיט זאַפטיגע קאַרשען
אָ, זיס זענען קאַרשען, געשמאַק זענען קאַרשען,
אַ וועלט פול מיט קאַרשען

שַׁבָּת-מָאטִיוְוען.

I.

וויים-בלאָה.

די ערד איז ווײַס, דער הימעל—בלאָה,
און אין דאָס ווײַסקײַט שפּאַנט אַ מענש,
אַ קלײַנער, שווארצער מענש,
און דאָס בּין איך.

איך שפּאַן פּאַמעליך — צײַט איז דאָ;
אי דאָ אי דאָרט איז ווײַס און בּלאָה,
דער ווײַכער שנײ פערשרײַבּט די טריט;
איך גײה!

איך עס דאָס ווײַסקײַט, שלינג און שלינג,
איך טרינק ווי ווײַן דעם בלאָהען רוים;
אָ! בּלאָהער, קאַלטער, ווײַן —
פערשכּור מיך!

נאָר נײַן, מײַן קאָפּ איז שלאַנק און שטײַף;
ער מאַכט נאָר לויטערער דאָס אויג,
ער מאַכט נאָר פרישער דעם געדאַנק,—
דער הימעל-ווײַן.

און נעם איך לויפֿען ווייס איך ניט
וואו מזרח, מערב, רעכטס און לינקס,
צו איך יאָג נאָך, צו יאָגט מען מיך,
צו לויף איך חאַפּען זיך אַליין —
אין ווייסען סטעפּ...

איך לויף... און ס'בלייבט די בלאָהקייט גאַנץ
און אונבערירהט דער ווייסער גלאַנץ,
און ערד און הימעל — פֿול און קלאָר,
און איך בין שוואַרץ.

זיי ביידע בלייבען רוהיג-גרויס,
און קליין און עלענד — איך אַליין: —
אַ שוואַרצער פֿלעק, וואָס שאָטענט אָפּ
דעם ווייסען פּראַכט...

איך קוק אין ווייטען האָריזאָנט:
אַ טאָפּאָל דין ווי שפּינגעוועב,
און איבער איהם שוועבט הויך אַראָפּ—
אַ צווייטער פֿלעק.

אַ צווייטער, קליינער, שוואַרצער פֿלעק,
אַ פּינטעל טינט אין בלאָהען ים —
אוי חבר, וואַרט! אויך איך בלייב שטעהן,
אַ שאָד, אַ שאָד די האַרמאָניע
ניט פֿליה אַוועק!...

ביים פענסטער.

II.

דורך די ווייטע, הוילע צווייגען קוקט ארוים די זון,
ווי דורך שווארצע, קונציג-אויסגעפלאכטענע וויג'עטען,
און שמייכעלט עפעס אייביגעס מיט קאלטע פופער-ליפען.
און רויטע, געלבע, פיאלעטע פלעקען בייטען זיך און שוועבען
אויף די ווייסע דעכער.

עס ברויזט זיך שטאלץ א רויך, א שלאנקער, גראהער רויך—
און הויבט זיך לאנגזאם, לאנגזאם. אוי, ווער קען דאס וויסען?
אפשר געהט ער גלייך צו גאט אליין —
צו גאט אליין,
איהם—בעגריסען מיט זיין אויסגעשנעטער ערד.

עס צינדט זיך אן דער אריאן, דער אלטער, קלוגער שטערען
און ווינקט און שיט מיט זיינע אייביג-נייע קונצען:
אט ווערט ער א סאפיר, אט ווערט ער א טאפאז,
איין בליק א דימענט, א גרינער, פינקלענדער שמאראגד,
און אין א רגע — ארובין.

דער טעלעגראף ווערט גראה פון פראסט און זיינע דראטען
ציהען זיך אוועק, דערטרינקען זיך אין שאטען —
און בלייבען דארט הענגען אין דער לופטען
ווי פערקיהלטע בלייבע שטראהלען. —
לאנגע, דינע, בלייבע שטראהלען.

טו, טו... וואס איז? עס פייפט א צוג ווייט-ווייט,
און קאלט און שען — זיין פייפען ווי דער ווינטער-אווענד
און צוגעפאסט צום אווענד ווי א ניקעל-גלעקעל
צום ארקעסטער.

... אַ סטרוגגע ציטערט שטיל, און ס'טרילט אַרויס פּאַמעליך
דער אַלטער, ליבער, מאָנאָטאָנער ניגון,
דער ווינטער אָוועגד-ניגון,
ער טריפט פון הימעל, פון בעשנעטע דעכער,
פון וויסע, דאַרע בוימ'לעך, פון דעם פּליה פון ראָבען:
מען קען איהם הערען, הערען מיט די אויגען, —
מען קען איהם פיהלען, כ"ה'ען מיט די לאַקען
און קיינמאָל ניט גערענקען.

ער קיהלט דאָס הייסע בלוט דער ווינטער אָוועגד-ניגון,
ער בויגט דעם קאָפּ מיט זיינע ליכטע, קאַלטע טענער.
און ווי שטיקלעך פראָסט אין פענסטער — פינקלען שטום
אין מוח
קליינע, קאַלטינקע געדאַנקען:
ווי רייך דער ווייסער-טויט, ווי אַרים איז דאָס לעבען,
און מיר ווי בעטלער קלויבען אויף די ברעקלעך,
און פיל די טאַרבעס פיצלעך ברעקלעך שענהייט,
און דאָס איז קראַפט און ציעל, און דאָס איז רייכטהום?...
און איז — די ברייטע ערד, און שטאָל — דער בלאָהער הימעל!

קעגען־איבער.

סצענעם

אין צוויי אקטען.

פּערזאָנען:

פרומע די הויכע. די „בעל־הבית'טע".

שרה'לע. נײַנצעהן יאָהר.

חוה. 26 יאָהר.

חיים אַ לאָבוס. 21 יאָהר.

מייטע.

רוושע.

כריינע.

מאניע.

ארבייטער פון פאבריק.

צוויי יונגלעך.

פארבייגעהער.

דער חתן. וולאַדימיר סעגאַל (וועלוועל).

די כלה: לידאַ.

מחותנים אין צילינדערס און מחותנת'טעס אין ווײַסען.

א קאפ פון אמחותנת'טע.

א קול: פון זאַל אַרוים.

ערשטער אקט.

(קומט פאר: אין איינעם פון די יודישע קווארטאלען אין ווארשא.
די צייט: די לעצטע. אנהויב הערבסט).

א נעבעלדיגער אבענד. א טייל פון א ברייטליכער גאס מיט גלייכע שטיינערנע טראטוארען. די עטליכע גאזלאמטערנעס, וואס ברענען דא און דארטען, זעהען אויס אין נעבעל, ווי געלע געשוואלענע פלעקען. אויפ'ן ערשטען פלאן רעכטס: א דריישטאקיגע ווייסע הויז מיט א שענעם ברייט-פונאנדער-געעפענטען איינגאנג. עס זעהט זיך אנ'עק פון א מארמארנער טרעפ מיט א פלושענער פארענץ. דער מיטעלסטער שטאק פון דעם הויז איז מיט גרויסע פענסטער, מיט א ברייטען באלקאן און מיט א גלעזערנער טיר. צום באלקאן איז צוגעשלאגען א שילט מיט גרויסע בעגילטע בוכשטאבען: „זאל איטאליע". די פענסטער און די גלעזערנע טיר פון באלקאן זענען פערהאנגען מיט דורכזיכטיגע געשטריקטע, ווייסע פארהאנגען; און זענען שטארק בעלויכטען מיט בלוויליכען גאז פון ליוסטרעס.

אויף דער לינקער זייט גאס — א פיער-שטאקיגער אלטער מויער; ערטערווייז מיט העלע פלעקען פון אבגעפאלענע שטירעכץ. אונטען א שמוציגער, נידעריגער טויער מיט א גרויסען, הילצערנעם העענטיל פון א גלעקיל מיט אנ'אפענעם רונדען טירעל, וואס זעהט אויס, ווי א לאך פון א קאנורע. ווייטער א ביסעל — א פאראדנע טיר. פערמאכט. דער צווייטער שטאק קומט אויס פונקט אנטקעגען „זאל איטאליע". איבער אלע פענסטער פון דעם דאזיגען שטאק זענען אראבגעלאזען געדיכטע, פאסקענע שטארעס, וואס זענען השר׳יג...

נאר ס'איז קענטיג דורך זיי, אז אינוויינינג ברענט פייער. די גאנצע שורה פענסטער פון דריטען שטאק זענען פינסטער. נאך דעם דאזיגען לינקען מויער טיילט זיך אב און א זייט א פינסטערע, שמאלע געסעלע. ווער עס געהט אין איהר אריין און ארויס, ווערט א רגע בעלויכטען מיט א געלען שיין פון דער נאהנטער גאז-לאמטערנע.

מיט עטליכע הייזער ווייטער, צווישען ביידע טראטוארען, איז צו בעמערקען ניט-דייטליכע, שווארצע סילועטען פון קופעס שטיינער און זאמד. איבער זיי א זאסטאווע פון ברעטער, א שטאנג מיט א רויטער לאמטערנע, וואס וויגט זיך און ווינקט: א צייכען די פוהרלייט, אז מען קען ניט אריבער-פאהרען. באלד נאך דעם ווערט די גאס איבערגעשניטען אין דער ברייט מיט נאך א גאס, וואס זעהט זיך קוים, קוים אין נעבעל. פון דארטען גרייכט נאר א גערויש פון פוהרען, און פייערלעך לויפען דורך א הין און צוריק.

(אין דעם בעלויכטענעם „זאל איטאליע" בעוועגען זיך שא-טענס אין וויסען. פון דער שמאלער געסעלע געהען ארויס א פאר מענשען און, מאכענדיג מיט די הענד, געהען זיי אוועק אין דער טיעף סצענע און ווערען פערשוואונדען. הינטער דער זאסטאווע דערהערט זיך א געוויש פון א קאראט: „טפררו;..." באלד נאך דעם גרייכט א געלעכטער פון מאנסביל און א ניט-צופריעדענע קוויטשעריי פון ווייבער. א קופקעלע מחותנים בעווייזען זיך אויף דעם רעכטען טרא-טואר און געהען צום ווייסען מויער. צוויי יונגלעך לויפען פארויס, ווי די באקען).

1-טער יונגעל: (קוקט זיך ארום) כי-כי, זיי זענען נאך ניטא!

2-טער יונגעל: געה... דו האסט מיך אויסגענארט.

1-טער יונגעל: ווי איך בין א איד... דו וועסט זעהן שפעטער — אוי, וועלען מיר פייפען!

1-טער מחותן: (רויכערט א סיגאר) דאס איז א הקדמה צו א אידישער חתונה (צו זיין דאמע) פייכט, א?

1-טע מחותנת'טע: שדים וויסען! גראד היינט איז זיי

איינגעפאלען פערריכטען דא דעם ברוק (בעקוקט די שיך מיט גרויס צער), פערשפריצט...

2=טער מחותן: מאדאם, זיי האבען זיך דערוואוסט, אז איהר וועט היינט קויפען ווייסע שיכלעך.

3=טער מחותן (לאכט פעט): ניש'קשה... די טענץ וועלען אראב גלאט, ווי אויף פוטער. כע=כע=כע... ווי געהט עס דארטען צו: „זשע וואו פרי", כע=כע...

1=טע מחותנת'טע (ברוגז'ליך): א געלעכטער...

2=טער מחותן (פערדרייסט דעם קאפ צום זאל): א פנים, נאך פריה. —

3=טער מחותן: ווי=זשע, אז עס שטעהט, אז די חופה וועט זיין אכט, מסתמא וועט זי זיין אי"ה ארום צעהן.

2=טער יונגעל: מאמע, זעהסט? (ווייזט אויף דעם פינסטערען שטאק, וואס ענטקעגען) דא איז אונזער חדר, מאמע, דו זעהסט? מאמע.

2=טע מחותנת'טע: גוט איז מיר, גוט (בעקוקט דעם שלייף) אי=אי! היינט וואס וועט נאך זיין, אז מען וועט געהן צוריק?

2=טער מחותן: חתן=כלה וועלען ווערען מאן און ווייב. דערוויילי געהט אריין.

(געהען אריין פארוויז אין איינגאנג און הויבען זיך לאנגזאם אויף די מארמארנע טרעפ).

מייטע. (בויגט זיך איין און געהט ארויס פון נידעריגע טויער, וואס צום לינקען מויער. אנגעטאן אין לייכטע קליידער מיט א שווערער פאטשיילע. געדיכט אנגעפודערט): דער וויענער בראך זאל זי אוועקלעגען. ס'איז נאך נישטא קיין אכט, און זי טרייבט שוין אויפ'ן גאס.

רוזשע (געהט ארויס נאך איהר): וואס? איהר איז דען קאלט? איהר פיינער פוטער מיט'ן קאטשיקאווען קאלנער האט זי שוין געהייסען אויסלופטערן... ס'הייגט שוין גרייט אין שאפע (קוקט אויף דער בעלויכטענעם חתונה=זאל) אהא... ווייטער...

מייטע (קוקט אויך): אט באלד וועט זיך שוין דארטען אנהויבען. (הוידעט איראניש מיט'ן קערפער) הע=טע=טע=טע... ס'קעהרט מיר שוין די גאל. אלע נאכט, אלע נאכט...

רוזשע: געלטעלע איז ביי לייטען געגוג...

מייטע: די נארישע כלות... קוצעניו=מוצעניו... פשש... זייערע חתנים'לעך (געהט אום) זעהסט? (ווייזט אויף דער רויטער לאמטערנע אין דער טיעף סצענע). דארטען מעג מען.

רוזשע: יע, דארטען האט מען בייטאג פערריכט דעם ברוק. וואס?

מייטע: אז ביי אונז אין פענסטער איז געהאנגען אזא לאמטערנע, האט זיי דארטען נישט געלוינט (גיט א ווינק צו דעם חתונה=זאל), נישט אנגעשטאנען. „פעטערס", מען קען אייך...

רוזשע: א —

מייטע: א פריהער האבען אלע אזוי אויך געוואוסט... און יעצט פריהר, ווי א הונד אויף דער גאס... זוך זיי...

רוזשע (מיט א זיפץ): יא.

מייטע: הכלל, א געוואלד... דער דזשאנצע איז געקומען צו לויפען: אי—אי—אי... עס פאסט זיי ניט... עס שאדט זיי צום געשעפט... די מחותנים קרימען זיך... ער וועט דערלאנגען דעם פאליצמייסטער, וועט ער דערלאנגען... (גיפטיג די מחו=ת=נים. —

רוזשע: און ווער וואלט זיי דאן געהערט, אויב פרומע וואלט געהאט פאפירען?

מייטע: אז די באבע וואלט געהאט רעדלעך... מע ווייסט. —

רוזשע: און אז זיי וואלטען טאקע דערלאנגט?

שרה'לע (געהט ארויס פון טויער אנגעטאן אין א שווארצען זשאקעטעל. א יונגער שטילער פנימ'יל. א ווייכער קול): צאלעס פאבריק האט שוין געפייפט?

מייטע (בייז): איך האב נישט געהערט.

רוזשע (מייטען צום טאן): ס'איז נאך נישטא קיין אכט.

שרה'לע (פערשעמט): איך פרעג דאך מעהר ניט.

מייטע (קרימט איבער): זי פרעגט דאך מעהר ניט... זי האט שוין אויך קיין צייט ניט. דיין חיים'קע וועט צו דיר אזוי אויך טרעפען. האב נישט מורא. —

שרה'לע: ווער זוכט איהם? אז די „הויכע גנב'טע" וויל אזוי, עס פורקעט איהר. וואס, זאגט זי, זיצטו? דו האסט דאך

שוין אָבגעגעסען... איך בין ניט שולדיג — דו ביסט, זאָגט זי... (פערכאַפט זיך).

רוזשע: וואָס זאָגט זי? —

מײַטע: (גיפטיג) נו, נו ווײַטער... דו ביזט, זאָגט זי, ניט גלײַך צו מײַטען און צו רוזשען צו קרוינען... אַודאי. (געהט אום מיט רוזשען פאַרבײַ טויער) מיט אַ יאָהר צווײַ צוריק האָט זי מיר דאָס זעלבע געטענה'ט... אַלע יאָהר קריגט זי זיך איהר „יונגע", מיט וועמען זי שטעלט אַלעמען...

רוזשע: שטעכעניש איהר.

מײַטע: (צו שרה'לען) אין גיכען וועט זי דיך אויך אָנהויבען שטעכען... אין גיכען וועסטו אויך ווערען ניט גלײַך... אין גיכען (לאַכט דערשטיקט).

רוזשע: (אומגעהענדיג מיט מײַטען. שטילערהײַט) לאָז זי... אַ רחמנות... אַך, ביסטו אַ בײַזע.

מײַטע: ווי געפעלט דיר? אַ זשאַקעטל האָט זי דאָך (קרימט איבער) אַ רוחמנות... (געהט אום צערײַצט) קאַלט, אַז די כאָלירע...

שרה'לע: (שטעהט נעבען טויער און קוקט דאָרשטיג צו דעם בעלויכטענעם חתונה=זאַל) נאָך אַזוי ווענינ געסט. — (צו מײַטען און רוזשען) איך וואָלט בײַ אײַך געוואָלט פרעגען — איהר זענט דאָך פריהער אַרוים — די כלה איז שוין געקומען אין אַ פאַעטאָן?

מײַטע: כ'ווײס ניט.

רוזשע: ס'איז ניט אונזער עסק, שרה'לע.

שרה'לע: (מיט פערדרוס) קײנמאָל זעה איך ניט, ווי עס הויבען זיך אָן די טענץ. —

אַ דורכגעהער (בעווײַזט זיך אויף דעם לינקען טראָטואַר און קנײַפּט זיך דאָס בערדיל) דער רוח ווײסט, ווי אַזוי איך האָב געמאַכט אַ טעות... געשעפטען. — און ער...

מײַטע: (פערלויפט איהם אַנטקעגען און ווינקט) יונגער מאַן?

רוזשע (נאָך איהר) פאַני, פאַני...

דער דורכגעהער: האַ? (קוקט זײַ אָן) וואָ=אָס? אַ וועק צו אַלדי שוואַרץ... (פערקירעוועט זיך און ווערט פערשוואונדען אין געסעלע).

מײַטע: (הויך אויפ׳ן קול) גײה אַלײן צו אַלדי שווארץ יאָהר... וואַריאַט!

רוזשע: אויך מיר אַ שײַנהאָץ!

מײַטע: נו, אַט בין איך אַ בײזע... וואָס בילט ער זיך?

רוזשע: אַ הונד.

שרה׳לע: איך קען אידם. ער איז אַ בוכהאַלטער... דאָ ניט ווײַט... ער האָט געמוזט כאַפּען אַנ׳עליה פון „אַלטען״..

מײַטע (מיט אַ שמײכעלע): אַז דו קענסט אידם, פאַר וואָס האָסטו אידם ניט פעררופען?

שרה׳לע: נײן, אַז איך — וואָס ווילט אידר...

(רוזשע און מײַטע הערען זי ניט און געהען אַ ביסעל אַרויף גאַס. שרה׳לע פערקוקט זיך אויף דעם חתונה־זאַל. אַ פּאָר דורכ־געהער קומען אָן פון רעכטען טראָטואר און געהען אַריבער די ברײטע גאַס).

רוזשע (לאָזט זיך געהן צוריק): פּאַני — פּאַנאָווע... (די דורכגעהער לאַכען און געהען אַרײַן אין געסעלע).

מײַטע (קוקט זײ נאָך מיט שנאה) אין דער ערד מיט די בײנער. —

רוזשע (גרוילט) קאַ—אַלט.

מײַטע (כאַפּט זיך פאַר׳ן קאָפּ. קרעכצט אָב)

רוזשע: וואָס? שוין ווידער אַ מיגרען?

מײַטע (פערדרײסט דעם קאָפּ צום פינסטערען, דריטען שטאָק): די חדר־יונגלעך זענען זיך שוין צוגאַנגען... אַט בײ נאַכט — יאָ.

רוזשע (שלעפּט די טיר): די פּאַראַדנע טיר איז שוין אויך פערמאַכט.

מײַטע: אַ קלאָג צו זײ. וואָס זײ גיבען אָן אַ טאָג. אַרויף די טרעפּ און אַראָב די טרעפּ, אַראָב און אַרויף... אַ קלאַפּערײַ, אַ טאַראַראַם. ווי מיט העק אין מוח, ווי מיט העק... מען קען מיט אַנ׳אויג ניט צו מאַכען. נאָך ווענינ די נאַכט...

רוזשע: וואָס? זײ שלאָפען זיך דען ניט אוים?

מײַטע: טאָמער ווענינ, האָבען זײ נאָך אָנגעקויפט אַזעלכענע פײפעלעך. אַ פײַפערײַ. האָב איך זיך צו זײ אַרויסגע׳גנב׳ט, אַז פרומקעלע זאָל ניט זעהן, און געבעטען זיך. אײנער צווישען זײ,

אַבוהײַ מיט באַקענעס, האָט זיי עפּיס אַשעפּטש געטאָן... און אַלע האָבען מיך אַזוי געגומען אָנקוקען, ווי עפּעס אַחיה: „טאַקע? טאַקע?״ אַמכּה זיי. און עפּיס האָבען זיי געקראָגען אַפאַטקודנעם וואָרט. חאָראָוו... וואָראָך. דער רוח ווייסט זיי.

רוזשע: היינטיגע קינדערלעך זענען נאָך בעסער פון די גרויסע.

מײַטע: הערסט דאָך, און דער עלטערער בוהיי מאַכט צו זיי: „וואָס שווייגט איהר, חברה? פּייפט!...״ און ס׳האָט זיך אָנגעהויבען אַזאַ פּייפעריי, אַז... די גרויסע מגפה האָט זיי געקענט אַוועקלייגען...

שרה׳לע (מיט פער׳חלומ׳טע אויגען): רוזשע, אויף איין רגע׳לע... דו זעהסט דאָרטען אין זאַל אַהויכע מאַדאַם—אַ — אַ? אין ווייסען. —

רוזשע: וואו?

שרה׳לע: אָט... מיט אַסיווען געגרייזעלטען קאָפּ —

מײַטע: נו?

שרה׳לע: איך רעכען, אַז דאָס איז דער כּלה׳ס אָדער דעם חתנ׳ס מאַמע, אַ? זי סאַרווערט.

רוזשע: מילא בכן?

מײַטע: פערדרעה זיך דיין קאָפּ. (צו רוזשען) וואָס שטעלסטו זיך מיט איהר אָב? (צו שרה׳לען) באַלד וועט קומען דיין חבר׳טאָרין... וועט זי דיר אַלץ דערצעהלען... זי איז דאָך עפּיס אַגעלערענטע. און שרייבט אַמעריקאַנער אַדרעסען׳ (נעהמט רוזשען אונטער׳ן אָרים און געהט אום) עס ווילט זיך איהר אַפּנים זעהר שטאַרק חופּה־שטעלען... (לאַכט גיפטיג).

שרה׳לע (גיט אַגעה און כאַפּט זיי אָן; מיט אַציטערדיג קול) זאָגט נאָר, וואָס זענט איהר... וואָס ביסטו אויף מיר שטענדיג אין כּעס, מײַטע? בין איך דען שולדיג?... איך וועל ניט צוגעהן, ווען איינער וועט דורכגעהן... איך וועל זיך אָב־רוקען אָן אַזייט, ווען זיי וועלען געהן פון פאַבריק... איך וועל בלייבען די לעצטע... (שטיל, פערשעמט) איך וויל זעהן, ווי מען טאַנצט דאָרטען.. כ׳וויל הערען, ווי די מוזיק שפּיעלט...

מײַטע (קוקט זיך איבער מיט רוזשען, ווייכער.): ווער שטערט דיר? כאָטש ביז טאָג.

רוזשע: נארעלע, ווער לאזט דיך ניט?

שרה׳לע: אלע מאל, אלע מאל שלעפט מען מיך אוועק... פריהער... קיינמאל קומט מיר נישט אויס צו זעהן דארטען... קיינמאל נישט...

מיטע: א גליק, וועט דיר געשעהן, אז דו וועסט זעהן.

רוזשע: איך קוק גאר ניט אין יענעם זייט, מיינע דאגות. (אויף דעם לינקען טראטואר בעווייזט זיך א שאטען. שרה׳לע רוקט זיך אב אן א זייט).

מיטע (פערגעהט דעם שאטען פאראויס. צו רוזשען): אהער! (צום שאטען) פאני?

רוזשע: (נאך איהר) פאני...

2-טער דורכגעהער (גענאלט. אין א קאפעליוש. קעהרט זיך אב פון זיי): אך. ניין, פערצייהט... (ווערט פערשוואונדען אין דער פינסטערער געסעלע).

רוזשע: אנ׳אנשטענדיגער יונגערמאן.

מיטע: אזוי גוט, ווי אלע.

(ס׳דערהערט זיך א שטארקער פייף פון א פאבריק).

רוזשע: (גיט א ציטער) קוים מיט צרות...

מיטע (בעהאלטענדיג איהר פרייד): די וואוילע יונגען הויבען שוין באלד אן צו געהן...

רוזשע: קא — אלט... כ׳וואלט שוין גערן אין שטוב אריין. (שוויינט א ווייל‏ע) הייגט בעקומען זיי געהאלט?

מיטע: און אז הייגט? א סך בלייבט איבער. יא. אט.. אין איין בלויזען שאל... אך, פרומקעלע די גנב׳טע!...

שרה׳לע: (שטעהט אין שאטען פון טויער און לייענט פער׳חלומ׳ט דעם שילט פון חתונה-זאל) זא—אל... איטא—לי—יע... גיין, אי—טא—לי—יא...

רוזשע: ...ס׳איז נאך דא ערגער... עט. דו ווייסט דאך..

מיטע: דו מיינסט—חוה? (קוקט זיך אום, צי שרה׳לע. הערט ניט; שטילערהייד): הערסטו, איז זי מיר נמאס געווארען מיט איהר הוסטען, מיט אירע דארע „הראבליעס״, מיט איהר קוקעלע... פוי!

רוזשע: מען טאר נישט זינדיגען. נאר אין אמת׳ן איז דאך טאקע אזוי! שלעכט—און קוקט אויף קיינעם נישט. א זכיה גאך, וואס זי רעדט מיט שרה׳קען... שלאפט ניט און רעדט פאר

זיך און לאָזט דעם אַנדערן ניט שלאָפֿען. (שווייגט אַ ווײַלע) נאָר ניט לאַנג וועט זי דאָ בלײַבען...

מ יֵ ט ע: דו קלערסט אַזוי? אָ! אַ ז ע ל כ ע לעבען אַוועק..

ר ו ז ש ע: ניין, ניט דאָס... (בסוד) איך האָב געהערט... איך האָב זיך צוגעהערט, ווי פֿרומע האָט גערעדט מיט'ן „אַלטען"... איהר פֿערדריסט, וואָס זי האָט זי צוריקגענומען נאָכ'ן שפּיטאָל...

מ יֵ ט ע: און איז גערעכט. שוין דרײַ נעכט, אַז זי האָט קיין געסט ניט געבראַכט.

ר ו ז ש ע: אַ צימער מיט מעבעל, זאָגט זי, וועל איך איהר געבען, דער שמאַטע, זאָגט זי, אַ צימער?

מ יֵ ט ע: וואָרום וואָס טוט זי דאָרטען? הוסט און לייענט כלומר'שט ביכלעך... דער גאַנצער יחום—זי איז אַמאָל געווען אויף מאַרשאַלקאָווסקע...

ר ו ז ש ע: ... אויב, זאָגט זי, זי וועט מיר הײַנט ווידער קומען פֿון גאַס אָט אַ ז ו י, וועל איך איהר, זאָגט זי...

(אַ גערויש. פֿון טויער לויפֿט אַרויס קרוינע, שלעפּענדיג פֿאַר'ן האַנד מאַניען.)

מ אַ נ י ע (אַ זאַטער, טעמפּער פּנים. געניצט): ... שוין געפּײַפֿט? מײַטע, צאַלעם פֿאַבריק...

מ יֵ ט ע: געפּײַפֿט, געפּײַפֿט...

ק ר ו י נ ע (צו מאַניען): זעהסט, דײַזשע, און דו האָסט געזאָגט, אַז מיר דוכט זיך!

שרה'לע (צו מאַניען) און וואו איז חוה?

מ אַ נ י ע: (געניצט לאַנג און ברעכט זיך) האַ—אַ?

ק ר ו י נ ע: (מיט אַ גרימאַסע) חוה פּוצט זיך!... (נעהמט מאַניען אונטער'ן האַנד) קום זײַ געהן אַנטקעגען...

מ אַ נ י ע: (ווײַזט פֿויל אויפֿ'ן בעלויכטענעם זאַל): אַ חתונה... (געניצט) אַ ח—תו—נה.

ק ר ו י נ ע: קום, קום.... (געהען אַרויף גאַס).

מ יֵ ט ע (קוקט זיי נאָך מיט האַס): ע—ע... פֿערלאָפֿען אַ פֿריהער די גראָבע דײַזשע... און קרוינדעלע, אַ קרײַנקעלע איהר, דרעהט מיט'ן קעפּעלע: ע—ע... דאַכט זיך, זי ווייס, אַז מיר זענען פֿריהער אַרויס. (ס'דערהערט זיך אַ הוסט הינטער'ן טויער) אַהאַ! (טרעט אָב מיט רוזשען נעהנטער צו דער סצענע).

חוה (נעהט ארויס פון טויער מיט א פאטשײלע אויף די פלײצעס. מאגער; א לאנגליך דארע נאז. גרויסע אײנגעגראבענע אויגען; אנגעפארבט די באקען און אנגעפודערט).

שרה׳לע (כאפט זיך צו איהר צו) אך, חוה — חוה׳לע, זעהסט? (ווײזט אויף דעם בעלויכטענעם זאל) זעהסט, ס׳ארא חתונה בײ אונז וועט באלד זײן? אט גײען מחותנים...

חוה (שמײכעלט): בײ אונז? (נעהמט פון זיך אראב שרה׳לעס האנד) לאז, שרה...

שרה׳לע. נײן, כ׳מײן אזוי... אין גאס... מיר וועלען אויך זעהן... זי מאג דארטען אפילו צעפוקעט ווערען... (שלעפט חוה׳ן פאר׳ן האנד) כ׳בעט דיך — דו ווײסט דאך — וואס ס׳טײטש אי־טאליע? אן, זעהסטו? זאל — איטא—ליע..

חוה: (אפאטיש) דאס איז אזא לאנד, ווײט פון דאנען... דארטען איז אײביג זומער.

שרה׳לע: נו—או? אײביג? דו ווײסט עס זיכער? עס קען ניט זײן —

חוה: א! מיר וואלט דארטען גארניט געשאדט צו וואוינען — נאר... יא, יא, שרה: איך ווײס עס זיכער.

שרה׳לע: און מען געהט אום אזוי, אן זשאקעטלעך? כ׳בעט דיך, וואס וואלט אשטײגער פרומקע געטאן דאר־טען מיט איהר פײנער רעטאנדע, א? (לאכט).

מײטע: (קרימט איבער שטילערהײד) כי—כי—כי... ס׳קעצעלע האט זיך צעלאכט פאר איהר חבר׳טארין... פאר וועמען וועט זי לאכען, אז מען וועט איהר ווײזען דעם וועג?...

רוזשע. שא—א... (רעדען צווישען זיך שטילערהײד)

חוה (מיט חשד): וואס ווינקען זײ דארטען, ווי די מאלפעס? (הוסט און כאפט זיך בײ׳ם הארצען)

שרה׳לע (קוקט זי אן מיט רחמנות): ס׳שטעכט? (זוכט עפיס וואס צו זאגען) ע—נישט געדארפט נאך אזוי גיך ארויסשרײבען זיך פון שפיטאל.

חוה. (ווערט קרענקליך אויפגערעגט) ניט געדארפט, ניט געדארפט... כ׳האב געהערט... און איך—פרעג ניט — דו ביסט א נאריש קינד...

שרה׳לע (פערוואונדערט): חוה!

חוה. (בערוהיגט): נו, נו, זײַ אויף מיר ניט ברוגז — איך בין נערוועז... (שווײַגט אַ ווײַלע)... אַז ווי נאָר איך האָב זיך אָנגעהויבען פֿיהלען אַ ביסעל בעסער, האָט מען מיר גענומען נעבען אָנצוהערעניש, אַז אַזוינע, ווי איך, זענען דאָ גענוג... די זיצערקע האָט אײנמאָל אָפֿען אַרויסגעזאָגט, אַז „די דאָזיגע" שטופען אַרויס די אָרימע לײַט... (שטיל ווי פֿאַר זיך) און דאַן האָב איך מעהר נישט געקענט...

מײַטע: (געהט אום מיט רוזשען פֿאַרבײַ טויער) אַ שלים־מזל אויף זײַ! ווי צו להכעיס געהען זײַ ניט... ס'אַרא פֿײַלקייט!

רוזשע: זײַ זיצען נאָך אין ביר־שײַנקעל. און מאַניטשקע האָט שוין דאָרטען — די גראָבע קלאָץ...

מײַטע: נישקשה — ס'וועט אויסדאַרען... (קוקט אַרגע אויף חוה'ן פֿון אונטערן שטערן. פּלוצלונג) וואָס מײַנען זײַ טאַקע? אויף צופוקעניש קום אַהינצו אויף... (לאָזען זיך אַוועק געשווינד אין דער טיעף סצענע).

שרה'לע (לעהנט זיך אָן מיט'ן קאָפּ אויף חוה'ס פּלײַצעס): אַז דו זאָלסט וויסען, ווי זײַ שטעכען מיך — דער גוטער ווײַסט זײַ — ניט אויסצורעדען פֿאַר זײַ אַ וואָרט. וואָס האָבען זײַ צו מיר? איך טו זײַ דען עפּיס?

חוה: אַ, איך ווײַס גאַנץ גוט. דיר פֿערגינען זײַ ניט. און מיך — מיך האָבען זײַ אמת פֿײַנט. (נאָך אַ קלײנער פּויזע) און אפֿשר נאָר דערפֿאַר זענען מיר בײדע געוואָרען גוט צווישען זיך... לכל הפחות, דו מיט מיר.

שרה'לע: אַך, וואָס רעדסטו? גאָט איז מיט דיר...

חוה. דיר פֿערגינען זײַ ניט, וואָס דו ביסט פֿריש, וואָס דו האָסט פֿולע בעקלעך... וואָס דו האָסט קלײדער, וואָס מען הענגט זיך דיר אויפֿ'ן האַלז. דו רײצט זײַ. זײַ דערמאָהנען זיך ווי אַזוי זײַ זענען געוועזען... פֿריהער...

שרה'לע (לאָכט קינדעריש־צופֿרידען): עס קען ניט זײַן! און פֿאַר וואָס דיך?

חוה: (שווײַגט).

שרה'לע (נײַגעריג): פֿאַר וואָס דיך? פֿאַר וואָס ל'בעט דיך...

חוה (פלוצלונג, דומפיג): ווייל אין מיר זעהען זיי דאס, וואס מיט זיי וועט זיין... שפעטער... אין א פאר יאהר ארום... דערפאר...

שרה׳לע (שטעלט אויף איהר אוים די אויגען): וואס רעדסטו? הייסט דאס, אז איך... אפילו... ניין, ניין.

חוה (הערט נישט. אויפגערייצט): איך בריה זיי די אויגען. איך בין זיי א שפיגעל. א שרעקליכער שפיגעל!? ניט ווילענדיג זעהען זיי אין מיר דאס שפעטערדיגעס... (מיט כעס) אה, איך ווייס! זיי האבען מורא פאר מיר... (לאזט מיט א מאל טרויעריג אראב דעם קאפ) נאר אלץ איינס...

שרה׳לע (בלייך): ערגער דיך ניט, ערגער דיך ניט... (גלעט איהר די האנד, אין דער טיעף כצענע דערהערט זיך א גערויש פון א קאראט. עטליכע מחותנים בעווייזען זיך אויף דעם רעכטען טראטואר). דו זעהסט? אט געהען מחותנים. באלד וועט מען דארטען טאנצען... פריילינס אין ווייסען, אין ווייסען און קאוואליערען מיט בלומען אין די לאצען... יא, חוה?

(די מחותנים ווערען פערשוואונדען אין פאראדנעם איינגאנג פון חתונה־זאל).

חוה: יא, שרה׳לע. איך זעה. זיי אויף מיר ניט ברוגז׳ איך בין אזוי... דו ווייסט דאך. (טוט זיך אן א כח און שמייכעלט) אך, יא. ס׳וועט טאקע זיין זעהר א שענע חתונה.

שרה׳לע: וואס, ניט אמת? (בערוהיגט) הער, חוה׳לע, כ׳בעט דיך... אט באלד וועלען זיי אנקומען, די גראבע יונגען, און איך וועל פערלויפען און בעהאלטען זיך; דא אין געסעלע. אז מען וועט דיך פרעגען, זאלסטו זאגען... ווייסט דאך וואס.—

חוה: צו ליעב וואס זאלסטו עס טון? קינד איינע! ס׳איז אזוי פייבט.

שרה׳לע: כ׳וויל זעהן, ווי מען טאנצט דארטען, ווי מען שפיעלט... קיינמאל זעה איך ניט. מען לאזט מיך ניט אב — (מיט בענקעניש) און רוזשע זאגט, אז זייגער ניין הויבט זיך אלע מאל אן די חופה. ווי איך בין א אידישע טאכטער! זי זאגט. אז די חופה שטעהט פונקט אנטקעגען דער גלעזערנער טיר פון באלקאן...

חוה: א, קינד איינע, קינד איינע.—

שׂרה׳לע: מיר וועלען ביידע קוקען. יאָ? דיר וועט ניט זיין קאַלט? וועסט אָנטאָן מיין זשאַקעטעל... אָט דעם. —

חוה: ניין, דו ווייסט דאָך, איך שטעה אַלע מאָל שפּעט אויפ׳ן גאַס... אַפילו, אַז ס׳איז אַ פראָסט.

שׂרה׳לע: אַך, חוה. אין פראָסט... (גיט אַ ציטער) זיי געהען. געדענקסט?

חוה (גיט אַ שאָקעל מיט׳ן קאָפּ אויף „יע“. שמייכעלט).

(אין דער טיעף סצענע דערהערט זיך אַ געוויש פון מאַנסביליש טריט און אַ שטילער געלעכטער).

שׂרה׳לע (גיט אַ לאָף צום געסעלע און כאַפּט זיך צוריק פאַרזיכטיג): חוה׳לע?

חוה: יאָ?

שׂרה׳לע: און ווי, אַז קדו וועסט זאָווען מיט ז... איך וועל ניט בלייבען אַליין. כ׳וועל אויך אַריין.

חוה: האָב ניט מורא. מען וועט מיך ניט נעהמען. איך... איך וועל דאָ נאָך שטעהן.

שׂרה׳לע: (בעהאַלט זיך פלינק אין געסעלע)

חוה: (פאַר זיך. — שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ) נאַרעלע... קיינער וועט מיך ניט נעהמען. (בעקוקט די דאַרע הענד) ניטאָ וואָס... (גלייכט זיך אויס) נאָר אַלץ איינס. (הוסט און רוקט זיך אָב אין שאָטען פון טויער)

(אויף דעם לינקען טראָטואַר בעווייזט זיך אַ קופּקעלע אַר־בייטער. די פּנים׳ער פערשמירט. די הענד—ברודיגע. ערשט פון פאַבריק. צווישען זיי קרוינע, מאַניע, רוזשע און מיטע. רעדען און לאַכען).

1־טער אַרבייטער (קיצעלט מאַניען מיט אַ פינגער אין האַלז): הער שוין אויף צו געגעצען. גראָבע!

מאַניע: אַי־אַי! ס׳אַראַ קאַלטער פינגער! (רייסט זיך אַרויס) דיין קאָפּוועהטאָג! גישט אויף דיין קאָסטען עם איך.

2־טער אַרבייטער (ווינקט אונטער): מען ווייסט. מען ווייסט...

3־טער אַרבייטער (ווייזט אויף דעם בעלויכטענעם זאַל): און דאָ נאָר מען זווג׳ט זיך. אַ מלאכה! (צו מיטען) און ווען וועסטו חתונה האָבען?

מײַטע (חמורע): כֿאָטש באַלד.

2=טער אַרב.: מײַטקע איז בײַ מיר אַ מאַלאָדיעץ! (נעהמט זי אַרום טאַליע).

מײַטע (פֿרעהליכֿער. דרעקסעלט זיך).. און אַז מען האָט חתונה, טאַנצט מען. אָט אַזוי—אָ. אַ פּאָלקע. (זינגט אונטער) יעדיע, יעדיע פּאָגאָטאָוויע... יעדיע טו אי טאַם, יעדיע דאָקטאָר סאַם... (טאַנצט אַוועק אין טויער, נאָכֿשלעפּענדיג נאָך זיך מאַניען מיט עטליכֿע מאַנספּערשוינען).

רוזשע (קוקט איהר נאָך מיט קנאָה): אַ נײַע הויט האָט זיך גאָר אויף איהר אָנגעטאָן. — און וואו זענען דאָס די איבעריגע אײערע?

4=טער אַרב.: דיר איז ווייניג?

5=טער אַרב.: זענען נאָך געבליבען אין שײַנקעל... שכּור'ן. (קוקט זיך אַרום) און שרה'קע וואו איז? שרה'לע, מײַן גאָלד! שרה'קע!

חוה (קוקט מיט גלעזערנע אויגען אין איין פּינטעל): פֿערנומען. —

6=טער אַרב.: אַ שאָד.

4=טער אַרב.: אַ, דאָס ביסטו?... (שפּאָטיש) חוה'לע? מײַן קרוין! וואָס האָסטו זיך דאָס אַזוי דעם פּרצוף אויסגעווײַסט.

5=טער אַרב.: וועסט דאָך אָנמאַכֿען אַ יקרות אויף מעהל... (אַ געלעכֿטער).

4=טער אַרב.: זעהט נאָר, איהר זאָלט אַזוי געזונד זײַן, איהרע הערלעך, ווי זיי גלאַנצען...

6=טער אַרב.: דו שוואַרצט זיי מיט טינט צו מיט סאַזשע?

5=טער אַרב.: מיט סמאַרע=ווידלע... (אַ געלעכֿטער).

חוה (וויל עפּיס אַזאָג טון, נאָר פֿערבײַסט אַ ליפּ).

4=טער אַרב.: שטעהט ווי אַ גולם. אַ נפֿש.

5=טער אַרב.: (שעפּטשעט עפּיס אַרײַן זײַן חבר)... אויף מײַן עהרענוואָרט...

6=טער אַרב. (הויך, גראָב): נו — או? פֿון שפּיטאָל? טפֿוי.

5=טער אַרב.: אַ סימן האָסטו איהר נעזיל... אַ מאָדנע זאַך מיט איהם! אַראָב — געהט עס, ווי אויף פּוטער, און אַרויף—

פֿערהאַקט עס זיך... (גיט אומגעריכט אַ פֿיהר מיט'ן פֿינגער איבער הוה'ס פּנים — אַראָב און אַרויף...).

חוה (ניט ווילענדיג. שרייט): הונד, גראָבער יונג, דו!. (ווערט פלוצלונג אַנטשוויגען).

רושע: הערט שוין אויף... אַז זיי בינדען זיך צו, קענען זיי שוין גאָרניט אויפהערען.

קרוינע: קומט בעסער אַריין. ס'איז קאַלט.

(אלע, א חוץ הוה'ן, געהען אריין אין טויער. א ווייל'ע הערט זיך דאָס קלאַפּען פון ווייערע פּים אויף די טרעפ. —).

חוה (פֿאַר זיך) און איך בייזער זיך. — אַלץ איינס. — (צערייצט, קריצט מיט די ציינהן) און איך פודער זיך נאָך... און טאַקע (ווישט נערוועז די באַקען מיט'ן עק פֿאַטשיילע) און איך פֿאַרב מיך...

שרה'לע: (שטעקט פֿאָרזיכטיג אַרוים דעם קאָפּ פון גע־סעלע) אַוועק שוין?

חוה. (שטאַרקט זיך און מאַכט אַ רוהיגען פנים) אַוועק..

שרה'לע (לויפט צו און נעהמט זי אַרום) אַט איז גוט. אַט איז גוט...

חוה: עטליכע וועגען נאָך געבליבען אין ביער־שיינקעל. זיי וועלען באַלד קומען...

שרה'לע: און זאָלען זיי קומען—און איך מאַרש אין גע־סעלע... ניטאָ מיך... ניטאָ ביז נאָך די טענץ... זיי וועלען ביי מיר היינט ניט אויספֿיהרען. מייטען מיט רוזשען וועט נאָך זיין דאָס אַ טובה... זיי האָט דאָך שוין דערעסען די טענץ מיט די הופּות, וואָס זיי זעהען דאָ אַלע נאַכט. — זיי האָט דעי עסען.. בלומר'שט... (מאַכט צו איין אויג. שעלמיש) אָ, איך פֿערשטעה, איך פֿערשטעה... זיי פֿערדריסט... זיי זענען מקנא... און נאָך ווי... זיי מאַכען זיך נאַר... כ'פֿערשטעה... (קוקט אָן חוה'ן) וואָס שטעהסטו אַזוי? (פּויזע) איך האָב געהערט, ווי דו האָסט געשריען — „הינד"... דו, דאַכט זיך, אַ? ווער האָט דיך שוין ווייטער געטשעפּעט?

חוה: כ'געדענק ניט...

שרה'לע (אונגלויביג) געדענקט ניט... יאָ. און איך וואָלט דערפֿאַר... (שטעלט זיך פֿעסט אָן, מאַכט צוויי פֿויסטען)

איך וואָלט יענעם דעם מוח געשפּאָלטען...

חוה (שטיל, פּינקט ווי פאַר זיך)... איך וואָלט דערפון ניט געוואָרען שענער...

שרה׳לע: דו זאָגסט — (קוקט זי אָן דורכדרינגענדיג) אָדער... הער... פרומקעלע האָט שוין היינט אויף דיר עפּיס געבורטשעט?... געזאָגט עפּיס?

חוה (גיט זיך ניט ווילענדיג אַ טרייסעל) ניין. (שווייגט אַ ווייַלע) וואָסי? וואָס דאַרף זי מיר זאָגען?

שרה׳לע (גיך) גאָרנישט... כ׳פרעג אַזוי... דו קענסט זי דאָך!

חוה (שטיל) זי האָט מיט דיר גאָרנישט גערעדט?

(אין דער טיעף סצענע הינטער׳ן זאַסטאַווע דערהערט זיך ווידער א גערויש פון קאַרעטען, וואָס שטעלען זיך אָב)

שרה׳לע: אָן געהען שוין נאָך מחותנים, אַ—ס—ך...

חוה: איך פרעג דאָך ביי דיר...

שרה׳לע (געשווינד) אַ מאָדנער מענש דאָס איז! וואָס האָט זי מיט מיר צו רעדען?! אַהאַ, וויפיעל זיי געהען... אַ חיל אַ גאַנצער, אָ ה—אָ—אָ...

(א היבש ביסעל מחותנים — מענער און דאַמען—געהען אַרויס אויף דעם רעכטען טראָטואַר; איילען זיך. און קוויטשענדיג און לאַכענדיג ווערען זיי ביסלעכווייז פערשוואונדען אין איינגאַנג פון ווייסען מויער).

שרה׳לע (כאַפּט זיך אַראָב פון טראָטואַר. שטעלט זיך אין מיטען ברוק און ציהט אין זיך די לופט): אַ, ס׳אַרא מאַכל! חוה, דו פיהלסט?

חוה (פערטראַכט) וואָס?

שרה׳לע: שמעק, וואָסער...

חוה: אַ? אַך, יאָ... טאַקע...

שרה׳לע (קוקט דאָרשטיג אין די בעלויכטענע פענסטער פון זאַל) כ׳האָב אַזוי מורא, אַז פרומקעלע זאָל נישט אַרויסגעהן אָדער חיימ׳קע זאָל זיך נישט צובינדען.

חוה: אַ מאָדנע זאַך... (גיט נערוועז אַ לאַך)

שרה׳לע (געהט צו איהר צו) וואָס איז?

חוה: דיר איז נישט מאָדנע? דאָ, ביי אונז געסט, און

דאָרטען — געסט. (גיט אַ וואונק אויפ'ן חתונה־זאַל) ביידע זייטען געסט...

(פון דעם חתונה־זאל גרייבען פריהער ניט דייטליכע אויסגעשרייען און נאכהער א שטארקער, פרעהליכער אקארד פון א קאפעליע)

שרה'לע: נו, איז וואָס פאַר אַ וואונדער?... אַי—אַי— מוזיק! מוזיק! דו הערסט? דאָס בעגעגענט מען אַזוי די געסט?

חוה: מסתמא. (פויזע) ... און אפשר אָט די דאָזיגע יונגע לייטלעך אין שוואַרצע געוועגטענע פרעקעלעך מיט די פערקעמטע קעפּעלעך, וואָס טאַנצען דאָ אַזוי אָפּט און רעדען גוטשינקע רעדעלעך זייערע „פּאַניענקעס" דאָרטען ... האָבען שוין אַלט־צעהן מאָל געהאַט אַזוינע, ווי איך, ווי דו—און גאָרנישט... אפשר דער חתן אַליין...

שרה'לע: (מאַכט איהר שעלמיש מיט'ן פינגער) אָ! כ'פערשטעה... כ'פערשטעה... חוה'לע. אַ?

חוה: און פון דעסטוועגען שטעהען מיר דאָ אונטען אין דער פינסטער, אין קעלט ... און זיי זענען דאָרטען אויבען, און ס'איז זיי ליכטיג און וואַרים און פרעהליך — פאַר וואָס? (צו שרה'לען—שאַרף) וואָס פערשטעהסטו?

שרה'לע: ניט אמת? (בויגט זיך צו איהר צו) דאָס האָסטו געלייענט אין דיינע ביכלעך, אין די רוסישע... איך פערשטעה, מיט מיר פלעגסטו נאָר לעזען די יודישע געשיכטעס. און די רוסישע — דו אַליין. פלעגסט זאָגען: איך וועל ניט פערשטעהן.— געדענקסט?

חוה (קריינקליך אויפגערעגט) וואָס געדענקסטו? קינד איינע. וואָס פערשטעהסטו?! פערשטעהסט גאָר ניט... (פער־הוסט זיך).

שרה'לע: נו, ניין, ניין ... ערגער דיך ניט ... כ'האָב גאָרנישט געמיינט. (גלעט זי מיט רחמנות און שווייגט אַ ווײַלע) טאָ פאַר וואָס רעדסטו אַלץ אַזוי?

חוה (בערוהיגט. שוואַך) מיט אַ פאָר יאָהר צוריק האָב איך אַזוי ניט גערעדט — ניט אויסגעקומען...

שרה'לע: נאָך איידער דו ביזט ניט געזונד געוואָרען... אַז איך בין אַהער אָנגעקומען, פלעגסטו אָפּטמאָל זינגען, טאַנצען— דו טאַנצט דאָך אַזוי גוט...

חוה. דאָס איז שוין געווען דאָס רעשט פון פריהער...
פריהער! איז דאָס דאַן געווען אַ משוגע'נע ווילדע צייט. מאָדנע, אין גאַנצען מיט עטליכע גאַסען ווייטער פון דאַנען...

שרה'לע. אויף מאַרשאַלקאָווסקע, יאָ?

חוה. אין יענע מקומות.

שרה'לע. קיינמאָל דערצעהלסטו ניט... מען זאָגט, אַז דאָרטען פלעגען אַלע נאַכט זיין מאָלצייטען... און סטודענטען פון ווישע אוטשעבנע זאַוועדעניעס פלעגען קומען. אַנ'אֶמת? פון ווישע אוטשעבנע?

חוה. (האַלב ערנסט, האַלב איראָניש) און אָפּיצערען...

שרה'לע (מיט התפּעלות) נו—או? (כאַפּט אָן חוה'ס האַנד מיט היץ) אָפּיצערען? אֶמת'ע אָפּיצערען? מיט שפּאָרעס? און מיט שווערדען ביי דער זייט... אָט ווי ביי די רעוויזאָוועס? און זיי פלעגען דיך לאָזען אַרויסציהען עס פון שייד? אַ בלויזער שווערד בליצט אודאי אַזוי שעהן... וואָס, ניין?

חוה. ס'פלעגט זיך טרעפען. —

שרה'לע. מען דערצעהלט אַפילו, אַז דו פלעגסט דאָרטען טרינקען מאַשפּאַניער... ניין אַשפּאַניער=ווייַן... וואָס?

חוה. שאַמפּאַניער=וויין...

שרה'לע. און דו האָסט טאַקע געטרונקען? (שלעפּט זי פאַר'ן שאַל) מען זאָגט, אַז דאָס האָט אַ טעם פון ליקער מיט זאָדע=וואַסער? אַנ'אֶמת?

חוה. אַ ביסעל געשמאַקער. ווער האָט דיר דאָס אַלץ געזאָגט?

שרה'לע. רוזשע. זי ווייס. זי זאָגט, אַז דו האָסט אַ מאָל געהאַט דאָרטען אַ סך, אַ סך קליידער, זיידענע אויך. הימעל=בלאָהע און רויטע, ווי בלוט. אַלע געבלויזטע. אַלע נאַכט, זאָגט זי, פלעגסטו אָנטאָן אַנ'אַנדער קלייד. אַ, איך האָב אַזוי ליעב דעם גערויש פון זיידענס... שטענדיג, אַז איך דערהער עס, ווילט זיך מיר ווענען ניט איז גלעטען. דאָס דערמאָנט אַ חתונה.

חוה (בעגייסטערט פון שרה'לעס רייד) נאָר מעהר פון אַלץ איז צו מיר געגאַנגען מיינע אַ שוואַרצע, סאַמעטענע קלייד—אַלע פלעגען זאָגען... די קלייד איז געווען מיט אַ לאַנגען, לאַנגען שלייף. דעקאָלטירט; מיט האַלבע אַרבעל מיט קרוזשעוועס, לייכטע

זוי שוים. אַלע נאַכט, דו הערסט? אַלע נאַכט האָט מען געשפּיעלט פּיאַנע און מען האָט געטאַנצט ביז צום קאָפּדרעהעניש?

שרה׳לע. אַך, איז דאָרטען, דאָרטען האָסטו זיך דאָס אַזוי אויסגעלערענט טאַנצען?

(בשעת׳ן לעצטען דיאַלאָג עפענט זיך פּאַמעליך אויף אַ האַלבע גלעזערנע טיר פון חתונה־זאַל, און די צוויי יונגלעך גנב׳ענען זיך אַרוים אויפ׳ן באַלקאָן און פערמאַכען די טיר צוריק).

1־טער יונגעל:... די מאַמע זעהט ניט, זי עסט טייגלעך. (קוקט זיך אַרום) אָן זענען זיי — זעהסט? אהאַ, וואָס?

2־טער יונגעל. וואו? (ביידע שושקען זיך און שטיקען זיך פון געלעכטער). אָט ווי די וואָס אין יהושוע, טאַקע?

1־טער יונגעל. איך וועל דיך דען אויסנאַרען? האָסט דאָך מיר געגעבען קנעפּלעך. —

חוה (בעמערקט גאָרנישט. היציג) און וויפיעל פלישענע טעפּיכען דאָרט זענען געווען... שפּיגלען פון דער ערד ביז׳ן סטעליע... אַ מאַרמאָרנע וואַנע אַ בעזונדערע... שמעקוואַסער פּרימעסאָרט, אויסלענדישע... מיין בעט איז שטענדיג געשטאַנען אין אַ זיידענעם געצעלט. ווי אונטער אַ שטענדיגער חופּה איז זי געשטאַנען. —

ביידע יונגלעך (פּלוצלונג) רחב, רחב, ר—חב! (פייפען)

חוה) האַ?
(ביידע גלייך)
שרה׳לע) ווער איז דאָס?

1־טער יונגעל (צום צווייטען) שריי: „צוויי רחב׳ס“, שריי!

ביידע יונגלעך. צוויי רחב׳ס, צוויי רחב׳ס... (פייפען)

שרה׳לע. זעה... חדר־יונגלעך, פון דאַנען.

אַקאָפּ פון אַמחותנת׳טע (רוקט זיך האַסטיג אַרוים פון דער גלעזערנער טיר) וואָס פאַר אַ קעהרען די וועלט, אַ? וואָס פאַר אַ פייפעריי? אהאַ? אָן פאַלטענס אַרויסגעלאָפען? טייערע יונגעלעך! אָהן פאַלטענס? אָט געה איך דערצעהלען דער מאַמען, אָט געה איך...

(דער קאָפּ רוקט זיך צוריק אַרײַן. בײדע יונגלעך לויפֿן געשווינד אַרײַן אין זאַל. די גלעזערנע טיר פֿערמאַכט זיך)

שרה׳לע. דאָס האָבען זײ געמײנט אונז? נאָ דיר גאָר אַ מיטען ד׳רינען. —

חוה (שווײַגט)

שרה׳לע: אַ מאָדנער וואָרט. — דיר זעהט ניט אויס דאָס, וואָס זײ האָבען געשריען, ווי עפּיס אַ פּלאַטשיגע זשאַבע, מיט אַ ברײטען פּיסק אַזאַ, וואָס שמײכעלט... מיט קײלעכיגע, אַרויסגע־שטעקטע אויגען, אַזוינע גרויסע... נײן? אוי בין איך אויף זײ אין כּעס. —

חוה. אַט, שרה... ס׳איז דאָ נאָך שענערס. שענע ווערטער הערען מיר געננוג...

שרה׳לע (פֿערמאַכט איהר דעם מויל) שווײַג, שווײַג, דערמאָן ניט... דאָ אַנטקעגען איז יעצט אַ חתונה. אַלע זענען אין ווײַסען, אין ווײַסען... פֿערשטעהסט? (פּלוצלונג, מיט התפּעלות). אַך, זעה ! זעה, וואָס איז דאָרטען! זעה!

חוה (הויבט אויף רוהיג די אויגען צום זאַל) די חופּה. (ווי פֿאַר זיך) יעצט איז דאָ אַ חופּה...

(אַנטקעגען דער גלעזערנער טיר פֿון באַלקאָן בעווײַ־
זען זיך שטאַנגען מיט אַ רויטער פּלאַכטע איבער זײ,
שאַטענס פֿון מחותּנים רינגלען עס אַרום מיט אַ סך
אָנגעצונדענע ליכטלעך).

שרה׳לע (אויף די שפּיצען פֿינגער) די חופּה, חופּה, אַט לײענט עפּיס אײנער מיט אַ לאַנגער באָרד... דער רבֿ, אַפּנים... עס זעהט זיך ניט דײַטליך. (דורשטיג) אַך, פֿאַר וואָס האָבען זײ פֿערהאַנגען די שויבען מיט פֿאָרהאַנגען?... פֿערגינען ניט, טאָמער וועט אַ פֿרעמדער אויך זעהן, פֿערגינען ניט... דאָ איז אַלץ אַזוי! און בײַ אונז אין שטעדטיל, אַז מען האָט געשטעלט אַ חופּה, איז עס געווען אין בית־מדרש, און אַלע האָבען געמאָגט קוקען. — זעה, אײנער אין אַ צילינדער האָט זיך דאָרטען אײַנגעבויגען... דאָס איז געוויס דער חתן...

חוה (דומפּיג) דאָס טוט ער אָן דעם פֿינגערל.

שרה׳לע: די כּלה זעה איך ניט, די קלײנטשינקע.

חוה: אַ קלײנטשינקע? ווער האָט דיר געזאָגט?

(ס'דערהערט זיך אַ פרעהליכער „גיוואַלד" פון אָרקעסטער.)

שׂרהלע (מיט פּערדראָס): אַך... שוין, מען צענעהמט די חופּה, מען פערלעשט די ליכטלעך... מען צעגעהט זיך... אָט שטיט מען זיך מיט פּאַפּירעלעך, זעה רויטשינקע, גרינינקע, בלאַ־הינקע, אַ סך, אַ סך פּאַפּירעלעך... מען לאַכט. איינער האָט זיך עפּיס געשטעלט אויף אַ שטול... ער האַלט אַ כוס אין האַנד, אַ גלעזערנעם... מיט ווײַן, מיט ווײַן... רויטער ווײַן. ער זאָגט עפּיס... זעה, אַלע פּאַטשען מיט די הענד...

(ס'גרײַכט אַ ניטדערײַטליכער גערויש פון אויסגעשרײַען און אַפּלאָדיסמענטען).

שׂרהלע (דאָרשטיג): דו הערסט?

חוה (מיעד): איך הער. (הערט זיך צו) די איבעריגע געהען פון שײַנקעל...

(אין דער טיעף סצענע דערהערען זיך טריט).

שׂרה'לע (ווערט פּלוצלונג קינדעריש אויפגערעגט):... אוי דוקא ניט! אויף צעפּוקעניש. (וויל לויפען).

חוה (כאַפּט זי אָן): גענוג וועט דיר שוין זײַן, געה... קינד איינע. דו קענסט בעסער—דיר זאָל זײַן וואַרים. צוליעב וואָס?... וואָס עפּיס גראַד הײַנט האָט זיך דיר פערוואָלט?

שׂרה'לע: די טענץ, די טענץ... (אַנטלויפט אין געסעלע אַרײַן).

(נאָך דרײַ אַרבײַטער געהען צו. שכור'ע).

1־טע ר אַרבײַטער (קריכט אָן אויף חוה'ן מיט'ן שכור'ען פּנים): הם?... האָ—חאָ...

2־טע ר אַרבײַטער (שלעפּט זי בײַם שאַל): די חברה איז שוין געווען דאָ?... אַרײַן? אַרײַן?

חוה (נערוועזי) כ'ווייס ניט...

3־טע ר אַרבײַטער (אַ גראָב קול): שׂרה'קה איז דאָרטען? דאָרטען שׂרה'קע?

חוה: כ'ווייס ניט.

1־טע ר אַרבײַטער (קרימט איבער מיט אַ באַס): כ'ווייס ניט. כ'ווייס ניט... כ'ווייס ניט... (שאָקעלט זיך).

2־טע ר אַרבײַטער (ווינקט אונטער צום דריטען): חו'קע קום.—(נעהמט זי אונטערן אָרעם) קום. אַ?

חוה (קוקט זיי אָן מיט שרעק): ניין, איהר—(קוים־קוים) איהר לאַכט.

3־טער אַרב.: וואָס זאָגסטו? קום.

חוה: איהר... לאַכט.

2־טער אַרב: וואָס פאַר אַ טענות? געגאַנגען. נו!

חוה (שטיל. מיט הכנעה): נו, קומט... איך זאָג דאָך ניט... (לאָזט זיך געהן):

3־טער אַרב.: (שטויסט זי אָב מיט אַ גראָב געלעכטער און לויפט אַריין אין אַ טויער. נאָך איהם דער 2־טער.)

1־טער אַרב. (שאָקעלט זיך): לאָ—לאָ—לאָ פישלאַ, פערשטאַנען?... פסיא־קרעוו... המ? (געהט אויך אַריין).

חוה (כאַפט זיך מיט ביידע הענד פאַר'ן קאָפ און בלייבט אַ ווײַלע שטעהן פערגליווערט, אָנגעשפאַרט מיט'ן רוקען צום וואַנד פונ'ם מויער. נאַכהער גלייכט זי זיך אוים, קוקט זיך אַרום און גיט אַ מאַך מיט דער האַנד): נו, אַלץ איינס, אַלץ איינס... גענוג, גענוג. נעכטיי וואָלט זי מיר שוין אויך געזאָגט... די פערשאָלטענע... (שטיל ווי פער'חלומ'ט) דער ווייסעל איז טיעף טיעף, טיעף... טי—יף.—

ענדע ערשטער אַקט.

צווייטער אקט.

(אין 5 מינוט ארום)

די זעלבע דעקאָראַציע, ווי אין ערשטען אַקט. אין „זאַל איטאַליע" געהען טאַסטען. ריזיגע שאָטענס פון הענד גיבען זיך דאָרטען אַלע ווײַלע אַ הויב, באַלד דערהערען זיך אַפּלאָדיסמענטען, און די מוזיק גיט אַ כאַפּ אונטער „אַ וויוואַט" און ווערט אַנטשוויגען. פון דער רונדער, אָפענער טירעל, וואָס צום לינקען, געהען אַרויס אַ פּאָר מענשען, און אַ פּאָר געהען אַרײַן.

חוה. (שטעהט, ווי אַ פערגליווערטע, אָנגעשפּאַרט מיט'ן רוקען צום טויער און בעמערקט קיינעם ניט).

מײַטע. (לויפט אַרויס פון טויער אָהן אַ פאַטשײַלע, בײַדע הענד אונטערן קאַפּטעל, קוקט זיך אַרום). און וואו איז זי?

חוה. (גיט אַ ציטער און גלײַכט זיך אויס) האַ?

מײַטע. (קרימט איבער) האַ—האַ? — שרה'קע דײַנע וואו איז? מען דאַרף זי דאָרטען האָבען... נויטיג... פרומקעלע זיצט און בראָט.—שומרים דאַרף מען נאָך זײַן בײַ איהרע שרה'קעס. צרות איהר!

חוה. (קוקט זי אָן אָנגעשטרענגט) פרומע איז זעהר אין כעס?... אויף שרה'קען?

מײַטע. מען פרעגט דאָך בײַ דיר עפּיס?

חוה. שרה'קע? זי איז — כ'ווייס ניט. לאָז מיך.

מײַטע. (מיט אַ בעהאַלטענעם קוועטש) איך לאָז דיך, איך לאָז דיך... (געהט אין טויער) זאָל זי אַליין געהן און זוכען זי. אויב זי דאַרף—(ווערט פערשוואונדען).

חוה. (קוקט איהר נאָך) ... נו, אַלץ איינס. — (פאָרזיכטיג) שרה, שרה!

שרה'לע (איהר שטים הערט זיך פון געסיל) כ'בעט דיך, חיים, לאָז מיך יעצט אָב.

חיים. (געהט אַרויס פון געסעל, האַלטענדיג שרה'לען בײַ

דער האַנד. די הי̇טעלע אויף אַ זײַט. מאַכט ברײַט מי̇ט׳ן פֿי̇נגער: אַ כ׳וויל ני̇ש—וויסען ...

שרה׳לע (רײַסט זיך פֿון איהם אַרויס) און איך וויל ני̇שט געהן. (לויפֿט צו צו חוה׳ן) איך שטעה דאָ מי̇ט חוה׳ן. איך דאַרף.

חיים. (געהט צו צו חוה׳ן לאַבוסדיג, מי̇ט אַ זײַט): זאָג נאָר, פּײַפּע, דו רעדסט איהר דאָס צו? (גי̇ט איהר אַ שרויף מי̇ט׳ן קלײַנעם פֿי̇נגער אונטער דער נאָז) מײַנט׳ס ני̇ש—אַנ׳זאַ תרנגלת... כ׳גיב דיר באַלד—אַ—אַ כּמאַל און אַ שי̇ט אוים דײַן זעקי̇ל בײַנער׳ אַז „סמענטאַזשעס” וועלען דאָס קלײַבען אויף צוקער. — וואוהי̇ן קוקסטו? איך רעד דאָך מי̇ט דיר!

שרה׳לע. מאַך דאָ ני̇ט קײַן שטי̇ק, חיים.

חוה. (קוקט אויף איהם רוהיג).

חיים. וואָס קוקסטו מיך אָן מי̇ט דײַנע קעצישע שפּאַקטיַ=וועס? סט׳מיך ני̇שט—דערקענט (אַרײַן אין סעריאָז. כאַפּט זי אָן און טרײַסעלט) דו קענסט מעך? (העכער) איך פֿרעג דיך: דו קענסט מעך?

חוה. (קאַלטבלוטיג) לאָז.

חיים. (אָנגעריהרט) חיים=קישקע קענסטו? ס׳געהערט פֿון חיים=קישקען?

שרה׳לע (שפּאָטיש) פּ=ש=ש=ש—

חיים. (קלאַפּט זיך ענערגיש מי̇ט׳ן פֿי̇נגער אין האַרצען. הויך אויפֿ׳ן קול) ס׳בי̇ן איך. אי—איך! (נאָך העכער) ס׳בי̇ן אי—איך!

שרה׳לע. אָ=וואַ, אַ העלד אין גאַטקעס!

חיים. (נעהמט זיך צו שרה׳לען) און דו אויך? זאָג נאָר, קאַסמאָרע, דו אויך? דו ווייסט, אַז איך האָב אָט אַנ׳זאַ (שטרעקט אוים איין האַנד און קלאַפּט אויף איהר מי̇ט דער אַנדער האַנד) אָט אַנ׳זאַ!

שרה׳לע. אָי—אָי, ווי פֿאַר אַ יאָהריגען שניי...

חיים. (אויפֿגעבראַכט) דו ווייסט, וואָס אין כאָלעווע ליגט? (פּאַטשט זיך אין שטיוועל) אין כאָלעווע!

שרה׳לע. אַ שקאַרפּעטקע. — נאָך מי̇ט אַ לאָך.—

חיים. (כאַפּט אַרויס פֿון כאָלעווע אַ מעסער און גי̇ט מי̇ט איהם אַ בלאַנק)

שרה׳לע (גיט זיך א טרייסעל) אי, א רוגער!

חוה. (שטעהט רוהיג).

חיים. (צופריידען פונ׳ם עפעקט) אז קאסמארע, מיינט טאקי׳ש. —אט שוין, נו! א הויב די פיסלעך און געגאנגען.

שרה׳לע. (צעשראקען) חיימ׳קע, כ׳בעט דיך...

חיים. כ׳וויל נישט׳ווייסען.

שרה׳לע: געה יעצט אוועק; א גאסט דארף קומען... (שטילער-הייד) מיט פייאים׳ס... ס׳טקריגען א פאר גילען—קום שפעטער...

חיים. (לאבוסדיג) א פאנ׳ג׳לן (בעהאלט דעם מעסער) געדענק, איך געה יעצט אוועק פ׳ס׳עסען (לאזט זיך געהן) קאס-מארע, אבער געדענק! (ווערט פערשוואונדען אין דער טיעף-סצענע.)

שרה׳לע. אזא לאבוס—וואס?

חוה. נישט׳קשה זיך...

שרה׳לע. (מיט פערדראס) דו ווייסט, ער איז גאר נים אזא שלעכטער... ער דרעקסעלט זיך נאר אזוי—וואס ניין? אט מייטע׳ם און רוזשע׳ס יאטען... וואשגע בעשיצער! נעהמען צו ביי זיי ביז א גראשען, און אפט מאל נאך—(שטיל) מיט די פויסטען, מיט די פויסטען... ס׳געהערט, ווי מייטע האט ביי זיך אייערנעכטען געוויינט ס׳געהערט!

חוה. כ׳האב דיר פערגעסען זאגען, מייטע איז דא געווען פרומקעלע זוכט דיך—זי איז בייז.

שרה׳לע. בייז? נו זאל זי זיין בייז!.. איך פעהל איהר אבער, א? — זי וועט שוין מסתמא באלד ארויסלויפען מיט איהר רעטאנדע. נעכיי וואלט זי אמאל קראנק געווארען! כאטש אויף איין נאכט, אויף היינטיגער נאכט, אט וואלט געווען גוט! — ניין, זי איז געזונד ווי א שטיין.

(פון החתונה-זאל דערהערט זיך א פרעהליכער „וויוואט").

שרה׳לע. (טרויעריג) דא איז יעצט דער מאלצייט. די מחותנים האבען צייט. שווער געהט ביי זיי צו די טענץ. (שווייגט א ווייל׳ע) עס שאדט איהר, אז איך שטעה אמאל אין א יאהר אויפ׳ן גאס, אנ׳איבעריגע שעה. און חיימ׳קע, ער אויך! ליידען קען איך איהם נים...

חוה. און ניט לאנג הָאסטו מיר געזאָגט, אַז דו האָסט איהם שרעקליך ליעב; אַ, שרה׳לע?

שרה׳לע. שרעקליך ליעב ... ניין, כ׳ווייס ניט, כ׳ווייס ניט. ביי זיי קומט אַלץ אויס בעסער, איידעלער... (ווייזט אויפ׳ן חתונה־זאַל) אַז דו וואָלסט וויסען! איך האָב דאָך געזעהן דעם חתן מיט דער כלה, וואָס האָבען דאָ היינט התונה. איך ווייס איוף געוויס, אַז דאָס זענען זיי. היינט ביי טאָג האָב איך אויף אַ רגע אַ קוק געטאָן דורכ׳ן פענסטער. זעה איך, אַז אָט די גלעזערנע טיר פון באַלקאָן איז אָפען. די בעדינער האָבען אינוועניג געפוצט די סאַמעטענע בענקלעך. רויטע בענקלעך אַזוינע.—צוויי זענען דאָרטען אומגעגאַנגען און בעקוקט. נאָכהער זענען זיי אַרויס אויפ׳ן באַלקאָן. ווערסט דאָך ניט גלויבען — דאָס זענען געווען חתן־כלה. כ׳האָב אויפ׳ן שטעל פערשטאַנען פון זייער שמייכעל... ער איז אַזאַ שענער, מיט געגרייזעלטע האָר, שוואַרצע, ווי סמאָלע...

חוה. (גיט שטיל אַ ציטער) געגרייזעלטע? — מען זאָגט: מיט אַ געגרייזעלטען מאַך נישט קיין שותפות.

שרה׳לע (מיט חשק) הער זיך צו... ער האָט איהר עפּיס אַ שושקע געטאָן, און זי האָט איהם געמאַכט מיט׳ן פינגער צום נאָז... ער האָט זיך אומגעקוקט, צו די בעדינער... כי־כי, ער האָט געמיינט—קיינער זעהט ניט. ער האָט אַזוי פאַמעליך אַראָבגעצויגען פון איהר הענטעל די הענטשקע, אַזאַ קליינינקע הענטשיקע— און האָט זיך איינגעבויגען ... ער איז אַ הויכער, און זי—אַזאַ ווייסינקע, אַ יונגינקע.

חוה. און ער איז אַ הויכער?

שרה׳לע. אַ, זעהסט, ביסט אויך מקנא... דו אויך. טרעף וואָס ער האָט געטאָן, אַנו? (ווי בסוד) ער האָט איהר אַ קוש געטאָן, אַ קוש געטאָן אין האַנד. אַלע „ריטשאַקראַטען" קושען אין האַנד, אַנ׳אמת? זי איז רויט געוואָרען. זאָל איך אַזוי געזונד זיין, ווי איך האָב געזעהן מיט מיינע אויגען. מיר איז נאָכדעם געוואָרען אַזוי אומעטיג, אַזוי אומעטיג. פרומקעלע איז צו מיר צוגעגאַנגען, גענומען מיך שלעפען אין זאַל, בעסער געהן זיך אויסשלאָפען, אײדער קוקען אין מיטען העלען טאָג אין פענסטער... אוי, ווי מיר האָט זיך געחלש׳ט אָנשפּייען איהר אַ פולען פנים!

חוה. (רייבט זיך נערוועז דעם שטערן).

שרה׳לע. און דערפאר ווילט זיך מיר היינט אזוי זעהן, ווי עס געהט דא צו זייער חתונה, עפּים ציהט מיך אזוי... איך ווייס אפילו, ווי בעדיגע הייסען... וואס קוקסטו אזוי?

חוה. (רעדט פלוצלונג) שרה, וואס וועט זיין, אז איך וועל מיט אמאל... שטארבען?

שרה׳לע. וואס איז דאס פאר א ווערטער?

חוה. זעהר איינפאך... מיט אמאל: וואו איז חוה? ניטא חוה! ניטא... (גיט א לאך אין זיך).

שרה׳לע. (שטעלט אויס גרויסע אויגען) ח־ו־ה? איז יענץ טאקע אנ׳אמת? און איך האב געמיינט—

חוה: נו־נו. נארעלע, דאס לאך איך—גלאט אזוי; זי האט שוין מורא. (שטרענגט זיך אן) דו האסט געמיינט? וואס האסטו געמיינט?

שרה׳לע (נעהמט איהר האנד): חוה, דו ווייסט, אז דו רעדסט פון שלאף?

חוה: איך?

שרה׳לה: דו.

חוה: ס׳האט זיך דיר אויסגעדוכט.

שרה׳לע: די ווענטיל צווישען אונזערע ביידענס צימערן איז זעהר דין. מען הערט אפילו דעם אטעם; אז עס איז שטיל...

חוה: נאר דו! אז... אז זינט איך בין ארויס פון שפיטאל שלאף איך ניט גאנצענע נעכט.

שרה׳לע: איז רעדסטו דאס אזוי? ניט פון שלאף?

חוה (מבולבל): וואס אזוי? קינד איינע. רעד, אז דו רעדסט.—

שרה׳לע: נו, זאג אליין, איינמאל קען זיך אויסדוכטען. אבער עטליכע מאל? זאג אליין. דו ווייסט, דעם לעצטען מאל האב איך זיך זעהר דערשראקען... כ׳האב זיך איינגעהאלטען ניט צו שרייען. גלויבסט ניט? כ׳קען דיר שווערען. אלע זענען זיך שוין יעמאלט צעגאנגען. ס׳איז געווען אודאי פיער אזייגער ביי נאכט. די „הויכע״ האט שוין אומעטום צעלאשען די לאמפען: פינסטער. ליג איך אזוי און שלאף ניט. מיר דאכט זיך, אז דו קרעכצסט. פלוצלונג הער איך, ווי דו טוסט א לאך אזוי מאדנע... שטילערהייד און דערנאך— (גיט א ציטער און שטעלט זיך אב.)

חוה (שטיל): דערנאָך?

שרה׳לע: דערנאָך. „דער ווייסעל איז טיעף—טיעף—טיעף... דער ווייסעל איז טיעף—טיעף—טיעף"... און ווידער אַ לאַך—

חוה: אַט דאָס גאָר? (לאַכט ניט נאַטירליך.)

שרה׳לע (אונגלויביג) דאָס איז גאָרנישט, חוה?

חוה: כ׳ווייס וואָס. אײנמאָל גײ איך אַזוי איבערן אײזערנעם בריק פון „פּראַגע". טו איך אַ קוק אַראָב אין וואַסער... דער קאָפּ האָט מיר ווײ געטאָן. גיט מיר עפּיס אַזוי אַ שווינדעל... קלער איך: און ווי איז, אַז דער בריק פאַלט מיט אַמאָל אײַן... דרומעלט זיך מיר פון דאַן אָן עפּיס... אין שלאָף, אַז אַ גוי שלעפּט מיך אין ווייסעל אַרײַן... אַט וואָס.

שרה׳לע: און איך האָב געמײנט—גאָט ווייס וואָס. כ׳האָב געמײנט, אַז דו ווילסט עפּיס שלעכטס טון.

חוה (קוקט זי אָן אָהן בעוועגונג).

שרה׳לע (מבולבל): ווײַלע זי איז אויף דיר אַזוי... אָנגעבלאָזען, ווײַל דו פערדינסט ניט—פּטור נו, בײַ מיר אויך... ס׳טרעפט זיך... און בײַ קרוינען און—און בײַ מײטען אויך... בײַ אַלעמען—

חוה (גלעט זי) טרייסט מיך ניט, מײדעלע, טרייסט ניט—

שרה׳לע: זאָל איך אַזוי געזונד זײַן—.

חוה: איך טרייסט זיך אַליין ניט. טאָמער ניט הײַנט, איז מאָרגען, זאָגען מוז זי מיר.—

שרה׳לע: אַ ליגען, זי וועט ניט זאָגען, זי וועט זיך ניט דערוועגען... (שווײַגט אַ ווײַלע) און דאָס, וואָס זי האָט פון דיר פריהער געהאַט? זי דערצעהלט דאָך אַליין...

חוה: אָה, פריהער! (קריצט מיט די צייהן) דו ביסט אַ קינד! שענערע מענשען, ווי „פרומע די הויכע", האָבען פערגעסען, וואָס פריהער—ש ע נ ע ר ע מ ע נ ש ע ן... (פערהוסט זיך)

שרה׳לע: אַט וועסטו זעהן, זאָל זי נאָר פּרובען. מײַן חיים וועט ניט דערלאָזען, ער האָט חברה, איך וועל איהם בעטען... וועסט זעהן.— אָ, ער האָט חברה!

חוה: אַלץ אײנס, פון דאַנען איז נאָר אײן וועג פאָרהאַן—

שרה׳לע: (דערשראָקען) וואוהין?

חוה: אַהינצו... וואו מען פֿערדינט אַ פֿערציגער אַ מעת־לעת און דערנאָך נעהמען עס אָב די לאָבוסעס... דאָ בין איך שוין אוים סחורה... אין „סטאַרי גאָראָד“—יאָ.

שרה׳לע: אַך דאָס?—ניין, ניין... זאָל גאָט היטען!

חוה: גאָט האָט שוין פֿערהיט.— (נעהמט דעם פּנים אין ביידע הענד) אַז איך בין געלעגען אין שפּיטאָל, האָב איך אַ סך געקלערט. קיינמאָל האָב איך אַזוי פֿיעל ניט געקלערט, גאַנצע טעג, גאַנצע נעכט...

שרה׳לע: אַ שענע מלאכה, מען קען דאָך פֿון זינען אַראָב!— און דיינע ביכער... די רוסישע, מיט די רימענע רוקענס? עפּיס זעהט מען זיי ניט...

חוה: אַ, די ביכער? (גיט אַ לאַך) זיי האָב איך צעפּליקט, צעפּליקט...

שרה׳לע: (הויבט מיט די פּלייצעס).

חוה: נאָר סיי ווי סיי לאָזט מען ניט לייענען אין שפּיטאָל. דער דאָקטאָר פֿערוועהרט. דאָס שאַדט צום געזונד, פֿערשטעהסט מיך... דערפֿאַר אָבער טראַכטען—ווער קען דאָס זעהן, ווער קען דאָס פֿערוועהרען? (קליינע פּויזע)... דעם ערשטען ציגעל איז נאָר געווען שווער אַרויסצונעהמען. און דערנאָך האָט זיך שוין איטליכער גענומען גרינגער, גרינגער, ביסלעכווייז. יעצט איז מיר גאָרנישט געבליבען; גאָרנישט, גאָרנישט...

שרה׳לע: מען קען זיך פֿאָרשטעלען—אָנקומען פֿון מאַר־שאַלקאָווסקע אַהער, וואָס עס קען שוין בלייבען... אָבער אַ מענש מוז מען זיין... נאָר זיין אַ מענש...

חוה: (הויבט אויף איהר אויף די אויגען, שמייכעלט טרוי־עריג) אַך, ניט דאָס, ניט דאָס... מיידעלע מיינס. מיינסט, אַ דאָרטען איז מיר טאַקע געווען גוט? פֿרעהליך?... דאָרטען האָט מען נאָר ניט געלאָזען זיין אומעטיג, מען האָט טאָג־טעגליך ניט געלאָזען.—אָבער אין אמת׳ן—

שרה׳לע: וואָס רעדסטו? און די אָפּיצערען און—און מאַש פֿאַניער־ווייַן?...

חוה: אַפֿילו ניט די פּלישענע טעפּיכען, ניט די שפּיגלען, ניט די זיידענס, ניט די פּאַרפֿומע... איך האָב זיך נאָר געמאַכט פֿרעהליך, אָדער אַז דער יאָמ פֿלעגט זיך פֿערדרעהען, פֿלעג איך

פֿערגעסען... (אָטעמט שווער) איך וועל דיר זאָגען איך וועל דיר זאָגען... איך האָב געהאַלזט פֿרעמדע, ווילד פֿרעמדע און געקלערט וועגען איהם... געטרונקען וויַינען און ליקערען מיט סטודענטען און אין אֶמת'ן מיט איהם, נאָר מיט איהם... פֿערשטעהסט? נאָר מיט איהם... איך פֿלעג נאָר דאַרפֿען פֿערמאַכען די אויגען. —

שרה'לע (מיט חשק): אַה, איך פֿערשטעה, וואָס דו מיינסט, איך פֿערשטעה. — און אַז מען עפֿענט אויף די אויגען, זעהט מען עפּיס פֿרעמדע פּנים'ער... אָפֿטמאָל נאָך שכּור'ע, מאוס'ע... און עס ווערט אַזוי ניט גוט. —

חוה (האַלב-איראָניש): און וועמען — דו? וועמען האַלזסטו, אַז דו פֿערמאַכסט די אויגען? חיים'ען?

שרה'לע (שטאָלציג): פֿון יעצט אָן — דעם געגרייזעלטען חתן, וואָס איך האָב דאָ געזעהן — און פֿריהער... פֿריהער שטענדיג דעם פּרינץ אַלברעכט, ער שטעהט מיר, ווי אַ לעבעדיגער פֿאַר די אויגען... —

חוה (פֿערוואונדערט): וואָסער פּרינץ אַלברעכט?

שרה'לע: ע! ט'שוין פֿערגעסען. (דעקלאַמירט)... און דאַן האָט דער פֿערצוויַיפֿעלטער פּרינץ אַלברעכט געטאָן אַרויסכאַפּען זיַין גאָלדענעם דאָלך פֿון דער זילבערנער שייד און מיט די שנעלקייט פֿון אַ בליץ געטאָן עס אַריַינשטעקען אין דער ברוסט פֿון דעם אַלטען פֿרידריך, וואָס האָט אַוועקגערויבט זיַין הייסגעליבטע דאָלאָרעס..."

חוה: אַ, דאָס האָסטו געלעזען אין דער „בלוטיגער ראַכע". —

שרה'לע (פֿערשעמט): און וועמען דו? וועמען האָסטו געמיינט? איך האָב געמיינט, אַז דאָס איז איינער פֿון דיַינע — פֿון דיַינע ביכער, אַנ'אַנדערער...

חוה: אי, נאַרעלע. (קליינע פּויזע) אַז איך בין געווען אַ יאָהר עלטער פֿון דיר, האָב איך געהאַט אַנ'איינענעם פּרינץ, ער האָט געהאַלטען עקזאַמענס אין יענער שטאָדט, וואו איך האָב געאַרבייט. —

שרה'לע: דאַן? אַז דו ביסט געווען אַ מאָדיסטקע? אין דער ליטע?

חוה (גיט אַ שאָקעל מיט'ן קאָפּ): אַלע פֿאַרנאַכט פֿלעגט ער

אויף מיר ווארטען אין בולוואר... און איך—אוי בין איך געווען נאריש, אזוי נאריש!—איך געה, דאכט זיך, צו זיך אהיים, צו זיך אין צימער, און פערגעה אין גארטען אריין... צו יענעם בענקעל, וואו ער זיצט... און דאס הארץ קלאפט מיר אזוי, קלאפט...

שרה׳לע: דאס איז ביי אייך געווען א ליעבע? א יא? אנ׳אמת׳ע ליעבע?

חוה: צו די פיס איז ער געלעגען (גיפטיג), ווי א הונד... נאך ווי.—איך זאג איהם, אז מיר זענען ניט קיין פאר, אז איך בין א פראסטע נייטארין, און ער: „אהן דיך קען איך ניט לעבען" און אט נעהמט ער און פערווארפט דאס לערנען און אלץ, און הויבט אן טרינקען בראנפען... א פערציטערטע פלעג איך ווערען.—איך זאג איהם, אז איך בין ארים, אנ׳ארימע יתומה, און ער: „אלע מענשען זענען גלייך ביי א געבילדעטען, ארים און רייך—אלץ איינס"... און נאך א סך, א סך פלעגט ער מיר רעדען. (שווייגט א ווייל׳ע) ביי דער ארבייט, אז איך האב מיך דערמאנט אן זיינע רייד, פלעגט מיר ווערען אזוי ווארים, און איך פלעג אנהויבען זינגען... די מאשינעס האבען געקלאפט נאכאנאנד, די נייטאריטנען האבען אונטערגעקרעכצט—און איך האב געזונגען.— א פולינקע בין איך געווען, א פרעהליכע.—

שרה׳לע (נייגעריג): און דערנאך?

חוה: דערנאך האט ער גענומען מיט מיר לערנען, אלע אבענד געבען מיר שטונדען, לייענען מיט מיר צוזאמען און אוועקזיצען שפעט... דערנאך אלץ שפעטער און שפעטער ביז וואנען... ביז וואנען ער האט אויסגעפיהרט.— איך האב מיך געבעטען... מיט טרערען... און ער: „אלע מענשען זענען גלייך", און א סוף־אנ׳עק.

שרה׳לע (שטיל): כ׳חיים, ווי דאס טרעפט זיך... ביי מיר אויך—ביי מיר איז אויך אזוי געווען. דאכט זיך, מיט איין האנד שטופסט דו איהם: „מען דארף נישט. מען דארף נישט", און מיט דער אנדער האנד האלסטו. „מען דארף נישט, מען דארף נישט"—און אליין קושט דו... פאר וואס איז דאס אזוי?

חוה (פלוצלונג אויפגעבראכט, קריצט מיט די צייהן): געלד איז ער מיר געקומען פארלעגען און ווידער—„אלע מענשען זענען

גלייך". אזא הונד! פערשטעהסט? איך האב שוין יעמאלט ניט געקענט געהן צו דער ארבייט, און ער—געלט. אט איז געוואָרען: „אלע מענשען זענען גלייך"—(הוסט).

שרה'לע (כאפענדיג אלע רגע אונגעדולדיג א קוק צום חתונה־זאל): גאָט איז מיט דיר, חוה! זעה, ווי דו האסט זיך צעקאכט! א מענש האט זיך דערמאנט!—נו זאג אליין! טו א שפיי... און גענוג...

חוה (אבגעקיהלט, טרויעריג): זעקס יאהר האב איך געשפייט, ביז וואנען איך האב אנגעהויבען שפייען מיט בלוט—(גיט א לאך) און אפטמאל האט זיך מיר געדאכט, אז מיך ארט שוין ניט... אז אלץ האט זיך אוועקגערוקט ערגיץ וויט, וויט.—נאר אז איך בין ניט־געזונד געווארען און געלעגען איינע אליין, איז עפים אלץ ארויסגעשוואומען, און ס'האט מיך גענומען ברענען אין הארצען, עקבערן אין מח: איך ליג דא—און וואו איז ער. דאן האב איך אלע מיינע ביכער, זיינע אמאליגע מתנות—געריסען, געפליקט בלעטלעכווייז, בלעטלעכווייז, שטילערהייד. פערשטעהסט? איך פלעג מיר פאָ ש ועלען, אז דאס רייס איך פון איהם שטיקער פליש, איברים־ווייז—פלעגט מיר גרינגער ווערען אויף א ווײַלע (שווייגט). ביז איין בוך האב איך צעריסען.

(בשעת'ן לעצטען דיאלאג האט זיך דער מאלצייט אין חתונה־זאל געענדיגט. א בעוועגונג.—הינטער דער גלעזערנער טיר פון באלקאן טראגט מען דורך לאנגע מאלצייט־טישען. די קאפעליע שטעלט אן די כלים, ס'הערען זיך אבגעריסענע טענער).

שרה'לע (נעהמט ניט אראב אנ'אויג פון די בעוועגונגען אין חתונה־זאל): אך, איז דערפאר האסטו זיי צעריסען, א משוגע'נער מענש דאס איז.—

חוה (פערשטעלט דעם פנים): אז דו וואלסט וויסען—דו ווייסט ניט. ער איז געוועזן אזא וואוקסיגער, א ווארימער. איך האב איהם שטענדיג גערופען: מיין אדלער, אדלער מיינ'ס... און ער מיך: מיין ווייסע טויב...

(פון חתונה־זאל גרייכען די ערשטע אקארדען פון וואלס).

חוה (הויבט אויף די אויגען) שענע טויב און א שיינער

אָדלער—(בעמערקט, אַז שרה׳לע הערט זי ניט. גיט אַ מאַך מיט דער האַנד און חמורעט זיך אָן. פּויזע).

(אין זאַל האָבען זיך אָנגעהויבען די טענץ. הינטער דער זאַסטאַווע ווערען די פערבײַלויפענדיגע פײַערלעך פון די פוהרען אַלץ וועניגער און וועניגער).

ש ר ה׳ל ע (חדוה׳דיג): אַהאַ! אָבער דערוואַרט זיך!—די טענץ, די טענץ! ווער האָט אויסגעפיהרט, אַ? (צעטרײַטעלט) וואָס ביסטו אַנטשוויגען געוואָרען? דערצעהל, דערצעהל... אָבער איך האָב אויסגעפיהרט! (טאַנצט אונטער אויף איין אָרט צום טאַקט דער מוזיק) אַ שטײַגער, ווי זעהט איצט אויס די כלה, די קלײַנינקע, און דער חתן אין צילינדער—כ׳וואָלט זיי נאָך אַ מאָל געוואָלט אָנקוקען—אוי (גיעהט צו נאָהענט צו חוה׳ן) הער זיך צו! וולאַ—די—מיר... אַ שענער נאָמען, אַ?

ח ו ה (שטיל, דערשראָקען): וואָס איז דאָס? פון וואַנען ווײסטו זײַן נאָמען? פון וואַנען?

ש ר ה׳ל ע: אַנ׳עכטער נאָמען פון אַ אָפיצער, אַ? אַ שטײַנער, ווי וועט ער זײַן אין אידישען—ברוך? בעריל? ע... ניט שען.

ח ו ה (דײַטליך) מאַך זיך ניט קינדעריש. ווי אַזוי האָסטו זיך דערוואוסט?

ש ר ה׳ל ע (קוקט צום „זאַל“): און ווי אַזוי דו?

ח ו ה: ביסט בײַם זינען? איך זאָל ניט וויסען, ווי ער הײַסט? איך?

ש ר ה׳ל ע: מײַן נישט. איך קען נאָך אויך ווי ניט איז איבערלײַענען אַ רוסיש וואָרט. אַי, חוה׳לע! איך בין געווען זיכער, אַז נאָר איך אַליין האָב עס געטאָן. ווען ביסטו דאָרטען געוועזען?

ח ו ה (קוים, קוים): איך? געוועזען?...

ש ר ה׳ל ע: נו, נו. (מאַכט מיט׳ן פינגער צום נאָז) איך ווײס... איך האָב זיך ניט געקענט אײַנהאַלטען—ווי נאָר איך האָב זיי הײַנט דערזעהן אויפ׳ן באַלקאָן, האָב איך זיך געמוזט אַרויס׳גנב׳ענען אַ קוק טון, ווי זיי הײַסען. כ׳האָב ג ע מ ו ז ט.—

ח ו ה: וואָס אויפ׳ן באַלקאָן? — דו זאָגסט: וולאַדימיר!—וואו? —

ש ר ה׳ל ע (ווינקט איהר ממזרי׳ש מיט די אויגען), נו, וועל

איך דיר דערמאָנען. אַט די מירמעלשטיינערנע טרעפּ זענען בּעדעקט מיט שמאָלע טעפּיכען. (ווייזט אויף דעם אָפֿענעם איינגאַנג פון חתונה-זאַל) און אַז מען גנב׳עט זיך אַרויף, הערט מען ניט— אַ, דווה? און אַז מען דערגעהט בּיז דער וואַנד, דערזעהט מען דאָרט אַ רעמיל.—

חוה (זאָגט נאָך): דערזעהט מען אַ רעמיל.—

שרה׳לע: אהאַ, ט׳זיך דערמאָנט. אַ בּרייטע רעמיל אַ זאַ, אַ בּעגילדערטע.—

חוה: אַ בּעגילדערטע.—

שרה׳לע: און אַלע טאָג שטעלט מען אַריין אין דער רעמיל די נעמען פון דעם פּאָר׳ל, וואָס האָבען בּיי-נאַכט חתונה. (פּאַטשט איהר אין פלייצע) און חוה׳לע ווייסט דאָס אויסגעצייכענט. און היינט ווער האָט חתונה? ווי רופט מען די כּלה, די קליינינקע?—

חוה (שטאַקט זיך): כ׳ווייס ניט, מיין עהרען-וואָרט...

שרה׳לע: לידאַ. געדענק! לי—דאַ...

חוה: לידאַ— — (קוים, קוים) און ער?—

שרה׳לע (געהט אום, הערט ניט): נאָר יעצט איז שוין אוים „לידאַ”. שוין נאָך דער חופּה. אַ מאָדנע זאַך! אַ טו אָן דעם פינגערל—מאַדאַם. (מיט אַ שטרענגער מינע) מאַ—דאַם סע—נאַל.—

חוה (דערשטיקט) אָ. (גיט זיך אַ שאָקעל און הויבּט אָן ציטערן) ניין... ניין...

שר ה׳לע. (חאַפּט זי אונטער מיט בּיידע הענד) חוה, חוה! וואָס איז מיט דיר? גיב אַ קוק אויף זיך—דיר איז ניט גוט געוואָרען?

חוה. (שפּאַרט זיך צו צו דער וואַנד, האַלב גע׳חלש׳ט) ווי אַזוי—ווי אַזוי—דאָס איז ניט אַזוי—דאָ! אין וואַרשוי?—

שרה׳לה. זיי אַ מענש, חוה, זיי אַ מענש... וואָס פלוידערסטו? וואו טוט דיר וועה? קום אין שטוב! קום!

חוה. (שטאַרקט זיך מיט אַלע קרעפטען) גאָרנישט— אַ בּיסעל—דאָ, דאָ האָט אַ שטאָך געגעבּען, גאָרנישט... שטעה, שטעה! איך וועל ניט געהן... געה, געה אַליין אין שטוב— (טרייסעלט זיך) קאַ—אַלט, שרה׳לע... מיר איז זעהר קאַלט...

שרה׳לע (חאַפּט פון זיך אויסטון דעם זשאַקעטעל) דאַכט זיך, אַ גאַנצען אָבענד בּעט איך זיך בּיי דיר: וועסט זיך פער-

קיהלען, [illegible] אָן מײַן זשאַקעטעל, ס׳איז פֿײַכט — „נײַן“—און אַ סוף!

חוה. (האַלט זי אָב) מען דאַרף שוין ניט, מען דאַרף ניט. פֿערקעהרט, מיר איז גאָר הײס, מיר איז זעהר הײס. (עפֿענט פֿונאַנדער די פּאַטשײַלע) זעהר הײס...

שרה׳לע. זעה, בײַ דיר ברענען די באַקען, די אויגען—(טאַפּט איהר דעם שטערן) דו האָסט היץ! קום אין שטוב... לאָז, איך געה זאָגען אין שטוב...

חוה (האַלט זי צו) מען דאַרף ניט, ס׳איז גאָרנישט. בײַ מיר טרעפֿט זיך דאָס. (בלאָנדזשעט מיט די אויגען איבער דעם בעלױכטענעם „זאַל“) זאָג גאָרנישט. וואַרט, וואַרט. געה נישט.

פֿרומע. (אַ ברײט־בײנערדיגע, אַ הויכע, אַ בײזער פּנים, אַ רעטאָנדע אויף די פּלײצעס—געהט פֿלוצלונג אַרויס פֿון טויער. קוקט ניט אויף חוה׳ן.) ... צי געהן, צי ניט געהן—איז זי דאָ בײַ מיר קײן בעל־הבית׳טע ניט, — שרה׳קע, אָט שוין זאָלסטו מיר אין שטוב אַרײַן, אָט שוין! — אַ... אַ העזה אַ ביסעל אָבהאַלטען נעבען זיך אַ קינד אַ גאַנצען אָבענד! וואָס, איהר איז אומעטיג צו שטעהן אַלײן! נאָך וועניג! —

שרה׳לע. איך בין דאָס אַלײן געשטאַנען, איך ווײס אַלײן... איך בין אַלײן געשטאַנען, איך... איך האָב געוואַרט אויף אײנעם...

חוה. (קוקט צום „זאַל“ מיט קײַלעכיגע אויגען.)

פֿרומע. (צו חוה׳ן) און דיר האָב איך געוואָלט זאָגען, אַז דו זאָלסט זיך אַוועקגעהן אין אַנ׳אַנדער אָרט... איך האָב פֿאַר דיר מעהר קײן צימער ניט. הײַנט קענסטו נאָך איבערנעכטיגען — און מאָרגען אין דערפֿריה פֿערשלים איך... איך קען מעהר נישט —

שרה׳לע. פֿרומע, וואָס רעדט איהר? זי איז דאָך זעהר ניט געזונד... זי איז דאָ שיעור אין חלשות ניט געפֿאַלען—זי—

פֿרומע. (שלאָגט זי איבער) דו שטעהסט נאָך? (ברײט) אָט—שוין זאָל—סטו מיר—אײַ—שטוב אַרײַן, נו! (וואַרפֿט אַ קרום־מען קוק אויף חוה׳ן) איך בין ניט מחויב—בײַ מיר איז דאָ ניט קײן „בקור־חולים“... און דו — געה! (שטופּט שרה׳לען אַרײַן אין טויער און פֿערמאַכט די טיר׳על).

חוה. (פאר זיך) א כלה א קליינינקע, א ווייסינקע, א?...
(קוקט זיך אום מיט צעטראגענע אויגען) איהר? וואס ווילט איהר,
פרומע?

פרומע. אז מען רעדט מיט דיר, זאלסטו הערען (מיט
כעס) פון מארגען אין דער פריה האסטו ביי מיר מעהר קיין צימער
ניט. איך קען דיך מעהר ניט אויסהאלטען. און איך דארף
דיך ניט.

חוה. דאס? מיר איז שוין דאס אלץ איינס... איצט
אלם איינס. איך האב אזוי אויך געוואוסט. (קוקט צום „זאל") איך
האב נאך פריהער געוואוסט.

פרומע (קאלט). אז דיר איז אלץ איינס, איז א ודאי גוט.
איך מוז דיר נאר זאגען, אז א חוץ וואס דו קאסט מיך אב בלוי
טיגע געלט, טוסט דו מיר נאך אן שאדען. אט געה הער, ווי
די געסט לאכען מיר אין די אויגען אריין... דו פטר'סט מיר
אוועק א געשעפט... און געה הער, וואס זיי זאגען: וואס עפים
פרומע, האט איהר אונז גענומען ארויסשטעלען פוילע סחורה?—
אט, געה, הער...

חוה. ווא—אס? (שרעקליך אויפגערייצט) פוילע סחורה?
גנב'טע! ווערט פערפוילט מיט זיי צוזאמען, פרומקעלע די גנב'טע!
כ'האב אייך אלעמען אין ד'ערד... גנב'טע!

שרה'לה. (איהר קאפ רוקט זיך שטיל ארוים פון
טירעל.)

פרומע. (קוקט א ווײַלע פערוואונדערט) דו פאסקודסטווע?
דו—מיר? דו האסט נאך א העזה? איך וועל דיך באלד... איך
וועל דיך באלד דיין שמאטע־פנים צופאטשען (הויבט אויף איהר
אויף א האנד.)

חוה. (שטעלט אן ביידע הענד ווי א קאץ) אנו, פרובט
אקארשט?... יעצט? אנו, גנב'טע, אנו...

שרה'לע (לויפט ארוים און חאפט אן פרומע'ן פאר דער
האנד): גאט איז מיט אייך! זי איז קראנק... מען טאר זי ניט
טשעפען... איהר וויסט ניט.—

פרומע (דערזעהט שרה'קען): און דו ביסט נאך אלץ ניט
אריין! טו נא דיר—(לאזט איהר אראב א פייערדיגען פאטש).

שרה'לע (גיט א חליפע און פערהאפט זיך): פרומע, איהר

ווייסט ניט, וואָס זי רעדט בײַ נאַכט,— איהר ווייסט ניט...

פֿ ר ו מ ע. (צו חוה'ן, שטיקט זיך פֿאַר כּעס): אויף מיר אויפֿהויבען הענד? דו אויף מיר?—דײַן זכר זאָל דאָ בײַ מיר מעהר ניט זײַן! אַט שוין!—(נעהמט אַרויס אַ גרויסען שליסעל) צו מיר אין שטוב?—וואָן! (געהט צום טירעל).

ש ר ה'ל ע. (האַלט זיך פֿאַר'ן באַק, שטעלט זיך פֿרומען אויפֿ'ן וועג) וואָס ווילט איהר טון? פֿרומע, פֿרומינקע, פֿערשליסט ניט, פֿערשליסט ניט דעם טויער... ס'איז נאָך פֿריה—

פֿ ר ו מ ע. (שטופּט זי אין טירעל): נאָך=עלף דער זייגער איז בײַ דיר פֿריה? פּראַטאָקאָלען ווילסטו, מען זאָל מיר קומען מאַכֿען? (וואַרפֿט אַ חשד'יגען קוק אויף חוה'ן)... פּראָטאָקאָלען?

ש ר ה'ל ע. לאָזט זי אַרײַן, זי האָט זיך שוין אַזוי אויך פֿערקיהלט... איך האָב אַליין געוואָלט שטעהן און קוקען, ווי מען טאַנצט... זי האָט מיך געטריבען.—

פֿ ר ו מ ע. נו, נו, איך האָב געהערט, ווי זי האָט דיך געטריבען—(שטופּט זי) און דיר וועל איך נאָך געבען—אַ גאַנצען אָבענד מאַכֿען חוזק פֿון מיר און פֿון געסט?!

ש ר ה'ל ע (חליפּעט, צו חוה'ן): געה ניט, געה ניט, געה ניט ערגעץ אַוועק!.. שטעה דאָ.—

פֿ ר ו מ ע. חאָטש ביז מאָרגען אין דער פֿריה. (שטופּט אַרײַן שרה'לען אין טירעל מיט געוואַלד און געהט אויך אַרײַן. די טירעל פֿערמאַכֿט זיך. מען הערט, ווי דער שליסעל דרעהט זיך איבער צוויי מאָל).

ש ר ה'ל ע (איהר קול הערט זיך פֿון הינטערן טויער): שטעה דאָ, חוה! שטעה! חיים וועט באַלד קומען! חיים—(איהר קול האַקט זיך אָב).

ח ו ה. (איינע אַליין) אַט ווייס איך... אַט האָט זי מיר געזאָגט. אוים! (מאַכֿט מיט די פֿויסטען צום חתונה=זאַל, רעדט פֿערשטיקט דורך די צייהן) אַהאַ, דאָ ביסטו! דאָ!.. פֿערפֿאָהרען אַהער חתונ'קע האָבען... אַ? געטראָפֿען דיך אַמאָל, געטראָפֿען?—(טראַכֿט) און אָפּשר ניט ער? וואָס דאַן? אַ געגריזעלטער, זאָגט זי? אַ הויכער? סעגאַל?..

3=טער דורכגעהער (געהט צו איהר אַריבער פֿונ'ם

רעכטען טראָטואַר, געהט צו איהר צו און נעהמט זי אָן פאַר דער גאָמבע), פאַניענקע, אַ?—

חוה. (גיט איהם אַ שטויס), דו, אַוועק!... אויס געשעפטען מיט מיר (לאַכט) איך בין אַ פוילע סחורה... פערפוילט זאָלט איהר אַלע ווערען, אַלע ביז איינעם...

3=טער דורכגעהער. משוגע'נע! (געהט פון איהר אַוועק געשווינד אין געסעלע אַריַין, קוקט זיך אום ביַי איטליכען טראָט).

חוה. (אַראָבגעלאָזען דעם קאָפּ) און ווי אַז אַ טעות? אַז ניט ער? דאַן—(גליַיכט זיך אויס) מענשען וועל איך קוילען... היַיזער וועל איך אונטערצינדען. (טראַכט) די בעגילדעטע רעמיל?— (מאַכט עטליכע פאָרזיכטיגע טריט צום איינגאַנג פון חתונה=זאַל. דערנאָך אַלץ געשווינדער, געשווינדער, ביז זי חאַפּט זיך אַריַין אין איינגאַנג און הויבט זיך אָן גנב'ענען אויף די מאַרמאָרנע טרעפּ. די סצענע בליַיבט אַ וויַילע ליידיג. אין זאַל שפּיעלט מען און מען טאַנצט).

חוה (בעוויַיזט זיך ווידער אין איינגאַנג מיט אויסגעגלאָצטע אויגען. בלייך. געהט צוריק אַריבער צום לינקען טראָטואַר. שטעהט אַ וויַילע פערגליווערט) ער—ער... ער! — אָט דאָ וועל איך וואַרטען — (מאַכט מיט די פויסטען) אָט דאָ... און אַז ער וועט אַרויס — (טראַכט אַ וויַילע) און וואָס וועל איך איהם זאָגען? וואָס? העלף גאָט, גאָט!

חיים. (קומט אָן פון דער טיעף סצענע, אַ ביסעל אויסגעטרונקען. גנב'עט זיך אונטער הינטער חוה'ן, גיט זיך צו איהר אַ נויג מיט'ן רוקען און אַ שטויס) אַפּטשכי!... (מישט איהר איבער מיט די פינגער) יאָלדיכע, זאָג נאָר, האָסט דאָ געשפּינט סקאַרפּעטקעס, צי גערעדט מיט'ן מלאך=המות? רעד בעסער צו מיין דאַשעק. — וואוהין קוקסטו? איך רעד דאָך מיט דיר! קאַסמאָרע איז שוין אַרויף?

חוה: אַרויף. געה צו איהר, געה. זי וואַרט — געה.

חיים: פּיַיפּע, מיר הייסטו געהן? (קלאַפּט זיך אין האַרצען) מיר דאַכט, אַז דאָס איז חיים=קישקע, אַ? איך גיב דיר באַלד אַ ריַיב=אַריַין פאַרפּעל אין רעכטען אויער, אַז דיר וועט אָנהויבען געהן פיַיער פונ'ם לינקען... (שטוּ=ענג) דער העכט איז שוין גע=

קומען ? דער גאַסט מיט די פּיאַימס ? וואָס קוקסטו מיך אָן ?

חוה. וועלכער ? דאָרטען זענען דאָ אַ סך געסט, אַ סך. —

חיים. (געהט צום טויער) האָט מיך קאַסמאָרע אויסגענאַרט. איז ניט מיין נאָמען חיים=קישקע, אויב איך מאַך פון איהר ניט קיין קאַטערינקע. (גיט אַ שטופּ די טירעל) פערשפּאַרט ? פון חיים קישקען פערשפּאַרט ? (שלעפּט דאָס הענדעל פון גלאָק מיט ביידע הענד. נאָך יעדע זילבע) איז—ניט—מיין—נאָמען—חיים—אַ רוח אין אייער—טאַטענס—טאַטען אַריין...

(אויפ'ן צווייטען שטאָק, וואָס איז די גאַנצע צייט פערהאַנגען מיט טונקעלע שטאָרען, הויבט זיך אויף איין שטאָרע, או ס'עפענט זיך אַ האַלבער פענסטער).

פרומע. (שטעקט אַרויס דעם קאָפּ) ווער קלינגט דאָס דאָרטען אַזוי ? וואָס איז דאָס פאַר אַ קלינגעניש ? (דערזעהענדיג אונטען חוה'ן) אַך, דו ? דו וועסט ביי מיר ניט אַריין...

חוה. (גיט אַ שפּיי מיט האַס און געהט אָב)

חיים. פאַני=פרומע! אפשר דערקענט איהר שוין ניט חיים'ען ?... איך דאַרף האָבען צו מיין קאָלעזשאַנקע—גוט נ'אָווענד פאַני=פרומע!

פרומע (שרייט אַריין אין צימער) קריינע! נאַ, געה עפען. (חיים'ען) נאָר אָט יענע שמאַטע זאָלסטו מיר ניט אַריינלאָזען, ס'געהערט ?

חיים. וועמען ? חוה'ן ? פאַני פרומע' ווייס, אַז זי איז ניט מיין קאָלעזשאַנקע.

פרומע. ביסט אַביסעל... אַזוי אין לאָמפּ אַריינגעגאָסען... אָבער זעה, איך בעט דיך!

חיים. פאַני פרומע, אַז חיים — קישקע זאָגט — איז געזאָגט!

(דער פענסטער פערמאַכט זיך. די שטאָרע לאָזט זיך אַראָב. אין אַ ווײַלע אַרום הערט מען, ווי מען שפּאַרט אָב די רונדע טירעל.)

חיים. (אַריינטרעטענדיג אין טויער) אַז חיים=קישקע זאָגט: געעפענט—איז געעפענט. (געהט אַריין. — די טירעל פערשפּאַרט מען ווידער.)

חוה, (געהט צו) — חיים וועט העלפען? אט דער? (גיט א מאך מיט דער האנד) — נאר דו ביסט דארטען! דו ביסט דארטען... (מיט שרעק) א — — — —

(א האלבע גלעזערנע טיר פון באלקאן עפענט זיך. פון אינווייניג חתונה־זאל רייסט זיך ארויס א שטראם ליכטיגקייט און מוזיק. עס גיבען א בלאנק חתונה־קליידער פון מענער און דאמען.— דער חתן מיט דער כלה געהען ארויס אויפ'ן באלקאן, די ליכטיגקייט בעגיסט זיי).

חוה. (קוקט זיך צו. ציטערט) דאס איז ער — (דריקט זיך צו צו דער וואנד און בלייבט שטעהן. קוקט אהן בעוועגונג) ער —

די כלה (פערוויקעלט אין א ווייסען ווארימען שאל, רעדט ווייך אין זאל אריין)... מאמע, האב נישט מורא, איך בין ניט פערשוויצט. איך האב זיך גוט ארומגעוויקעלט. (די גלעזערנע טיר פערמאכט זיך.)

דער חתן. טייבעלע מיינע, ווייסע —

די כלה. וואס האסטו מיר געוואלט זאגען? טייערער —

דער חתן. גארנישט — (גיט פלינק א הויב א ביסעל איהר שאל און א קוש אין פלייצע) גאלד מיינס! מיר האבען נאר דערעסען אלע צערעמאניעס, דער געפילדער—מיר האט זיך פלוצלינג פערוואלט כאטש אויף איין רגע בלייבען מיט קלייניקער, ווייסינקער, ווארימער...

די כלה. מיר האבען געלאזען אלע געסט... עס פאסט ניט —

דער חתן. (גיט א מאך מיט דער האנד) זאלען זיי געהן.— אלע הדרים האבען זיי פערפלייצט, פערשוויצטע, אנגעגעסענע—

די כלה. טייערער, איך בין אזוי מיעד, ס'איז ערשט האלב צוועלף — —

דער חתן. טייבעלע, ווייסינקע, האב געדולד נאך א פאר שעה — אין גיכען — (שטעלט זיך הינטער איהר און קושט איהר אין קאפ) לידע, לידינקע...

די כלה. טייערער, מען זעהט —

דער חתן. (קושט ווידער) ניין, קינדעלע, איך פערשטעל דיך דאך —

די כלה. ניט פֿון זאַל; דאָ אונטען, זעה, ס'אַראַ אויגען. איינער קוקט... זעה!

דער חתן. (בויגט זיך איין איבער איהר) וואו?

חוה. (מאַכט עטליכע טריט פֿאָראויס און שטעלט זיך אין מיטען ברוק צווישען ביידע הייזער. דומפּיג) מזל־טוב דיר.. וועלוועלע...

דער חתן. האַ? וואָס איז? ווער איז דאָס?

חוה. (דומפּיג) איך. — מזל טוב.

די כלה. אַודאַי אַ מחותנת'טע, האָט פֿערשפּעטיגט. מאָרגען. (צו חוה'ן) קומט אַרויף, פֿאַר וואָס שטעהט איהר אויפ'ן גאַס?

חוה. איך שטעה אַלע מאָל אויפ'ן גאַס. —

דער חתן. (חאַפּט אָן לידען פֿאַר דער האַנד. שטיל) לאָז זי. רוף ניט — (צו חוה'ן) נו, יע... הייסט דאָס, מיט מזל — מיט מזל זאָלט איהר לעבען...

חוה. חאַ—חאַ—חאַ.. . מיט מזל? ווי, וועלוועלע? ווי?

די כלה. וואָס לאַכט זי דאָס? וועמען מיינט זי דאָס — וועלוועלע!

דער חתן. (מבולבל) ניין, דאָס איז... שדים ווייסען וואָס — (פֿערהאַפּט זיך) אַ משוגע'נע... איך זעה אָבער...

די כלה. (קוקט אַראָב) נעביך —

חוה. (קאָכט אויף) איך בין משוגע? נעביך? גנב דו; אַה, אויסגעזויגט דיך; אויסגעזויגט, אַ? אַלע מענשען זענען גלייך, אַ? יעצט איז זי שוין אַ ווייסע טייבעלע! אַ ווייסע בעט האָט מען דיר היינט אָנגעגרייט, אַ? (שטיקט זיך) שלאַנגען און עקדישען דיר אין בעט, שלאַנגען און עקדישען — (הוסט)

די כלה. (דערשראָקען) וואָס איז דאָס? (צום גאַס) איהר! וואָס שילט איהר זיך? איהר! —

חוה. מאַדאַם סעגאַל, וויפֿיעל האָט איהר געצאָהלט פֿאַר אַ פֿונט פּוך! אַ, מאַדאַם?...

די כלה. וואָס איז דאָס? זי קען דיך דאָך, זי קען דיך —

דער חתן. זי — מיך? אפֿשר. — איך ווייס? נאָר ווער

איז דאָס מחויב? (נעהמט זי אונטער דער האַנד) קום אין זאַל אַריין — די משוגע'נע שרעקט דיך? שרעק זיך ניט —

די כלה. (קוקט איהם אָן מיט חשד) ניין, דו שרעקסט זיך, דו, — פאַר וואָס?

חוה. (שטאַרקט זיך רעדען געלאַסען) מאַדאַם, שטעהט אַ ווײַלע, געהט ניט, פרעגט איהם בעסער, וואָס מאַכט זיין קינד, פרעגט... פרעגט! אַמאָל בין איך געווען אַ ווײַסע טויב — ניט לאַנג...

דער חתן. פי, ס'אַ שמוץ! — איך וועל זי... לידע, קום אין זאַל אַריין! —

די כלה. ניין, לאָז. פאַרוואָס ביסטו בלייך? פאַר וואָס זאָגט זי דיר „דו"?

דער חתן. (הויבט מיט די פּלייצעס.) כ'בעט דיך, לאָז צו רוה...

די כלה. (צו חוה'ן) ווער זענט איהר? ווער?

חוה. איך? אַ פלעדערמויז —

דער חתן. נאַ, אָט זעהסטו דאָך, אָט! איך זאָג אָבער! —

חוה. אַלע בײַ־נאַכט פליה איך אַרויס... אַלע בײַ־נאַכט, ווען בײַ אײַך הויבט מען אָן שפּילען התונ'קעס און עסען חעטשערקעס. — נאָר יעצט איז שוין דאָס אויך ניטאָ, יעצט בין איך שוין אַ „פוילע סחורה"... קיינער קויפט ניט —

דער חתן. (דרעהט זיך אום ווי אַ פער'סמ'טער) וואָס פאַר אַ שלימזל... תחינות לייענט זי דאָרטען, אָדער וואָס? איך שיק באַלד דעם שווייצער שיק איך!... (כאַפּט אַקוק אין „זאַל", צי מען בעמערקט גאָרנישט. צו לידען.) נו, דו הערסט דאָך!... קום אין זאַל אַריין... עס פּאַסט ניט — —

די כלה. (האַלט זיך אָן אָן באַלקאָן. שוואַך) וואָס איז דאָס? גאָט, מײַן גאָט... גאָט, מײַן גאָט...

חוה. (הויבט אָן מיט כעס און לאָזט אויס מיט אַ שטילען געוויין) דעם שווייצער? אַלע מענשען זענען דאָך גלייך, אַ? אַ געריס דיר פון יענער וועלט, דיין בן־יחיד'ל איז געשטאָרבען... ער האָט געהאַט דיינע אויגען... יעצט בין איך אַ פוילע סחורה,

און דו האסט התונ'קע... פון היינט אן ניטא—אפילו וואו דעם קאפ אוועקצולעגען...

די כלה. גאט, מיין גאט—

דער חתן. (צו לידען) וואס גאט? (שטילער)... דו הערסט דאך, וואס זי וויל... זי וויל... א נדבה וויל זי... נו איז וואס? איך זאג אבער—(חאפט ארויס דעם טיישטער מיט ציטערדיגע הענד אוןווארפט אראב חוה'ן) וואס פאר'א סקאנדאלען? נאט אייך און גערט. (נעהמט לידע'ן אונטער דער האנד.)

חוה. געה נישט, געה נישט... (איהר קול ציטערט) ניט דאס וויל איך דיר זאגען, ניט דאס... זעקס יאהר אז איך קלייב זיך דיר זאגען... געה נישט...

דער חתן. נאך ניט צופרידען? געה איך זאגען דעם שוויצער—אט וואס. (עפענט אויף פלינק די גלעזערנע טיר האפט זיך אריין מיט לידע'ן. די טיר פערמאכט זיך.)

חוה. (איינע אליין, מיעד) ניטא? אוועק? גארנישט געזאגט, גארנישט... וואס האב איך איהם געדארפט זאגען?... פערגעסען, ניטא שוין וואס צו זאגען... צוליעב וואס? (טראכט) א? ער האט דא עפיס אראבגעווארפען—(זוכט ארום זיך אויפ'ן ברוק און הויבט אויף דעם טייסטער) גע—עלט? ווידער געלט? אך דו (קוקט אויף דעם א ווייסע אהן בעוועגונג — פערקריצט די ציינער) אך דו! דו! (טרעט אב אויף הינטען) נא דיר עס צוריק! (טוט א שלייער דעם טייסטער אין דער גלעזערנער טיר אריין. ס'דערהערט זיך א קלאנג פון צעבראכען גלאז און צעשאטענע מטבעות. די מוזיק אין זאל האקט זיך אב)... דו, איהר אלע, זענט אליין פוילע סחורה... טפו, פאסקודניקעס! (גיט א לאף און שטעלט זיך אב) יא... שרה'לע, דער ווייסעל איז טיעף, זעהר טיף... (לאזט זיך געהן געשווינד א ווילדע מיט צעווארפעניע האר, אבער מיט זיכערע טריט. אויפ'ן ראג פון געסעלע פאלט פון איהר אראב די פאטשיילע; זי הויבט עס ניט אויף. און ווערט פערשוואונדען אין דער טיעף סצענע, אין נעבעל).

(אויפ'ן באלקאן רייסען זיך ארויס נייגעריגע מחותנים און מחותנת'טעס. דער חתן מיט זיי. דערנאך ביידע יונגלעך. אלע קוקען אראב און זוכען מיט די אויגען. עס הערען זיך אויסגעשרייען.)

1=טער מחותן. ניטאָ שוין,—אָט וואָס ווארשע איז, אַ גרויל וואָס ווארשע איז...

2=טער מחותן (בגלופין, דער צילינדער אויף דער פּאַטילִיצע) גענומען און גערופען אַ גאָראָדאָווא, „ראַז־דוואַ" און פּאַרטיג —

דער חתן. (מבולבל) ניין, ניין, מען דאַרף ניט. גאָט בּעהיט! איהר הערט דאָך, ווי אַזוי—

1=טע מחותנת׳טע. ווער האָט דאָס געטאָן, אַ?

2=טע מחותנת׳טע. אַ שכּור׳ער גוי, איהר הערט דאָך—

3=טע מחותנת׳טע. וואו איז ער?

3=טער מחותן. ניין, אַ משוגע׳נע.—

דער חתן. איך זאָג אָבער לידען, קום, זאָג איך—

4=טער מחותן. (מאַכט מיט די הענד) דעם זשאַנצע זאָל מען רופען.—

2=טער מחותן. אָהן אַ גאָראָדאָוואָי איז גאָרנישט.

דער חתן. ניין, ניין, נאָך אָנהויבען זיך מיט די דאָזיגע... איהר הערט דאָך, איך געה אַרויס—

4=טע מחותנת׳טע. ווי אַזוי האָט דאָס דער סטרוזש דערלאָזען?

5=טער מחותן. וואו סטרוזש? וואָס סטרוזש!—ער שכּור׳ט מיט׳ן שווייצאַר.

3=טע מחותנת׳טע (צום חתן). וויִ? ווי איז דאָס געוועך?

דער חתן. איך זאָג אָבער לידען... איך געה מיט איהר אַרויס אויפ׳ן באַלקאָן.—

1=טער יונגעל (לויפט צום חתן, שטופּט איהם עפּיס אין האַנד). אָט איז נאָך געלד: אַ קופּערנער פּיאַטאַקעל.—

2=טער יונגעל (טוט דאָס זעלבע). איך האָב מעהר, איך! איך האָב געפונען נאָך צוויי פערציגער—איך!

דער חתן. (נעהמט צו מעבּאַניש דאָס געלט און שטופּט אין די קעשענעס) אָט זעהט איהר דאָך... איך וואַרף דער משוגע׳נער אַראָב מיין טייסטער—אַ נדבה וואַרף איך אַראָב—זי האָט געבעטען.—

3=טע מחותנת׳טע. אַ גאַנצען טייסטער?

2=טער מחותן. וואָס פּאַר׳אַ געלד? אַ גאָראָדאָוואָי!

5-טע מחותנת'טע. געהט אַריין, געהט אַריין, איהר וועט זיך פערקיהלען.

1-טער יונגעל (שטופּט זיך ווידער צו צום חתן, פער-אַמפּערט). אָט האָב איך געפונען נאָך אַ גריוונעטשקע... געלעגען אונטער אַ שטול.—

2-טער יונגעל. (שרייט) אַ ליגען, אַ ליגען! דאָס האָב איך דערזעהן, ער האָט צוגעכאַפּט!

3-טע מחותנת'טע. שטילער, קינדער. (צום חתן) נו איז וואָס איז געוועזן?

דער חתן. שטעה איך אַזוי מיט לידע'ן, שטעהען מיר און קוקען, קוקען מיר און מי—מיר קוקען —

אַקול פון „זאַל" אַרויס. דער כלה איז נישט גוט גע-וואָרען—די כלה חלש'ט...

(אַלע, אַחוץ ביידע יונגלעך, גיבען זיך אַ וואָרף פון באַלקאָן אין זאַל אַריין.)

1-טער יונגעל. דאָס האָט נעמווזט אויסבּרעכען די שויב אָט יענע... רחבֿ, וואָס פריהער —

2-טער יונגעל. (מיט שרעק) אַהאַ, אָ, פאַר וואָס האָסטו מיר געהייסען פּייפען, פאַר וואָס?

1-טער יונגעל. הער, זאָלסט קיינעם ניט זאָגען, הערסט?—

2-טער יונגעל. געה, געה, דו האָסט מיך צוגערעדט... אַנ'עבֿירה... דו האָסט מיך צוגערעדט, געה —

1-טער יונגעל. ש ש ש... כ'וועל דיר אַוועקגעבען אַלע מיינע קופּערנע קנעפּלעך; קום קוקען, ווי די כלה חלש'ט. . .

(לויפען אַריין אין זאַל". דאָרטען רוישט נאָך ניט-דייטליך. פון אינווייניג פערהענגט מען די אויסגעבראָכענע שויב פון טיר מיט אַ ווייסער טוך. אין דעם הויז קעגענאיבער, אין פרומע'ס וואוינונג, הויבט זיך אויף די זעלבע שטאָרע, וואָס פריהער, און דער פענסטער עפענט זיך אויף.)

חיים. (האַלט צו פעסט דעם פונאַנדערגעעפענטען פענס-טער)... זי איז מיין. „קאַלעשאַנקע".—און פאַני-פרומע, — גיש גערעדט קיין סך! איז ניט מיין נאָמען חיים-קישקע, אויב זי וועט דאָ היינט ניט נעכטיגען...

פרומע. קוקט איהם נאָר אָן! פערמאַך דעם פענסטער,

פערמאך—ווי לאנג איז דאס ביי אייך געווארען אזא ליעבעטשקע?— א שענע פארשוין האט ער זיך געפונען.

חיים. ניש איער אויגענוועהטאג! (זעצט זיך רייטענדיג אויפ׳ן פענסטער, איין פוס דרויסען, די אנדערע—אין שטוב; קלאפט מיט׳ן פויסט) און פאר דריי מאנאטען וועט איהר דער „פייפע״ בעצאהלען און ניש גערעדט קיין סך! (שרייט צום גאס) יאלדיכע! וואו ביסטו דארטען? א געה אין שטוב!

פרומע. פערמאך דעם פענסטער, פערמאך!—איך וועל איהר אריינצאהלען, יא!

חיים. אפשר ניין? (זעהר ערנסט) ס׳איז שוין יעצט א צייט פון „פראליטאריאטען״, א „נאש בראט״ פערגיסט יעצט זיין בלוט פאר דעם „פראליטאריאטען״, און טאטער ניש—איז דער מעסער אין חאליוזע, און גאט איז א פאטער!—און — פרומעס רעטאנדע איז עפיס אויך ווערט!

פרומע. (מיט שרעק) וואס—אס? מיין רעטאנדע? פרוב נאר עפיס... (חראבעט זיך) הער נאר, לאבוס דו, מאך דא ניט קיין סקאנדאלען אין מיטען דער נאכט, ווארום...

חיים. איך בין לאבוס? חיים-קישקע איז לאבוס? אלטע הור דו, איך וועל דיר באלד אנהויבען מפיל׳ען דיינע ארייני-געשטעלטע צייהן...

רושע. (געהט צו צום פענסטער האלב-נאקעט) ש ש ש— חיים, אויפ׳ן גאס איז גארנישט געווען? כ׳האב עפיס פריהער געהערט א געפילדער —

חיים. (שטויסט זי אב) יאזרא!—געגאנגען און גערופען מיר אהער קאסמארען!

פרומע. (בלייך פאר כעס און שרעק) רושע, געה דארטען, גיב שרה׳קען אט דאס... דעם שליסעל פון טויער... געה; אין כף—הקלע זאלט איהר אלע געהן. (צו חיים׳ען מיט א צוקרימטען שמייכעל) אפשר איז שוין פארט א סברה פערמאכען דעם פענסטער?

חיים. אז חיים-קישקע זאגט, איז געזאגט... (נעהמט אריבער דעם פוס אין שטוב אריין) געגאנגען און געפענט—איז געעפענט! —

(דער פענסטער פערמאכט זיך. די שטארע לאזט זיך

אראָב.—אין חתונה=זאַל הויבט אָן ווידער שפּילען מוזיק, און עס בעגייען זיך די טענץ. אין אַ ווײַלע אַרום הערט מען אָבשפּאַרען די רונדע טירעל פונ׳ם לינקען מויער).

ש ר ה ׳ ל ע. (לויפט אַרויס פון טירעל, דעם שליסעל אין האַנד. פערסאָפּעט) אַהאַ! נו וואָס? חיים האָט אָבער—(קוקט זיך אַרום) חוה, וואו ביסטו? (זוכט זי) חוה, חוה! חוה׳לע, חוה! (שטויסט זיך אָן, אָן דער פּאַטשיילע, וואָס וואַלגערט זיך אויפ׳ן ראָג פון געסעלע) וואָס איז דאָס? (הויבט עס אויף לאַנגזאַם, מיט גרויסע דערשראָקענע אויגען) ח=וה׳עס? עס=קען=ניט=זײַן. (שטעהט אַ ווײַלע ווי פערשטיינערט מיט איין האַנד אין די האָר) ניין, ניין, גאָט... נאָר ניט דאָס, נאָר ניט ד אָ ס! (רופט פערצווייפ׳עלט) חוה! ח=וה —

(אין חתונה=זאַל שפּילט די קאַפּעליע און ס׳טאַנצען פּאָרלעך)